

TC
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

TEORİ VE UYGULAMA ÖZEL MÜLKİYET
HAKLARI VE İKTİSADİ BÜYÜME ARASINDAKİ
İLİŞKİ

BU ÇALIŞMA İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ BİLİMSEL ARAŞTIRMA PROJELERİ
TARAFINDAN DESTEKLENMİŞTİR.
PROJE NO:13021

HÜLYA DENİZ
2502080135

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. GÜLDEN ÜLGEN

İSTANBUL 2014

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : HÜLYA DENİZ

Numarası : 2502080135

Anabilim/Bilim Dalı : İKTİSAT

Danışman : PROF. DR. GÜLDEN ÜLGEN

Tez Savunma Tarihi : 19.01.2015

Tez Savunma Saati : 13:00

Tez Başlığı :“ TEORİ VE UYGULAMADA MÜLKİYET HAKLARI VE İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ”

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. GÜLDEN ÜLGEN		Kabul
2- PROF. DR. AHMET İNCEKARA		Kabul
3- PROF. DR. ZAFET TUNCA		Kabul
4- PROF. DR. KAYA ARDIÇ		Kabul
5- DOÇ. DR. GÖKHAN KARABULUT		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. TANER BERKSOY		
2- PROF. DR. TEVFİK HAKAN ONGAN		

TEORİ VE UYGULAMA ÖZEL MÜLKİYET HAKLARI VE İKTİSADİ BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİ

HÜLYA DENİZ

ÖZ

Büyüme iktisadında, büyümenin genel geçer kaynakları ve ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasındaki farkları tatmin edici açıklayabilen bir teori henüz ortaya atılmamıştır. Bu eksiklikten dolayı son yıllarda klasik büyüme teorileri yerine alternatif büyüme teorileri ileri sürülmektedir. Bu kapsamda son yıllarda kurumsal iktisat okulunun işlem maliyetleri ve mülkiyet hakları kurumları, büyümenin sürekli vurgulanan açıklayıcı değişkenleri olarak öne sürülmektedir. Bu gelişmelerden hareketle özel mülkiyet hakları ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi araştırmayı amaçlayan bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, büyüme teorilerine yer verilmekte, bu teoriler arasındaki farklar ortaya konulmakta ve mülkiyet haklarının klasik büyüme teorileri içerisinde önemli bir yere sahip olmadığı gösterilmektedir. İkinci bölümünde, kurumsal iktisat okulunun doğuşu, metodolojik özellikleri, eski ve yeni kurumsal iktisat okulu ayrımı; mülkiyet ve özgürlükler denildiğinde akla ilk gelen ekol olarak Avusturya İktisadi Okulu' nun mülkiyet hakkındaki görüşleri açıklanmaktadır. Üçüncü bölümde, mülkiyet kavramı derinlemesine araştırılıp, mülkiyetin ekonomik, felsefi ve hukuki ve antropolojik temelleri analiz edilmektedir. Çalışmanın son bölümünde ise iktisadi büyüme ile mülkiyet hakları arasındaki ilişkiyi konu alan ampirik örnekler sıralanmakta daha sonra 66 ülkenin 2001-2011 yılları arasında özel mülkiyet hakları ve iktisadi büyüme verileri dikkate alınarak yapılan panel veri çalışmasına ve sonuçlarına yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mülkiyet Hakları, İktisadi Büyüme, İşlem Maliyetleri, Panel Veri Analizi, Kointegrasyon Analizi

THE RELATIONSHIP BETWEEN PRIVATE PROPERTY RIGHTS AND ECONOMIC GROWTH IN THEORY AND PRACTISE

HÜLYA DENİZ

ABSTRACT

A satisfactory theory for the difference between development levels of countries and the common sources of growth have not been put forward up to now. This mentioned fallacy leads economists to come up with many economic growth theories rather than following classical ones. In this perspective, private property rights and transaction costs raised by the institutional economy have often been regarded as explanatory variables in them any studies in this field. Stating the classical growth theories and the main differences between these theories, in the first part of this study, it will be pointed out that private property rights have not been given importance in the classical growth models. In these part of the study, the origins and methodological fundamentals of the institutional economy, the difference between the old and new institutional economy and the views of Austrian School on private property which could be counted as pioneer in this field will be analyzed. In the third part of the study, a deep analysis on the concept of private property and the economical, philophysical and judiciary fundamentals of private property will be presented. In the last part of the study, indicating the empirical studies on the relationship between private property rights and economic growth will be explored using a panel data analysis including 66 countries for the period of 2001-2011.

KeyWords: PrivatePropertyRights, Economic Growth, Transaction Costs, Panel Data Analysis, Cointegration Analysis

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın hazırlanmasında öncelikle destek ve değerli katkılarından dolayı tez danışmanım değerli hocam Prof. Dr. Gülden ÜLGEN'e, beni mesleğimle tanıştıran ve kendisinden pek çok şey öğrendiğim saygı değer hocam Prof. Dr. Zafer Tunca'ya, Yüksek Lisans Tez Danışmanım olmasının yanında bu tezin hazırlanmasında da son ana kadar birlikte çalıştığım değerli hocam Prof. Dr. Kaya Ardıç' a teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca her zaman sorduğum sorulara sabırla cevaplar veren, birikimlerinde sadece İktisadi değil, kültür-sanat-felsefe alanlarından da faydalandığım sevgili hocam Doç. Dr. Gökhan Karabulut'a teşekkür ederim.

Yüksek Lisans tezinde olduğu gibi doktora tezinde de ufkumu açan görüş ve önerilerinin yanında, manevi desteğini sürekli hissettiğim değerli meslektaşım ve değerli insan Dr. Nurtaç Yıldırım'a, tezin amprik kısmında bana zaman ayıran, sıklıkla danıştığım Dr. Ferda Karagöz Özenç'e, Araş. Gör. Halil İbrahim Gündüz'e ve sevgili hocam Doç. Dr. Ferda YERDELEN TATOĞLU' na teşekkürlerimi iletmek istiyorum.

Özel hayatımda aldığım desteği bir ömür boyu bana hissettiren, sevgisini ve özverilerini yıllar geçtikçe daha iyi anladığım, çocukluğumdan bu yana bilimi ve bilimsel ufukları kendime rehber edinmemi aşıl原因an sevgili Anneme ve Babama, hayatım boyunca varlıklarıyla beni güçlü hissettiren kardeşlerim Derya Deniz ve Oya Deniz'e her şey için müteşekkirim.

Son olarak tezin son anına kadar güvenini hiç esirgemeyen, verdiği cesaretle motive eden, benimle birlikte sabır gösteren hayat arkadaşım Caner Karakoyun'a yanımda olduğu için çok teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLOLAR LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
EKLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ BÜYÜME TEORİLERİ VE MÜLKİYET HAKLARINDA YERİ

1.1. İKTİSAT YAZININDA BÜYÜMENİN YERİ	7
1.2. BÜYÜMENİN GELENEKSEL BİÇİMDE SUNULAN GERÇEKLERİ	8
1.3. BÜYÜMENİN TÜRLERİ	9
1.4. BÜYÜMENİN KAYNAKLARI.....	10
1.4.1. HARROD DOMAR BÜYÜME MODELİ	11
1.4.2. NEO KLASİK DIŞSAL BÜYÜME MODELLERİ	19
1.4.2.1 MODELİN VARSAYIMLARI.....	21
1.4.2.2. SOLOW-SWAN BÜYÜME MODELİ	22
1.4.2.2.1. TEMEL SOLOW MODELİ.....	23
1.4.2.2.2. KESİNTİLİ FONKSİYON YORUMU İLE SOLOW MODELİ	24
1.4.2.2.2.1. TEKNOLOJİK İLERLEME VE NÜFUS ARTIŞININ OLMADIĞI DURUMDA DENGE	26
1.4.2.2.2.2. TEKNOLOJİK İLERLEME OLMADIĞI VE NÜFUS ARTIŞI OLDUĞU DURUMDA DENGE.....	28
1.4.2.2.2.3. TEKNOLOJİK GELİŞME OLDUĞU DURUMDA DENGE	32

1.4.2.2.3. SÜREKLİ FONKSİYON YORUMU İLE TEKNOLOJİK İLERLEMENİN OLMADIĞI VE NÜFUS ARTIŞININ OLDUĞU DURUMDA DENGE.....	34
1.4.2.2.4 TEKNOLOJİK GELİŞME OLDUĞU DURUMDA DENGE	39
1.4.2.2.5. TEKNOLOJİK İLERLEME TÜRLERİ.....	41
1.4.2.3. YAKINSAMA HİPOTEZİ	44
1.4.2.3.1. MUTLAK YAKINSAMA.....	45
1.4.2.3.1. KOŞULLU YAKINSAMA	47
1.4.2.4. SOLOW MODELİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER	49
1.4.3. İÇSEL BÜYÜME MODELLERİ	51
1.4.3.1. TEKNOLOJİYİ İÇSELLEŞTİRMEYEN MODELLER	
-AK MODELİ	53
1.4.3.2. TEKNOLOJİYİ İÇSELLEŞTİREN MODELLER	56
1.4.3.2.1. AR-GE MODELİ.....	58
1.4.3.2.2. BEŞERİ SERMAYE MODELLERİ	64

İKİNCİ BÖLÜM

KURUMSAL İKTİSAT OKULU VE MÜLKİYET HAKLARI ANALİZİ

2.1. NEO KLASİK İKTİSADIN ELEŞTİRİ NOKTALARI.....	68
2.2. KURUMSAL İKTİSAT OKULU	70
2.2.1 KURUMSAL İKTİSADIN METEDOLOJİK TEMELLERİ	77
2.2.1.1. TARİHÇİ OKUL	77
2.2.1.1.1. İNGİLİZ TARİHÇİ OKUL	78
2.2.1.1.2. ALMAN TARİHÇİ OKUL.....	80
2.2.1.2. DARWINİZM VE NATURALİSTİK DAVRANIŞ.....	83
2.2.1.3. AMERİKAN PRAGMATİST FELSEFE	84
2.2.2. ESKİ KURUMSAL İKTİSAT	85
2.2.2.1. THORSTEIN VEBLEN VE MÜLKİYET GÖRÜŞLERİ.....	86
2.2.2.2. JOHN R. COMMON	96
2.3. AVUSTURYA OKULU VE MÜLKİYET HAKLARI.....	101
2.4. YENİ KURUMSAL İKTİSAT	115

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
MÜLKİYET VE TEMELLERİ

3.1. ÖZEL MÜLKİYETİN TANIMI VE ÖZELLİKLERİ.....	120
3.2. FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI	122
3.3. ÖZEL MÜLKİYETİN TEMELLERİ	126
3.3.1. ÖZEL MÜLKİYETİN EKONOMİK TEMELLERİ.....	126
3.3.1.1. ORTAK MALLAR TRAJEDİSİ.....	127
3.3.1.2. DIŞSALLIKLAR.....	128
3.3.1.3. İŞLEM MALİYETLERİ	133
3.3.1.4. SÖZLEŞME MALİYETLERİ.....	143
3.3.1.5. MÜLKİYET HAKLARI TEORİSİ	146
3.3.1.5.1. SINIRLI KAMULAŞTIRMA ALTINDA MÜLKİYET HAKLARI VE EKONOMİK BÜYÜME	149
3.3.1.5.2. AZALAN ÖZEL KAYNAK KULLANIMI VE EKONOMİK BÜYÜME.....	150
3.3.1.5.3. VARLIK TİCARETİ ÖNÜNDE ENGEL OLARAK ÖZEL MÜLKİYET HAKLARI	152
3.3.1.5.4. VARLIĞIN TEMİNAT OLARAK KULLANILMASI VE MÜLKİYET HAKLARI	154
3.3.2. ÖZEL MÜLKİYETİN FELSEFİ TEMELLERİ.....	157
3.3.3. ÖZEL MÜLKİYETİN ANTROPOLOJİK TEMELLERİ	169
3.3.4. MÜLKİYET HAKLARININ HUKUKİ TEMELLERİ	171
3.3.4.1. ROMA HUKUKUNDA MÜLKİYET HAKLARI ANALİZİ	174
3.3.4.2. T.C. ANAYASASINDA VE TÜRK MEDENİ HUKUKUNDA MÜLKİYET HAKLARI	175

IV BÖLÜM
AMPRİK ANALİZ

4.1. MÜLKİYET HAKLARI İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ	179
4.1.1. MÜLKİYET HAKLARI İLE İKTİSADİ BÜYÜMEYİ OLUMLAYAN ÇALIŞMALAR	183
4.1.2. MÜLKİYET HAKLARI İLE İKTİSADİ BÜYÜMEYİ OLUMSUZLAYAN ÇALIŞMALAR.....	190
4.2. MÜLKİYET HAKLARI ENDEKSLERİ	192
4.3. AMPRİK UYGULAMA	210
4.3.1. MODEL, VERİ SETİ, KULLANILAN DEĞİŞKENLER, KISALTMALAR	211
4.3.2. YÖNTEM VE UYGULAMA	212
4.3.3. SONUÇ	219
SONUÇ	221
KAYNAKÇA	231
EK1	253
ÖZGEÇMİŞ.....	271

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1. : Kurum Nedir	74
Tablo 2.2.:Ortaya Çıkış Biçimlerine Göre Kurumlar	76
Tablo 2.3: Düzeylerine Göre Kurumlar	77
Tablo 2.4: Kurumları Oluşturan İlgüdüler	91
Tablo 3.1: Fikri Mülkiyet Hakları.....	127
Tablo 3.2: Dışsallıklar	131
Tablo: 4.1.: Washington Uzlaşısı	184
Tablo 4.2.: Büyümenin Güçlü Nedenleri	195
Tablo 4.3: Mülkiyet Hakları Endekslerinin İçerikleri	198
Tablo 4.4: Mülkiyet Hakları Ortalama GSYİH Artışları	199
Tablo 4.5: 1995-2012 Yılları Mülkiyet Hakları Endeksi 0-20 Arası Olan Ülkelerin Ortalama Gelir Düzeyi.....	204
Tablo 4.6: 1995-2012 Yılları Mülkiyet Hakları Endeksi 20-40 Arası Olan Ülkelerin Ortalama Gelir Düzeyi.....	206
Tablo 4.7: 1995-2012 Yılları Mülkiyet Hakları Endeksi 40-60 Arası Olan Ülkelerin Ortalama Gelir Düzeyi.....	208
Tablo 4.8: 1995-2012 Yılları Mülkiyet Hakları Endeksi 60-80 Arası Olan Ülkelerin Ortalama Gelir Düzeyi.....	210
Tablo 4.9: 1995-2012 Yılları Mülkiyet Hakları Endeksi 80-100 Arası Olan Ülkelerin Ortalama Gelir Düzeyi.....	211
Tablo 4.10:Modelde Yer Alan Değişkenler.....	214
Tablo 4.11: Pesaran Birim Kök Testleri (CADF) Sonuçları.....	216
Tablo 4.12:Granger Nedensellik Test Sonuçları	217
Tablo 4.13: Westerlund Hata Düzeltme Modeli Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları	220
Tablo 4.14: Hausman Testi Sonuçları	221
Tablo 4.15.: Panel Uzun ve Kısa Dönem Katsayıları Ortalama Grup Tahmincisi	222

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Eş ürün Eğrilerinde Hicks Nötr, Solow Nötr ve Harrod	
Nötr Kaymalar	44
Şekil 1.2: İçsel Büyüme Modelleri	54
Şekil 3.1: Sözleşme ve Tercih İktisadı	145
Şekil 3.2: Mülkiyet Haklarının Ekonomik Aktiviteyi Etkileme Kanalları	151

EKLER LİSTESİ

EK 1. Modelde Kullanılan Değişkenlere Ait Seriler	252
--	------------

KISALTMALAR LİSTESİ

- ADF:** Genişletilmiş Dickey Fuller
- AFEE:** Avrupa Evrimsel İktisat Derneği
- AİHM:** Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
- AİHS:** Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- AB:** Avrupa Birliği
- AJR:** Acemoğlu, Johnson, Robinson
- AR-GE:** Araştırma Geliştirme
- BERI:** İş Çevresi Risk İstihbaratı
- BM:** Birleşmiş Milletler
- CADF:** Yatay Kesit Dikey Fuller Testi
- CIPS:** Yatay Olasılık İstatistiği
- DB:** Dünya Bankası
- DTÖ:** Dünya Ticaret Örgütü
- FH:** Freedom House
- GATT:** General Agreement Trade and Tariff
- GATTS:** General Agreement of Trade and Tariffs
- GLLS:** Glaeser, La-Porta, Lopez de Silanes, Shleifer
- GSYİH:** Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
- ICRG:** Uluslararası Ülke Riski Rehberi
- IMF:** Uluslararası Para Fonu
- KBGD:** Kişi Başına Gelir Düzeyi
- MGE:** Ortalama Grup Tahmincisi
- M.Ö:** Milattan Önce
- OLS:** En Küçük Kareler Yöntemi
- OPEC:** Petrol İhraç Eden Ülkeler
- PMGE:** Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisi

GİRİŞ

Heteredoks İktisat, ana akım iktisat anlayışın gerçeklikten oldukça uzak a priorieler üzerine inşa ettiği soyut, statik denge kavramına itiraz eden, farklı ülkelerde benzer veya farklı dönemlerde ortaya çıkan, kimi zaman çevresinde hızla taraftar toplayan; ancak literatürdeki tartışma süreleri hiçbir zaman neo klasik iktisat kadar kesintisiz olamayan okullar grubudur. Heteredoks iktisat içerisinde bulunan tüm okulların tek ortak yönü, ana akım iktisat karşısında ileri sürdükleri eleştirilerdir. Ne var ki, bu eleştirilerden bazıları neo klasik çerçeveyi referans kabul etmekle birlikte bazı varsayım ve sınırlamaların ortaya çıkardığı sorunları dile getiren; diğer bir deyişle neo klasik analizi daha etkin kılmaya çalışan ve amaçlayan,paradigma içi eleştirileri oluştururken; bir kısım eleştiriler ise neo klasik iktisadı, geçerli, kavramsal bir referans olarak görmeyen, bu nedenle, alternatif açıklama biçimleri sunmaya çalışan paradigma dışı eleştirilerdir (Demir, 1996: 51). Bununla birlikte kimi zaman, eleştiri okları birbirlerine karşı da yönelmektedir. Tarihsel sırayla ifade edilecek olursa Marksist iktisat, Avusturya iktisadı, kurumsal iktisat ve post- Keynesyen iktisat heteredoks iktisadın çatısı altında bir araya gelen okullardır. Ancak, kurumsal iktisat dışında diğer okullardan yükselen eleştiri sesleri kıta Avrupa' sına ait olmasına karşın, bir tek Thoerstein Veblen(1857-1929) Amerika'daneo-klasik iktisat karşısında eleştirilerini kaleme alan ilk kişi olmuştur. Böylelikle, VeblenKurumsal İktisat Okulunu, kıta Avrupa'sının dışında başlatmış olan iktisatçıdır. Ancak, Kurumcu kelimesini ilk kurumcu düşünür olan Veblen'in kullanıp kullanmadığı belirsizdir. Bu ifade, ilk defa American Economic Assosiation derneğinin Aralık 1918 yılındaki yıllık toplantısında Walthon H. Hamilton tarafından sunulan tebliğin başlığında kullanılmıştır: "İktisat Teorisine Kurumsal Yaklaşım" (Demir, 1996: 64). Daha önce ifade edildiği gibi, diğer okullara benzer olarak kurumsal iktisat okuluna ait düşüncelerin ilk ortaya çıktığı dönemler kendisine oldukça geniş destek bulmasına karşın, Büyük Buhran sonrasında İngiltere'de Keynes'in buhranın analizi ve çözüm önerilerini kapsayan İstihdam, Faiz ve Para'nın Genel Teorisi adlı kitabın

1936 yılında yayınlamasıyla Veblen ve görüşleri Keynes'in gölgesinde kalarak literatürdeki etki alanını yitirmiştir. Büyük buhranla kesintiye uğrayan bu okulun ilk temsilcileri eski kurumsal iktisatçılar olarak adlandırılmaktadır. Eski Kurumsal İktisat düşünürleri Veblen'den sonra yine Veblen gibi Amerikan iktisatçılar olan John Clair Commons, Wesley Mitchell ve Clarence Ayres 'dir.

Ayres'ten sonra Kurumsal İktisat Okulu mensupları araştırmalarını, arayışlarını ve amaçlarını değiştirmişlerdir. Artık ana akım iktisat karşısında durmak yerine ana akım iktisadın bazı varsayımlarını veri kabul edip bununla birlikte kimi varsayımların gerçek dünyayı kavrayıp açıklama gücündeki etkisizliğini kırmak adına, diğer bir deyişle ana akım iktisadı farklı bir duruş noktasından da olsa kuvvetlendirmek adına çaba göstermeye başlamışlardır. Örneğin, North'a göre Neo Klasik iktisadı terk etmek iktisadı bir bilim olarak terk etmekle aynıdır (North, 1978: 974). Bu nedenle artık kurumsal iktisat adının önüne yeni sıfatı eklenmiştir. Bugün yeni kurumsal iktisat Douglas North, Ronald Coase, Oliver Williamson gibi isimlerle anılmaktadır. Kendi içerisinde farklı araştırma alanlarını bir çatı altında toplayan yeni kurumsal iktisat, bünyesinde kamu tercihi ve anayasal iktisat, mülkiyet hakları iktisadı, işlem maliyetleri iktisadını barındırmaktadır.

Mülkiyet hakları alanı yeni kurumsal iktisat'ın önemli bir araştırma kolu olmasına karşın neo klasik paradigma içerisinde derinlemesine bir ekonomik analiz başlığı altında olduğu pek görülmemektedir. Neo klasik paradigma içerisinde mülkiyet haklarının var ve mutlak olduğu a priori bir özellik taşımaktadır. Bundan ötürü mülkiyet tartışmaları kendine politik iktisadın veya felsefenin kapsamında daha derin bir yer bulmaktadır. Siyasi bakış açısıyla, mülkiyet kavramı ile orta çağ Avrupada'sında görülen vatandaş sayılabilme, vatandaşlık haklarından faydalanabilme,¹ dini inançların bu haklar üzerindeki etkisi, mülkiyetin var olup olmaması gerektiği, varlığının adil olup olmadığı, var olması gerekiyorsa söz konusu varlığını hangi temelden aldığı tartışmaları politik iktisat ve felsefe çevrelerinde canlı

---

¹* Vatandaşlığın temel koşulu mülk sahibi olabilme idi ve sadece vatandaşlar özgürlüğe sahipti (diğer bir deyişle mülkiyet sahibi olmak Avrupa'da özgür olmanın eş anlamını teşkil etmekteydi)

bir konu başlığını temsil etmektedir. Ne var ki iktisadi analizde benzer canlılığı bulmak pek mümkün değildir.

Mülkiyet haklarının ekonomik analizinin yetersiz olması, farklı nedenlere bağlanmaktadır. Söz konusu durumun en önemlideneni,mülkiyete ilişkin görüşlerin ekonomiden çok daha eski bir tartışma konusu olmasıdır.Diğer taraftan, mülkiyet haklarının ekonomik analizi iktisat teorisi içinde oldukça yeni bir algılayış ve çalışma alanıdır. Ronald Coase'un 1937 yılında yazdığı Firmanın Doğası (*The Nature of the Firm*) ve ardından 1960 yılında yayınladığı Sosyal Maliyet Sorunu (*The Problem of Social Cost*) adlı çalışmalarında işlem maliyetlerinin üzerinde durması ve işlem maliyetlerinin mikro alanda firma, makro alanda ise GSMH üzerindeki etkisi nedeniyle mülkiyet hakları konusunun sınırlarının oldukça kesin çizilmesi gereken bir alan olduğu ortaya çıkmıştır.Bu nedenle hukukun, yasaların, yönetmeliklerin kısaca yargının ekonomi üzerindeki etkisinin altını çizen Mülkiyet hakları okulu, teknolojinin gelişmesi ile patent, kullanım hakkı, telif hakkı, know how gibi sadece somut varlıklar üzerindeki değil;aynı zamanda soyut varlıklar üzerindeki mülkiyet hakkı tartışmalarının da iktisadın analiz konuları arasında yer bulmasına gecikmelide olsa neden olmuştur.

Mülkiyet hakları konusu bir yandan işlem maliyetleri ve mülkiyet hakları çerçevesince hukuk- iktisat ilişkisi içinde ele alınması gereken; diğer yandan vergi tabanı ile ilintili olarak iktisat- maliye ilişkisi içinde ele alınması gereken, bir başka bakış açısıyla,Uruguay Round'u ve sonrasındaki GATT-GATTSS-DTÖ toplantıları gündemine dayanarak uluslararası iktisat teorisi sınırları içinde; veya sürdürülebilir kalkınma emeli doğrultusunda ekonomik kalkınma ve sürdürülebilir büyüme analizi içersinde kurumsalcı bakış açısı ile yaklaşılması mümkün geniş, her biri ayrı başlık altında bir çalışma gerektirebilecek özeni hak eden geniş açılımları olan bir çalışma alanını oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın ilgisi ise bahsi geçen son alan olup iktisadi büyüme içersinde mülkiyet haklarının ne derece önemli bir konuma sahip olup olmadığının araştırılmasıdır. Neo klasik iktisadın tüm ülkelere tavsiye ettiği Washington

Konsensusu², mutlak mülkiyet haklarının tanımlanmasını ve korunmasını ve yayınlanan listedeki şartların kabullenip benimsenmesini serbest piyasa ekonomisi için gerekli şartların başında sıralamaktadır. Ne var ki, özellikle Çin, Hindistan, Botswana gibi örnekler sonrasında Neo-klasik Okulun teori ile pratik arasında bazı ayrışmaları dikkat çekmektedir (Rodrik, 2009). Bu noktadan yola çıkarak mülkiyet haklarının ekonomik büyüme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olup olmadığı araştırılmaya çalışılacaktır. Neo klasik iktisat ile kurumsal iktisadın kesişim noktası araştırmanın çıkış sorusuna verdikleri olumlu cevapta yatmaktadır. Bu iki okulun birbirlerinden ayrıldığı nokta ise ifade edilen önemin her ülke ve her duruma karşılık, kayıtsız şartsız mutlak bir hak olarak mı tanımlanması gerektiği, yoksa ülkelerin kendi geçmişleri, tarihleri, ekonomik yapıları ve sosyal yapılarını göze alan diğer bir deyişle, kurumsal çerçevelerini göz önüne alarak tanımlanan bir mülkiyet haklarının mı pratikte halkın refahını artıracak olan, uzun dönemli sürdürülebilir büyüme politikasında daha etkili olduğudur.

Mülkiyetin, sadece iktisadi analiz ile ele alınamayacak kadar geniş bir alanın ilgi konusu olduğu, siyaset, felsefe ve hukuk bilim dallarının bu konuya kendi durdukları noktalardan bakmaya gayret gösterdikleri yukarıda belirtilmişti. Bu nedenle sosyal bilimlerin birbirleriyle olan etkileşimlerini göz ardı eden bir çalışma gerçeklikten ve toplumdaki uzak olmaktan öteye gidemeyeceği düşüncesiyle çalışmada mülkiyet kavramı incelenirken farklı disiplinlere ve o alanlardaki belli başlı çalışmalara da yer vermenin doğru olacağı düşünülmüştür. Zira kaynak dağılımında tahsis etkinliği üzerine temellenen ana akım iktisat için ancak ve ancak mülk sahibi olan kişinin, Avrupa’da 1789 Fransız Devrimi’ ne kadar vatandaş olarak kabul edilmesi, oy kullanabilmesi, seçme ve seçilme haklarına sahip olması bugünkü demokrasi adına gelinen seviyenin mihenk taşları olarak gösterilen Fransız, İngiliz ve Amerikan Devrimlerinin temelinde, mülkiyetin, mülk edinme hakkının topluma yayılma savaşı olması, toplumların tarihinde mülkiyet konusunun, insanlığın çalışma

---

²*John Williamson’un 1990 da mali disiplin, rekabetçi kur politikası, finansal ve ticari liberalizasyon özelleştirme ve deregülasyon yer aldığı, 1990’ların sonunda ikinci nesil reformistlerin yönetim kurumlar ve sosyal politikalarla genişlettiği liste

ilişkilerinin, üretim ilişkilerinin ve ekonomik büyüme olgusunun içerisinde durduğunu görmek adına oldukça önemli bir çıkış noktasıdır.

Bu bağlamda bu çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde iktisadi büyüme teorileri açıklanmaya çalışılacaktır. 1960'lı yılların başından 2000'li yıllara kadar yaklaşık kırk yıllık dönemde ülkelerin büyümelerinin temel dinamiklerinin neler olduğu konusunda yapılan araştırmalar yeni keynesyen, neo klasik ve beşeri sermaye modelleri ile açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bölüm iki amaca hizmet etmektedir. İlki Kurumsal İktisadın yeniden yükselmeye başladığı yıllara kadar büyüme literatüründe mülkiyet haklarına özel bir yer verilmediğini göstermeye çalışmaktır. Bu bağlamda iktisadi büyüme, ülkelerin tasarruf oranlarına, sermaye hasıla oranlarına, nüfusa, teknolojiye, eğitim ve sağlığa vurgu yapan beşeri sermaye düzeyine atfedilmiştir. Bu çalışmaların pek çoğu, tekil ülkelerde büyümenin kaynaklarını açıklayabilirken, benzer yapıya sahip ülkelerin neden birbirlerinden farklı gelişmişlik düzeyine sahip olduğunu açıklamaktan uzak kalmaları bu alanda yeni arayışları hep gündemde tutmuş ve iktisadi yazında büyümenin kaynakları birer kara kutu olarak varlığını sürdürmüştür. Burada bahsi geçilmesi gereken önemli bir unsur Neo Klasik büyüme modelinin tahmin ettiği yakınsama hipotezinin geçerliliğinin kanıtlanamamasıdır. Zira, sermaye hasıla oranı yüksek olan ülkelerin sermayenin marjinal etkinliğinin azalması neticesinde giderek daha yavaş büyüyeceği, tersine emek zengini ülkelerin sermaye artışları sonucunda büyüme oranlarının gelişmiş ülkelere göre daha fazla olması neticesinde gelişmiş ülkelerle arasındaki gelir farkını kapatacağı (catch-up) öngörüsü gerçekleşmemiş, II. Dünya Savaşı'ndan günümüze gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülke gelir seviyelerindeki fark 20 kata kadar yükselmiştir (Maddison, 2010) . Bu sebeptendir ki iktisadi büyüme alanı yeni arayışlar içersindedir.

Çalışmanın ikinci bölümde önce kurumsal iktisat okulu derinlemesine açıklanmaya çalışılacaktır. Başlangıçta, kurumsal iktisat okulunun ortaya çıkmasında rol oynayan sosyo ekonomik koşullar tasvir edilmeden önce, neo klasik iktisadın eleştiriye tabi tutulduğu hususlar üzerinde durulacaktır. Daha sonra okulun metodolojik temellerinden bahsedilerek tarihçi okul, evrimselci yaklaşım sonucu

Darwinizm ve naturalistik yaklaşım ve son olarak Amerika’da ortaya çıkan bir düşünce kulübü olmasının doğal bir sonucu olarak etkilendiği Amerikan pragmatist felseyeye kısaca değinilecektir. Okulun tarihsel gelişimi incelenmesi adına eski kurumsal iktisat ve Veblen’in mülkiyet görüşlerine yer verilecektir.yeni kurumsal iktisat okuluna geçmeden önce bir parantez açılarak mülkiyet ve liberalizm konusuna başlı başına yer veren Avusturya okuluna değinilecek ve özellikle Hayek, Mises ‘in mülkiyet görüşleri tartışılacaktır.

Üçüncü bölümde mülkiyet’in kavramsal olarak neyi ifade ettiği, mülkiyetin bir olgu olarak var oluş temellerinin nereye dayandığı, diğer bir deyişle felsefi temelleri açıklanmaya çalışılacak, daha sonra ekonomik analiz temelleri üzerinde durulacaktır. Bu amaçla ortak mallar trajedisi, dışsallıklar, işlem maliyetleri ve sözleşmeler ve neo klasik anlamda matematiği mutlak bir araç olarak kullanan ana akım iktisadi tatmin edecek model çeşitli durumlarıyla ayrı başlıklar altında incelenecek ve son olarak mülkiyetin hukuki temellerine kısaca değinilerek bölüm tamamlanacaktır.

Çalışmanın son bölümü ise ikiye ayrılmaktadır. İlk kısımda literatürde yapılmış mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen amprik çalışmalardan bahsedilecektir. İkinci bölümde ise 2001- 2011 yıllarını ve 66 ülkeyi kapsayan panel veri analizi ile söz konusu dönemde mülkiyet ile ekonomik büyüme arasında ilişki olup olmadığının amprik sınaması yapılarak çalışma sonlanacaktır.

I.BİRİNCİ BÖLÜM

İKTİSADİ BÜYÜME TEORİLERİ ve MÜLKİYET HAKLARINDA YERİ

1.1. İKTİSAT YAZININDA BÜYÜME İKTİSADININ YERİ

Harod Domar 'ın 1956 yılındaki söyleminden bu yana, 50 yıla yakın bir zaman geçmesine karşılık iktisadi büyüme literatürüne gösterilen ilgide çok fazla değişen bir durum gözlenmemektedir. Domar o yıllarda iktisadi büyüme konusunun iktisatçıların sürekli el altında tuttukları ama ara sıra öncelik verdiği konu olarak tarihte garip bir yere sahip olduğunu söylemiştir. Oysa iktisatçılar işsizlik, yatırım, konjonktür teorileri, faiz gibi konular üzerinde yılmadan çalışırlarken; bu konuların hemen hepsinin büyümeden bağımsız düşünülmemeyeceği garip bir durum teşkil etmektedir. Örneğin bir ekonominin ana hedefleri arasında sürekli tam istihdam' dan bahsedilirken tam istihdamın zaman içinde iktisadi büyüme olmadan gerçekleşmeyeceği gerçeği gözden kaçırılmamalıdır. Zira bugün tam istihdama sahip olan bir ekonomi beş yıl içinde hiç büyüyemez ise artık eksik istihdamda işsizlik sorunu ile karşı karşıya kalmış olacaktır. Bu nedenle büyüme iktisadi 1970' lerde olduğu gibi bazı yıllar iktisatçıların ilgilerinin özellikle makro ve mikro iktisada kaydığı görülse de tekrar dönülen bir alan olarak kalmaktadır.

1.2. BÜYÜMENİN GELENEKSEL BİÇİMDE SUNULAN GERÇEKLERİ

Tutarlı bir iktisadi büyüme teorisi tarihsel olarak ortaya konan büyüme gerçekleri ile uyum içinde olmalıdır. Bu büyüme gerçeklerine 1961 yılında ilk defa ampirik olarak ulaşan iktisatçı Kaldor' dur. Söz konusu dönemde incelenerek ulaşılan ve "Kaldorgil gerçekler"(Yeldan, 2011:59) olarak da anılan altı olgu, daha sonra 1989 yılında Romer ve 2001 yılında Jones tarafından genişletilmiştir. Sırasıyla ortaya konan gerçekler aşağıdaki gibidir: (Kaldor, 1961:177-222)

- 1) Uzun dönemde verimlilik artış oranında herhangi bir düşme eğilimi olmadan kişi başına üretim sürekli olarak artmıştır (K)
- 2) Sermaye emek oranı sürekli artmıştır (K)
- 3) Sermayenin getiri oranı istikrarlıdır. (K)
- 4) Sermaye hasıla oranı yatay bir seyir izlemektedir. (K)
- 5) GSYH içinde emeğin ve sermayenin oranı sabit kalmıştır. (K)
- 6) Ülkeler arasında verimlilik oranında önemli farklılıklar görülmektedir. (K)
- 7) Ülkeler açısından geniş kapsamlı bir panel veride ortalama büyüme oranı kişi başı gelir düzeyi ile bağlantılı değildir.(R)
- 8) Büyüme ile uluslar arası ticaret hacmi arasında doğru orantı bulunmaktadır(R)
- 9) Büyüme ile nüfus artışı arasında ters orantı bulunmaktadır.(R)
- 10) Büyüme hesapları her zaman bir artış içermektedir; yani sadece girdi artışı büyümenin tek kaynağı değildir. (R)
- 11) Yüksek gelir düzeyindeki ülkeler hem vasıflı hem de vasıfsız çalışanları kendini çekmektedir(R) (Romer, 1989)
- 12) Ülkeler arasında kişi başına gelir farklılıkları oldukça büyüktür. (J)

13) Bütün olarak dünyanın büyüme oranı zaman içinde oldukça değişmektedir.

(J)

14)Dünyadaki gelir dağılımı içerisinde herhangi bir ülkenin nispi durumu değişebilmektedir. (J) (Snowdorn, 2005:595)

Büyüme ile ilgili yukarıdaki ampirik bulgularla birlikte 1800' lü yıllardan önce dünya ekonomisinde kişi başına ücret geliri, üretim ve tüketimin miktarının genel itibarıyla pek değişmediği de görülmektedir. Diğer taraftan, modern sanayileşmiş ülkelerde ise adı geçen değişkenlerde sürekli bir artışın yaşanmasının nedeni bugün toplam faktör verimliliğindeki artışa bağlanmaktadır. Bu artış, sanayileşme öncesinde emeğe göre azalan getiri yapısına sahip toprak yoğun üretim teknolojisinden, sanayileşme sonrasında emek ve sermayeye göre ölçüğe göre sabit getiri teknolojilerin kullanılmasındadır (Hansen, 2002: 1205).Günümüz literatürü ise bilgiyle birlikte ölçüğe geri artan getirinin üretim yapısında mümkün olması nedeniyle gelir farklılıklarının eskiye göre artarak geliştiğini ortaya koymaktadır.

1.3. BÜYÜMENİN TÜRLERİ

Bir ekonomideki üretim kapasitesinde artış ya nüfus artışıyla emilmekte ya da kişi başına gelir artışına yol açmaktadır. Bu farklılık büyümenin genişlemesine (**extensive**) ya da derinlemesine (**intensive**) olduğunu göstermektedir. Genişlemesine büyüme kişi başına gelirden herhangi bir artış olmadan GSYH'daki artışın tamamıyla nüfus artışıyla emildiği durumdur. Tersine derinlemesine büyüme GSYH'daki artışın nüfus artışını geçtiği ve kişi başına gelirin arttığı durumdur. Derinlemesine büyüme de, kendi içinde Smithyen derinlik ve Prometheyen derinlik olarak sınıflandırılmaktadır. İlki, işbölümü, uzmanlaşma, ticaret gibi nedenlerden kaynaklanan verimlilik artışına dayalı büyümeyi ifade eder. Ancak kaynak tahsisinde elde edilen kazançların bir limitinin var olması sebebiyle bu büyüme grubu azalan getirilerle karşılaşmak zorundadır. Tersine Prometheyen büyüme ise teknolojik gelişme ve yeniliklerce sürdürülebilir (Snowdorn, 2005: 594).Böylelikle, azalan getiri durumu Prometheyen büyüme için geçerli olmayabilir. Bu nedenle arzu edilen

büyüme Smithyen büyüme yapısı değil; Promethyen büyüme yapısıdır. Ne var ki, büyümenin yapısını belirleyen etmen ise büyümenin kaynaklarıdır.

1.4. BÜYÜMENİN KAYNAKLARI

Büyümenin kaynakları ikiye ayrılmaktadır. Bunlar büyümenin en yakın kaynakları (**proximate sources**) ve büyümenin temel kaynakları (**fundamental sources**) olarak adlandırılmaktadır. Büyümenin en yakın kaynakları, emek ve sermaye gibi girdi üretim faktörlerinin birikimi kadar bu girdilerin verimliliğini etkileyen değişkenlerle de ilgilidir. Yeni Keynesyenler, Neo-Klasikler ve İçsel büyüme teorileri çalışmalarını, en yakın büyüme kaynakları üzerine teorileştirme eğilimindedirler. Büyümenin temel kaynakları ise ülkenin üretim faktörleri biriktirme yeteneği, kapasitesi ve bilgi üretim yatırımında önemli etkiye sahip değişkenler üzerinde durmaktadır. Bu değişkenler; nüfus artışı, finansal sektör, genel makroekonomik çerçeve, ticaret rejimleri, devletin büyüklüğü, gelir dağılımı, politik ve sosyal atmosfer, coğrafya vb. değişkenlerdir. Büyümenin en yakın kaynaklarından temel kaynaklara kayış, odağı bir ekonominin kurumsal çerçevesine, sosyal yeteneğine, sosyal altyapısına veya ikincil (yardımcı) değişkenlere kaymaktadır (Snowdorn, 2005: 596-597).

20. yy.'ın ikinci yarısında büyüme teorisinde büyümenin en yakın kaynakları 3 temel dalga halinde bulunmaktadır. Bunlar

- 1) Keynesyen Harrod Domar modeli
- 2) Solow- Swan Büyüme Modeli ve Neoklasik modeller
- 3) Romer- Lucas modeli ve içsel büyüme modelleri

Bununla birlikte modern büyüme literatürü ise büyümenin en yakın kaynaklarını yadsımadan büyümenin temel kaynakları üzerine eğilmektedir. Bu çerçevede Kurumsal İktisat Okulu kurumların önemine vurgu yaparak büyüme literatüründeson

25 yılda araştırmaların yoğunluğunu en yakın kaynaklardan temel kaynaklara doğru çekmeyi başarmıştır.

Bu çerçeveden yola çıkararak tezimizde öncelikle büyümenin en yakın kaynakları açıklanmaya çalışılacak daha sonraki bölümde ise büyümenin temel kaynaklarını konu alan kurumsal iktisat okulu mülkiyet hakları çerçevesince incelenecektir.

1.4.1. HARROD- DOMAR BÜYÜME MODELİ

Harrod–Domar büyüme modeli bugün pek çok iktisadi büyüme kitabı içeriğinden çıkartılmasına karşın büyüme modellerine öncülük etiği için önemi yadsınamaz. Harrod ve Domar birbirlerinden bağımsız olarak Keynesyen modelin yatırımlara verdiği rolü eksik görmüş ve yatırımların Keynes'te olduğu gibi sadece kısa dönem dengesinin nerede olacağını belirleyen, gelirden bağımsız, toplam talebi artıran (Akyüz, 2009: 208) özelliklerden ibaret olmadığını; bununla birlikte sermaye stokuna yapılan bir ilave olmasından ötürü ekonominin üretim kapasitesini yani arz yanını da etkileyen bir özelliğe sahip olduğunu vurgulamışlardır. Keynesyen büyüme modeli olarak görülen bu modelle Harrod ve Domar, yapı itibarıyla kısa dönem statik bir analiz olduğu için eleştirilen Keynesyen modele dinamik bir analiz kazandırmaya çalışmışlardır. Ne var ki, kısa dönem veri üretim kapasitesi ve veri işgücününün tam istihdamı sağlayıp sağlayamayacağını bulmuş olmalarına rağmen elde ettikleri bulgunun uzun dönemde de geçerli olacağını iddia etmişlerdir. Ancak bugün bu model, öncelikle kısa dönemi kapsadığı için, daha sonra benimsediği varsayımların gerçekçilikten uzak duruş sergilediği için gözden düşmüştür.

Harrod 1939 yılında yayınladığı makalesinde eksik istihdamda bulunan bir ekonominin tam istihdama ulaşma koşullarını aramaktayken, Domar 1946 ve 1947 yıllarındaki çalışmalarında tam istihdam gelir düzeyine ulaşmış bir ekonominin mevcut dengeyi bozmadan nasıl sürekli büyüebileceğiyle ilgilenmiştir.

Harrod'un yaklaşımını Keynesyen kılan iki temel unsur bulunmaktadır. Bunlar, yatırımların tasarruflardan bağımsızlığı ve bekleyişlerin rolüdür. İlki kapitalist

ekonomide üretim ve tüketim kararlarının farklı kişilerce ve farklı değişkenlere bağlı olarak alındığı; diğeri ise piyasa mekanizmasının tam ve kesin bilgi sağlayamaması ve hatta yanlış sinyaller vermesi olasılığının oldukça fazla olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır. Buradan yola çıkarak model özünde piyasa mekanizmasına atfedilen etkinliği tartışma konusu yapmaktadır (Akyüz, 2009: 229).Diğer taraftan modelin en üstün yanı ise basitliğidir.

Harrod-Domar modeli hızlandıran hipotezi ile çarpan hipotezinin birleştiği bir analizdir. Ancak ağırlığı daha fazla hızlandıran hipotezine vermektedir(Harrod, 1939:16) Çünkü model, kapasite artışını yatırımlardaki artışa bağlamakta; yatırım artışını ise faiz oranlarının uzun dönemde sabit olduğu varsayımı altında,(faiz oranından bağımsız olarak), sadece tüketicilerin bekleşleriyle ilişkilendirmektedir. Diğer bir deyişle analizde uyarılmış yatırımlar göz önünde tutulmaktadır.

Gerek Harrod gerekse Domar bugünkü yatırımlar sonucu meydana gelen kapasite artışının, ileride atıl kalmasına olanak vermeyecek gelir ve yatırım seviyesinin ne oranda artması gerektiğini sorgulamışlar ve her ikisi de buldukları tek bir artış oranı sonucunda dengenin kararlı olacağını ileri sürmüşlerdir. Ancak, ekonomik büyümenin bu orandan sapma durumunda ortaya çıkacak olası sonuçları açıklamaya çalışmamışlardır. (Hiç, 1994: 72)

Harrod çalışmasında iki temel sorunun cevabını aramaktadır:(Turan, 2008: 33) :

- 1) Mal piyasasında sürekli arz-talep (yatırım-tasarruf) dengesini sağlayacak bir büyüme haddi var mıdır?
- 2) Mal ve emek piyasalarında sürekli eşanlı dengeyi sağlayacak bir büyüme oranı var mıdır?

Teorinin aksiyomatik temelleri ise 3 önermeye dayanmaktadır. (Harrod, 1939, sf. 13) Bunlar:

- 1) Tasarruf arzının en önemli belirleyicisi gelirdir,

2) Tasarruf talebinin en önemli belirleyicisi gelirin büyüme oranıdır,

3) Arz ve talep birbirlerine eşittir.

Modelin varsayımları, iş gücündeki büyümenin dışsal olarak belirlenmesi (n), emek sermaye oranının ve sermaye hasıla oranının veri teknolojide sabit olması, teknolojik gelişmenin nötr olması, devlete ve dış aleme yer verilmemesi, sadece hane halkı ve firmalara yer verilmesidir. Ekonomide tek bir mal vardır bu nedenle sermaye malı ile tüketim malı arasında ayırım yoktur.

Harrod analizinde üç farklı büyüme oranı tanımlamaktadır. Bunlar, gerekli büyüme oranı (G_w), gerçekleşen büyüme oranı (G) ve doğal büyüme oranlarıdır (G_n). Sürdürülebilir bir iktisadi büyüme için, diğer bir deyişle tam istihdamı sürekli kılmayı sağlayacak büyümenin yaşanması için bu üç büyüme oranı birbirine eşit olmalıdır ($G_w = G = G_n$). Ancak, gerçek hayatta böyle bir durumun eş anlamlı olarak sağlanması neredeyse olanaksızdır. Böyle bir rastlantısal eşitlik gerçekleşse bile bunu tesadüfi bir durum olarak açıklamakta ve bu büyümeye Harrod bıçak sırtı büyüme (**knife- edgewidth**) adını vermektedir. Ne var ki, bıçak sırtı olarak nitelenmesinin nedeni dengenin tek olmasından ziyade bu dengenin kararsız olmasındandır.

G_w = gerekli büyüme hızıdır. Harrod bu oranı, tüm tarafları tatmin eden üretilen üretim miktarından daha fazlasının veya daha azının üretilmesinin istenmediği büyüme hızı olarak tanımlar. Diğer bir deyişle, yatırımların ortaya çıkardığı üretim artışlarına eş miktarda talep artışı yaratan yani yatırımların talep ve kapasite yaratma etkileri arasındaki uyumu ifade eden büyüme hızıdır. (Akyüz, 2009: 16). Kısaca planlanan (ex ante) yatırımların planlanan (ex ante) tasarruflara eşit kılınan büyüme hızıdır. “Denge” yerine “gerekli” ifadesinin kullanılması nedeninin denge istikrarsızlık olasılığı karşısında, gerekli çıktı düzeyi olarak tanımlanan üretim patikasında yer alan her noktanın dengeli ifade ediyor oluşudur (Harrod, 1939:16). Gerçekleşen büyüme hızı, G, toplam üretimin dönem sonunda artışını ifade eden büyüklük olarak ifade edilmektedir bu nedenle ex post büyüklüktür.

$$G = \frac{X_1 - X_0}{X_0} \quad (1.1)$$

X_0 , 0 döneminin; X_1 ise 1. dönemin üretimi olsunlar. Böylelikle G üretimdeki büyümeyi ifade etmektedir. Analizde üretim miktarları toplulaştırılmış olduğu için G , kapsadığı her bir bireysel ürünün büyüme hızı ile aynı değildir. Bu nedenle en ideal durumda dahi gerçek büyüme oranı ile gerekli büyüme oranı tesadüfi veya mevsimsel nedenlerle ayrışabilmektedir (Harrod, 1939:16).

Mal piyasasında dengenin sağlanması yatırım- tasarruf eşitliğini gerektirmektedir. S tasarrufları, I yatırımları göstermek üzere,

$$S = I \quad (1.2)$$

Toplam tasarruflar milli gelirin belirli bir oranı olarak kabul edildiğinden dolayı;

$$S = sX_0 \quad (1.3)$$

s toplam tasarrufların X_0 veya X_1 'e bölümüdür. Bu değer bireylerin veya şirketlerin gelirlerinin ne kadarını tasarruf etmek istediklerini gösterir, gelirin büyüklüğü veya kurumsal nedenlerle değişebilir.

c üretimi bir birim artırmak için gerekli olan sermaye mallarının değeridir (sermaye hasıla katsayısıdır diğer bir deyişle hızlandırıcı katsayısıdır). Bu büyüklüğü ölçmek için kullanılan değer birimi üretimdeki birim artışın değeridir. “ c ” nin değeri seçilen period ile ters orantılıdır ve teknolojinin durumuyla üretim artışını sağlayacak malların doğasına bağlıdır. Harrod bu katsayıyı sabit olarak almaktadır. Çünkü faiz oranları c_p sermaye stokundaki artışın, toplam üretimdeki artışa bölümüdür. Diğer bir deyişle üretimdeki bir birim artış başına sermaye artışının değeridir. Analizdeki sermaye, duran sermaye ve dönen sermaye birlikte alınmaktadır. (Harrod, 1939: 18) Bu durumda sermaye stokuna yapılan ilave (ex-ante yatırımlar)

$$I = c_p (X_1 - X_0) \quad (1.4)$$

olarak gösterilirse, 1 no. lu denklem yeniden düzenlenebilir;

$$sX_0 = c_p (X_1 - X_0) \quad (1.5)$$

$$\frac{s}{c_p} = \frac{X_1 - X_0}{X_0} = G \quad (1.6)$$

$$G = \frac{s}{c_p} \quad (1.7)$$

(1.5.) Tasarrufların sermaye stokuna ilaveye eşit olduğunu söyleyen bir aksiyomdur. Toplam tasarruflar sX_0 dır.

G gerçekleşen büyüme oranıdır. c_p sermaye stokundaki artışın gerçekleşen üretimdeki artışa bölümüdür. Eğer gerçekleşen üretimdeki bir birim artış başına sermaye stokundaki artışın değeri c_p , teknoloji ve diğer şartlar tarafından belirlenen bir birim üretim artışı için sermaye miktarı olan c' ye eşit olursa o zaman gerçekleşen artış şartlar tarafından oluşturulan büyümeye eşit olacaktır. Bu c_p nin tüm malları kapsamamasından dolayı dönem boyunca üretimdeki bir birimlik artış başına üretim eksi tüketim olduğu için üretim kararlarının toplamı dengededir. $c = c_p$ ise $G = G_w$ gerçekleşir.

$$G_w = \frac{s}{c} \quad (1.8)$$

Eğer gelirin %10 nu tasarruf ediliyorsa yıllık sermaye kat sayısı 4 e eşitse gerekli büyüme hızı yıllık $2 \frac{1}{2}$ olacaktır. Böylelikle gerekli büyüme oranı dışsal olarak belirlenen iki parametreye bağlıdır: tasarruf oranı ve sermaye hasıla katsayısı.

Harrod gerekli büyüme oranını mal piyasasında gerçekleşen arz-talep eşitliği olarak tanımlamaktadır. Gerekli büyüme oranına ulaşabilmek için Keynes'in tersine ex post yatırım tasarruf eşitliği yerine ex ante yatırım tasarruf eşitliğinden bahsetmektedir. Ne var ki, Harrod yatırımlar için ex ante-ex post ayrımını vurgulasa

da tasarruflar için böylesi bir ayırıma girmemiştir. Ex ante ve ex post tasarrufları birbirine eşit saymaktadır.

Şimdiye kadar bahsedilen dinamik modelin 2 önemli önermesi vardır. a) marjinal tasarruf meyli ve teknoloji ve diğer etmenlerle belirlenen sermaye miktarı birlikte gerekli büyüme oranını belirleyen unsurlardır. Üreticiler bu yolu takip ederlerse her bir dönem üretimleri ne fazla verecek ne de eksik kalacaktır. b) Gerekli büyüme oranını patikasından her iki yöne doğru bir sapış daha büyük sapsmalara neden olacaktır. Bu nedenle büyümedeki hareketli denge böylelikle istikrarsız bir denge olacaktır (Harrod, 1939: 23).

Statik analiz modelinde arz talebi aşarsa denge tekrar eski noktasına gelmekteydi. Ancak dinamik analizde eğer gerçekleşen büyüme oranı G , gerekli büyüme oranı G_w ' nı geçerse birim üretim artışı başına sermaye mali artışı C_p , c ' nin altına düşecektir. Bu stokların çok fazla erimesine neden olur ve sistemi daha fazla büyümeye doğru uyarır; böylelikle G , G_w ' ye geri dönmek yerine gittikçe uzaklaşır. Benzer şekilde eğer G , G_w ' nin altına düşerse gereğinden fazla sermaye mali ortaya çıkacak depresyon baskısı oluşacaktır. Bu durumda da benzer olarak açık yine daha fazla büyüyecektir. Böylelikle, dinamik modelde ortaya çıkan sonuç statik modelin tam tersi olacaktır. Dengeden bir sapış kendi kendini dengeye yaklaştırmayacak; tersine sözkonusu sapış kendi kendini daha da artıracaktır. Burada, G_w , gerekli büyüme hızı hareketli bir dengedir; ancak oldukça istikrarsızdır. (A.g.e.: 22) Bu nedenle Harrod'a göre dengeden sapış daha fazla dengeden uzaklaşmaya neden olacağı, yani kaos daha fazla istikrarsızlık ve işsizlik ile son bulacağı için denge büyüme oranı, bıçak sırtı bir büyüme oranını ifade etmektedir (Yeldan, 2011:104).

C_p , ex post büyüklüktür. (1.5) numaralı denklemdeki ifade Keynes' in yatırımların (ex post yatırımların) tasarruflara eşit olduğunu söyleyen ifadesidir.³ Bu nedenle ex ante yatırımların ex ante tasarruf olması gerekli değildir. Çünkü stoklarda istenmeyen birikimler veya tükenmeler olabilmektedir. Eğer ex post yatırım ex ante

---

³ Harrod modelinde tasarrufları ex ante almaktadır.

yatırımdan daha düşük ise o halde, tasarruflar ex ante yatırımlardan daha azdır. Keynes yatırımların tasarrufları aştığı durumda sistemin uyarılacağını söylemekteyken Harrod yatırımlar yerine ex ante yatırımların tasarrufları aştığı durumda sistemin uyarılacağını söylemektedir. Analizde ex post tan ziyade ex ante yatırımlar üzerinde daha çok durulmaktadır (Harrod,1939:22).

Bununla birlikte analizde tasarruflar için ex ante ve ex post ayrımı ihmal edilmektedir. Çünkü c_p 'nin c 'den ayrılması aynı şeye hizmet etmektedir. Eğer G , G_w 'den fazla ise denklemin sağ tarafı s/c 'yi geçmek zorundadır. Eğer tüm etki c 'den kaynaklanıyorsa c_p , c 'den küçük olacaktır ve bu büyümeyi uyaracaktır. Firmalar kendilerini stok azalışlarıyla karşı karşıya bulacak ve siparişler artacaktır. Tersine tüm etki ex post tasarrufun ex ante den farkında bulunuyor ise ex post s , ex anteyi geçecektir. Tasarruf sahipleri eğer gelir düzeylerini ve fiyatları doğru öngörebilselerdi tasarruf edeceklerinden daha fazlasını tasarruf ettiklerini görecektirler. Sonuç olarak, satın almaları uyaracak mal siparişleri artacaktır. (Haarrod, 1939: 21)

Denge büyüme oranının sağlanması yatırım davranışlarına, yatırım davranışları ise beklemeyle ilgili olduğu için denge büyüme oranına ulaşmanın yolu yatırımcıların beklentilerinin doğru çıkmasına bağlı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Eğer beklentiler gerçekleşirse gerçekleşen, beklenen ve gerekli büyüme oranlarının hepsi birbirine eşit olacaktır.

Kapitalistlerin t dönemi sonunda beklenti içine girdikleri toplam talep Y_t^* ise üretimlerini bu talebi karşılayacak şekilde ayarlayacaklardır. Bunun için gerekli kapasite artışını hızlandıran prensibi söylemektedir:

$$I_t = v(Y_t^* - Y_{t-1}) \quad (1.9)$$

Tasarruf oranı s iken yatırımlar dönem içinde:

$$Y_t = \frac{I_t}{s} \quad (1.10)$$

kadar talep yaratacaktır. Dönem sonunda arzu edilmeyen stok veya talep fazlası olmaması için Y_t , Y^* ye eşit olmalıdır. Bunun için yukarıdaki denklemleri yeniden düzenlersek:

$$Y_t = \frac{v}{s}(Y_t^* - Y_{t-1}) \quad (1.11)$$

olacaktır. Böylece gerçekleşen talep düzeyi beklenen talep artışı ile gerekli büyüme oranına bağlı (v/s , g_w) olmaktadır⁴. Beklentilerin doğru çıkmadığı durumda örneğin beklenen büyüme oranı gerçekleşen büyüme oranından büyük ise gerçekleşen büyüme oranı denge büyüme oranından fazla olacak talep fazlası ortaya çıkacak ve stoklar azalmaya başlayacaktır. Sonuç olarak ex post yatırımlar ex ante yatırımlardan düşük olacaktır. Bu durum yatırımcılara yanlış sinyal vererek mevcut yatırımların eksik olduğu, talep fazlalığının karşılanması için daha fazla yatırıma ihtiyaç uyulduğu hissini uyandırarak dengeden uzaklaşmayı hızlandıracaktır. Diğer taraftan talep fazlası başlangıçta stoklarla karşılanırsa da daha sonra fiyat artışı kaçınılmaz olacak ve enflasyonist süreç başlayacaktır. Tersisi durumda ise stoklar artacak yatırımlar yavaşlayacak ancak burada fiyat değil miktar uyumu kendini hissettirecektir.

Böylelikle, Harrod ekonominin arz ve talep dengesini sağlayacak bir büyüme oranının mevcut olduğunu söylemesine rağmen, sözkonusu denge büyüme oranının gerçekleşmesini bekleyişlerin sürekli doğru olmasına bağlı kılmakta ve böyle bir durumun ise tesadüfi olarak gerçekleşebileceğini söylemektedir. Yani kapitalist sistemin dengede büyümesini sağlayacak bir oran vardır; ancak bu denge kararsız bir dengedir.

Son olarak büyüme sürecinde nötr teknolojik gelişme yaşanacağını ifade eden Harrod bununla sermaye hasıla katsayısı sabitken işgücü verimliliğindeki artışı vurgulamaktadır. Büyüme sürecinde yatırımlar birim üretim için gerekli olan sermayenin değerini değiştirmezken gerekli emek miktarını azaltmaktadır.

---

⁴ Bu durumda hızlandırıcı katsayısı sermaye hasıla katsayısının tersine özdeşlik gereği tersine eşit olmaktadır.

Sonuç olarak Harrod ve Domar' a göre büyüme oranı sermaye hasıla katsayısı (c) ve tasarruf oranı (s) tarafından belirlenmektedir. Ekonomik büyüme tasarruf oranıyla pozitif sermaye hasıla katsayısıyla negatif yönlü bir ilişki içerisinde olmaktadır. Yani ekonomik büyümenin gerçekleşebilmesi için mutlaka tasarruf yapılmalı ve GSMH'nın belli bir kısmı yatırımlarda kullanılmalıdır. En kısa şekliyle Harrod ve Domar'a göre ekonomik büyümeyi yatırımlar belirler ve yatırım miktarı artınca büyüme hızında artar. Yani tasarruf katsayısının büyük olması büyümeyi hızlandıran bir faktördür. Böyle olunca kısa dönem tüketimler azaltılıp yatırımlar artırılırsa veya dış borç alınıp mevcut tasarruflara katılırsa uzun dönem büyüme hızında yükselme sağlanacaktır. Ayrıca iç tasarrufun artmasıyla dış tasarruflara ihtiyaç kalmayacak ve borç servisi için gerekli finansman sağlanmış olacaktır.

1.4.2. NEO KLASİK DIŞSAL BÜYÜME MODELERİ

Büyüme modellerini dışsal ve içsel modeller olarak gruplandırmanın temelinde teknolojinin sistemin içersine dahil edilip edilmemesi bulunmaktadır. Durağan durumda büyümeyi sağlayan temel faktör teknolojik gelişme olmasına rağmen, bu faktör modele dahil edilmeyip dışsal olarak kabul edildiğinden neo klasik büyüme modelleri dışsal grupta yer almaktadır.

Yukarıda ifade edildiği gibi dışsal büyüme modelleri olarak da adlandırılan Neo-klasik büyüme modelleri temelinde Solow-Swan büyüme modeli'ne dayanmaktadır. Daha sonra ortaya çıkan Ramsey-Cass-Koopmans ve Diomand modelleri⁵ de sonuç itibarıyla Solow-Swan modelinin ulaştığı sonucu desteklemektedir. Bu nedenle neo-klasik büyüme modeli denildiğinde örtük bir şekilde Solow modeli kastedilmektedir.

Solow Modeli üretim ve bölüşüm süreçlerinin formülasyonunda neoklasik marjinalist yaklaşımı kullanmaktadır. Modelin temel amacı uzun dönemde büyümeyi belirleyen etmenin teknolojik gelişmeler olduğunu göstermektir. Neo-klasik görüşe

---

⁵Her ne kadar Ramsey'in makalesi 1928 yılında yayınlanmış olsa da modelin genişletilmesi Solow' un makalesini yayınlamasından sonraya denk geldiği için Solow'dan sonra olarak nitelendirilmektedir.

göre her ülke birbirlerinden çok farklı iki büyüme deneyiminden birini yaşamaktadır. Bunlar geçici fiziksel sermaye birikimi deneyimi ve durağan hal altındaki üretim deneyimidir. Bunlardan ilki, büyümenin ilk aşamalarında ekonomik genişlemenin sermaye birikiminin, emek gücünün büyümesinden daha hızlı büyümesiyle mümkün olabileceği savına dayanmaktadır. Emek başına sermaye artınca, işçinin verimliliği de artmakta ve dolayısıyla emek başına hasıla da artmaktadır. Ne var ki, işçi başına sermayeyi artırmaya dayalı bu büyüme modeli uzun dönemde sürdürülebilir değildir. Bunun nedeni ise sermaye birikiminin getirisinin azalması ve sonuçta kar oranının kabul edilebilir getirisinin minimum eşiğin altına düşmesidir. Uzun zamandır bilinen bu üretim süreci bir faktörün birikiminde hasılaya yapılan ilavelerin hep bir öncekinden az olacak olması düşüncesine dayanır (Azalan Marjinal Getiri Kanunu). Bir noktada, elde edecek net kazancın sıfıra inmesi yüzünden sermaye birikimi hızını kaybetmektedir. Net sermayenin daha fazla genişlemesini sağlayan bir ortam bulunmadığı durumda, durağan hal ortaya çıkmakta ve ekonominin yapabileceği tek şey kendini yeniden ve yeniden üretmek olmaktadır. Böyle bir durumda tüm makro dengeler görece bir durgunlukta kalmaktadır. Bu durağanlıktan kurtulmanın tek yolu ise teknolojik şoklardır. Ne var ki, teknolojiyi herkesin ulaşabileceği küresel kamusal bir mal olarak ele alan neo-klasik modele göre ülkelerde görülen kişi başı gelir ve büyüme oranındaki farklılıklar bu nedenle teknoloji alanındaki farklılaşmanın bir sonucu olamamaktadır. Çünkü uzun dönemde böyle bir farklılaşma söz konusu değildir. Neo-klasik modelin başka bir ana özelliği de ekonomilerin sonuçta kendi durağan hal dengelerine ulaşacak olmaları nedeniyle kişi başı gelir büyümesi bakımından birbirlerine yakınsama eğiliminde olduğu düşüncesidir. Son olarak teknolojiyi açıklayıcı neden olamayacağını gördükten sonra neo-klasik görüş kişi başına gelirdeki farklılığın bütünüyle mevcut sermaye stokuna bağlı olduğunu iddia etmiştir. Zira sermaye birikimi, durağan hal dengesine doğru giden yoldaki geçici aşamanın ana kaynağıdır. Sermaye birikimi tasarruftan kaynaklandığı için bu iddia kişi başına gelir farklılıklarının ülkelerin tasarruf oranlarındaki farklılıklara atfetmektedir (Yeldan, 2010: 111-112).

Ancak Solow modeli ülkeler arası gelir farklılıklarının nedenlerini açıklarken ülkelerin ve ya dünya ekonomisinin neden büyüdüklarini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Zaten büyümenin var olduğu bir ekonomide neler yaşandığını izah etmektedirler. Özetle model ülkelerin neden büyüdüklarini değil, farklı ülkelerde farklı zamanlarda büyümede görülen farklılıkları açıklamaktadır.(Yeldan,2010: 97)

1.4.2.1. MODELİN VARSAYIMLARI

Model temsili bir hane halkı ve nihai mal veya aramalı üreten, aynı üretim fonksiyonuna sahip temsili bir firmanın yer aldığı tek sektörden oluşmaktadır. Dışa kapalı ve devleti ihmal eden bir modeldir. Tasarrufların hepsi yatırıma dönüşmektedir. Ex ante tasarruflar ex ante yatırımlara her zaman eşittir. Model uzun dönem olarak kurgulandığından dolayı fiyat esnekliği ve paranın yansızlığı uzun dönemde mevcut olmasından dolayı ekonomi sürekli potansiyel üretim düzeyindedir. Sermaye hasıla oranları ve sermaye emek oranları Harrod' daki gibi sabit değildir. Tasarruf oranı, sermaye stokunun aşınma oranı (amortisman) ve teknolojik gelişme, dışsal olarak belirlenmektedir (Snowdorn ve Vane, 2005: 603). Üretim fonksiyonu ölçeğe göre sabit getirili homojen bir fonksiyondur. Fonksiyonun homojen olması ölçeğe göre verimin veri faktör oranları için tanımlanmadığı, tüm faktör oranları için tanımlandığı; üretim fonksiyonunun tümünün bütün faktör oranlarında ölçeğe göre verimle ilgili aynı özelliğe sahip olmasıdır (Akyüz, 2009: 356). Faktör piyasası tam rekabet şartlarına tabidir. Teknoloji serbest (kamusal) bir mal olarak kabul edilmektedir; diğer bir deyişle dışlama ve tüketimde rekabet söz konusu değildir. Hasıla, homojen bir nihai mal veya ara malıdır (Barro ve Sala-i Martin, 2004: 25; Acemoğlu, 2004: 32-36). Üretim faktörleri azalan marjinal verimler yasasına tabidir. Diğer bir deyişle üretim fonksiyonu üretim faktörlerine göre iki defa türevlenebilen birinci türevi pozitif ancak ikinci türevi negatif olan bir fonksiyondur. Bunun bir sonucu olarak sermaye miktarı arttıkça diğer şartlar sabitken marjinal ürün değeri gitgide azalmaktadır

Hane halkı ekonomide yaşanan olaylardan bağımsız olarak kullanılabilir gelirin sabit dışsal olarak belirlenen bir oranını $s \in (0,1)$ tasarruf etmektedir⁶ (Acemoğlu, 2004:32).

$$Y(t) = F [K(t), L(t); T(t)] \quad (1.12)$$

$Y(t)$ t zamanındaki üretimi, $K(t)$ fiziksel sermayeyi $L(t)$ ise emeği $T(t)$ ise bilgi ve teknoloji için kullanılan notasyonlardır. $K(t)$ aynı anda pek çok üretici tarafından kullanılmayan, tüketimde rekabet özelliğine sahip mal grubu içinde yer alır. $L(t)$ işçi sayısı, çalışma süresi kadar çalışanların fiziksel gücü, kabiliyeti ve sağlığını da kapsayan rakip bir girdidir; çünkü emek sahibi başka bir aktivite için harcayacağı zamanı azaltmadan işinde çalışamaz. $T(t)$ geniş anlamda tanımlanan soyut bir kavramdır. Üretim organizasyonun etkileri ile piyasanın etkilerini kullanılan üretim faktörlerinin etkinliği üzerinde bir araya getiren etmendir. Neo klasik görüşte $T(t)$ rekabet edilebilir bir girdi değildir; serbest bir maldır. Diğer bir deyişle tüketimde rekabetin ve dışlamanın olmadığı bir maldır. Aynı formül aynı anda iki veya daha fazla üretici tarafından kullanılabilinmektedir (Barro, Sala-i Martin, 2004: 33). Bununla birlikte teknoloji üretim fonksiyonunu uzun dönemde kaydıran tek faktör teknolojidir (Acemoğlu, 2004: 33).

1.4.2.2. SOLOW- SWAN BÜYÜME MODELİ

Harrod'un, Keynes'in statik genel denge modelinden elde ettiği, kapitalist bir ekonominin dengeli bir şekilde tam istihdam düzeyinde büyümesini sağlayacak bir mekanizmanın piyasa sistemi içinde mevcut olmadığı sonucunun, uzun dönemde de geçerli olduğunu gösterme çabası, Solow' un (ve tüm neo-klasik iktisatçıların) Walras'ın statik genel denge modelinden elde ettiği piyasa etkinliği sonucunun uzun dönemde de geçerli olduğunu gösterme çabası ile aynıdır (Akyüz, 2009: 347).

Solow'a göre bir teorinin güvenilir olması için dayandığı varsayımların gerçekçi olması gerekmektedir. Varsayımlar gerçekçi değilse teoriye de şüpheyle

---

⁶Bununla birlikte Solow' un hanehalkının davranışlarını optimize eden modelleri geliştirmemesi bu modeli neo-klasik modellerden ayıran en önemli eksikliklerdir.

yaklaşılması gerekecektir. Bu mantık çerçevesi içinde Solow, Harrod-Domar büyüme modelinin dayandığı sabit emek sermaye oranı varsayımının ortadan kaldırılmasıyla bıçak sırtı büyüme sonucunun da ortadan kalkacağını vurgulamaktadır. (Solow, 1956: 65).

Harrod-Domar modelinin göze çarpan özelliği, uzun dönem sorunlarının çarpan, hızlandıran ve sermaye hasılat katsayısı gibi kısa dönem araçlarıyla çalışmasıdır. Solow, sabit oranlar dışında Harrod-Domar modelinin tüm varsayımlarını kabul ederek büyüme analizini gerçekleştirmektedir. Ancak bu modeli, Harrod-Domar modelinden ayıran özellik neo-klasik toplulaştırılmış üretim fonksiyonudur (Acemoğlu 2008: 31). Bununla birlikte Solow modelini neo-klasik büyüme modellerinden ayıran bir diğer önemli özellik hane halkının optimizasyon problemini açıkça modellememiş olmasıdır. Ancak bu eksiklik daha sonra Ramsey-Cass- Koopmans modeliyle giderilecektir.

Son olarak neo klasik büyüme modeli hem kesikli hem de sürekli fonksiyon olarak gösterilebilir. Makroekonomik uygulamalarda daha çok kesikli biçimi yer aldığından dolayı önce kesikli daha sonra sürekli fonksiyon yorumu ile açıklanmaya çalışılacaktır.

1.4.2.2.1 TEMEL SOLOW MODELİ

Temel Solow Modeli teknolojik gelişmenin olmadığı duruşunda neo klasik büyüme modelini açıklamaktadır. Amerika'nın 20. yy.'da yaşadığı büyüme deneyimden yola çıkan Solow (Lucas, 1988: 6), 1956 yılında yazdığı “ A Contribution to Economic Growth” adlı ilk çalışmasında ekonomik büyüme açısından sermaye birikimin önemini vurgularken, kişi başına gelirin durağan durumda değişmediği sonucuna ulaşmıştır. Ne var ki, uzun dönemde kişi başına gelirin artması çalışmanın başında da vurgulandığı gibi bir geleneksel bir gerçektir (*stylized fact*). Bu nedenle daha sonra Solow büyüme modelini teknolojiyi dahil ederek genişletmiş ve uzun dönemde kişi başına gelirdeki büyümenin kaynağını teknolojik gelişme olarak belirtmiştir.

Temel Solow modelinin sonucu, üretimin neo-klasik değişken oranlar ve ölçüğe göre sabit getiri varsayımı altında gerçekleşmesi durumunda Harrod ve Domar'ın ifade ettiği doğal ve gerekli oranlarda büyümenin mümkün olmaması için bir engelin oluşmayacağıdır(Solow, 195673).

Söz konusu neo klasik model temelde iki denklem üzerine inşa edilmiştir. Bunlar üretim fonksiyonu ve sermaye birikimi denklemleridir(Jones, 1998: 20). Üretim fonksiyonu Cobb Douglas üretim fonksiyonudur.

$$Y = K_t^\alpha L_t^\beta \quad (1.13)$$

Burada K kullanılan fiziksel sermaye miktarını, L işgücü miktarını Y çıktığı göstermektedir. α ve β parametreleri ise toplam gelir içerisinde sırasıyla sermaye ve emeğe ne kadar ödendiğini gösteren katsayılardır. Diğer bir deyişle toplam gelir içinde sermaye ve emek paylarıdır. $\alpha + \beta$ toplamı bire eşittir.

Kapalı bir ekonomide tek varlık K_t olarak adlandırılan sermaye stokudur. K_t fiziksel sermaye olarak adlandırılrsa da K_t ' ye bilgi ve vasıf gibi biriktirilebilecek diğer girdiler de dahil edilebilir. Zaman içinde sermaye stokunda zaman içinde meydana gelen artışa ($K = dk/dt$) net yatırım denmekte ve kapalı bir ekonomide net yatırımlar tasarruflar eksi amortismanlara eşit olmak zorundadır.

$$K_t = sK_t^\alpha L_t^\beta - \delta K_t \quad (1.14)$$

δ sabit bir amortisman oranıdır. Son olarak nüfus'un istihdama eşit olduğu farz edilir ve sabit dışsal oranda büyüdüğü kabul edilir, $L/L = n$ Sermaye emek oranına k diyerek k_t nin zamana göre türevi alınır

$$k_t = s k_t^\beta L_t^{\alpha + \beta - 1} - (\delta + n) k_t \quad (1.15)$$

denklemin her iki tarafını da k_t 'ye bölüp sermayenin işçi başına büyüme oranına ulaşılır. $k_t/k_t = \gamma_t$. Tüm değişkenlerin aynı hızla büyüdüğü (sıfır oranında bir büyüme) duruma durağan durum (steady state) adı verilir. Durağan durumda γ_k sabittir. Her iki tarafın logaritması ve türevi alınır

$$0 = (\beta - 1) \gamma_k + n(\alpha + \beta - 1) \quad (1.16)$$

sonucuna ulaşılır. Sermaye ve emek açısından ölçüğe göre sabit getiri ($\alpha+\beta=1$) söz konusudur. Ancak yalnız sermaye için azalan verimler yasası geçerlidir. ($\beta < 1$) Bu durumda denklemin sağ tarafındaki son ifade sifıra eşit olacaktır.

$$0 = (\beta-1) \gamma_k \quad (1.17)$$

Azalan verimler yasasinedeniyle $\beta < 1$ olduğu için sürdürülebilir durağan durum büyüme oranı $\gamma_k = 0$ olmalıdır. Yani neo klasik modelde tek mümkün durağan durumda büyüme oranı sifirdır. Ne var ki, ulaşılan bu sonuçla Solow- Swan büyüme modeli 1950' lerdeki ve 1960' lardaki yaşanan büyüme hızını açıklamada sorun yaşamaktadır (Sala-i Martin, 1990: 4-5). Bu nedenle daha sonra model teknolojik gelişmeyi kapsayarak genişletilmiştir.

1.4.2.2.2. KESİNTİLİ FONKSİYON YORUMU İLE SOLOW MODELİ

Bir önceki bölümde ifade ediliği gibi modelin hem kesikli hem de sürekli fonksiyon şekli bulunmaktadır. Makroekonomik uygulamalarda kesikli fonksiyon biçimi basitlik avantajından dolayı daha çok tercih edilmektedir. Kesikli fonksiyon yorumu ile model:

$$K(t+1) = (1-\delta)K_t + I_t \quad (1.25)$$

K sermaye stoku, I yatırım ve δ ise sabit sermayenin eskime, aşınma payını ifade eden amortisman oranıdır. Bir dönem sonraki sermaye stoku eskime payı düşürülmüş bugünkü sermaye stoku ile bugünkü yatırımların toplamından oluşmaktadır. Kapalı bir ekonomide toplam hasıla ya tüketilmekte ya da yatırıma dönüşmektedir.

$$Y(t) = C(t) + I(t) \quad (1.26)$$

C(t) tüketim harcamasıdır.

(2.6), (2.7) ve (2.8) i yeniden düzenlersek

$$K(t+1) \leq F[K(t), L(t), A(t)] + (1-\delta)K(t) - C(t) \quad (1.27)$$

elde edilir. Hane halkının gelirin tüketmediği kısmını tasarruf etmekte ve bu tasarrufun tümü yatırıma dönüşmektedir.

$$S(t) = I(t) = Y(t) - C(t) \quad (1.28)$$

Hanehalkının tasarrufu aynı zaman da gelirin değişmeyen sabit bir orandır.

$$S(t) = sY(t) \quad (1.29)$$

t+1 zamanındaki sermaye arzı $K^s(t+1) = (1 - \delta)K(t) + S(t)$ şeklinde olacaktır. Sermaye arzının sermaye talebine eşit olduğu durumda $K^s(t+1) = K(t+1)$. Böylelikle piyasaların temizlendiği bu koşul altında

$$K(t+1) = sF [K(t), L(t), A(t)] + (1 - \delta)K(t) \quad (1.30)$$

Solow büyüme modelinin temel hareket denkleminde ulaşılır. Bu denklemden yola çıkarak ilk başta nüfus artışının ve teknolojinin olmadığı durum incelenecektir:

1.4.2.2.2.1. TEKNOLOJİK İLERLEME VE NUFÜS ARTIŞININ OLMADIĞI DURUMDA DENGE

Burada iki önemli varsayım söz konusudur:

- 1) Nüfus artış oranı sıfıra eşittir. Diğer bir deyişle toplam nüfus sabit kalmaktadır. $L(t) = L$
- 2) Teknoloji sabit kabul edilmektedir. $A(t) = A$

Üretim fonksiyonu ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında fonksiyonun her iki tarafı herhangi bir değere bölünebilir. Bu takdirde üretim fonksiyonu işgücüne bölüldüğü zaman fonksiyonun yoğun hali elde edilmektedir. Böylelikle birim emek başına düşen sermaye hasıla oranı

$$k(t) = K(t)/L(t) \quad (1.31)$$

olacaktır. Benzer şekilde, hasıla emek oranı ise

$$y(t) = F[K(t)/L(t), 1, A]$$

$$y(t) \equiv f(k(t)) \quad (1.32)$$

ifade bulacaktır ki üretim fonksiyonunun yoğun şekliyle gösterilmesi olarak tanımlanır (Romer, 1996: 8). Yoğun şekliyle elde edilen sonuca göre, nüfus artışı ve teknolojik gelişme olmadığı varsayımı altında kapalı bir ekonomik büyüme, sadece işgücü başına düşen sermaye miktarının fonksiyonundan ibaret olmaktadır (Romer, 1996: 8). Diğer bir deyişle üretim fonksiyonu ölçek etkisi göstermemektedir. Yani kişi başına düşen üretim, istihdam edilen her bir çalışanın sahip olduğu fiziksel sermaye miktarınca belirlenmektedir. Fiziksel sermaye miktarı, k, sabit iken daha fazla ya da daha az iş gücü, kişi başına düşen üretim miktarını etkilemez (Barro ve Sala-i Martin, 2004: 28). Bu ifade Cobb Douglas üretim fonksiyonunda gösterildiği takdirde

$$\begin{aligned} Y(t) &= F [K(t), L(t), A(t)] \\ &= AK^a L^{1-a}, \quad 0 < a < 1 \end{aligned} \quad (1.33)$$

Şeklini alacaktır. a ve 1-a parametreleri sırasıyla çıktının sermaye ve işgücü esnekliklerini göstermektedir. A, fonksiyonun etkinlik ve boyut katsayısıdır. Çok sayıda ampirik çalışmada bu ifade bazen yılda A=1 olmaktadır. Çıktının faktör esneklikleri veri iken A ne kadar yüksek ise belli bir girdi bileşiminden elde edilecek çıktı da yüksek olacaktır. Kısaca A daki değişiklikler girdilerdeki etkinliğin değiştiğini göstererek üretim fonksiyonunun kaymasına yol açmaktadır (Akyüz, 2009: 362).

Bu takdirde Cobb Douglas üretim fonksiyonunun her iki tarafı işgücü miktarına bölünürse;

$$y(t) = Ak^a$$

ulaşılır. (1.30) numaralı denklem işgücü miktarına bölünürse elde edilecek sonuç;

$$k(t+1) = s f(k(t)) + (1 - \delta)k(t) \quad (1.34)$$

olacaktır. Denklemden görüldüğü üzere teknoloji ve nüfus artışının mevcut olmadığı durumda iktisadi büyüme ancak sermaye hâsıla oranında artışla mümkün olabilmektedir. Diğer bir deyişle Solow bazı ülkelerin diğerlerine göre neden daha zengin bazıların ise neden fakir olduğunu hakkındaki düşüncesi sermaye emek oranı yüksek ve amortisman oranı düşük olan ülkelerin zengin olduğu tersine sermaye hasıla oranı düşük amortisman oranı yüksek olan ülkelerin ise fakir oldukları olmuştur.

1.4.2.2.2 TEKNOLOJİK İLERLEMENİN OLMADIĞI VE NUFÜS ARTIŞI OLDUĞU DURUMDA DENGE

Büyüme çalışmalarında dengenin varlığı sorunu, ekonominin sürekli olarak büyümesi ve bu büyüme oranının değişmez olup olmama sorunudur. Böyle bir oranın var olması ve tek olması demek ekonomideki tüm malların aynı oranda büyüyeceği, üretim yoğunluklarının aynı oranda artacağı, malların girdi ve çıktı içerisindeki oranlarının değişmeyeceği anlamına gelmektedir. Söz konusu durumda girdi ve çıktıların aynı oranda artması hasıla sermaye katsayısının da değişmemesi anlamına gelir. Ayrıca bu durum üretim sisteminin doğrusallığı ve homojenliği varsayımları altında, istihdam düzeyinin de çıktı ile aynı oranda artmasına yol açarak kişi başına düşen üretim miktarını da değiştirmeyecektir (Akyüz, 2009: 301).

Neo klasik modelin en önemli sonuçlarından biri yukarıda ifade edilen türde bir denge durumunun mevcut olduğudur. Diğer bir ifadeyle, verimlilik artışı olmadığı varsayımı altında ekonominin uzun dönemde durağan durum (*steady state*) adı verilen bir dengeye geleceğidir. Durağan durum, sermaye emek oranında herhangi bir artışın yaşanmadığı, sermaye derinleşmesinin oluşmadığı ve kişi başına üretimde bir artışın meydana gelmediği duruma verilen addır. Diğer bir deyişle, kişi başına üretim, tüketim ve sermaye stokunun sabit olduğu, bununla birlikte toplam üretim, toplam sermaye ve toplam tüketimin nüfus artış oranı kadar arttığı durum halidir.

Toplam tasarruflar gelirin modelin dışında belirlenen sabit bir tasarruf oranı tarafından belirlenmektedir. (Abel v.d., 2008,: 226)

$$S=sY_t \quad (1.35)$$

Yatırım tasarruf eşitliğinden yola çıkarak,

$$sY_t = (n + \delta) K_t \quad (1.36)$$

sonucu elde edilir. Eşitliğin sol tarafı toplam tasarrufları sağ tarafı ise toplam yatırımları ifade etmektedir. Durağan durumda kişi başına düşen sermaye miktarı değişmediğinden dolayı sermaye stokuna yapılan ilave, nüfus artış hızı ile aynı olmak zorundadır. Bununla birlikte mevcut sermaye stokunun amortisman harcamaları da toplam yatırımların içinde yer almalıdır. Böylelikle toplam yatırımlar nüfus artışı karşısında gerekli olan yatırımlarla amortisman harcamalarının toplamından oluşmaktadır.

Tüketim, gelirin tasarruf edilmeyen kısmı olarak tanımlanırsa durağan durumda toplam tüketim miktarı

$$C_t = sY_t - (n + \delta) K_t \quad (1.37)$$

olacaktır. Böyle bir durumda sabit kalan büyüklükler, kişi başına cinsinden ifade edildiğinden dolayı yukarıdaki ifade işgücü miktarına bölünürse

$$c = sf(k) - (n + \delta)k \quad (1.38)$$

sonucuna ulaşılır. Denklemden büyüklüklerin değişmemesinden dolayı zamanı ifade eden t artık kullanılmayabilir. Yukarıdaki ifade de yer alan sermaye emek oranı, k, kişi başına tüketim miktarı, c, üzerinde birbirine zıt iki etkiye sebep olmaktadır. Bir taraftan sermaye hasıla oranı arttıkça üretim miktarı artarak bu durum tüketimi artırırken, diğer taraftan artan sermaye miktarı daha fazla amortisman harcamasına neden olarak tüketimi düşürecektir. Böyle bir ödünleşme karşısında optimal sermaye emek oranı (k^*) tüketim harcamasını en çoklayan sermaye hasıla emek olarak tanımlanmakta ve bu orana gelecek nesillerin refahını maksimum kılacağı için

sermaye emek oranının altın kuralı (**golden rule capital labor ratio**) adı verilmektedir. (Phelps, 1961: 635-643; Abel v.d., 2008: 227)

$$sf(k) = (n+\delta)k \quad (1.39)$$

sonuç olarak durağan durum sermaye emek oranı, kişi başına tasarruf miktarının kişi başına durağan durum yatırımlara eşit olduğu zaman ortaya çıkmak zorundadır. Sadece bu koşulu sağlayan tek bir sermaye emek oranı vardır ki k^* , ile ifade edilir. Örneğin $k > k^*$, sermaye emek oranı durağan durum sermaye emek oranından büyük, ise bu durumda mevcut sermaye emek oranı gerekli yatırım miktarından düşük olduğu için üretimden yatırıma ayrılan pay ancak tüketimde bir azalışla mümkün olabilecektir. Bir uç örnek olarak eğer $k = k_{\max}$ olduğu durumdur. Burada tüm üretim amortisman ve yeni yatırımlara kanalize olacağından tüketim harcaması sıfır olacaktır (Abel v.d., 2008: 227).

Solow her ekonominin başlangıçta sahip olduğu sermaye emek oranı önemli olmaksızın nihayetinde böyle bir durağan duruma geleceğini söylemektedir. Bu argümanını da sermayenin azalan marjinal etkiliği ile açıklamaktadır. Örneğin $k < k^*$ olduğu durumda kişi başına sermaye $s(f(y))$, sermaye emek oranını sabit tutmak için gerekli olan yatırım miktarından $(n+\delta)k$ daha yüksekse bu durumda söz konusu fazla tasarruf yeni yatırımlara kanalize olarak sermaye emek oranı artacak ve k^* ' ya yaklaşacaktır. Tersine eğer $k > k^*$ olduğu durumda gerekli olan yatırım miktarı tasarruflardan fazla olacağı için sermaye emek oranı düşmeye başlayacak ve k^* a doğru yönelecektir (Abel, v.d., 2008: 231).

Benzer şekilde durağan durumda tüketimi en üst düzeye çıkararak tasarruf oranına da altın oran adı verilmektedir. Bununla birlikte tasarruf oranı modelin dışsal bir parametresi olarak kabul edildiğinden dolayı hangi oranın altın oran olması gerektiğini söylemek mümkün değildir.

$$c^* = (1-s) f(k^*(s)) \quad (1.40)$$

$$= f(k^*(s)) - \delta k^*(s), \quad (1.41)$$

$s f(k) = \delta k$ olarak gösterilir. Elde edilen bu denklemin tasarruf oranına (s) göre birinci mertebeden türevi alınırsa

$$\partial c^*(s)/\partial s = [f'(k^*(s)) - \delta] \partial k^*/\partial s \quad (1.42)$$

Tasarrufun altın oranını s_{gold} olarak ifade edilirse optimizasyon gereği $\partial c^*(s_{gold})/\partial s = 0$ olmalıdır. Durağan durum altın oran sermaye stoku da k_{gold} olarak tanımlanır. Temel Solow modelinde durağan durum tüketim harcamasını en çoklayacak olan altın oran tasarruf oranı, altın oran sermaye hasıla oranı ile uyum sağlayacak bir biçimde şu şekilde ifade edilmektedir:

$$f'(k^*(s)) = \delta \quad (1.43)$$

tasarruf oranı bu altın oranı aştığı durumda $s > s_{gold}$ $\partial c^*(s)/\partial s < 0$ olacak ve tüketim harcaması tasarruf artışı işe düşecektir. Başka bir ifade ile böyle bir durumda tüketim artışı tasarrufların azalması ile mümkün olabilecektir. Diğer taraftan eğer $s < s_{gold}$ olursa bu kez $\partial c^*(s)/\partial s > 0$ durumu ortaya çıkacak ve tasarruftaki artış tüketim harcamasını artıracak ancak optimal noktanın gerisinde kalacaktır. Bu nedenle sadece $f'(k^*(s)) = \delta$ eşitlik fonksiyonunun global maksimumunu işaret etmektedir.

Bu modelin önemli bir sonucu nüfus artış hızı ve amortismanlar azaldığında durağan durum sermaye hasıla oranının daha yüksek bir değer alacağı, ya da tasarruf oranı arttıkça üretim miktarının artacağıdır. Ancak burada altının çizilmesi gereken nokta tasarruf oranlarındaki artışın iktisadi büyümeyi geçici olarak artıracığıdır. Yeni bir durağan duruma geçiş sürecinde tasarruf oranlarındaki bir artış geçici olarak iktisadi büyümeye ve kişi başına üretim artışına neden olabilir. Uzun dönemde bu etki kaybolmaktadır (Snowdon, Vane, 2005: 609).

Durağan durum, sermaye emek oranında artışın olmadığı, sermaye derinleşmesinin oluşmadığı ve kişi başına üretimde artışın meydana gelmediği duruma verilen addır. Sonuç olarak teknolojik ilerlemenin olmadığı durumda temel ekonomi başlangıçta $k(0) < k^*$ ise Solow modelinde ekonominin izleyeceği yol iktisadi büyümedir. Ancak bu büyüme sürdürülebilir değildir. Ekonomi zamanla yavaşlayacaktır (Acemoglu, 2004: 54).

Eğer ekonomide tasarruf oranlarında bir artış meydana gelirse bu durumda ekonomi daha üst bir sermaye emek oranında durağan duruma gelecektir. k artıkça büyüme oranı düşecek ve $k=k^*$ da sıfır olacaktır. Sonuçta tasarruf oranlarında sürekli artış kişi başına gelirdeki büyüme hızını geçici olarak artıracak uzun dönemde k ve y sürekli artarken kişi başına büyüme hızı sıfıra doğru yol alacaktır. Dolayısıyla buradan çıkan doğal sonuç şudur: kişi başına büyüme hızında artış tasarruf oranının sürekli ve sürekli artmasına bağlıdır. Ne var ki buradaki kısıt da s nin $0 < s < 1$ kısıtı içerisinde yer almasıdır. Dolayısıyla sermayenin azalan marjinal getirisi nedeni ile ekonomi kişi başına sıfır büyüme hızı sonucundan kurtulamayacaktır. Diğer bir ifade ile kişi başına gelirdeki artış sadece tasarruf oranlarının artırılması ve fiziksel sermaye yatırımı sonsuza kadar mümkün değildir (Barro ve Sala-i Martin, 2004: 42).

Benzer durum nüfus artış hızının düşmesi ya da teknolojinin ilerlemesi ile de yaşanmaktadır. Ancak burada önemli olan farklılık şurada yatmaktadır. Teknolojik ilerlemenin herhangi bir limitinin olmaması nedeni ile üretim fonksiyonu teknolojik ilerleme sürekli yeniden ve yeniden bir üst seviyeye kayabilir. Bu nedenle neo klasik sistem içerisinde eğer uzun dönemde kişi başına gelir düzeyindeki artışın sürekli olması amaçlanıyorsa bu amaç fiziksel sermaye birikiminden ziyade sadece ve sadece teknolojik ilerlemeden ortaya çıkmaktadır. (Barro, Sala-i Martin, 2004: 43).

1.4.2.2.3. TEKNOLOJİK GELİŞME OLDUĞU DURUMDA SOLOW MODELİ

Teknolojik değişimin modelin içerisine dahil edilmesinde dikkat edilmesi gereken konu öncelikle teknolojik gelişmenin içerilmiş teknoloji mi yoksa içerilmemiş teknoloji mi olduğu konusudur. İçerilmiş teknolojik gelişme durumunda teknolojik ilerlemenin gerçekleşmesi için yatırıma ihtiyaç duyulurken, içerilmemiş teknolojik gelişme yatırım ve birikim olgularından bağımsız mevcut sermaye ve işgücü verimliliğinin zaman içinde sürekli artması şeklinde ifade edilmektedir. İçerilmemiş teknolojik gelişmede, mevcut sermaye stoku her dönem en son teknik bilgi düzeyinin gerektirdiği biçimde yoğun olarak bu bilgi düzeyini içeren yeni üretim araçlarına dönüştürülmekte ve iş gücünde bu makineleri kullanabilecek şekilde

eğitilmektedir. Teknik gelişme için yeni yatırım gerekmemektedir (Akyüz, 2009: 369).

Solow modelinin bu yorumunda analize konu olan gelişme içerilmiş teknolojik gelişmedir. Bu yönü ile model önceki analizde veri kabul ettiği bir varsayımı, sermayenin yoğrulabilirliği varsayımını da bir yönüyle terk etmiştir. Ne var ki, içerilmemiş teknolojide olduğu gibi burada da teknolojik gelişme dışsal olarak ele alınmakta yani sabit bir oranda sürekli olarak gerçekleşeceği kabul edilmektedir.

Neo klasik modelin bir sonucu ekonomilerin teknolojik gelişme olmadan işçi başına üretimi sermaye birikimi yoluyla arttırma eğilimlerinin bir sınırını olduğudur. Çünkü azalan verimler yasası gerçeğinin, nüfus artışına, kişilerin tasarruf isteklerinin düşmesine ve sermaye stokunun yıpranmasına cevap veremeyecek olmasıdır. Bu nedenle işçi başına sermaye stokunu sabit kılacak unsur uzun dönemde teknolojik gelişmedir (Snowdorn ve Vane, 2012: 539).

$$Y = A_t K^a L^{1-a} \quad (1.44)$$

Buarada a ve $1-a$ ulusal gelir içinde emek ve sermayenin paylarını yansıtan ağırlıklardır. Ölçeğe göre sabit getiri varsayımı altında işçi başına üretim ölçekten etkilenmemektedir ve teknoloji A_{t_0} işçi başına üretim sermaye emek oranı (K/L) ile pozitif bir ilişki içindedir. 1.44 numaralı denklemin her iki tarafı emek miktarına bölünürse,

$$Y/L = A(t_0) (K/L) = A_{t_0} K^a L^{1-a}/L = A(t_0) (K/L)^a \quad (1.45)$$

$$y = A(t_0) k^a \quad (1.46)$$

toplam üretim fonksiyonunun yoğun biçimine ulaşılır. Denklem (1.46) veri teknoloji düzeyinde işçi başına sermaye miktarındaki artışın (sermaye derinleşmesi) işçi başına üretim miktarında bir artışa yol açacağını ifade etmektedir. Ancak veri işçi başına sermaye birikimi durumunda veri bir k^a sermaye emek oranında üretimi artıracak unsur bilgi artışı yani teknolojik gelişme ile uyarılmış üretim fonksiyonudur. Ne var ki

Solow modelinde teknolojiyi dışsal olarak kabul edilmektedir. Ancak dışsal olarak kabul edilen ve model tarafından açıklanmayan teknolojik gelişme neo klasik büyüme modelinin uzun dönemdeki temel açıklayıcısıdır(Snowdorn ve Vane, 2012: 539-540).

1.4.2.2.3.SÜREKLİ FONKSİYON YORUMU İLE TEKNOLOJİK İLERLEMENİN OLMADIĞI VE NÜFUS ARTIŞININ OLDUĞU DURUMDA DENGE

Toplam üretim fonksiyonu

$$Y(t) = F[K(t), L(t), A(t)] \quad (1.18)$$

olarak ifade edilmektedir. $Y(t)$, t zamanındaki toplam üretimi, $K(t)$ toplam sermaye stokunu $L(t)$ toplam işgücü miktarını ve $A(t)$ ise teknolojiyi ifade etmektedir.

Toplam üretim fonksiyonun genel olarak 3 standart varsayımı bulunmakla birlikte bazı iktisatçılar yeni bir dördüncü özellik ile ilave edebilmektedirler. (Barro, 2004: 26) Bunlarda ilki üretim fonksiyonu $F: R_+^3 \rightarrow R_+$ K ve L ' nin 2 defa türevlenabilen bir fonksiyon olduğudur. (Acemoğlu, 2008: 34)

$$F_K(K, L, A) = \partial F(K, L, A) / \partial K > 0, F_L(K, L, A) = \partial F(K, L, A) / \partial L > 0 \quad (1.19)$$

$$F_{KK}(K, L, A) = \partial^2 F(K, L, A) / \partial K^2 < 0, F_{LL}(K, L, A) = \partial^2 F(K, L, A) / \partial L^2 < 0 \quad (1.20)$$

Bu varsayımla anlatılmak istenen fonksiyonun görüntü kümesinin negatif değer alamayan, fonksiyonun sürekli bir fonksiyon olduğu, girdilerin marjinal ürünlerinin pozitif olmakla birlikte, ceteris paribus, girdilerden biri artırıldığında hasılda meydana getireceği artışın kendisinden önceki artıştan daha düşük olduğudur. Bu özellik Solow modelini Harrod modelinden ayıran önemli bir özelliktir. İkinci özellik ölçeğe göre sabit getirili olmasıdır:

$$F_K(\lambda K, \lambda L, A) = \lambda F(K, L, A) \quad \lambda > 0 \quad (1.21)$$

λ fonksiyonunun K ve L' ye göre homojenlik derecesini söylemektedir. Yalnız burada dikkat edilmesi gereken nokta ölçüğe göre sabit getiri anlayışı teknoloji için geçerli olmamasıdır. Sadece emek ve sermaye için düşünülen bir varsayımdır.

Üçüncü özellik Inada koşuludur. Inada koşulu sermaye sıfıra doğru yaklaştıkça sermayenin marjinal ürününü sonsuza gittiğini; sermayenin sonsuza gittiği durumda ise sermayenin marjinal ürününü sıfıra yaklaştığını söylemektedir. Aynı durum emek faktörü için de geçerlidir (Inada, Ken-Ichi, 1963: 119-127).

$$\lim_{K \rightarrow \infty} (\partial F / \partial K) = \lim_{L \rightarrow \infty} (\partial F / \partial L) = 0 \quad (1.22)$$

$$\lim_{K \rightarrow 0} (\partial F / \partial K) = \lim_{L \rightarrow 0} (\partial F / \partial L) = \infty \quad (1.23)$$

$$\begin{aligned} f(k) &\equiv F(K/L, 1) & (1.24) \\ &= (K/L)^a \\ &= k^a \end{aligned}$$

Yoğun şekliyle üretim fonksiyonunun birinci türevinin, pozitif değer alacağı yani k değeri sıfıra yaklaştıkça limitinin sonsuza gittiği ya da k değeri sonsuza yaklaştıkça limitinin sıfıra yaklaştığı $f'(k) = ak^{a-1}$ ifadesinden anlaşılmaktadır. İkinci türevinin ise negatif değer alacağı $f'' = -(1-a)ak^{a-2}$ ifadesinden anlaşılmaktadır (Romer, 1996: 10).

Son olarak dördüncü özellik ise pozitif çıktı elde edebilmek için girdilerin tümünün mutlak pozitif olması gerektiğidir. Diğer bir deyişle faktörler arası ikame söz konusu olması varsayımının yanında tek bir üretim faktörü ile üretimin mümkün olmayacağı özelliğidir. Buna özelliğe de gereklilik (**essentiality**) adı verilmektedir. $F(0, L) = F(K, 0) = 0$ (Barro ve Salai-Martin, 2004: 28).

Sürekli fonksiyon olarak tanımlanacak modelin bu şekilde zaman içinde değişkenler zamanın her bir anı için tanımlanmaktadır. Kesikli fonksiyon ile büyüme

analizi yapılırken sahip olunan ilk varsayım yani nüfus artış oranının sıfıra eşit olduğu varsayımı, sürekli fonksiyonda terk edilir. Yine diğer analizde olduğu gibi sürekli fonksiyon analizinde de dışa kapalı ve devletin yer almadığı bir ekonomide teknolojik ilerlemenin olmadığı varsayımı ile büyüme analiz edilecektir. Kesikli fonksiyonda tasarruf oranının dışsal kabul edilmesi gibi burada tasarruf oranının yanında nüfus artış oranı ve teknolojik gelişmede dışsal kabul edilmektedir (Acemoglu, 2004: 55-56).

$$\lim_{\Delta t \rightarrow 0} \frac{x(t+\Delta t) - x(t)}{\Delta t} = \dot{x}(t) \sim g(x(t)) \quad (1.44)$$

$$\dot{k} = \partial x(t) / \partial(t) \quad (1.45)$$

Böylelikle sürekli fonksiyon ile çalışma değişkenlerin zamanın çok küçük bir anındaki değişim değerleri ile çalışma anlamına gelmektedir.

Kesintili fonksiyonda olduğu gibi burada da tasarruflar milli gelirin sabit, dışsal bir oranı kadardır.

$$S(t) = sY(t), \quad (1.46)$$

Nüfus sabit değil n oranında artmaktadır. Dolayısıyla iş gücü de aynı oranda artış göstermektedir.

$$L(t) = \exp(nt) L(0) \quad (1.47)$$

$$\dot{L}(t) / L(t) = n \quad (1.48)$$

nüfusun artmasının önemi sermaye emek oranının artışında kendini göstermektedir. Şöyle ki;

$$k(t) \equiv K(t)/L(t), \quad (1.49)$$

$$\dot{k}(t) / k(t) = \dot{K}(t) / K(t) - \dot{L}(t) / L(t) \quad (1.50)$$

$$= \dot{K}(t) / K(t) - n \quad (1.51)$$

Kesikli fonksiyonda gösterilen sermaye stokundaki formülü sürekli fonksiyon olarak uyarlanırsa;

$$\dot{K} = s F [K(t), L(t), A(t)] - \delta K(t) \quad (1.52)$$

şeklini alır. Böylelikle kişi başına sermaye stokundaki artış oranı aşağıdaki gibi olacaktır:

$$\dot{k}(t)/k(t) = s[fk(t)/k(t)] - (\square + \delta) \quad (1.53)$$

$$\dot{k} = s(f(k(t))) - (\square + \delta) k(t) \quad (1.54)$$

Yukarıdaki denklemden görüleceği gibi daha yüksek bir nüfus artış oranı, n, hem sermaye emek oranını hem de kişi başına üretimini düşürmektedir. Çünkü daha yüksek nüfus artış oranı demek mevcut sermayeyi kullanan emek miktarının artması demektir. Bu durumun doğal bir sonucu sermaye birikiminin yavaş ilerlemesi ve sermaye emek oranı azalması anlamına gelmektedir. Bunun sonucu olarak nüfus artış hızı yüksek olan ülkeler düşük olan ülkelere daha az hızla büyüyeceklerdir (Acemoglu, 2004: 58). Benzer etki amortisman oranının artmasıyla da görülmektedir. Amortisman oranının artması sermaye stokunu mevcut düzeyde tutmak için gelirin daha büyük bir kısmının yenileme harcamalarına kanalize olması yeni yatırımlara daha az kaynak ayrılması anlamına gelmektedir.

Kişi başına üretim fonksiyonu $f(k) = Ak^a$ olarak tanımlanırsa, durağan durum dengesi

$$A(k^*)^{a-1} = \square + \delta/s \quad (1.55)$$

Ya da

$$k^* = (sA/(\square + \delta))^{1/(1-a)} \quad (1.56)$$

şeklinde tanımlanır. Durağan durum sermaye emek oranı tasarruf oranı ve teknolojik gelişmeyle ve sermayenin üretimde aldığı payla birlikte artmakta nüfus artış oranı ve amortisman oranındaki artışlarla düşmektedir. Eğer bir ekonomi durağan durumda değilse geçiş sürecinde sermaye emek oranındaki artış

$$\dot{k}(t) = sA[k(t)]^a - (\square + \delta)k(t) \quad (1.57)$$

şeklini alacaktır. Eğer $x(t) = k(t)^{1-a}$ olarak tanımlanırsa sermaye emek oranının değişim kanunu linear diferansiyel denklem olarak aşağıdaki gibi olacaktır;

$$\dot{x}(t) = (1-a)sA - (1-a)(\square + \delta)x(t) \quad (1.58)$$

denklemin çözümünden elde edilen genel sonuç

$$x(t) = sA/(\square + \delta) + [x(0) - sA/(\square + \delta)] \exp(-1(1-a)(\square + \delta)t) \quad (1.59)$$

biçimine döner. Bu elde edilen sonuç sermaye emek oranı cinsinden yeniden ifade edilirse

$$k(t) = \{sA/(\square + \delta) + [k(0)^{1-a} - sA/\delta] \exp(-1(1-a)(\square + \delta)t)\}^{1/1-a} \quad (1.60)$$

denkleminde ulaşılır. Elde edilen bu sonuca göre başlangıç sermaye emek oranının $k(0)$ durağan durum sermaye emek oranına, k^* , doğru aldığı yolun yakınsama hızı $(1-a)(\square + \delta)$ değerine bağlıdır. Aradaki fark üssel olarak bu değer hızı ile kapanmaktadır. Sermayenin üretimden aldığı pay, α , arttıkça sermaye birikimi sonucu sermayenin marjinal ve ortalama ürünün düşme hızı azalmakta ve bu da durağan duruma yakınsama hızını düşürmektedir. Aynı sonuca kişi başına üretimdeki artış hızını dikkate alınarak da ulaşılabilmektedir.

Geçiş sürecinde kişi başı üretimdeki artış davranışı şu şekilde formülize edilebilir (Barro ve Sala-i Martin, 2004: 40) :

$$\square/y = f'(k) \cdot \dot{k}/f(k) = [k \cdot f'(k)/f(k)] \cdot (\dot{k}/k) \quad (1.61)$$

köşeli parantezin içindeki kısım sermayenin payını ifade etmektedir. Kişi başına üretimdeki artış ve kişi başına sermaye miktarındaki artış toplam üretimde sermayenin payına bağlıdır.

$$\square/y = f'(k) - (n + \delta) Sh(k) \quad (1.62)$$

$Sh(k) \equiv k \cdot [f'(k)/f(k)]$ sermayenin payını ifade etmektedir. Eğer denklemin her iki tarafının da k ya göre türevi alınır,sa,

$$\partial(\square/y)/\partial k = [f'' \cdot k/f(k)] \cdot (\dot{k}/k) - (n+\delta) f'(k)/f(k) \cdot [1 - Sh(k)] \quad (1.63)$$

$0 < Sh(k) < 1$ olduğu için ifadenin son terimi negatif olacaktır. Eğer $\dot{k}/k \geq 0$ ise o halde ifadenin ilk terimi pozitif değildir. Böylelikle $\partial(\square/y)/\partial k < 0$ olacaktır. Diğer bir ifade ile $k \leq k^*$ ise $\dot{k}/k \geq 0$ olduğu bölge içinde k arttıkça (dolayısıyla y de artacak ancak) $\square/y$ düşecektir. Diğer taraftan $k \geq k^*$ ise ve eğer ekonomi durağan duruma yakın bir yerde ise $\dot{k}/k$ düşük olacağı için $\partial(\square/y)/\partial k < 0$ olacaktır.

1.4.2.2.4. TEKNOLOJİK GELİŞME OLDUĞU DURUMDA İLE DENGİ

Gerçek dünyada teknoloji sabit düzeyde olmayıp zamana bağlı olarak sürekli gelişen bir olgudur:

$$A(t) = A_0 \cdot e^{xt} \quad (1.64)$$

A_0 başlangıç döneminde teknoloji düzeyini, x ise teknolojinin büyüme haddini temsil eden pozitif değerli bir parametredir.⁷ Teknolojik gelişme arttıkça bir birim emek eskiye göre daha fazla verimli olacağından etkili emek girdisi modelde kendini göstermeye başlar. Etkili emek

$$\check{L}(t) \equiv A(t) \cdot L(t) \quad (1.65)$$

Zaman faktörü kaldırılınca özdeşlik $\check{L} \equiv A \cdot L$ haline dönüşür. Cobb Douglas üretim fonksiyonu burada emek miktarına değil etkili emek miktarına bölündüğünde sermaye emek oranı sermaye etkili emek oranına dönüşmektedir:

$$\check{k} \equiv K / \check{L} \quad (1.66)$$

numaralı denklem (1.65) numaralı denkleme uygulanırsa

$$\check{k} \equiv K / \check{L} = K / AL = k/A \quad (1.67)$$

⁷ Solow modelinde teknolojik gelişme Harrod nötral veya diğer bir deyişle emek artırıcı teknolojik gelişme türüdür.

Şeklini alır. Böylelikle bir birim emek başına düşen sermaye kullanılarak yapılabilecek üretim miktarını veya diğer bir deyişle teknoloji içeren emeğin ortalama verimi

$$\check{y} = f(\check{k}) = Y/AL \quad (1.68)$$

Fonksiyonu vermektedir. (1.68) Cobb Douglas üretim fonksiyonuna uyarlandığında

$$Y = F(K, AL) = K^a(AL)^{1-a} \quad (1.69)$$

Elde edilir. Fonksiyon etkili emek miktarına bölüldüğünde

$$\check{y} = \check{k}^a \quad (1.70)$$

Etkili emek sermaye oranı (sermaye-teknoloji) oranının birikim denklemi

$$\dot{\check{k}} = s.f(\check{k}) - (n+\delta+x)\check{k} \quad (1.71)$$

$\dot{\check{k}}=0$ için

$$s.f(\check{k}) = (n+\delta+x)\check{k} \quad (1.72)$$

haline dönecektir. Denklem Cobb Douglas kalıbını alması halinde, denklem (1.70) uyarınca

$$s.\check{k}^a = (n+\delta+x)\check{k} \quad (1.73)$$

olur. $\check{k}^*$ denkleminin çözümü etkili sermaye emek oranının durağan durum denge düzeyini

$$\check{k}^* = (s/(n + \delta + x))^{1/1-a} \quad (1.74)$$

Olacaktır. Bir birim etkili emek başına düşen sermaye miktarı ile yapılan üretimin durgun durum denge düzeyi denklemi

$$\check{y} = (\check{k}^*)^a = (s/(n + \delta + x))^{a/1-a} \quad (1.75)$$

Olacaktır. Buradan yola çıkarak ekonomide tasarruf haddi ne kadar yüksek uzun dönemde bir birim etkili emek başına düşen sermaye üretim o kadar yüksek olacaktır. Bir ekonomide nüfus artış haddi, teknolojik gelişme haddi ve sermayenin aşınma haddi ne kadar yüksekse uzun dönemde bir birim etkili emek başına düşen sermaye ve üretim miktarı o kadar düşük olacaktır. (1.75) numaralı denklemin paydasını oluşturan bu üç parametre sermayenin etkili aşınma haddi olarak tanımlanmaktadır.

Denklem (1.71) in her iki yanını $\check{k}$ ile bölünürse ve bir birim etkili emek başına düşen sermayenin büyüme hızı $\gamma_{\check{k}} \equiv \dot{\check{k}}/\check{k}$ olarak tanımlanırsa

$$\gamma_{\check{k}} = \dot{\check{k}}/\check{k} = (s \cdot f'(\check{k})/(\check{k})) - (n + \delta + x) \quad (1.76)$$

Dolayısıyla durağan durumda etkin emek birimi başına sermaye artışı sifıra eşit olduğundan dolayı ekonomide sermaye artışı ülkenin nüfus artış oranına, sermayenin aşınmasına ve teknolojik gelişme hızı toplamına eşit olmalıdır.

$$\frac{\dot{\check{k}}}{\check{k}} = \frac{\dot{K}}{K} - \frac{\dot{A}}{A} - \frac{\dot{L}}{L} = 0 \iff \frac{\dot{K}}{K} = \frac{\dot{A}}{A} + \frac{\dot{L}}{L} \iff \gamma_{\check{k}} = x+n \quad (1.77)$$

$\check{k}$ durgun durumda sabit kalacağına göre kişi başına düşen sermaye teknolojik gelişme hızına eşit bir hızda büyüyecektir (Turan, 2008:67-72).

1.4.2.2.5. TEKNOLOJİK GELİŞME TÜRLERİ

Neo klasik büyüme modelinde durağan durum sonrası ekonomik büyümeyi sağlayacak unsurun teknolojik gelişme olduğu vurgusu modellerde yer verilen teknolojik gelişmenin ne tür bir gelişme olduğu sorusunu gündeme getirmektedir. Bu nedenle kısaca teknolojik gelişme türlerine değinilerek neo klasik büyüme modellerinin teorik çerçevesi sonlandırılacaktır.

Eğer teknolojik gelişme aynı üretim miktarını daha az sermaye girdisi ile gerçekleştirmeye imkan sağlıyorsa sermaye tasarruflu teknoloji tersine aynı üretim miktarını daha az emek girdisi ile gerçekleştirmeye imkan sağlıyorsa emek tasarruflu

teknolojik gelişme adı verilmektedir. Eğer teknolojik gelişme bu iki üretim faktöründen hiç birini diğerinden daha az kullanmaya imkan vermiyorsa o zaman böyle bir teknolojik gelişmeye nötr (**neutral**) yada yansız (**unbiased**) teknolojik gelişme adı verilmektedir. (Barro ve Sala-i Martin, 2004: 52).

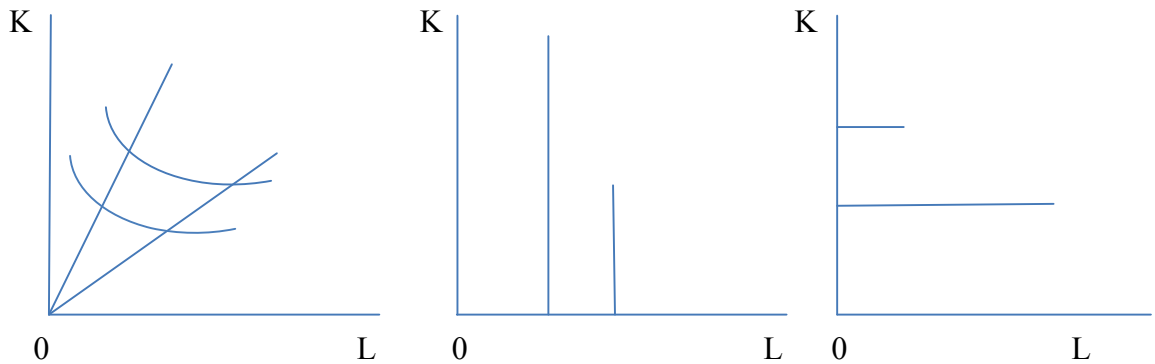
Nötr teknolojik gelişmenin üç farklı önemli tanımı bulunmaktadır. Bunlar Hicks, Harrod ve Solow'a aittir. Hicks (1932) nötr teknolojik gelişmeyi belirli bir *sermaye emek* oranında faktörlerin marjinal ürün oranının değişmediği durum olarak tanımlamaktadır (A.g.e, 2004: 52-53).

Üretim fonksiyonu uyumlu olduğu zaman, faktör fiyatları faktörlerin marjinal verimliliklerine ve faktör fiyatları oranı da marjinal ikame oranına eşit olmaktadır. Buradan yola çıkarak Hicks nötr teknolojik gelişme, faktörlerin marjinal verimliliklerinin ve faktör fiyatlarının hem teknoloji gelişmeden önce hem de sonra aynı kalması demektir. Burada faktör yoğunluğu değişmediği için faktör gelirlerinin oranı da sabit kalmaktadır. Böylelikle Hicks nötr teknolojik gelişme, bölüşüm ve ikame oranı açısından da şu şekilde tanımlanabilir: belli bir faktör yoğunluğunda, marjinal ikame oranını ve faktör paylarını değişmediği teknolojik gelişme Hicks nötr teknolojik gelişmedir. (Akyüz, 2009: 370-371) Hicks'in nötr üretim fonksiyonu şu şekilde yazılabilir:

$$Y(t) = T(t) \cdot F(K, L) \quad (1.78)$$

Eşitliğin sağ tarafında yer alan $T(t)$ ifadesi teknolojik durum endeksidir. $T(t) \geq 0$.

Şekil 1.1. Eşürün Eğrilerinde Hicks Nötr, Solow Nötr ve Harrod Nötr kaymalar

Harrod (1942) ise nötr teknolojik gelişmeyi, belirli bir *sermaye hasıla* oranında girdi oranlarının, $(K.F_k)/(L.F_L)$ sabit kalması durumu olarak tanımlamaktadır. Diğer bir ifadeyle kar oranı veri iken, eğer teknolojik gelişme sermaye hasıla oranını değiştirmiyorsa böyle bir gelişme nötr teknolojik gelişmedir (Akyüz, 2009: 372).

$$Y(t) = F[K, L \cdot T(t)] \quad (1.79)$$

Eşitliğin sağ tarafında yer alan $T(t)$ ifadesi teknolojik durum endeksidir. $T(t) \geq 0$. Bu teknolojik gelişmeye emekle genişletilmiş teknolojik gelişme adı da verilmektedir. Çünkü bu teknolojik gelişme de K ve Y aynı oranda artarken, üretim miktarı emek miktarındaki artış kadar artırmaktadır (Barro ve Sala-i Martin, 2004::52-53).

Son olarak Solow (1969) nötr teknolojik gelişme ise Harrod nötr gelişmenin simetriğidir. Solow nötr teknolojik gelişme belirli bir *emek hasıla* oranında nisbi girdi oranının $(L.F_L)/(K.F_k)$ değişmeden kalması olarak açıklamaktadır (Solow, 1966: 316).

$$Y = F[K \cdot T(t), L] \quad (1.80)$$

Eşitliğin sağ tarafında yer alan $T(t)$ ifadesi teknolojik durum endeksidir. $T(t) \geq 0$. Bu şekilde bir üretim fonksiyonu sermaye ile genişletilmiş teknolojik gelişme adı verilir. Çünkü bu şekilde üretim miktarındaki gelişme sermaye miktarındaki artışla aynı olmaktadır.

Teknolojik gelişme hem Hicks hem Harrod hem de Solow anlamıyla aynı anda nötr olabilir. Hicks nötr teknolojik gelişme k düzeyinde; Harrod nötr teknolojik gelişme k ve y ve Solow teknolojik gelişme l ve y aynı oranda arttığı zaman gelir dağılımının sabit kalmasını gerektirdiği için, teknolojik gelişme her iki anlamda da nötr olduğunda faktör miktarlarındaki göreceli değişim faktör fiyatlarındaki göreceli değişmeye eşit olmaktadır. Bu durum ise faktörler arası ikame esnekliğinin bire eşit olması demektir. Kısaca, ikame esnekliği bire eşit olduğu zaman eğer teknolojik gelişme Harrod (Hicks ya da Solow) anlamda nötr ise aynı zamanda Hicks (Harrod ya

da Solow) ya da Solow (Hicks ya da Harrod) anlamda da nötrdür (Akyüz, 2009:373).

Büyüme modellerinde kullanılan üretim fonksiyonunun Cobb Douglas üretim fonksiyonu özelliğine sahip olmasının önemli bir nedeni bu fonksiyonun yukarıda sıralanan özelliklere sahip oluşudur. Diğer bir ifade ile ölçeğe göre verim sabit iken çıktının faktör esneklikleri sabit (a ve $(1-a)$) ve ikame esneklikleri toplamı bire eşittir. Bu nedenle bu fonksiyonun nötr teknolojik gelişme göstermesi üç farklı yoruma göre de aynı anlamı taşımaktadır.

1.4.2.3. YAKINSAMA HİPOTEZİ

Solow modelinden çıkan önemli bir diğer sonuç ise ülkelerin zaman içinde birbirine yakınsayacağıdır. Daha açık bir ifade ile yüksek sermaye emek oranına sahip gelişmiş ülkelerde büyüme hızı düşme eğilimde, düşük sermaye emek oranına sahip gelişmekte olan ülkelerde büyüme hızı yüksek olacağı için farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkeler nihayetinde aynı gelir düzeyinde buluşacaklardır. Başlangıçta düşük kişi başına gelire sahip ülkeler sermaye düşük sermaye/ işgücü oranına sahip oldukları için yüksek marjinal sermaye ürününe sahip olacaklardır. Uluslararası sermaye akışı göreceli sermayenin kıt olduğunu ekonomilere doğru yol alacaktır. Söz konusu sermaye akışı sonucunda sermaye işgücü oranı zamanla faktör fiyatlarıyla birlikte eşitlenecektir (Jones, 2002:36).

Yakınsama literatüründe ülkelerin bu şekilde birbirlerine yakınsamasına genellikle β (beta) yakınsaması (Baumol, 1986:); aynı açıklama ile birbirlerine yakınsamasına ise σ (sigma) yakınsaması denilmektedir. Sigma yakınsaması kişi başına gelirin standart sapmasının zamanla sürekli bir şekilde azalacağını ifade etmektedir. (Parker, 2012: 12). Ancak çalışmada sigma yakınsaması değil beta yakınsaması üzerinde durulacaktır.

Teknoloji düzeyinin tüm ülkelerde aynı olduğu varsayımı altında (teknolojinin kamusal mal özelliğinden dolayı) gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler uzun dönemde aynı büyüme oranına yani sıfır büyüme oranına sahip olacaklardır. Bu

hipoteze yakınsamama hipotezi (*convergence hypothesis*); gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkeleri yakalamalarına ise yakalama süreci (*catch-up process*) adı verilmektedir (Kibritçioğlu, 1998: 214).

Baumol'un beta yakınsama hipotezinin mutlak yakınsama ve koşullu yakınsama olarak iki farklı yaklaşımı bulunmaktadır.

1.4.2.3.1. MUTLAK YAKINSAMA

Mutlak yakınsama hipotezinin söylemek istediği şeybenzer üretim fonksiyonuna, benzer tasarruf oranlarına, benzer nüfus artış oranına ve teknolojiye sahip ülkeler arasındaki kişi başına gelir düzeyinin zamanla aynı seviyeye geleceğidir. Romer 'in ifade ettiği gibi başlangıç gelir düzeyi düşük ülkeler başlangıç gelir düzeyi yüksek benzer yapıdaki ülkelere göre daha hızlı büyüyecektir (Romer, 1989: 25).

Temel Swan modeli denklemi sermaye emek oranı artış hızının negatif olduğunu söylemektedir (Barro, Sala-i Martin, 2004: 44):

$$\partial \dot{k} / k \partial k = s \cdot [f'(k) - f(k)/k] / k < 0 \quad (1.81)$$

Denklemin ifade ettiği düşünce, daha düşük bir sermaye emek oranının daha hızlı bir sermaye emek oranı artışı anlamına geldiğidir. Dolayısıyla bu düşüncenin ulaştığı sonuç kişi başına büyüme açısından, başlangıçta daha düşük sermaye emek oranına sahip olan ülkelerin daha yüksek sermayeye emek oranına sahip olan ülkelere göre daha hızlı büyüyeceğidir. Ancak dikkat edilmesi gereken konu sermaye emek oranı dışında söz konusu ülkelerdeki tüm dışsal değişkenlerin aynı değere (s , $\square$, δ ,) sahip olmasıdır (Barro, Sala-i Martin, 2004:45)

$$g_i = \alpha + \beta_i(y) + \gamma_i s + \varepsilon_i \quad (1.82)$$

En basit ifadesiyle beta katsayısının 1 den küçük olması yakınsama hipotezini açıklamaktadır.

Daha detaylı incelenecek olunursa Yakınsama hipotez aşağıdaki gibi özetlenebilir (Romer, *a.g.e.*:25).

$$\dot{k}(t) \cong -\lambda[k(t) - k^*] \quad (1.83)$$

veya

$$\frac{\dot{k}(t)}{k} = -\lambda \left[1 - \frac{k^*}{k(t)} \right] \quad (1.84)$$

Cobb Douglas üretim fonksiyonu ölçeğe göre sabit getiri ve sermayenin elastikiyeti α ise,

$$\frac{\dot{y}(t)}{y} = \alpha \left[\frac{\dot{k}(t)}{k} \right] = -\lambda \left[1 - \frac{k^*}{k(t)} \right] = -\lambda \left[1 - \left(\frac{y^*}{y(t)} \right)^{\frac{1}{\alpha}} \right] \quad (1.85)$$

Standart büyüme oranını formülü yukarıdaki ifade ile düzenlenirse,

$$\frac{\dot{Y}(t)}{Y(t)} = \frac{\dot{y}(t)}{y(t)} + \frac{A(t)}{A(t)} + \frac{L(t)}{L(t)} = -\lambda \left[1 - \left(\frac{y^*}{y(t)} \right)^{\frac{1}{\alpha}} \right] + g + n \quad (1.86)$$

Ve kişi başına büyüme oranı ise

$$\frac{\dot{Y}(t)}{Y(t)} - \frac{L(t)}{L(t)} = -\lambda \left[1 - \left(\frac{y^*}{y(t)} \right)^{\frac{1}{\alpha}} \right] + g \quad (1.87)$$

Yukarıdaki denklemde görüldüğü üzere Solow modelinde kişi başına GSYİH'deki artış üç unsura bağlıdır. İlki, durağan durum büyüme oranı, ikincisi durağan durum kişi başı GSYİH düzeyi ve bugünkü kişi başına düşen gelir düzeyidir.

Mutlak yakınsamayı test eden çalışmalardan biri 1986 yılında William Baumol'un 1870-1979 yıllarını kapsayan gelişmiş sanayi ülkelerini konu alan çalışmasıdır. Yukarıda bahsedildiği gibi β 'nin işaretinin sorgulandığı tam logaritmik çalışmada işaretin negatif ve 1'e oldukça yakın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Böylelikle 1870 yılında gelir düzeyi %1 daha yüksek olan ülkelerin 1870-1979 yılları

arasında %1 daha yavaş büyüdüklerini söylemekte ve tam yakınsamanın yaşandığını belirtmektedir (Baumol, 1986: 1079)⁸

Bir diğer çalışma Barro ve Sala-i Martin'e aittir. Mutlak yakınsamanın homojen yapıya sahip ekonomiler için daha geçerli olacağından hareketler ülkeler arası karşılaştırmalar yerine ülke veya alt bölge karşılaştırmalarını test etmek istedikleri çalışmada 1880 ile 1990 yılları arası dönem için ABD, 1930-1990 yılları arası dönem için Japonya ve 1950- 1990 yılları arası dönem için ise AB içindeki bölge karşılaştırmalarına gitmişlerdir (Barro ve Sala-i Martin, 1991: 115).Elde edilen β katsayıları mutlak yakınsama hipotezi ile örtüşüp bölgeler için sırasıyla -%1,7, -%2,8 ve -%1,9 'dır (Barro ve Sala-i Martin, 1991:157).

Ancak 1960-2000 yılları arasında 114 ülkeyi kapsayan mutlaka yakınsamayı test eden amprik bir çalışmada büyüme oranının başlangıçtaki sermaye durumu ile pozitif ilişkide olduğu sonucu ortaya çıkarak teori ile data birbirlerine zıt düşmüşlerdir. Yani başlangıçta zengin olan ülkelerin kişi başına büyüme hızları daha yüksek sonucu ortaya çıkmıştır (A.g.e.: 115).

1.4.2.3.2 KOŞULLU YAKINSAMA

Mutlak yakınsama tasarruf oranları, nüfus artış oranları, teknolojileri ve verimlilikleri aynı olan homojen ekonomiler için varsayılan bir hipotezdir. Ancak gerçek hayatta ülkelerin adı geçen değişkenler için aynı ya da oldukça benzer yapıda olmadıkları, tersine heterojen olduğu aşıkardır. Bu nedenle mutlak yakınsama yerine koşullu yakınsama hipotezi daha gerçekçi durmaktadır.

Neo klasik büyüme modelinin öngördüğü mutlak yakınsamaya öngörüsüne göre sermaye zengini ülkelerin kişi başına düşen gelirlerinde düşme ve emek yoğun ülkelerin kişi başına gelir artış hızında büyüme sonucu gelir düzeylerindeki farklılık açığının kapanacağı öngörüsü yapılan çeşitli amprik çalışmalar sonucu

---

⁸ Baumol 'ın bu çalışması daha sonra De Long tarafından örneklem grubunun rassal seçilmediği ve β katsayısının negatif çıkmasına olanak verecek ve yakınlasmaya başlamış küçük ülkelerin seçilerek oluşturulduğu hususunda eleştirilere uğramıştır(Parker, 2012:. 18)

çürütülmüştür. Sermaye yoğun üretim teknolojisine sahip ülkelerin kişi başına geliri büyüme devamlılığını koruyunca neo klasik iktisat, yakınsama hipotezini revize etmek durumunda kalarak koşullu yakınsama hipotezini ortaya atmıştır. Koşullu yakınsama hipotezine göre önemli olan sadece ülkelerin sermaye ya da emek yoğun üretim yapısına sahip olması değildir. Bununla birlikte başlangıç koşullarında ülkelerin durağan durum büyüme oranlarından ne kadar uzak oldukları asıl belirleyici noktayı teşkil etmektedir. Zira koşullu yakınsama hipotezine göre

$$G = f(y, y^*) \quad (1.88)$$

büyüme cari gelir düzeyi ile durağan durum gelir düzeyi arasındaki açığın pozitif fonksiyonudur. Bu açık büyüdükçe büyüme hızı da artacaktır. Buradan yola çıkarak ülkelerin nüfus artış hızı, iş gücünün eğitim düzeyi, mülkiyet hakları, hukukun üstünlüğü, sağlık gibi durağan durum gelir düzeyini pozitif etkileyecek şartların ülkelerde başlangıç koşullarında var olması büyüme hızını etkileyecektir. Son olarak koşullu yakınsama hipotezinde, mutlak yakınsama hipotezinden farklı olarak her gelir düzeyi düşük ülkenin hızlı büyüyeceği beklentisine sahip olmadığıdır (Barro, 1996: 10).

Koşullu yakınsama hipotezinde ülkelerin durağan duruma yaklaşma hızı ülkelerin sahip olduğu dışsal olarak kabul edilen tasarruf oranları tarafından belirlenmektedir. Tasarruf oranları beraberinde ülkelerin sermaye hasıla oranlarını da belirlemektedir (Rebelo, 1991:506).

Başlangıçtaki sermaye emek oranı ve tasarruf oranları farklı olan iki ülke ele alınsın. Tasarruf oranlarındaki farklılık durağan durum kişi başına sermaye miktarında da farklılığa yol açacaktır. Eğer başlangıçta gelişmiş ülkenin sahip olduğu tasarruf oranı ile gelişmekte olan ülkenin sahip olduğu tasarruf oranı aynı olsa idi o takdirde sermaye emek oranı düşük olan ülkede kişi başına büyüme daha hızlı gerçekleşecekti. Ne var ki, eğer gelişmiş ülkenin sahip olduğu tasarruf oranı gelişmekte olan ülkenin sahip olduğu tasarruf oranından daha yüksek ise o takdirde gelişmiş ülkede kişi başına büyüme hızı daha yüksek olacaktır. Gelişmekte olan ülkenin sahip olduğu düşük tasarruf oranı bu ülkelerdeki sermayenin

marjinaletkinliğini dengelediği için gelişmiş ülkelerden daha yavaş büyüyebilirler(Barro, Sala-i Martin, 2004:49).

Neo-klasik iktisat her ekonominin kendi durağan durum dengesine yöneleceğini ve bu durağan duruma ulaşma süresinin durağan duruma olan uzaklıkla ters yönlü bir ilişkiye sahip olduğunu söyler. Ne var ki durağan durum sermaye emek oranı ise ülkenin sahip olduğu tasarruf oranına bağlıdır. Dolayısıyla koşullu yakınsama durumunda önemli olan farklı sermaye emek oranlarının yanı sıra tasarruf oranındaki farklılıklar nedeniyle her ülkenin sahip olduğu durağan durumun farklı oluşu ve başlangıçta ülkelerin kendi durağan duruma olan uzaklıklarıdır. Şayet gelişmekte olan bir ülke kendi durağan durumuna gelişmiş bir ülkeden daha yakın ise o takdirde gelişmiş ülkenin kişi başına büyüme hızı gelişmekte olan ülkeyi geçecektir. (A.g.e: 50)

Koşullu yakınsamayı test eden ampirik çalışmalardan ilki Barro ve Lee'nin 1994 yılında 116 ülke için 1965-1975 ve 1975-1985 yıllarının büyüme oranlarının onar yıllık ortalamalarını alarak havuzladıkları yatay kesit analizidir. Analiz sonucunda elde edilen sonuç $-2,55$ olup başlangıç gelir düzeyi katsayısı teoriyi desteklemektedir. Burada koşullu yakınsama katsayısı büyümeyi etkileyen beş önemli unsurdan biri olarak elde edilmektedir. Koşullu yakınsama olarak eğitim ve sağlık olarak göz önüne aldığı başlangıç beşeri sermaye düzeyi ve dolayısıyla daha düşük reel kişi başına GSYİH sahip ülkelerin daha hızlı büyüdükleri olmuştur.(Barro, Lee, 1994:1)

1.4.2.4. SOLOW MODELİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Solow modeli ülkelerdeki kişi başı üretim miktarının farklılığını iki unsura bağlamaktadır. Sermaye hasıla oranındaki farklılıklar(K/L) ve emeğin verimliliğindeki farklılıklar (A). Ancak uzun dönemde sermaye hasıla oranı üzerindeki farkların kişi başına üretim miktarı üzerinde yol açtığı değişim miktarı çok fazla dikkate değer değil iken; sadece emeğin verimliliğindeki değişimlerin uzun dönem kişi başına düşen üretim miktarı üzerinde sürekli bir artışa yol açtığı görülmektedir. Dolayısıyla geçmiş ile bugün arasında ve ülkeler arasındaki refah

farklılıklarını araştırırken sadece emeğin verimliliğindeki farklar makul bir açıklama olarak görülmektedir. Bu sonuca ulaştıran 5 farklı eleştiri bulunmaktadır.

Bunlardan ilki modelin gerektirdiği gerekli sermaye emek oranı farklılığı bugünün verilerine göre oldukça fazladır. Örneğin Amerika'nın sermaye emek oranı yüz yıl öncesine göre on kat artmıştır. Oysa sermayenin üretim fonksiyonundaki elastikiyeti $1/3$ kabul edilirse o zaman sermaye emek oranı model gereği 1000 kat artmış olmalı idi. Ancak Amerika'nın sermaye stokunda böyle bir artış söz konusu değildir. Olgusal gerçeklerden biri sermaye hasıla oranının kabaca sabit olduğudur. O takdirde Amerika'nın kişi başına sermaye miktarı da 10 kat artmış olması gerekmektedir (Romer, 1996: 24).

İkinci eleştiri, üretim miktarındaki farklılıkların emeğin verimliliğini (Teknoloji, A) göz önüne almadan sadece sermaye miktarına atfedildiği içindir. Tam rekabet piyasasında sermayenin üretimden aldığı pay faktörün marjinal ürün değeri, $f'(k)$ eksi amortisman, δ , a eşittir. Cobb Douglas üretim fonksiyonunda $f(k) = k^a$. Bu üretim fonksiyonu için sermayenin üretimdeki elastikiyeti a 'dır. Sermayenin marjinal ürünü ise

$$f'(k) = ak^{a-1} \quad (1.89)$$

$$= a \gamma^{(a-1)/a} \quad (1.90)$$

olarak gösterilir. Eğer a , $1/3$ 'e eşit ise kişi başına sermaye miktarındaki artıştan kaynaklanan kişi başına üretimdeki 10 kat artış, sermayenin marjinal ürününü de 100 kat arttırmış olması gerektirmektedir. Böylelikle sermayenin üretimde alacağı pay da $f'(k) - \delta$ olduğu için sermayenin üretimden aldığı payda artmış olmalıdır. Ancak sermayenin üretimden aldığı payda bu denli bir farklılık olsaydı gelişmiş ülkelerdeki sermayenin tümü gelişmekte olan ülkelere yatırıma dönüşürdü. Burada gözden kaçırılan nokta emeğin verimliliğidir. Solow modelinde emek verimliliğini açıkça tanımlamamıştır. Hangi durumlara emek verimliliği (Teknoloji) artmakta olduğunu açık kalmış bir konudur. A 'nın diğer bir yorumu da iş gücünün eğitim ve vasıf düzeyi, mülkiyet hakları üzerindeki garanti, alt yapı kalitesi, girişimciliğe ve

çalışmaya dair kültürel yaklaşımlarda yer almaktadır. A'nın tam olarak neyi temsil ettiğini ve üretimi nasıl etkilediğini, zaman içinde nasıl bir değişim gösterdiğini ve dünyanın farklı yerlerinde neden farklı olduklarının açıklanmadığıdır (Romer, 1996: 25).

Üçüncü eleştiri, büyümenin bileşenlerini emek ve toplam faktör verimliliği olarak açıklayan Solow modeli ile ampirik büyüme hesaplarının ters düşmesi üzerinedir. Ampirik çalışmalar büyüme üzerinde sadece emek ve toplam faktör verimliliğinin değil bunun yanında sermayenin de belirleyici olduğunu ortaya çıkarmıştır. Solow modelindeki bu eksiklik ise modelin sermayeyi içsel bir değişken olarak tanımlamasıyla açıklanmaktadır. Zira sermaye artışıdaki bir artış üretim artışı ile açıklanmaktadır. Emek ve verimlilikteki artış üretimi dışsal olarak artıracak; üretimdeki artış beraberinde sermaye artışına neden olacaktır. Ancak büyüme hesapları sermayeyi de emek gibi dışsal girdi olarak tanımlar (Parker, 2012:9-10).

Bir diğer eleştiri, yakınsama hızı ile ilgilidir. Gerçek dünyadaki yakınsama oranı modelin tahmin ettiğinden çok daha yavaş gerçekleşmektedir. Ekonominin başlangıç koşulları modelin söylediğinden çok daha uzun bir süre sonra üretimi etkilemektedir (Snowdon ve Vane, 2005: 624). Örneğin 20. yy da ABD konjonktürel etkilerden arındırılmış reel hasıla ortalama %3-4 oranında artmış ve bu artış işgücü ve sermaye düzeyindeki artıştan çok teknolojik gelişmelerden kaynaklanmıştır. Böylelikle teknolojinin dışsal ve sabit olduğu varsayımı çökmüştür (Kibritçioğlu, 1998: 215).

Son eleştiri ise beşeri sermaye ile büyüme arasında doğrudan bir ilişki bulunmaması üzerinedir. Solow modelinde eğitim düzeyinde bir artış ekonominin büyümesi üzerinde etkide bulunmayacak ancak durağan durum gelir düzeyini pozitif etkileyecektir.

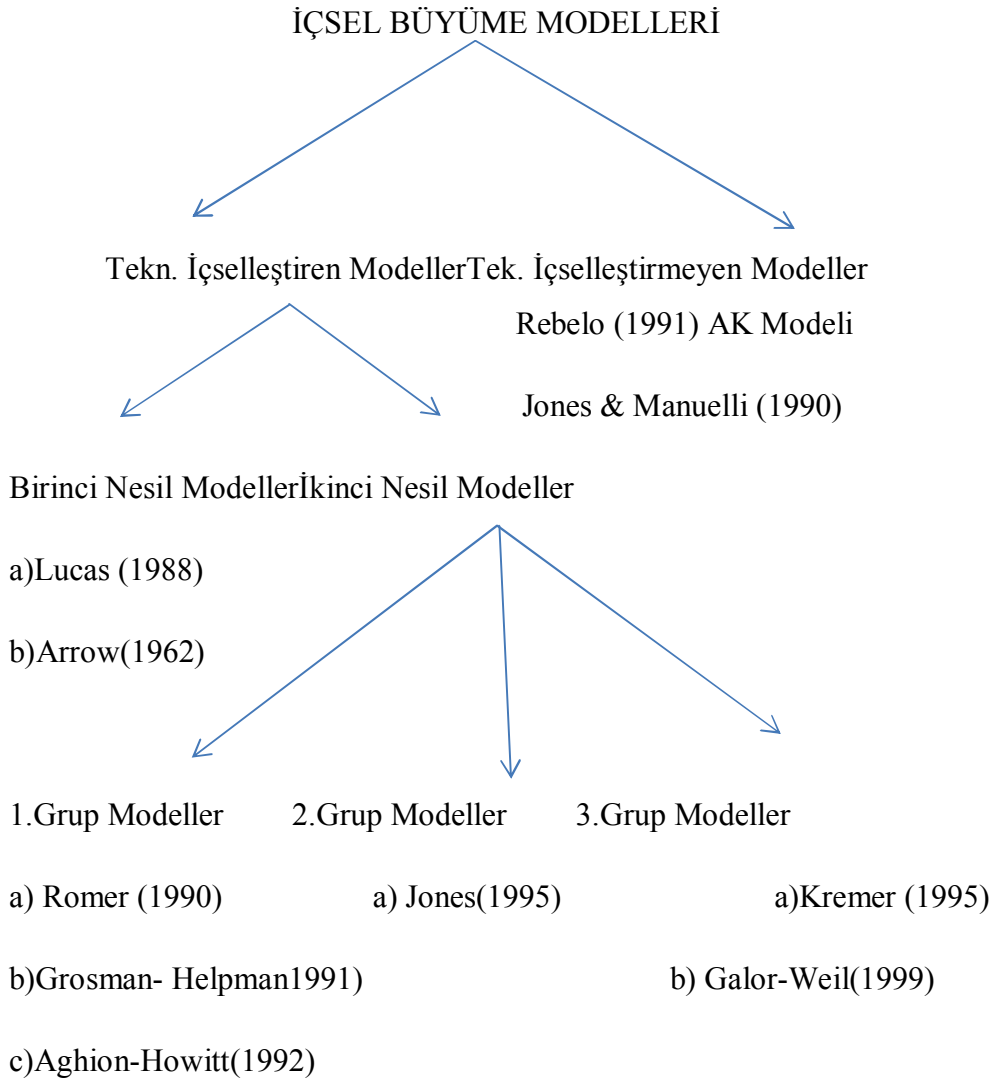
1.4.3. İÇSEL BÜYÜME MODELERİ

Neo klasik büyüme modelinde dışsal kabul edilecek teknoloji ülkeler arasında gelirden kaynaklı farklılığı açıklayamasa da durağan durumda ekonomik büyümenin temel faktörü olarak görülmekte idi. Durağan durumda ne tasarruf oranına ne de nüfus

artış oranı büyüme üzerinde etkiye sahip değildi. Dışsal büyüme modeli modele dahil ettiği araçlar ile sürekli büyümenin sağlanamayacağını ortaya koymuştu. İçsel büyüme modelleri ise sürekli büyümenin model içerisinde nasıl sağlanacağına çözüm aramaktadır. Buradan yola çıkarak söz konusu modeller teknolojiyi içselleştiren ve içselleştirmeyen modeller olarak iki gruba ayrılmaktadır.

ŞEKİL 1.2. İÇSEL BÜYÜME MODELLERİ

İçsel büyüme modellerini dışsal büyüme modellerinden ayıran bir diğer önemli özellik ise politik tavsiyelerde kendini göstermektedir. Zira, dışsal büyüme

modellerinde geçiş süreci içerisinde (**transitional path**) hükümet politikaları (sosyal, ekonomik, kültürel) büyüme hızını geçici olarak artırabiliyor iken; durağan durum sonrasında politikaların büyüme hızı üzerinde bir güce sahip olmadığı sonucuna ulaşıyordu. Diğer bir deyişle hükümet politikalarının uzun dönemde düzey etkiye sahip olduğu; büyüme etkisine sahip olmadığı kabul ediliyordu.⁹ Ancak içsel büyüme modelleri hükümet politikalarının sürdürülebilir büyüme için uzun dönemde de etkin olduğunu düşünmektedir (Turan, 2008:161).

İçsel Büyüme Modellerini sınıflandırmada genel bir bakış açısı ise neo klasik büyüme modelindeki temel soruna¹⁰, aranan cevabın yöntemidir. Bu sorunu ortadan kaldırmak için üç alternatif söz konudur (Yeldan, 2010: 202).

1. Varsayımda bulunmak: $\alpha=1$, $\beta = 0$ biçimindeki istenilen koşulu üretim fonksiyonuna uygulamak. (AK Modeli)
2. Dışsalları veya tam rekabetçi piyasalar ile birlikte üretim teknolojisinin ölçüğe göre sabit getiri özelliğini korurken fiziksel sermayenin pozitif dışsallıklarını modele dahil etmek (Beşeri Sermaye Modelleri)
3. Bilginin dışsallıklarını veya içsel teknolojik yeniliği modele dahil etmek (AR&GE Modelleri).

1.4.3.1. TEKNOLOJİYİ İÇSELLEŞTİRMEYEN MODELLER - AK MODELİ

İçsel büyüme modelleri içerisinde ilk gelişen model AK modelidir. AK modeli özünü Arrow'un yaparak öğrenme modelinden almaktadır.

AK modeline göre insanlar daha fazla sermaye birikimine sahip olduğunda, yaparak öğrenme teknolojik gelişmeye yol açacaktır. Bu teknolojik gelişme ise sermayenin marjinal ürününü artıracaktır. Böylelikle teknoloji değişmediği zaman dahi azalan getiriler eğilimi dengelenecektir (Aghion et al, 2009:48).

---

⁹Büyüme etkisi veya ölçek etkisi: dengeli büyüme patikası boyunca (balanced paths) büyüme oranlarını değiştirecek parametrelerde farklılaşmanın yaratılması; düzey etkisi: dengeli büyüme patikasının eğimini değiştirmeden, daha alt veya daha üst bir patikaya ulaşılmasını sağlanması (Lucas, 1988, sf.12)

¹⁰uzun dönemde büyümenin önündeki engel sermayenin marjinal getirisinin azalan olmasıdır.

Rebelo, neo klasik büyüme modelinde teknolojik gelişmeye atfedilen dışsal verimlilik artışının olmadığı durumda dahi ekonomik büyümede süreklilik sağlanacağını ortaya koymuştur (Rebelo, 1991: 501).

Ülkelerdeki gelir düzeyi ve büyüme farklılıkları ülkeler arasındaki ekonomi politikalarına bağlı olmaktadır. Özellikle vergi oranları üzerindeki farklılık gözönünde tutulmaktadır. Çalışmayı diğer neo klasik çalışmalardan ayıran özellik kendinden önceki çalışmalarda vergi oranlarındaki değişikliğin büyümeyi etkilemesi sadece durağan duruma geçiş sürecinde ortaya çıkıyorken Rebelo, durağan durumda dahi ekonomik politikaların büyüme oranını etkileyeceğini savunmaktadır. Burada önemli olan politika tasarruf oranlarını etkileyecek politikalarlardır. Analizdeki bu farklı sonuç teknolojinin ölçeğe göre sabit getirili ve ölçeğe göre sabit marjinal verimlilik varsayımlarının benimsenmesi ile ortaya çıkmaktadır (Rebelo, 1991: 506). AK modeline göre, ölçeğe göre sabit marjinal verimlilik, her K düzeyi için A'ya eşit olmaktadır. Her bir birimlik sermaye artışı üretimde sabit miktarda artışa neden olacaktır (Turan, 2008:163). Böylelikle tasarruf oranlarındaki artış, vergi oranlarındaki düşüş (yatırım ve tüketim üzerinde) büyüme üzerinde pozitif etkiye sahip olacaktır.

Rebelo nun AK modeli¹¹ temel Solow modeline dayanmaktadır. Sermayenin üretim elastikiyeti α $\delta=1$ olarak kabul edilip, denklemin her iki tarafı da L ye bölünürse

$$Y = AK^\alpha L^{1-\alpha} \quad (1.91)$$

$$y = Ak \quad (1.92)$$

denklemini elde edilmektedir (Rebelo, 1991: 517). Nüfus artışının olmadığı modelde, kişi başına düşen değişkenler ile toplam üretimdeki değişikliklerin aynı olması gerektiğinden ötürü analiz büyük harflerle notasyonlanabilmektedir. $Y = AK$. Yine de AK modelinin ulaştığı sonuç denklemler ile ifade edilecek olursa (Kibritçioğlu, 1998: 520).

---

¹¹ AK modelini ilk kez Romer 1986 yılında kullanmış Sergio Rebelo ise Romer' in uyarılanan bu modeli üzerinde ilk kez detaylı olarak çalışmıştır.

$$\Delta K = I - \delta \cdot K \quad (1.93)$$

$$I = S \quad (1.94)$$

$$S = s \cdot Y \quad (1.95)$$

$$\Delta K = s \cdot Y - \delta \cdot K \quad (1.96)$$

$$\Delta K/K = s (Y/K) - \delta \quad (1.97)$$

olarak özetlenebilir. Denklem her iki tarafından da $\Delta L/L$ ifadesinin çıkarılması ve $\Delta L/L$ 'nin n 'ye eşit olması sonucu

$$\Delta K/K - \Delta L/L = s (Y/K) - (\delta + n) \quad (1.98)$$

$$\Delta k/k = (s \cdot A \cdot k^{\alpha-1}) - (\delta + n) \quad (1.99)$$

olacaktır. Tasarruf oranı ve amortisman oranlarının da sabit kabul edildiği modelde büyüme hızı aşağıdaki gibi özetlenebilmektedir

$$\dot{K}/K = s \cdot A \cdot K - \delta \cdot K \quad (1.100)$$

$$\dot{K}/K = s \cdot A - \delta \quad (1.101)$$

Böylelikle AK modelinde elde edilen sonuç ekonomide büyüme hızı ile sermayenin büyüme hızının birbirine eşit olduğudur. Tasarruf oranlarının artırılması, yatırım tasarruf eşitliğinden yola çıkarak yatırımların artırılması ve aşınma oranının sabit kalması durumunda ekonomi dışarıdan teknolojik şoklara ihtiyaç duymadan büyüme hızını sürdürülebilir bir şekilde artırmayı başarabilecektir. Ekonomi dışsal büyüme modellerindeki gibi nüfus artış hızına ve teknolojiye bağlı değildir (Turan, 2008: 164).

Rebelo tasarrufların büyüme üzerindeki sürdürülebilir etkiye sahip olduğunu ifade ederken, ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını da mülkiyet haklarının zayıf tanımlanmasına bağlayan iktisatçılar arasındadır. Kamu tüketim harcamalarının yüksek düzeyde olması, mülkiyet haklarının kötü korunmasına dair Barro, Gastil ve

Summers Heston 'un çalışmalarını görüşlerini desteklemek amacıyla referans göstermektedir (Rebelo, 1991: 519).

Bununla birlikte AK modelinin doğal bir sonucu ülkeler arasında yakınsamanın olamayacağını iddia etmesidir. Zira büyüme hızını sermaye stokundaki artışla eş gören bu modele göre ne mutlak yakınsama ne de koşullu yakınsama olmayabilecektir. Bu modele göre aynı tasarruf oranına sahip iki ülkeden düşük sermaye stokuna sahip olan ülke hiçbir zaman yüksek sermaye stokuna sahip diğer ülkeye yetişemeyecektir. Çünkü bu iki ülke başlangıçtaki sermaye birikimlerinden bağımsız olarak her zaman aynı oranda büyüyeceklerdir (Aghion et al, 2009: 56).

1.4.3.2 TEKNOLOJİYİ İÇSELLEŞTİREN MODELLER

Ülkeler arasında yakınsamanın gerçekleşmeyeceğini iddia eden AK modeli ile dünya ekonomisinde gerçekleşen örneklerin örtüşmemesi üzere içsel büyüme modellerinin ikinci dalgası olarak teknolojiyi içselleştiren modeller geliştirildi (Aghion et al, 2009: 69).

Büyüme muhasebesinde elde edilen ampirik sonuçların standart neo-klasik modelin öngördüğü sonuçlarla örtüşmemesi üzerine, diğer bir deyişle kişi başı gelirdeki büyüme rakamlarının, hasıla sermaye oranından daha fazla olduğu olgusu üzerine daha tatminkar bir cevap arayışı ortaya çıkmış ve içsel büyüme modelleri Paul Romer' in 1986 yılında yayınladığı makale ile dikkat çekmeye başlamıştır. İçsel büyüme modellerinin ortaya çıkardığı sonuç iktisadi büyümenin teknolojik değişimle ortaya çıktığı; teknolojik değişimin ise karını maksimize etmek isteyen firmalar tarafından gerçekleştirilen yatırımlarla meydana geldiğidir. Diğer bir deyişle ham maddeyi kullanma tekniğindeki bilimsel gelişmeler olarak tanımlanan (Romer'in teknoloji tanımı) teknoloji ile bu teknolojik gelişmenin yol açtığı sermaye birikimi büyümenin altında yatan asıl unsurdur. Zira, teknoloji gelişmenin firmaya sağlayacağı fayda artık firmanın tam rekabet piyasasında olduğu gibi fiyatı veri kabul etmesi değil (price taker) fiyatı belirleyen monopolistik bir yapıya kavuşmasıdır. Bunun altında yatan neden ise teknolojinin diğer girdilerden farklı olarak kendine has sahip olduğu özelliğidir. Böylelikle Romer'in ortaya attığı model sonucunda beşeri

sermaye stokunun büyüme belirlendiği, denge durumunda çok az beşeri sermayenin araştırmaya ayrılması gerektiği, dünya piyasaları ile olan entegrasyonun iktisadi büyüme olumlu etkileyeceği ve yüksek bir nüfusun büyüme sekteye uğratacağı sonucuna ulaşılmaktadır (Romer,1996: 71).

Ancak Euler teoremi toplam üretim fonksiyonun sermaye ve emek girdileri için ölçüğe göre sabit getiriye sahip olmasından ötürü gelirin bu girdiler arasında marjinal verimliliklerince paylaşılacağını ve teknolojiye ayrılacak bir gelirin arta kalmadığını söylemektedir. Böylelikle içsel modeller, rekabetçi denge teorisi ile açıklanamayacaktır (Aghion et al, 2009: 47).

Arrow yaparak öğrenme adını verdiği durumla teknolojik gelişmenin yeni sermaye malı üretmenin gayri iradi olarak ortaya çıktığını söylemektedir. Bu nedenle karını maksimize etmek isteyen firmalar emek ve sermayeye teknolojik ilerlemeye yaptıkları katkı için ilave ödeme yapmak durumunda değildirlir (Arrow:1962).

Teknolojiyi içselleştiren modeller araştırma geliştirme (AR-GE) harcamalarından, beşeri sermayeye yapılan yatırımlardan veya hükümetin teknolojik altyapıya yönelik yatırımlarından kaynaklanan taşmaların (**spill over**)

1. Artan marjinal faktör verimliliği
2. Ölçüğe göre artan getiri

varsayımları altında ortaya çıkacağını savunmaktadır (Kibritçioğlu,1998:519).

Romer, kendinden önce Schumpeter'in 1942, Arrow'un 1962, Nordhaus'un 1969 ve Wilson'un 1975 yılındaki çalışmalarıyla benzerlikleri ve ayrışmanın altını çizmektedir. Üretim fonksiyonun içbükey(concave)olamayacağını zira

$$F(\lambda R, \lambda N) > F(\lambda R, N) = \lambda F(R, N) \quad (1.102)$$

olduğunu ifade etmektedir. Verimli girdiler ile verimli teknolojinin çıktısının ölçüğe göre artan getireye sahip olduğunu vurgulayarak bu varsayım altında fiyatın marjinal maliyete eşit olduğu ortamda, girdilere marjinal verimliliklerinde yapılan ödemenin

firmayı zarara sokacağını belirtirken, bu noktanın kendinden önceki iktisatçılar tarafından da dile getirildiği ifade etmektedir. Benzer olarak, teknolojiyi tanımlama şekilleri, tüketimde rekabetin olmadığı ve teknolojik gelişmenin büyümeyi pozitif etkilediği varsayımlarıyla da önceki çalışmalarla paralellik gösterdiği görülmektedir. Ancak ayrıştığı nokta ise ilk defa teknolojik gelişmeye karını maksimize etmek isteyen özel firmaların rolüne yaptığı vurgu olduğunu görülmektedir (Romer, 1996: 76).

Teknolojiyi içselleştiren bu modellerde büyüme, kar maksimizasyonu peşinde koşan yatırımcının gönüllü almış olduğu kararlar doğrultusunda ortaya çıkan teknolojik yeniliklerden kaynaklanmaktadır (Romer, 1990: 71).

1.4.3.2.1 AR-GE MODELİ

Romer'e göre teknoloji ne geleneksel ne de kamusal bir girdiyi teşkil etmektedir. Aslında teknoloji tüketimde rekabeti olmayan ancak kısmen dışlanabilen bir özelliğe sahiptir. Tam rekabet piyasası gibi fiyatı veri alan firmalar yerine kar maksimizasyonu peşinde koşan firmaların sabit bir maliyete katlanıp araştırma yapmaları ve hammaddeyi daha verimli kullanmanın yollarını bulma isteği ekonomik büyümenin kalbini oluşturmaktadır. Böylelikle teknolojik gelişme sermaye birikimine yol açacak; sermaye birikimi ile birleşen teknoloji büyümeye neden olacaktır. Teknolojik gelişmede itici güç kar maksimizasyonudur. Üniversitelerde ortaya çıkan teknolojik gelişme araştırma kapsamının dışında bırakılmıştır. Firmaların katlandıkları sabit maliyetler ilave bir maliyet kalemini oluşturmaktadır. Ne var ki, teknolojik gelişme sonrası ortaya çıkan yeni ürün veya süreç sonucunda analizde monopolistik rekabet ortamında fiyat belirleyici firma yapısıyla bu ilavesabit maliyetlerin üzerinde fiyatı artırabilme yeteneğine sahiptir. Son olarak piyasanın büyüklüğü sadece geliri veya refahı etkilemekle kalmamakta aynı zamanda büyümeyi de olumlu etkilemektedir. Piyasaların büyümesi, daha fazla araştırma ve bu da daha hızlı büyümeyi teşvik edecektir. Son olarak, nüfusun büyüklüğü ile büyüme oranı arasında doğrusal bir ilişkinin varlığına da karşı çıkmaktadır. Önemli

olan genel nüfus büyüklüğü değil beşeri sermaye stokunun yüksek olmasıdır(Romer, 1990: 71-73).

Paul Romer' e göre rekabetçi olmayan girdinin iki özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki pek çok firma veya insan tarafından aynı anda kullanılabilmesi ve klasik bir girdi gibi depolanma özelliği olmaması; ikincisi ise bu girdiyi ilk defa kullanmak için oldukça yüksek bir maliyete katlanmak gerekirken daha sonraki kullanımlarda maliyetinin sıfır olmasıdır (Romer, 1990: 72).

Kamu mallarının iki özelliği, tüketimde rekabetin ve dışlamanın mümkün olmamasıdır. Ancak rekabet eden dışlama arasındaki fark oldukça önemlidir. Çünkü rekabetin olmayışını içbükeyliğe bağlıyken dışlamanın olmayışında böyle bir bağlantı yoktur. Rekabetçi olmama özelliğinden ortaya çıkan içbükeylik (nonconvexity) rekabetçi olmayan malların ikinci tanımında kendini göstermektedir. Teknoloji ve büyüme açısından rakip girdileri iki katına çıkarırsanız üretim miktarını da iki katına çıkarırsınız. Ancak üretim sürecinde rekabetçi olmayan girdi verimli ise o halde üretim iki katına çıkardığımız girdilerle aynı oranda değil daha fazla bir oranda artacaktır.

$$F(\lambda R, \lambda N) > F(\lambda R, N) = \lambda F(R, N) \quad (1.103)$$

R rakip girdileri, N rakip olmayan girdileri göstermektedir. Böylelikle yukarıda denklemin ifade ettiği şey üretimin girdi elastikiyetinin 1 den büyük olması ve F(.) fonksiyonunun içbükey olmayışındır.

ArGe çalışması sonucu keşfedilen yeni fikirler telif ve mülkiyet hakları gibi yasal düzenlemeler ile korunma altına alınmalı düşüncesine karşı geliştirilen bir argüman patent hakları ile tam korunmuş bir firmanın artık fiyatı veri almayacağı (price taker olmayacağı) ve bu nedenle patentlerin tekellerin ortaya çıkmasına neden olan bir unsur olarak görüldüğüdür. Tam rekabet varsayımlarından uzaklaşmak ise ancak dışsallık ve taşma etkilerinin var olduğu alanlarla sınırlı olması gerektiğidir (Romer, 1990: 7).

Teknolojide dışsallık etkileri nedeniyle ülkeler arası ticaretin kaynak israfına yol açmayacağı, aksi halde aynı buluş için farklı ülkelerde mühendislerin ayrı ayrı çaba sarfetmemesi bunun yerine üretimi arttıracak yeni buluşlar için çalışması büyüme hızlandıran bir unsur olacaktır. Ancak Romer'in bununla birlikte anlatmak istediği şeyin ticaretin tamamen serbest olmasıyla birlikte price taker lığın ortadan kalkması ve içbükeylik (nonconvexity) nedeni ile birinci pareto etkin dengeye ulaşılması olmadığını da vurgulamaktadır. Bununla birlikte birbirlerine benzeyen ülkeler arasındaki ticaret araştırmalarda kullanılan kaynakların yeniden dağılımını etkileyerek refahı artıracaktır (Romer, 1990: 9).

Teknolojik gelişme, bundan önceki büyüme modellerinde dışsal olarak kabul edilmişti. Ve tipik bir kamu malı gibi rekabet ve dışlamanın olmadığı bir girdi türü idi. Bununla birlikte teknolojik ilerlemenin özel firmalar tarafından sağlandığı gerçeği de ortadaydı. Ancak bu kez dışlama mümkün değilse firmaların neden araştırma maliyetine katlanması gerektiği sorusu ortaya çıkmaktadır. Bunun cevabını Romer teknolojiyi dışlamanın olmadığı değil dışlamanın kısmen var olduğu yarı kamusal bir mal olarak görmektedir. Teknolojik gelişme ile yeniden dizaynedilen ticari ürün bu buluşu diğer firmalardan saklayarak ve bu ürünü standart maliyetinin üzerinde satarak araştırma maliyetlerini karşılayabilir. Veya diğer firmalarının kullanımından alı koyarak teknolojiyi dışlama özelliği olan bir girdi haline getirebilir. Ancak firma teknolojik bilgi stokuna yaptığı katkı nedeni ile daha üst teknolojilerin oluşmasına yardımcı olacağı için diğer bir deyişle taşma etkisi yarattığı içinde tam dışlama söz konusu olamaz(Romer, 1990a: 341-342). Ancak burada önemli olan şey taşma etkisi değil rakipsizlik etkisidir. Çünkü marjinal maliyete eşit olmayan bir fiyatlanma söz konusudur artık ve bu nedenle yenilikçi firma price taker olmamanın avantajını yaşayacaktır (Romer, 1990a,:342).

Modele geçmeden önce endojen büyüme teorisinin ortaya çıkardığı ekonomi politikasına değinilecek olursa bu model, ülkelerin dışa açık bir ticaret politikasını benimsemesiyle büyüme hızlarını da artırabileceğini söylemektedir (Grossman, 1989: 1).

Ar – Ge modeli çerçevesinde ekonomide üç sektör bulunmaktadır. Bunların ilki araştırma geliştirme sektörü, ikincisi ara malı sektörü, üçüncüsü ise nihai mal sektörüdür. Araştırma sektörü yeni bilgi üretmek için beşeri sermaye ve mevcut bilgi birikimini kullanmaktadır. Ara malı sektörü, araştırma sektöründen elde ettiği bilgiyi kullanarak nihai mal üretimi için hazır girdi üretmektedir. Nihai mal sektörü ise emek, beşeri sermaye ve bir takım ara malını girdi olarak kullanmaktadır. Üretim ya tüketilmekte ya da sermayeye dönüştürülmek üzere tasarruf edilmektedir (Romer,1990: 79).

Modelin basitleştirici varsayımları ise nüfusu (L) ve iş gücünü sabit sayması, nüfusun içinde beşeri sermaye stokunu(H) sabit sayması yani piyasaya arz edilen bu oranın sabit olması ve sermaye malının aşınma payının olmamasıdır. Kısaca L ve H sabittir.

Bir firma aynı anda bünyesinde hem araştırma hem de üretim bölümüne birlikte sahip olabilir. Ancak model uygunluk açısından bunların ayrı firmalar tarafından gerçekleştiğini varsaymaktadır. Yeni buluş sahibi firma isterse patent hakkı ile bu buluşu kendi üretebilmekte ya da lisans ile başka bir firmaya kiralayabilmektedir. Eğer üretim malı üreten firma belirli miktarda üretim yapacağı taahhüdünde bulunursa o zaman buluşu yapan firma için bu malı üretmek ya da kiralamak arasında bir fark olmayacaktır.

Nihai malın üretiminde toplam faktör verimliliği, mevcut farklılaştırılmış girdinin sayısı arttığı zaman artacaktır.Ara malı girdisindeki sayının artışı ise bir taraftan bu sektördeki karlılığı artırırken diğer taraftan nihai mal sektöründeki verimliliği artıracaktır (Grossman ve Helpman, 1989: 2-5).

Bilginin modeldeki önemi iki farklı yolla kendini göstermektedir. Öncelikle burada bahsedilen bilgi, gelişen piyasalarda daha çok mühendislik bilgilerinin yeni ürünlerin ortaya çıkmasında daha elverişli olsa da genel olarak tüm bilimsel bilgidir (Grossman ve Helpman, 1989: 5). İlki yeni buluşlar geliştikçe nihai mal için kullanılacak ara malı üretiminde kendini göstermekte diğeri ise yeni buluşlar aynı zamanda toplam bilgi stokunda bir artışa neden olmaktadır. Modelde beşeri sermaye

kadar toplam bilgi birikimi de oldukça önemlidir. Nitekim beşeri sermaye aynı olsa bile 100 yıl önceki bilgi birikimi bugünkü bilgi düzeyinden daha az olduğu için teknolojik gelişme bugün çok daha yüksek bir hızla ilerlemektedir (Grossman, Helpman, 1989: 5).

Modelde denge fiyat ve miktarının belirlenmesi için kabul edilen diğer varsayımlar aşağıdaki gibidir (Romer, 1990: 88)

1. Tüketiciler faiz oranını veri kabul ederek tüketim ve tasarruf kararlarını alırlar.
2. Beşeri sermaye sahipleri ar-ge sektöründe yada üretim sektöründe çalışmaya mevcut bilgi birikimini, yeni buluşun fiyatını ve üretim imalat sektöründeki ücret oranını veri alarak karar verirler.
3. Nihai mal üreticileri emeği, beşeri sermayeyi ve farklılaştırılmış üretim malı listesini fiyatları veri alarak seçer.
4. Ar-ge sektöründeki ve imalat sektöründeki faiz oranları ve negatif eğimli talep eğrisi veri iken her firma karını maksimize eden fiyatı belirlemeye çalışır.
5. İmalat sektörüne(üretim malı üretmek isteyen firmalar) girmek isteyen firmalar yeni buluş fiyatını veri alır,
6. Her malın arzı bu malın talebine eşittir.

Böylelikle toplam sermaye stokundaki değişme t zamanında gelir ile toplam tüketim arasındaki farka eşittir.

$$\dot{K}(t) = Y(t) - C(t) \quad (1.104)$$

Buradaki sermaye, üretimde kullanılan dayanaklı mallarla ölçülmektedir. Dolayısıyla H ve L sabit ikensermaye vazgeçilen tüketim kadar büyüyecektir. AR-GE çıktısı düzeyi ifade edildiği gibi mevcut bilgi stokuna ve bu alanda çalışan beşeri sermayeye bağlıdır. Üretim fonksiyonu Cobb Douglas tipi üretim fonksiyonudur.

$$Y(H_y, L, x) = H_y^\alpha L^\beta \sum x_i^{1-\alpha-\beta} \quad (1.105)$$

Y nihai malı, L fiziksel emek miktarını, H_y nihai mal üretmek için istihdam edilen beşeri sermayeyi, x ise fiziksel sermayeyi ifade etmektedir. Ancak x sonsuz sayıda farklı türdeki sermaye malının ayrıştırılmış halini ifade etmektedir. (Romer, 1990: 82)

Ar-Ge sektöründe istihdam edilen beşeri sermayeye H^j 've ulaşılan teknoloji düzeyine A^j ile ifade edilirse j araştırmacısı tarafından ulaşılan yenilik $\delta H^j A^j$ ile tanımlanmaktadır; δ verimlilik parametresidir. (Romer, 1990: 83) Ancak her araştırmacının zamanın bir noktasında aynı bilgi düzeyinden faydalanabileceği için $\delta H^j A^j$ ile de ifade edilebilir. Dolayısıyla ulaşılan toplam yenilik stoku

$$\dot{A} = \delta H_A A \quad (1.106)$$

olarak gösterilir. H_A , Ar-Ge sektöründe toplam beşeri sermayeyi ifade etmektedir. Böylelikle elde edilen iki sonuç bulunmaktadır. İlki AR-GE sektöründe beşeri sermaye miktarı arttıkça teknolojik gelişme artacaktır. İkincisi ise, bilgi ve teknoloji düzeyi arttıkça, bu sektörde istihdam edilen mühendisin verimliliği daha fazla artacaktır (Romer, 1990: 83).

Büyüme modelinde yeni bilgiye ulaşmada taşma etkisi ve fiyat belirleme sistemi hayati bir önem arz etmektedir. Yeni bir icadın ya da buluşun topluma faydası çoğu yaratıcı tarafından sınırlandırılmaz. Pek çok model bu yeni buluşun taşma etkisini gözden kaçırmaktadır ki bu etki büyüme süreci üzerinde oldukça önemli bir rol üstlenmektedir. Özel kar peşinde koşan firmalar yeni bilgiyi üretmek için yatırımda bulunmaktalar. Bu yatırımlardan elde edecek getiri ise ortaya çıkan ürünü marjinal maliyetinden daha yüksek bir fiyatla satarak sağlamaktadırlar (Romer, 1990: 89).

Geniş anlamda teknoloji, üretim için hayati olan kurumların doğasını da içinde barındırmaktadır. Örneğin yeni yasal düzenlemelerle mülkiyet haklarının güvence altına alacak bir adım veya verimli aktiviteleri engelleyen yasal düzenlemelerin kaldırılması veya yatırımları artıracak politik ve ekonomik

reformların uygulanmaya başlaması teknolojiyi (A_t) artıracak bir unsurdur (Acemoğlu, 2006:117).

1.4.3.2.3. BEŞERİ SERMAYE MODELLERİ

Arrow'a göre teknoloji hala dışlanamayan ve tüketimde rekabetin olmadığı bir kamu malıdır (Romer, 1996: 72). O'na göre teknolojik gelişme, fiziksel sermaye yatırımının yan etkisi olarak açıklanmaktadır. Lucas'a göreyse teknolojik gelişme, eğitimin yan etkisi olarak yorumlanmaktadır. Lucas için teknoloji tüm ülkeler için aynı anlamı ifade eden kuramsal bir kavramdır. Teknolojinin bir ülkede diğerine göre daha farklı olması demek o ülkede yaşayan insanların bilgi düzeylerindeki farklılıktan kaynaklanmaktadır (Lucas, 1988: 15). Romer ise bu gelişmeyi sermaye ve emeğin değil; sadece bilginin ve beşeri sermayenin¹² ürünü olarak görmektedir (Romer, 1990: 80). Teknoloji olgusuna bu farklı bakış açıları farklı büyüme modellerinin de temellerini oluşturmaktadır.

Lucas, ülkeler arasındaki gelir farklılıklarının uluslararası ticaretin emek sermaye oranlarını ve faktör fiyatlarının eşitleyeceği öndeyişini eleştirmektedir (Lucas, 1988:17). Bu basit eşitleyici yaklaşıma basit bir aritmetik argümanlaka karşı çıkmaktadır. 1990 yılındaki çalışmasında Lucas, Amerika ile Hindistan'ı karşılaştırarak; Hindistan'da sermayenin marjinal getirisinin Amerika'da olduğundan 58 kat daha fazla olduğunu hesaplayarak bu koşullar altında sermayenin Amerika'dan Hindistana doğru neden akmadığını sorusunu sormaktadır (Lucas, 1990: 92).

Büyümenin içsel olabilmesi için ölçeğe göre getiri varsayımının sabit olmaması gerektiği daha önce bahsedilmişti. Ancak ölçeğe göre artan getiri koşulu gerekli ama yeterli koşul da değildir. Önemli olan biriktirilebilen üretim faktörünün marjinal verimliliğinin azalmamasıdır.

---

¹² Beşeri sermaye kavramı, Adam Smith, J. Stuart Mill ve Alfred Marshall tarafından kullanılmasında karşın Bugünkü anlamda Schultz (1963) ve Becker (1964) tarafından ortaya atılan kavramlardır.

Lucas teknolojiyi fiziksel sermayenin değil; beşeri sermayenin ürünü olarak görmektedir (Lucas, 1990: 93). Beşeri sermaye bir bireyin sahip olduğu genel vasıf düzeyidir. Beşeri sermayenin modele eklenmesinin iki yönlü etkisi mevcuttur. İlki, beşeri sermaye düzeyinin cari üretimi etkilemesi; ikincisi ise çalışma-boş zaman arasındaki zaman tahsisinin beşeri sermaye birikimini etkilemesidir. (Lucas, 1988: 17). Ekonomide beceri stoku beceriye ayrılan zaman kadar artmaktadır. Kişi başına düşen beceri düzeyi beceri kazanmaya ayrılan zamana eşit bir hızla büyümektedir. Ekonomide kişi başına düşen gelirin büyüme hızı Solow'daki gibi dışsal teknolojik gelişme düzeyine değil beceri kazanmaya ayrılan zamana eşit olmaktadır. Bireyin beşeri sermayesinin kendi verimliliğini etkilemesi içsel etki (internal effect) olarak adlandırılırken; bu beşeri sermayenin tüm üretim faktörlerinin verimliliğini artırmasına dışsal etki (**external effect**) olarak adlandırılmaktadır. h_a ortalama verimlilik düzeyini temsil ederse (Lucas, 1988: 18).¹³

$$h_a = \frac{\int_0^{\infty} hN(h)dh}{\int_0^{\infty} N(h)dh} \quad (1.107)$$

Böylelikle teknolojiye atfedilen rol dışında beşeri sermaye modeli ekonominin kapalı olması, nüfus artışının sabit bir hızla artması ve hanehalkı tüketim tercihleri bakımından Solow modeli ile denklik göstermektedir.

N nüfus, λ nüfus artış oranı, u beşeri sermayenin üretime ayırdığı zamanı, $(1-u)$ beşeri sermayenin vasfını geliştirmek için ayırdığı zamanı, c tüketimi, κ tüketimdeki artış hızı, ρ gelecekteki tüketimi bugünkü değere indirgeyen iskonto oranı, σ riskten kaçınma katsayısı, δ beşeri sermayenin artacağı azami oran, μ teknolojik gelişme oranı, $h(t)^y$ beşeri sermayenin dışsal etkisi, θ_1 fiziksel sermayenin fiyatı ve θ_2 beşeri sermayenin fiyatı olarak ifade edildiğinde model şu şekilde ilerlemektedir (Lucas, 1988: 17-27):

¹³ Modelde basitlik sağlamak adına etkin emeğin türdeş olduğu bu yüzden h ile h_a 'nın birbiri ile aynı anlama geldiği kabul edilmektedir. Bu nedenle h_a notasyonu yerine h notasyonu kullanılacaktır.

Tüketimdeki fayda fonksiyonu,

$$\int_0^{\infty} e^{-\rho t} \frac{1}{1-\sigma} [c(t)^{1-\sigma} - 1] N(t) dt \quad (1.108)$$

Şeklinde ifade edilmektedir. Ekonomide amaç yukarıda ifade edilen fayda fonksiyonunu maksimize eden kaynak dağılımına ulaşmaktır. Burada modeli değiştiren unsur $N(t)$ nin yapısıdır. Zira nüfus 0 ile ∞ arasında değişen farklı beşeri sermayelerin toplamından ibarettir.

$$N = \int_0^{\infty} N(h) dh \quad (1.109)$$

Üretimdeki etkin emek miktarı ise

$$N^e \int_0^{\infty} u(h) N(h) h dh \quad (1.110)$$

ifade edildiğinde üretim sermaye ve etkin emeğin fonksiyonuna dönüşmektedir.

Modelde gelir ya tüketilmekte ya da sermaye artışına (yatırıma) ayrılmaktadır.

Dengeli ekonomide arz ve talep eşitliğine yola çıkarak

$$N(t)c(t) + \dot{K}(t) = A(t)K(t)^\beta [u(t)N(t)h(t)]^{1-\beta} h_a(t)^\alpha$$

Optimal çözüm için Hamiltonyon çözümlenmesi

$$H(K, h, \theta_1, \theta_2, c, u, t) = \frac{N}{1-\sigma} (c^{1-\sigma} - 1) + \theta_1 [AK^\beta (uNh)^{1-\beta} h^\alpha - N_c] + \theta_2 [\delta h(1-u)] \quad (1.111)$$

t anında H 'ı maksimize edecek kaynak dağılımını sağlayacak optimal çözüm için birinci koşul denklemin tüketime, etkin emeğe (N^e) ve beşeri sermaye birikime göre türevlerinin alınıp sıfıra eşitlenmesidir.

$$c^{-\sigma} = \theta_1 \quad (1.112)$$

ve

$$\theta_1(1 - \beta)AK^\beta (uNh)^{-\beta} Nh^{1+\gamma} = \theta_2\delta h \quad (1.113)$$

Keynesyen, neo klasik ve içsel büyüme modellerine mülkiyet hakları çerçevesinden bakıldığında görülen şey ne Keynesyen Harrod Domar modelinde ne de dışsal modellerde mülkiyet haklarına büyümenin belirleyici unsurları arasında yer verilmediğidir. Neo klasik modelde apriori olarak mülkiyet haklarının tam olduğunu kabul edilediğinden dolayı ekonomi politikalarını bu bağlamda geliştirememektedir. Bununla birlikte içsel büyüme modellerinde karını maksimize etmeye çalışan eksik rekabet piyasasında faaliyette bulunan firma için mark up fiyatlamanın yolu AR-GE faaliyetleri ve buluşlardan geçmektedir. Patent hakları hususuna daha çok eğilen içsel büyümeyi ekonomistler ekonomi politikalarıyla mülkiyet haklarına vurgu yapmaktadır. Fikri mülkiyet haklarının korunmasının teknolojik yenilikler için motivasyon olacağı düşüncesi nedeniyle AR-GE modelleri ve AK modelleri mülkiyet hakları ile iktisadi büyüme arasında ilişki kurmaya başlayan modellerdir. Ancak mülkiyet hakları ile büyüme arasında daha detaylı analiz kurumsal iktisatçılardan özellikle yeni kurumsal iktisatçılardan gelmektedir.

II. BÖLÜM

KURUMSAL İKTİSAT OKULU VE MÜLKİYETHAKLARI ANALİZİ

2.1. NEOKLASİK İKTİSADIN ELEŞTİRİ NOKTALARI

Neoklasik teori çerçevesince bireysel tüketici, bütçe kısıtına tabi, iki defa türevi alınabilen tek değerli dış bükey fayda fonksiyonunu maksimize etmeye çalışmaktadır. Bütçe kısıtı ise bireyin tercih kümesindeki malların kullanım fiyatları ve gelir tarafından şekillenmektedir. Bunun karşısında gelir, bireyin sahip olduğu kaynağın kullanım fiyatı ve miktarınca oluşmaktadır. Birey, hem mal talep ederken; hem desahip olduğu kaynağı arz ederken, daha önceden piyasada oluşmuş fiyatı veri kabul etmektedir. Doğa, kaynak stoku üzerinde bir kısıt olsa da başlangıçtaki dağılımı veri kabul edilmektedir. Bilimsel ve teknolojik düzey, firmaları kaynakları mallara nasıl dönüştüreceğinin önündeki kısıtı oluşturmaktadır. Bu arada üretim fonksiyonu dadış bükey, iki defa türevi alınabilen ve ölçeğe göre azalan getiriye sahiptir. Bu şartlar altında her firma, karı maksimize ederken talep ve maliyet şartlarına tabidir. Neoklasik teorinin test edilebilmek ve kısıtlardaki değişikliklerin etkilerini gösterebilmek için gerekli ve yeterli koşul, hem fayda hem de üretim fonksiyonunun içerisinde yer alabilecek bir değişken tanımlamaktır (De Alessi, 1983: 64-65).

Yukarıda genel hatlarla tanımlanan ana akım iktisada karşı Kurumsal İktisat'ın eleştirileri her şeyden önce paradigmanın sahip olduğu a priorilerdir. En başta bireyin rasyonel olduğu varsayımına sahip olan Neo-klasik iktisat karşısına bireyin rasyonellikten uzak olduğu ve karar alırken *sınırlı rasyonellik (bounded rationality)* çerçevesi içinde davranış kalıpları sergilediğinin altını çizmektedir.

Tam rekabet piyasası, eksiksiz tanımlanan ve maliyetsiz uygulanan mülkiyet hakları, yansız hükümet ve değişmeyen zevk ve tercihler geleneksel neo klasik

iktisadın kısıtlarıdır. Ancak bugün mevcut kısıtların modern ekonomik sorunlara cevap vermekten uzak sonuçlar verdiği genelde kabul edilen bir görüştür (North, 1978: 964).

Rasyonelliğin dışındaki diğer varsayım eleştirileri şu şekilde sıralanmaktadır(Demir,1996:51-53):

- 1) *Maksimizasyon ve Optimizasyon*: Tüketicilerin fayda,firmaların kar peşinde koşmaları, her zaman optimal tercihlerle sonuçlanmaz. Çünkü, karar vermek için gerekli bilgilerin sağlanması ve işlenmesi süresince karşılaşılan zorluklar hem tüketici hem de firmaların kararlarında en optimal alternatif yerine kendilerini tatmin eden alternatifi seçmelerine neden olabilmektedir. Diğer bir deyişle, optimizal davranışın gerektirdiği marjinal maliyet optimize etmenin marjinal faydasını aşabilmektedir. Ayrıca karar vericilerin optimal davranıp davranmadıklarının ölçüsü de mümkün değildir.
- 2) Zaman: Modellerde zaman boyutunun ya hiç ele alınmaması ya da gerektiği kadar yer verilmemesi gerçek hayatın dinamizmini statik modellere indirgemeyi gerektirmektedir. Bu nedenle teori-gerçek arasındaki denge gerçek aleyhine bozulmaktadır.
- 3) Bilgi Maliyeti: Neo Klasik iktisadın varsaydığı Tam ve maliyetsiz bilgi varsayımı gerçek hayatta istisnai bir durumdur. Bu çerçevede varsayımın etrafında şekillenen modeller gerçek hayattaki ilişkileri açıklayamamaktadır.
- 4) Belirsizlik: Tam bilgi varsayımı iktisatta belirsizliklere yer bırakmamıştır. Oysa belirsizlikler karar almada çok sık karşılaşılan bir durumdur.
- 5) İşlem Maliyetleri: İşlem maliyetlerinin sıfır olması geniş anlamda alternatifler karşısında bilgi edinmenin, anlaşmaya varmanın,

sözleşmelerin kontrolünü ve uygulanmasının maliyetinin sıfır olmasıdır (Alessi, 1983: 65).

- 6) Piyasa Başarısızlıkları: Neo klasik iktisadın teorilerinde yer vermediği ancak gerçek hayatta karşılaşılan piyasa başarısızlıkları ağır bir eleştiri konusudur. Kamusal mallar, pozitif ve negatif dışsallıklar, fiyat ve ücret yapışkanlıkları, tekeli ve tekeli rekabet firmaları, fiyat ayarlama maliyetleri, ahlaki davranış, ters seçim gibi çoğu giderilmesi imkansız yapısal nedenlerle ortaya çıkan piyasa başarısızlıkları yerleşik iktisadın öngördüğü düzgün işleyen piyasa mekanizmasının somut ekonomilerini değil soyut modelleri betimlediğini göstermektedir
- 7) Holizm: Metodolojik bireyciliğin karşıtlığı olan holizm (bütüncülük) ise amaçları ve ihtiyaçları olan ve olaylara neden olan sosyal bütünlerin varlığının kabulünü görüşünü benimser (Yay, 2004: 10).

Son olarak uyarılma maliyeti (adjustment cost) sıfırdır. Tüm kaynaklar tam istihdam edilmektedir ve özel kesim tarafından sahip olunmaktadır. Kaynak sahipleri üretim faktörlerini en fazla maddi kazanç sağlayacak alana tahsis ederler. Diğer deyişle etkinlik esastır. Girişimcilerin gelire ve boş zaman arasındaki tercihi gelirden bağımsızdır.

2.2.KURUMSAL İKTİSAT OKULU

Kurumsal iktisat okulu, neoklasik iktisadın ekonomiyi piyasaya indirgeyen yaklaşımını iktisadın bilimsel niteliğinin başladığı yıllara, 1770'lerin son çeyreğine, geri döndürmeyi amaçlayan bir okuldur. Bu gayesi nedeniyle kurumsal politik iktisat olarak adlandırılması gerektiği de düşünülmektedir (Özveren, 2007: 16).Bununla birlikte okul, ekonominin sadece piyasaya indirgenemeyecek, daha geniş ve daha evrimsel bir öz yapıya sahip olduğunu savunan; özel mülkiyet ve işbölümü gibi kurumlar ekseninde gerçekleşen tarihsel evrimin devre dışı bırakılmasına dikkat çekerek bu eksiklik üzerinde duran bir okuldur.

Okulun başlangıcı Thorstein Veblen'in "Why Is Economics Not An Evolutionary Science" adlı makalesi yayınladığı 1898 yılı olarak kabul edilmesine karşın, "kurumsal iktisat" ismi ilk kez Walton Hamilton'ın 1916 yılındaki makalesinde geçmiş ancak yaygın kullanım yine Hamilton'un 1918 yılında Amerikan İktisatçılar Birliği'nin toplantısında sunduğu çalışmasında dile getirmesiyle başlamıştır (Rutherford,2003: 360).

Kurumsal iktisat, iktisadi sistemlerin ve süreçlerin temelini bireylerce değil, kurumlarca oluşturulduğunu ve bireylerin bu kurumların etkisinden bağımsız olarak ele alınamayacağını savunan yaklaşımların genel adıdır(Demir,1996:64).Bununla birlikte iktisadın bir insan davranışları bilimi olduğunu, bu nedenle bilimsel bir iktisadın modern psikolojiyle tutarlılık göstermek zorunda kalması gerektiğini, zira iktisatçının uyarlamak zorunda olduğu insan davranışı psikolojik bir konudan başka bir şey olmadığı da sıklıkla dile getirilmektedir (J.M. Clark, 1918: 4).

Kurumsal iktisat tanımı (**Institutional Economics**) ekonomi alanında kurumların ne denli önemli olduğunu değil, iktisadın geleneksel alanındaki süreçlerin doğaları gereği aslında ister istemez kurumsal özellik taşıdıkları olgusundan yola çıkmaktadır(Özveren, 2007: 17).

Burada kavramsal olarak kurumun ifade ettiği anlamlar Tablo 2.2.1'de özetlendiği gibi iktisatçılar arasında küçük farklılıklar gösterebilmektedir. Ne var ki, bunlar özü itibarıyla birine yakın tanımlamalardır. İlk olarak Veblen'e göre kurumlar, belirli bir dönemde yaygın kabul gören düşünce ve davranış alışkanlıklarıdır (Veblen, 1891: 131).Yine Veblen'in başka bir kurum tanımı, birbirini izleyen nesillerden, bireylerin mükemmel olmayan bir biçimde, dolayısıyla dramatik değişiklikler geçirebilecek tarzda alışkanlıklar yoluyla içselleştirip yeniden ürettikleri bir norm ve idealler bütünü şeklindedir (Buğra, 2005: 374). Yine eski bir kurumsal iktisatçı olan Commons'a göre kurumlar, bireysel davranışların kontrol edilmesi, özgürleştirilmesi ve yayılmasına neden olan toplu eylemler olarak tanımlamaktadır (Commons, 1931: 648).

Yeni kurumsal iktisatçıların kuruma bakış açısını genelde North'un bakış açısıyla örtüşmektedir. North' a göre kurumlar oyunun kurallarıdır (North, 1997: 1). North kurumları genellikle insanlar arasındaki etkileşimi biçimlendiren yine insanlarca oluşturulmuş kurallar ve kısıtlamalar olarak tanımlamaktadır. Kurumların toplumsal hayattaki misyonu, gündelik yaşamı bir yapıya kavuşturarak belirsizliği azaltması ve bireysel etkileşimde rehberlik özelliğine sahip olmasıdır (North, 2002: 10). Ayrıca işlem ve hakların devrinin maliyetini belirleyen mübadele yapısını da yine kurumlar belirlemektedir (North, 1961: 47). Tablo 2.2.1'de görüleceği gibi North kurumları ortaya çıkış şekillerine göre ikiye ayırmaktadır. Bunlar resmi ve resmi olmayan kurum ayrımıdır. North anayasa, devlet, içtihad hukuku (**common law**) ve düzenlemeler gibi kurumları resmi kurumlar; gelenek, görenek, ahlaki kurallar gibi kurumları ise gayriresmi kurumlar olarak adlandırmaktadır. Ve kurumlar zamanın belirli bir anında her endüstri için farklı olabildiği gibi zaman, içersinde teknoloji, organizasyonel zorunluluklar ve yönetim şeklindeki değişikliklerle de değişim göstermektedir (North, 1997: 1).

Tablo 2.1 Kurum Nedir?

Thorstein Veblen	a) Düşünce ve Davranış Alışkanlıkları b) Norm ve İdealler
John R. Commons	Toplu Eylemler
Douglas North	Oyunun Kuralları
Mieser	Kitle Davranış Biçimi
Carl Menger	Niyetlenilmemiş Eylemlerin Sonucu
Avner Grief	Sosyal Kurallar
Stevozar Pejovich	Kıtlık Sorunun Çözümü için Gelişen Mekanizmalar

Avusturya iktisadının, kurumsal iktisat şemsiyesi altına alınma eğilimi yaygındır. Bu nedenle Avusturya'lı iktisatçıların kurum tanımına değinilecek olursa; Mieser'e göre kurumlar genel kabul görmüş kitlesel davranış biçimleriyle (Wieser 1967: 156); Carl Menger'e göre kurumlar bireylerin niyetlenilmemiş eylemlerinin bir sonucudur (Yılmaz, 2004: 84). Ayrıca, Menger kurumları pragmatik ve organik olarak ikiye de ayırmaktadır. Pragmatik kurumlar, insan yapısını olgularken; organik kurumlar kendiliğinden gelişen süreçlerin doğal ürünüdür. Pragmatik olgular hesaplamalar ve düzenlemeler yoluyla ortaya çıkarılması önceden *tasarlanılan* toplumsal yapılardır. Organik olanlar ise tam tersine ortaya çıkış süreçleri boyunca herhangi bir ortak çalışmanın yasal veya ortaklaşa bir düzenlemenin bulunmadığı *doğal oluşumlardır* (Yay, 2004)

Kendiliğinden kurumlar devlet, dil, yasa, para ve piyasa gibi kurumlardır. Bu kurumlar insanların belirli temel ilkelerden hareketle bilinçli olarak ürettikleri kurumlar değildir; tersine insanlık tarihinin belirli bir aşamasında kendiliğinden amaçlanmaksızın ortaya çıkmış tesadüfi kurumlardır.

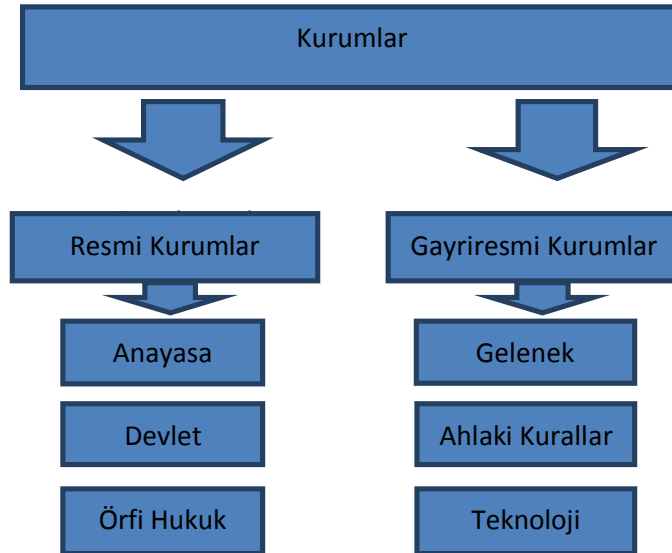
Grief'e göre kurumlar davranış düzenliliğini hep birlikte ortaya çıkaran sosyal (kurallar, inançlar, normlar ve organizasyonlar) faktörler sistemidir. Kurumlar fiziksel olmayan insan yapımı, her bir bireyin davranışını dışsal etkileyen ve sosyal ortamda davranış sürekliliğine neden olan bir yapıdır (Grief, 2006: 30).

Kurumları mülkiyet hakları çerçevesince daha net açıklamaya çalışan Grief'e göre kurumlar mülkiyet haklarını güvence altına alan sosyal faktörler, diğer bir deyişle kurallar, inançlar, organizasyonlar sistemidir. Böylelikle politik olarak belirlenen kuralların, mülkiyetin tanımlarını yapması, mülkiyet haklarını tayin etmesi, mülk sahibini tanımlaması, mülkiyetin nasıl savunulacağı ve mülkiyete saldırı durumunda yasal cezaların izahatıdır (Grief, 2006: 30). Politik süreç bireylerin karşılıklı olarak değiştirmeye gücünün yetmediği bir süreçse bu kurallar dışsaldır. Demokratik toplumlarda bu süreçler içsel iken totaliter toplumlarda dışsallık özelliği göstermektedir (Grief, 2006: 30).

Pejovich'e göre kurumlar kıtlık sorunu çerçevesinde oluşan sorunları çözmek adına insanlar arasındaki etkileşimi yönetmek için gelişmektedir. Başlangıçta kurumlar geçmiş tecrübeler, tabulara, standart davranış kalıplarına ve insanın çevresindeki dünyayı algılayış biçimine dayanırken; zamanla dinler ve diğer ideolojiler gelenekleri etki alanları içine sokmayı başarmışlardır. Modern devletlerin ortaya çıkmasıyla ise yasalar ve düzenlemeler geleneklerin yerini almaya başlamıştır. Böylelikle kurumlar tekrarlanan insan etkileşimlerinde yasal, yönetsel ve geleneksel düzenlemeler olarak tanımlanabilir (Pejovich, 1990: 4).

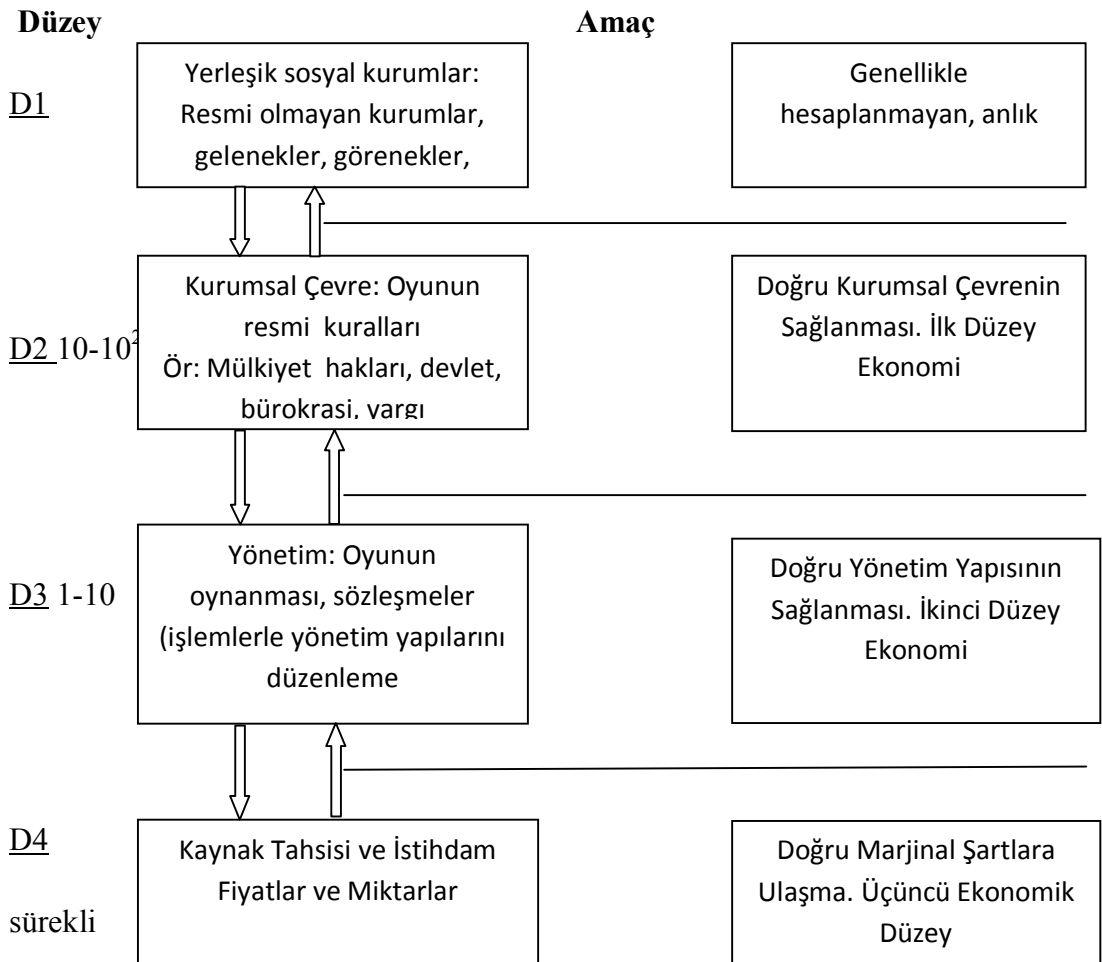
Bununla birlikte kurumlar toplumsal bir gerçeklik olarak tarih boyunca değişim gösteren dinamik bir özellik göstermektedir. Kurumların tanımlanmasından ziyade, kurumsal iktisatın dikkat noktası kurumların nasıl ortaya çıktığı ve kurumları değiştiren şeylerin neler olduğunu açıklamaktır. Çünkü kurumların değişimi oyunun kurallarının değişmesidir ki oyunun kurallarının değişimi doğrudan oyunun değişmesine sebep olarak ekonomik aktiviteyi değiştirecektir (Pejovich, 1990: 4). Bu bağlamda kurumları değiştiren faktörler ikiye ayrılmaktadır. İçsel faktörler ve dışsal faktörler. İçsel faktörler sosyal yaşamın içinde çevresel şartlarla ihtiyaca dönüşen değişimin baskısı sonucu *doğal* olarak oluşmaktadır (Demsetz, 1967: 352). Diğer ise kurumlar ideolojik çeşitli baskı grupları veya toplum için en iyinin ne olduğuna dair *bürokratik kararlarla* dışsal olarak değişebilmektedir (Pejovich, 1990: 5).

Tablo 2.2: Ortaya Çıkış Biçimlerine Göre Kurumlar

Yukarıda ifade edilen kurumlar birbirlerinden bağımsız kendi içlerinde ayrı bir prensibe sahip sosyal oluşumlar olarak görülmemelidir. Tersine değişimleri kendi altındaki grupta yer alana kurumların değişime bağlıdır. Yeni kurumsal iktisatçılardan Williamson Kurumları düzeylerine göre Tablo 2.2.3’de gösterildiği biçimde sınıflandırmıştır. Tablo 2.2.3’de görüldüğü üzere düzeyler arasındaki etkileşim tek yönlü değil çift yönlüdür. Üst düzey kurumlar, alt düzeydeki kurumların gelişmesinde kısıt oluşturmaktadır. Bununla birlikte ters okların ifade ettiği anlam,

Tablo2.3. Düzeylerine Göre Kurumlar

Kaynak: (Williamson,2000:597)

D1: Sosyal Teori

D2:Mülkiyet Hakları Teorisi/Pozitif Politik Teori

D3:İşlem Maliyetleri Ekonomisi

D4: Neoklasik İktisat/ Agency Teori

alt düzeydeki gelişmelerin kendinden önceki kurumlar için bir geri bildirim teşkil etmesidir. Böylelikle sistemdeki tüm kurumlar birbirleriyle etkileşim içinde olmaktadır. Ancak kurumlardaki değişim süreleri, sürekli değişim ile bin yıla kadar uzanan geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Yeni kurumsal iktisadın ilgilendiği kurum aralığı, ikinci ve üçüncü düzeyde yer alan kurumları kapsamaktadır ki bunlar mülkiyet hakları, yönetim yapısı ve işlemlerdir.

Tablo 2.2.3’de görüldüğü gibi birinci düzey, yerleşik sosyal kurumları ifade etmektedir; normlar, gelenekler ve görenekler burada yer almaktadır. Ancak en önemli kurum, dindir. Bu düzeydeki kurumlar oldukça yavaş değişime uğramaktadırlar; yüzyıllar hatta bin yıla varan bir değişim süreci mevcuttur.

İkinci düzey kurumlar, geçmişe bağlı olarak yasama, yürütme, yargı, devletin bürokratik fonksiyonları kadar farklı yönetim düzeyleri arasında (federalizm) güç dağılımını tayin etmektir. Mülkiyet hakları ve sözleşme hukuku bu düzeyin en önemli kurumlarıdır (Williamson, 2000: 596-600).

İkinci düzeyin varlığı üçüncü düzeyin ortaya çıkmasını da zorunlu hale getirmektedir. Zira Mülkiyetin tanımlanması ve uygulanması oyunun oynanması adına oldukça önemlidir. Ancak mülkiyet haklarının oyunun kurallarının belirlenmesinin yanında, bu kuralların uygulanıp uygulanmadığının takibi ihtiyacı işlem maliyetlerinin de ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu devrede, sözleşme hukuku kendini göstermektedir. Zira Neo-klasik iktisat ex ante tahsis üzerinde dururken işlem maliyetleri ex post sözleşme sonrası işlem maliyetleri üzerinde durmaktadır (Williamson, 2000: 596-600).

Son olarak dördüncü düzey neo klasik iktisadın çalışma alanını ifade etmektedir. Optimalite, marjinal analiz, üretim fonksiyonu olarak firmanın tanımlanması temel kurumları ifade etmektedir. Dördüncü düzeyin kendinden önceki düzeylerden en temel farkı,değişimlerin kesikliliği değil sürekliliğidir (Williamson, 2000: 596-600).

Kısaca, kurumsal iktisat araştırmalarının merkezine kurumları yerleştirmiş olsa dahi genel eğilim sistemli teoriler kurmak yerine geleneklerin davranışların ve kurumların incelenmesidir. Tüm farklı yönleriyle, toplu davranışların (**collective action**) iktisat teorilerinin içine eksiksiz olarak ne şekilde ve nasıl yerleştirileceği ile ilgilenen bir ekoldür (Common,1923: 266). Buradan hareketle mutlak olanın altından göreceli olanın; mekanizmanın altından yapıların, iktisadi olanın altından toplumsal güçlerin ortaya konması için çaba sarfedilen bir ekoldür(Kazgan, 1932: 219).

Ne var ki, bugün egemen paradigma olmaktan uzak olmasına rağmen ortaya çıktığı dönemde ciddi bir desteğe sahip olan okul, daha sonra bu ilgiyi kaybetmeye başlamıştır. Sözü geçen alandaki güç yitiminde iki etkinin üzerinde durulmaktadır. Bunlardan ilki, farklı görüşleri, birbirleri ile tutarlı teorik bir çatı altında toplayamayıp olmamaları ve birbirleri ile bağdaştırılması zor alanlara bölünmüş olmasıyken; diğeri kendisinden bağımsız olarak ortaya çıkan Keynesyen devrim ve Keynesyen analiz sonrasında Monetarist teorilerin ana akım iktisat içerisinde gitgide artan ağırlıkları olarak özetlenmektedir.

2.2.1. KURUMSAL İKTİSADIN METODOLOJİK TEMELLERİ

Kurumsal iktisat' ın metodolojik temellerini Alman tarihçi okul, Amerikan pragmatik felsefe geleneği, Avusturya okulunun benimsediği ilkelerle Darwin'in Türlerin Kökeni çalışmasıyla ortaya attığı evrimsel düşünme biçimi, teşkil etmektedir. Ancak en fazla benzerliği tarihçi okul ile göstermektedir.

2.2.196.1. TARİHÇİ OKUL

Metodoloji yazınında tarihçi okul ifadesi yerine Alman tarihçi okul tanımlaması da yapılmaktadır. Bunun nedeni döneminde uluslararası alanda sahip

olduğu etki, ortaya çıktığı dönemde üniversitelerde ilk defa “ekonomi” adı altında ayrı bir kürsünün bulunması, bu nedenle Amerika dahil dünyanın pek çok yerinden Almanya’ya iktisat eğitimi için gelmesi neticesinde ülkeye yapılan atıftır. Bununla birlikte İngiltere’de Alman tarihçi okul ile aynı düşüncelere sahip ancak daha önce ortaya çıkan eleştiriler de bulunmaktadır. Bu nedenle Kurumsal iktisatın, tarihçi okulun görüşlerini benimsediği ifadesi sadece Alman tarihçi okulu değil İngiliz tarihçi okulu da kapsayacağını düşünerek kısaca bu okula un görüşlerine de değinilmesi uygun görünmektedir.

2.2.1.1.1 İNGİLİZ TARİHÇİ OKUL

Tarihçi okul denildiğinde akla gelen Alman tarihçi okul olmasına karşılık bu okulun savunduğu görüşlere benzer görüşler klasik politik iktisadın yuvası olan İngiltere’de de bazı düşünürler tarafından daha önce de dillendirilmekteydi. Bu nedenle Kronolojik olarak İngiliz tarihsel okula daha önce yer vermek daha anlamlı görünmektedir.

19.yy’ın ilk çeyreğinde İngiltere’de William Whewell ve Richard Jones 17. yy.da Bacon tarafından ortaya atılan tümevarım yönteme dikkatleri çekmeye başlamışlardır. Jones iktisadın bu yöntemi kullanarak yeniden oluşturulması gerektiğini ileri sürmüştür (Savaş, 2000: 491).

İngiltere’de ve Kıta Avrupası’nda yöntemsel tartışmaların hemen hepsi Ricardo ile Adam Smith arasına bir çizgi çizerek Klasik iktisat yöntem eleştirisi derlerken Smith’i değil Ricardo’yu kastetmektedirler. Zira Smith’in izlediği yöntem tümden gelimci değil tümevarım özelliklere sahiptir.

Jones’a göre Ricardo’nun oluşturduğu genellemeler gerçek dünya ile uyuşmamaktadır; az sayıda ve sınırlı verilerle oluşturduğu sistemin yerine “bak ve gör” yöntemiyle hem geçmiş hem de bugünkü tecrübeleri kapsayacak geniş bir analiz yapılmalıdır. Buradan yola çıkarak Ricardo’nun rant teorisini eleştirmektedir. İngiliz tarihçi okulunun içinde Comte’dan etkilenen John Ingram ve Cliff Leslie, psikolojiden etkilenen Walter Bagehot, istatistiksel verilere hassasiyet gösteren

Thorold Rogers ve insancıl faktörlere ağırlık veren Arnold Toynbee gibi isimlerde bulunmaktadır. Bagehot (1826-1877) İngiliz politik ekonomisini üç yönden eleştirmiştir. İlki klasik iktisadın zenginlik elde etmenin *bütün toplumlarda geçerli yöntemleri olduğunu* iddia etmesi oldukça yanlıştır. İkincisi, klasik iktisadın çok *soyut* olmasına ilişkindir. Sonuncusu ise *rekabetin daima insanlığa yararlı sonuçlar vereceği* görüşü üzerinedir (Savaş, 2000: 493-494). Bagehot iktisat teorisinin Britanya dışındaki ülkelerin ekonomik gelişimlerinde fayda göstermeyeceğini, her ülkenin kurumsal gelişimin nadiren birbiriyle aynı özellikler taşıdığını söylemektedir (Ekelund,1997: 406). Özellikle Bagehot'un bu düşüncesi bugün kurumsal iktisatçıların söylemeye çalıştıkları, tek tip bir iktisadi gelişme reçetesinin başarısızlıkla sonuçlanacağını iddiasıyla örtüşmektedir.

Kimi düşünürler tarafından (Ingram gibi) tarihçi metodolojinin temelleri Leslie ile atılmıştır. Leslie'ye göre insan sadece değişim yapan soyut bir yaratık olarak ele alınmamalı aksine insan tarihin ve kendisini çevreleyen koşullar ile isteklerinin hırslarının ve zayıflıklarının şekillendirdiği gerçek bir varlıktır. Ekonominin temel yasaları dikkatli bir endüksiyon ile elde edilmeli; gerçekçi olmayan düzenlemeler ve gerçekçi olmayan yeknesaklıklar elde etmeyi sağlayan varsayımlar yeterli ve kesin kabul edilmemelidir (Savaş, 2000: 494-496). Ingram Alman tarihçi okuldan da esinlenerek klasik iktisadı dört yönden eleştirmiştir. Bu eleştirilere göre klasik iktisat, toplumun ekonomik olaylarını entelektüel, ahlaki ve politik olaylarından tamamen ilgisizmiş gibi ele almakta son derece soyut kavramlar ortaya atmakta, tümünden gelim yöntemini aşırı şekilde abartmakta ve ulaştığı sonuçları mutlak sonuçlarmış gibi takdim etmektedir. Ingram'a göre klasik doktrinler mantıksal yönden soyut, tarihsel olmayan yargılar yönünden a priori, ahlaki ve politik değer yargıları yönünde ve diğer modası geçmiş düşünce sistemleri yönünden birbirinin aynı idi. Ona göre yapılacak yeni araştırmalar çağdaş fiziğe ve biyolojiye dayanmalıydı. İktisattaki doğru yöntem Smith'in kullandığı tümevarım yöntem idi. Ayrıca iktisat toplumsal yaşamın diğer yönleri ile de ilişki kurmalı, aşırı soyutlamalardan kaçınmalı ve elde edilen sonuçlar mutlak doğrular olarak takdim edilmemeliydi (Savaş, 2000: 496-497). Son olarak yine bu okula mensup Toynbee

evrensel olduğu kabul edilen iktisat yasalarının göreliliğini kanıtlama çalışmıştır (Savaş, 2000: 497).

2.2.1.1.2.ALMAN TARİHÇİ OKUL

Felsefi kaynağı ve iktisat politikası için vardığı sonuçlar farklı olsada liberal öğretinin benzer konulara dair yöntem eleştirisi nedeniyle tarihçi okul kurumsal iktisat için referans teşkil etmektedir (Kazgan, 1993: 219).

Alman tarihçi okul ile kurumsal iktisat arasındaki en önemli benzerlik her iki okulun da yöntemsel bireyciliğe karşı çıkmalarıdır. Bunun dışında, iktisattaki soyutlama eğiliminin ampirik araştırmalara yer vermesi de iki okulun eleştiri konuları arasındadır. Alman tarihçi okul’la paylaştıkları bir diğer benzerlik ise pozitivism’e özgü yöntemsel monizm’i (teklifi) yönettiği eleştirilerdir. Çünkü sosyal bilim teorilerinin göreliliği ve değer yargılarından bağımsız olmaları mümkün değildir. Bununla birlikte bu iki ekol arasındaki temel farklılık Kurumsal Okul’un Tarihçi Okulun tersine tarihsel olmaktan ziyade sosyolojik vurguların üzerine daha dikkatli durması ve ekonominin gerçek tarihsel zaman içinde dinamik süreçler olarak incelenmesi fikridir. Örneğin, Veblen’in klasik iktisatçılara yönelttiği eleştirilerin başında ekonomiyi statik bir sistem olarak algılamaları yer almaktadır. (Buğra, 2005: 167).

Yasaların ve kurumların göreliliği, teorinin somut gerçeklerden başlaması gerektiği ve insan davranışlarını belirleyen etkenler ile toplumsal bilimler arasında sıkı ilişki olduğu inancına sahip Alman tarihçi okul, eski tarihçi ve yeni tarihçi okul olarak ikiye ayrılmaktadır. Eski tarihçi okul, eski teorinin soyut ve tümden gelimci yöntemini eleştirmişlerdir. Eski tarihçi okulun eleştirisi ekonomik yasaların varlığı değil fakat bu yasaların ideal önermelerden soyut bir yöntemle elde edilmesi ve evrensel olduklarının iddia edilmesidir (Savaş, 2000: 490). Bundan farklı olarak okul, “organik” görüşü ileri sürmektedir. Öyle ki, toplumun bireylerin toplamından bağımsız olarak ayrı bir organik yapı olduğu düşünülmektedir (Kazgan,1993: 218). Yeni tarihçi okul ise ampirik olmayan yani gözleme ve tarihsel olaylara dayanmayan yasaları yok saymaktadır (Savaş, 2000: 490).

Alman tarihsel okul, 1843 yılında liberal düşünceye sahip olan William Roscher'in "*Tarihçi Metod'a göre İktisat Politikası Dersleri*" adında yayınladığı eseri sonrasında oluştuğu varsayılır. Roscher'in eleştirisi liberalizme değil; ancak onun yöntemindedir. Tarihçi okula göre liberal iktisadın benimsediği modellerde, iktisadi olay ve olguları soyut ve durağan olmaları, zamanı dışlamaları ve öznel verilere dayandırılmaları kabul edilemezdir. Tersine, zamanın dışlanması bir yana, iktisadi olaylar tarihsel boylamları ile ele alınmalıdır (Kazgan, 1993: 214-215). Tarihsel boylamların ele alınması beraberinde iktisatta genel geçer yasaların olamayacağı iddiasını da getirmektedir. Bu hali ile tarihçi okul, kurumsal iktisadın savunduğu olguları düşünme ve yorumlama şekline rehberlik etmiştir (Şenalp, 2007: 51-52). Klasik teoriyi tarihsel verilerle sınyan Roscher her ulusal ekonominin kendi insanlarına ve belli zamana özgü yapısı olduğunu düşünür. Bu nedenle bir iktisatçı kendisini ekonomiye uygulanması mümkün yönetim kurallarına adanmalı ve kalkınmanın hangi aşamasında bulunulduğuna dikkat etmelidir (Ekelund ve Hebert, 1993: 248; Savaş, 2000: 502). Ona göre ekonomi için bir kalkınma kuralları varsa bu devlet müdahaleciliğini içine barındıran bir politika olmalıdır (Tribe, 2003: 220). Çünkü eğer bir tabi düzen ve bunu açıklayan mutlak nitelikte iktisat kanunları yoksa, iktisadi düzen, zaman ve mekan içinde farklar gösteriyorsa ve toplumsal kurumlar göreceli ise, devlet bunları değiştirmek amacıyla iktisadi hayata müdahale etmelidir (Kök, 2000: 237).

Yine bir eski Alman tarihçi okulu mensubu olan Bruno Hildebrand her çağa ve her ülke için geçerli olan iktisat kurallarının geçerliliği karşısında durarak eleştirilerini sadece klasik iktisada değil sosyalizme karşı da geliştirmiştir (Kazgan, 2000: 216). Ona göre ahlaki değerler, din, gelenekler ve adetler ekonomik davranışları belirlediği gibi, iktisat ile diğer sosyal bilimlerdeki ilişkiyi de oluşturmaktadır. Bu nedenle, klasik iktisatçılar bu unsurları göz ardı ettikleri için tek yönlü ve eksikler (Savaş, 2000: 502). Bu nedenle, ona göre iktisadi süreçleri tarihsel ve toplum bilimsel bir disiplinler arası yaklaşımla irdelemek gerekmektedir (Şenalp 2007: 52).

Öğrencilerinden biri Weber olan Karl Knies ise iktisadın fizikbilimine benzemediğini, ancak ve ancak kanunlardan ziyade ekonomik olguların bazı tekraralarda bulunabileceğini savunmuştur. Fiyatı belirleyen unsurun üretim maliyetleri olduğuna itiraz ederek fiyatın arz ve talep faktörleriyle belirlendiğinin altını çizmiştir (Tribe, 2003: 221).

Yeni Alman tarihçi okulun ilk temsilcisi sayılan Gustav von Schmoller, eski okul'un eleştirilerini biraz daha yumuşatmıştır. Genel geçer iktisat kanunlarının belirlenemeyeceğini değil ancak klasik yöntemin bu kanunları açıklamakta yetersiz kalacağını düşünmüştür (Kazgan, 1993: 216). Avusturya okulu'nun kurucusu Carl Menger ile yöntem üzerine giriştikleri şiddetli tartışmada (Methodenstreit) Menger, tarihselliğin, teorik kuralların gelişimine ikame özellik göstermek yerine tamamlayıcı bir işleve sahip olması gerektiğini belirterek Alman tarihçi okulu bu yönüyle eleştirmiştir (Tribe, 2003: 224). Bununla birlikte, Mises'e göre söz konusu tartışmada, iktisadi problem olarak kabul edilen problemlerin çözümüne yönelik en uygun yol takibi tartışmasından ziyade, tartışma tarih dışında, insan davranışlarını konu alan bir bilimin, bilim olarak sayılıp sayılamayacağı konusu etrafında gerçekleştiği için, bu itilafa "yöntem tartışması" adı verilmesin yanlış bulmaktadır (Mises, 1976: 28). Menger'e göre iktisadi analizin temel görevi teori ve politikayı değerlendirmek olmalı, sadece ekonomik gerçeklerin toplanması olmamalıdır. Tarihçi iktisadı red etmemekle birlikte daha tarihsel iktisadın daha iyi teori oluşturacağına karşı çıkmaktadır. Bu eleştirinin Schmoller tarafından yanıtı ise ekonomik analizin genel psikoloji ilkelerinden türetilmemesi gerektiği ve tarihçi okulun iktisat teorilerine ihtiyaç duymadığı olmuştur (Tribe, 2003: 224).

Wemer Sombart iktisadi kurumların zaman ve mekan içindeki göreceli özellik taşımalarına vurgu yapmakta, konjonktür teorisine yaptığı katkı ile ünlenen Arthur. Spiethoff toplumların iktisadi yapılarının, pek çok tarihsel tipleri olduğunu, bu yüzden hepsinin saf iktisat teorisine ortak kavramları olsa da ayrı bir teoriye sahip olmaları gerektiğine inanmaktadır (Kazgan, 1993: 216).

Kısaca ifade edilmek gerekirse, bireysel çıkar güdüsü, mekanik bir işleyişe sahip olan toplum yapısı ve klasik iktisadın benimsediği birtakım varsayımlar bu okul tarafından red edilmektedir. Zira davranış güduları oldukça çeşitli ve farklıdır. Bu nedenle toplumlar mekanik yapıdan ziyade organik bir yapıya sahiptirler. Bu nedenle tek tip genel geçer iktisat ilkelerine karşı çıkmakla birlikte okul, klasik liberalizm'in tabii düzen felsefesinin yol açtığı laissez-faire politikasına dolayısıyla doğal düzenin reddine inanmadıkları için Alman tarihçi okul, liberal devlet anlayışını devlet müdahaleciliğine bırakmaktadır (Kazgan, 1993: 218).

Burada kısaca değinilmesi gereken bir nokta Alman Tarihçi Okul'un bu denli klasik liberal okulun karşısında yer almasına ve kurumsal iktisadın da bu okuldan fazlasıyla etkilenmesine rağmen, Kurumsal İktisat Okulunun Marksist iktisadın da yanında yer almamasıdır. Bunun önemli bir nedeni her iki ekonomik düşüncenin dayandığı felsefi temeldir. Zira Hegelci deterministik yapıya sahip olan, toplumların önceden kestirilebilir bir yolda ilerlediğini düşünen Alman Tarihçi Okul ve Marksist iktisat karşısında Kurumsal İktisat tersine toplumların Darwin'ci evrimsel özellikler sergileyerek önceden kestirelemeyen bir ilerlemeye sahip olduklarına olan inançlarıdır.

İngiliz liberal düşünceye olan bu metodolojik eleştiri Amerika'da Veblen'in ilgisini çekmiştir ve kendisi olmasa bile Almanya'ya gelerek bu okulun profesörlerinden ders almış Richard Ely'nin de öğrencisi olması sonucu tarihçi okuldan fazlasıyla etkilenmiştir.

2.2.1.2. DARWİZM VE NATURALİSTİK DAVRANIŞ

Naturalistik hareket a priori felsefesinden uzaklaşarak çağdaş bilimsel uygulamaların ışık tuttuğu felsefi görüşe yönelen bir eğilimdir. Bu düşünceye göre bilgi teorisi (theory of knowlege) doğanın herhangi bir yanını inceleyen bilimsel araçların aynısını kullanmalı böylelikle bilim felsefesi doğallaştırılmış bilim felsefesine dönüştürülmelidir. Söz konusu doğallaştırmaların tek bir şekli mevcut değildir; pek çok şekilde yapılması mümkündür. Naturalleşmenin neyin üzerine yapılması hususunda farklı görüşler var olmakla birlikte bu görüşlerden biri belirli

bir bilim (specific science) doğallaştırmasıdır. Belirli bir bilim üzerine doğallaşma çerçevesince iktisat, ya bilişsel psikoloji ya da evrimsel biyoloji üzerine doğallaşmalıdır. Burada, eğer bilgi, güvenilir inançlar elde etmek ise; o halde bilim felsefesi, insanların gerçekte inançları nasıl elde ettikleri hakkında oluşturulan psikoloji teorilerden başlamalıdır. Tersine eğer bilim doğanın sınırlarına daha etkili bir şekilde uyum sağlamaksa o zaman bilim evrimsel adaptasyonun biyolojik bakış açısından başlamalıdır (Hausmann, 1992).

Tarihsel olaylar, içgüdüsel ve alışılmış insan davranışlarının toplamıyla şekillenen topluluk özellikleri tarafından belirlenmekte ve tanımlanmaktadır. Determinizmin tersine Darwinci değişim görüşü, sosyal ve ekonomik bilimlere açıklamada en uygun araçtır (Ekelund ve Hebert, 1997: 414).

Kurumsal iktisat Okulu'nun (Eski Kurumsal İktisat) Neo klasik iktisadin karşısında yer almasına karşılık Marksist iktisatla birlikte anılmamasının nedeni, görüşlerinin temelini Hegel'in diyalektik görüşünden değil, nedensellik zincirine ve sürecine dayanan Darwin'in evrimselliğinden almış olmasında aranmalıdır. Zira Hegelci düşünce yapısında toplumların izleyeceği yollar ve sonrası kestirilebilirken kapitalist üretim ilişkisinin nihayetinde komünist bir yapıya evrileceği öngörüsü daha ziyade yargısı mevcuttur. Oysa Veblenci düşünce yapısında ise toplumlar, Darwin'in evrim teorisinden etkilenerek, türlerin biyolojisinde olduğu gibi değişerek gelişerek varlığını sürdüreceğini, hayatta kalabileceğini ancak izleyeceği yolun evrimsel bir ilerleyiş olması nedeniyle toplumların geleceğinin önceden kestirilmesinin mümkün olmayacağını öngörmektedir.

2.2.1.3. AMERİKAN PRAGMATİST FELSEFE

Kurumcu düşünce akımı, Amerikan pragmatist felsefeden kaynaklanmıştır. Amerikan pragmatizminin önce gelen isimleri Charles Sanders Pierce, Williams James ve Dewey'in Kurumsal İktisadın kurucuları olan Veblen, Commons, Mitchell ve Ayres üzerinde doğrudan etkileri bulunmaktadır (Yılmaz, 2005: 108).

Veblen'den sonra Commons'ın hocası olan Richard Ely ve Hamilton'un hocası olan H. C. Adams'ın hukuka ve yasal ve düzenlemelere verdikleri önem sonucu John Dewey'in de etkisi ile kurumsal iktisat, radikal özelliğinden uzaklaşarak pragmatikyapıya yakınlaşmaya başlamıştır (Rutherford, 2003:364).

Commons'ın çalışmalarındaki amaç var olan iktisadi sistemi insani değerlere elden geldiğince uyumlu hale kavuşturmaktır. Alman tarihsel okul'un veri toplama ve iktisadi gelişmeyi evrimsel şekilde açıklama isteği, salt bilimsel bir erekten ortaya çıkmamakta asıl iktisadi işlevsel bir bilim haline getirmeye çalışmasındadır. Bu çaba Pragmatizm ile eşleşen John Dewey'in görüşleriyle benzerlik göstermekte ve yine pragmatist düşünceyle Commons hiçbir bilim insanının mutlak gerçeğin değil pragmacı gerçeğin peşinde koşması gerektiğini vurgulamaktadır (Yılmaz, 2005: 101)

Kurumsal iktisat okul ile pragmatist felsefe arasındaki benzerlikler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Ekonomi belli amaç ve sonuçların nedensel ilişkisinden öte bir deneme yanılma ve bu yolla öğrenme, pazarlık, ve eşgüdüm sürecidir.
2. İktisadi akılcılık toplumsal ve kültürel çerçevede belirlenir ve bireyler alışkanlıkları, gelenekleri ve güdeleri ile koşullanırlar
3. Uygun bilgibilimsel birim birey değil, kurumdur
4. İktisatçılar katılımcı gözlem yapmalıdır
5. Kurumsal iktisat tek tür bir akılcılık ilkesine dayanarak var olan durumun korunması ile teknokratik bir düzen arasında süregelen dalgalanmaları yerleşik iktisat gibi görmezden gelmek yerine önemser ve açıklamaya çalışır (Yılmaz, 2005: 108-109).

2.2.2 .ESKİ KURUMSAL İKTİSAT

Kurumsal iktisat okulu, eski kurumsal ve yeni kurumsal iktisat okulu olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu iki okul arasında amaç ve metodolojik farklar olduğu

kadar aynı iktisadi konulara farklı bakışaçıları ve eleştirilerde söz konusudur. Eski kurumsal iktisat, neo klasik iktisadı ve bu okulun ekonomi politiğini, politika tavsiyelerini eleştiren ve hatta bu bilimsel araştırma programının katı çekirdeğine dahi sorgulayan bir yapıya sahip iken, yeni kurumsal iktisat neo klasik iktisadın açıklamada yetersiz kaldığı alanları daha sağlam varsayım ve teorilerle doğrulamayı amaçlayan bir okuldur.

Ortodoks teoriyi eleştiren ve kurumsal iktisadın teorik temelini atan Veblen, yasama yoluyla ekonomik ve sosyal reformların gerçekleştirileceğini savunan Commons, Veblen'in yanında istatistiksel yöntemlerin kullanılmasına büyük önem veren ve böylelikle tümevarım yöntemini (induction) iktisadi analize yerleştiren Mitchell, Kurumsal İktisat Okulunun ilk üyelerini teşkil etmektedir. Eski kurumsal iktisat ile yeni kurumsal iktisadın köprüsünü ise Ayres oluşturmaktadır.

2.2.2.1. THORSTEIN VEBLEN VE MÜLKİYET GÖRÜŞÜ

Kurumsal iktisat'ın doğuşu Amerikan iktisatçı Thorstein Veblen'in 1898 yılında yayınlanan "*Neden İktisat Evrimsel Bilim Değildir*" (*Why is Economics not an Evoluotinary Science*) adlı makalesine dayanmaktadır. Bu makalesiyle iktisadın gerçekleri salt verilere indirgeyen, bu hali ile modern bilim tanımından oldukça uzak olduğunu vurgulamaktadır. Tersine, bilimin kesin hükümlerden kaçınması gerektiği gerçekliğiyle, iktisadın bilimsel tanımı gereği evrimsel olması gerektiğini iddia etmektedir (Veblen, 1898: 374).

Veblen neo klasik iktisadın insan doğasını basite indirgemesi ve klasik teorinin üst yapısının kısır olduğu düşüncesiylebu teoriyi hafife almakta ve neo-klasik iktisadın eksikliklerini giderip düzeltmek yerine doğrudan doğruya bu teorinin yıkılmasını amaçlamaktadır (Savaş 2000: 648; Robert ve Ekelund, 1997: 414). Marshalgil dengenin kararlılığı teorisinde olduğu gibi, dengeden sapıcı unsurların ortadan kaybolmasıyla dengeye tekrar geri dönüleceğine itiraz etmektedir. Bu statik ve iktisadi olayların değişmezliği Veblen'in temel eleştiri noktalarındandır.Çünkü kurumların, sosyal yapının, teknolojinin sürekli evrimsel bir değişime tabi olmalarını ileri sürerek dengeden sapıcı unsur ortadan kalkmış olsa dahi eski dengenin elde

edilmesinin mümkün olamayacağını tartışmakta ve ortodoks iktisadi anlayışın deterministik yapısını eleştirmektedir(Ekelund ve Hebert, 1997: 414).Bununla birlikte, geleneksel iktisadın temelini maddi çıkarın teşkil etmesinden ötürü, insanın önemini kaybettiğini, toplumun temelinde doğal düzen olduğu için de toplumdaki evrimin ihmal edildiğini dillendirmektedir (Kazgan,1993: 220).

İktisat biliminin amacı açısından pek çok şeyin açıklayıcısı konumunda olan kümülatif değişim süreçleri, bir şeyleri yapma yöntemlerindeki değişimin sonucudur (yaşamın maddesel araçlarıyla ilgili yöntemler). Diğer bir deyişle, yöntemlerdeki değişim, davranış değişimlerinin bir sonucudur. Eğer, bilim evrimsel iktisat içerisinde yer alacaksa o zaman bu bilimin ana konusu iktisadi davranış olmalıdır(Veblen, 1898: 388). Zira evrimsel bir bilim birbirine bağlı teoriler bütünüdür. Peşi sıra ortaya çıkan bir süreç teorisi dir.KısacaVeblen’egöre evrimsel iktisat, iktisadi çıkarlar tarafından belirlenen kültürel gelişme süreçlerinin bir teorisi olmalıdır(Veblen, 1898: 393).Özetlemek gerekirse, Spencer ve Darwin’in evrim teorisinden etkilenen, özellikle Darwin’in sonuçların önceden kestirilemeyeceği teorisine, Veblen’in insan doğasına dair görüşleri, rasyonel ve neoklasik iktisadın tersine, davranışsallığa (**behavioralism**) ve özellikle de içgüdü ve alışkanlıklara dayanmaktadır.

Veblen’in içgüdü tanımı, sabit insan davranışlarını yansıtmaktadır. Sabit insan davranışları ise sosyolojik ve antropolojik temellere sahiptir. Birey, bir kültürün içinde olduğundan, kendini geçmiş döneme ait toplum ve kültür ilişkisi mirasının belirlediği yerleşik davranış kalıpları içinde bulmakta, bu yerleşik davranış kalıpları bir kurumsal nitelik beraberinde güç kazanmaktadır. Veblen nispeten sabit bu insan davranışı özelliklerine içgüdüler adını vermektedir (Savaş, 2000: 653).Bilimin bir aracı olarak matematiğe ve istatistiğe de çok fazla güvenmeyen Veblen’e göre insanın çevresini saran maddi koşulların insanların eğilimlerini ve dünya hakkındaki önyargılarını belirleyen en önemli faktörü oluşturmaktadır. Çünkü böyle bir durumda insanla eşya arasında, insanla felsefe arasında, insanla din arasında, insanla yasal politik sistem arasında bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Veri bir teknolojik sisteme

dayalı bu önyargılar zamana ve mekana özgü olmaktadır (Ekelund ve Hebert, 1997: 411-412).

Daha önce ifade edildiği gibi Veblen'e göre kurumlar belirli bir dönemde yaygın kabul gören düşünce ve davranış alışkanlıklarıdır (Veblen, 1891: 131). Başka bir yerde ise Veblen kurumu şu şekilde tanımlamaktadır:

“Bir kurum, birbirini izleyen nesillerden bireylerin, mükemmel olmayan bir biçimde dolayısıyla dramatik değişiklikler geçirebilecek tarzda alışkanlıklar yoluyla içselleştirip yeniden ürettikleri bir normlar ve idealler bütünüdür.”

Yani kurumları oluşturan insanların içselleştirdikleri davranış kurallarıdır. Bireylerden bağımsız olarak onların davranışlarını belirleyen nesnelere değillerdir. Kurumların karakteristik değişmeyen özelliği, insan doğasına, antropolojik ve tarihi süreçlere dayanmalarıdır (Buğra, 2005: 374).

Tablo 2.4.' de görüldüğü gibi kurumlar teknolojik ve törensel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kurumları oluşturan en önemli faktör ise insan içgüdüleridir (**human instinct**) (Veblen, 1898: 393). İnsan içgüdüleri dörde ayrılmaktadır. Ana babalık içgüdü, (**Parental instinct**), ustalık içgüdü (**workmanship instinct**), boş merak içgüdü (**idle curiosity**) ve aç gözlülük içgüdüdür. İlk üç içgüdü toplumlar için faydalı sonuçların oluşmasına sebebiyet verir. Örneğin, insanları kaliteli mallar üretmeye, etkinliği arttırmaya, başkalarını düşünmeye sevk eder. Kurumları zaman içinde şekillendiren temel faktörler insan içgüdüleridir. Özellikle çalışma ve öğrenme merakı (**idle curiosity**) gibi bu insan içgüdüleri teknolojinin kaynağıdır. Sonuncu içgüdü olan aç gözlülük içgüdü ise sadece bireysel çıkarıya dönüktür. Bu nedenle ortaya çıkacak çıkar çatışmaları nedeniyle toplumsal yönden sakıncalar doğuran bir güdüdür. Veblen, ilk üç güdüden kaynaklanan faaliyetleri teknolojik kurumlar arasında saymaktadır. Bu tür faaliyetler sebep sonuç ilişkisine dayalı faaliyetlerdir. Bunun tersine bilinmeyene, herhangi bir teknikten ya da bilimsel yöntemden yoksun yaklaşıma Veblen, törensel adını vermektedir. Törensel davranışlar statik ve geçmişe bağımlıdır. Bu tür davranışlar kendilerini totem, tabu veya bir otoriteye ya da duyguya yakarış halinde gösterirler; ve topluma zararlı sonuçlar yaratırlar. Buna

karşılık teknolojik kurumlar dinamik olup daha çok araç ve teknoloji yaratmak suretiyle problem çözümü kapasitesini artırır. Bu güdüler mülkiyet haklarının, sosyal ve ekonomik yapıların, belirli düşünce alışkanlıklarının karakteristik özelliklerine neden olan makineleşme süreci (*machine process*) ya da teknoloji için oldukça önemlidir. Çünkü makineleşme süreci toplumda dinamik bir güçken, törensel kurumlar makineleşme süreci veri iken daha çok statik olma eğilimindedirler (Ekelund ve Hebert, 1997: 416). Teknolojik kurumlar geriye dönüp bakmadığı halde törensel kurumlar geçmişe gömülmüştür. Modern hayatta ise törensel kurumlar kendini parasal faaliyetlerde göstermektedir (Savaş,2000: 653).

Tablo2.4.Kurumları Oluşturan İçgüdüler

Teknolojik Kurumlar	Törensel Kurumlar
1) Ana-Babalık İçgüdü	1) Aç gözlülük İçgüdü
2) Ustalık İçgüdü	
3) Boş Merak İçgüdü	

Kaynak: (Veblen, 1898:393)

Burada makineleşme süreci olarak adlandırılan kavram, insan emeğine aracılık eden tüm aletlerin toplamından daha geniş bir anlama sahiptir. Şöyle ki, bir inşaat mühendisinin, makine mühendisinin, maden uzmanının, kimyagerin veya elektrik teknisyenin yaptığı işler bu kapsama girmiş olmakla birlikte, bunun yanında bu çalışma gruplarında kullanılan aletlerin keşfedilmesiyle bu aletlerin kullanımı veya yönetilme sorumluluğu da yine bu kapsam dahilindedir(Veblen, 1904: 2). Böylelikle toplumun uzun iptidai safhasının özelliği olan sosyal ve ekonomik kurumlar, zaman içerisinde teknolojinin doğasını sınırlamaktadır. Mülkiyet hakları dahil törensel kurumlar makineleşme sürecinin sadece bir ürünü değildirlir; aynı zamanda teknolojiyi de etkilemektedirler. Ancak törensel kurumların dinamik kurumları etkilemesi sadece kısa süreli ve geçicidir. Uzun dönemde asıl sosyal ve ekonomik hayata yön veren kurumlar teknolojik kurumlardır (Ekelund ve Hebert,1997: 416).

Böylelikle, Veblen mülkiyet kurumunu törensel kurumlar arasında saymakta ve mülkiyet haklarının makineleşme sürecinin bir ürünü olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu nedenle doğal mülkiyet anlayışının karşısındayere almadığı söylenebilir.. Zira malik (**owner**) kendi düşüncesi ile bir makale ortaya çıkartan kişi ya da buna denk bir çaba ile takdire yaraşır bir nesne ortaya çıkartan kişidir. Veblen'e göre bu teori bireyin toplumdan izole kendi kendine yeter bir varlık olmadığı gerçeğini görmemesinden kaynaklanmaktadır. Tüm üretim aslında toplumun yardımı ile gerçekleşmektedir. Böylelikle tüm servet topluma aittir. Zira toplumsal ilerleme evresinin hiçbir anında birey endüstriyel tecrit alanında yaşamadığı için kendi düşüncesinin ürünü olan makalesi de aslında kendinden önceki düşünürlerin rehberliğinde ortaya çıkmaktadır.

Maliklik (**Ownership**) geleneksel bir iddia zemininde bir nesne üzerinde onaylanmış ihtiyari bir güçtür. Bu anlatımla malik sahip olunan nesnenin tasarruf hakkını elinde bulunduran kişidir. Maliklik, içerisinde bireyi barındırır. Bir grup insan tarafından nesne üzerinde tasarruf hakkının sahip olunmasını ifade eden tüzel maliklik (**corporate ownership**) bu bağlamda yarı maliklikdir (Veblen, 1898: 5). Veblen'e göre maliklik etkin çalışma tezi altına safça dahil olunan basit ve insanın içgüdüsel olarak doğuştan sahip olduğu bir düşünce değildir. İzole bir hayat süren bir bireyin beyinde öncelikle var olan bir şey değildir. Tersine öğrenilmesi gereken geleneksel bir gerçekliktir (**conventional fact**). Geçmişten gelen alışkanlıklarla uzun bir yoldan sonra gelişen ve tüm diğer kültürel gerçekler (**cultural fact**) gibi nesilden nesile aktarılan geleneksel bir doğruluktur (Veblen, 1898: 6).

Veblen'in mülkiyet görüşü, hocası Richard Ely'nin mülkiyet görüşlerinden etkilenecek oluşmuştur. Amerikan Economic Association'un kurucusu ve o dönemde Roosevelt'in danışmanlığını yürüten Richard T. Ely, Almanya'da eğitim gören tarihçi okul'un etkisi altında kalmıştır. Yazdığı Property and Contract (Mülkiyet ve Sözleşme) adlı iki ciltlik kitabında Ely, mülkiyetin toplumlar tarafından oluşturulmuş bir kurum olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle mülkiyetin, kamu kontrolüne tabi tutulması ve sosyal adaletin sağlanması açısından yakından takip edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Çünkü Ely'e göre, sermaye birikimini artırmasına yardımcı olacağı

düşünülen mülkiyet hakları, sermayenin genelden ziyade belirli bir grubun elinde toplanmasına yol açacaktır. Sermayenin belirli bir grubun elinde toplanması, önce varlık fiyatlarının şişmesine neden olacak, ardından toplumsal tüketim eğilimini azaltacaktır. Bu durum Keynesyen eksik istihdam sorununa neden olacağı bu durumun uzun vadede ekonomiye önemli bir maliyet yükleyeceğini düşünmektedir. Bu nedenle yakından takip edilmesi gereken mülkiyet olgusu, artan oranlı gelir vergisi, sermaye kazanç vergisi, gayrimenkul vergisi ve miras vergisi vb maliye politikalarıyla vergilendirilmelidir. Salınan bu vergilerden elde edilen kaynak, eğitim, alt yapı yatırımı, doğal kaynakların korunması, fakirlere gelir desteği gibi alanlara aktarılarak sosyal barış ortamı sağlanmalıdır (Kummerow, 2004: 3).

Yazdığı Aylak Sınıf Teorisinde mülkiyet konusunu derinlemesine incelemesine karşılık Veblen bundan önce İktisat Neden Evrimsel Bir Bilim Değildir? adlı çalışmasında da mülkiyet konusuna yer vermektedir. Veblen, mülkiyetin ilk ortaya çıkışını barbarlığın erken dönemlerine rastladığını ve bir kurum olarak gelişmesinin açık bir şekilde yaşamın barışçıl alandan yağmacı bir yapıya evrilmesinin tabii sonucu olduğunu ifade etmektedir (Veblen, 1898: 7). Veblen'e göre mülkiyetin ortaya çıkışı aylak sınıfın ortaya çıkışına rastlamaktadır. Barbar toplumlarda mülkiyetin ilk örneği kadının, topluluğun güçlü erkeği tarafından sahiplenilmesi bir erkeğin bir kadına sahip olmasıyla başlamaktadır. Kadına sahip olunması, kadının ürettiğine de sahip olunmasını beraberinde getirmiş, bu da kişilerin ardından eşyaların birer mülk haline gelmesine neden olmuştur. Böylelikle eşyaların giderek mülk haline gelmesi tutarlı bir mülkiyet sisteminin yerleşmesini de beraberinde getirmiştir (Veblen, 2005: 31-32).

Veblen'e göre mülkiyetin temel sebebi rekabettir ve rekabet yükselmesine sebep olduğu mülkiyet kurumunun ileriki gelişimde ve bu kurumun bir şekilde temas ettiği sosyal yapının bazı özelliklerinin gelişiminde aktif bir rol oynamaktadır (Veblen, 2005: 33). Mülkiyeti ortaya çıkaran en baskın sebep, onur ve maddi varlık ilişkisinin başlangıcıdır (A.g.e, 2005:34). Mülkiyet, ilk olarak başarılı akınlara ödülü olan ganimetlerle kendini göstermektedir. Onur simgesi ganimetin sahibi ile daha başarısız komşusu arasındaki karşılaştırma, sahip olunan mülklerin yararını oluşturan

unsurlardan biridir. Ancak başlangıçta başlıca değer belirleyici unsur değildir. Başlangıçta mülk sahibinin gücü hala grubun gücüne eşit tutulmaktadır ve ganimetin sahibi kendini öncelikle grubun onurunun koruyucusu olarak görmektedir. Ancak bireysel mülkiyet süreklilik kazandıkça bu bakış açısı da değişmeye başlayacaktır. Kalabalık giderek kendine yeterli bir topluluğa dönüştüğünde ve bu aşamada mal ve mülkler başarılı bir yağmanın kanıtı olmaktan çıktığında, onlara sahip olan kişinin grubun geri kalanına karşı sağladığı gücün kanıtı olmaya başlamaktadır. Böylelikle temel karşılaştırma, mal/mülk sahibiyle grubun geri kalan üyeleri arasındaki karşılaştırma haline gelmektedir (A.g.e.:34).Böylelikle endüstriyel faaliyet, topluluğun günlük yaşamında ve düşünce alışkanlıklarında yağmacı faaliyetin yerini aldıka, gücün ve başarının geleneksel göstergesi birikmiş mülk olmaktadır ve bu süreçte eski yağmacı kültüre ait simgeler kaybolmaya başlamaktadır. Dolayısıyla, yerleşmiş endüstrinin büyümesiyle beraber, maddi varlık sahibi olmak ün ve itibarın geleneksel temeli olarak görel bir önem ve geçerlilik kazanmaktadır. Gücün direkt kanıtları saygıyı beraberinde getirmekle birlikte, savaşçı cesaret ve başarılı yağmacı saldırılar, topluluğun onayını ve hayranlığını daha fazla kazanmakta veya daha az başarıya imza atmış olanların imrenmesine sebep olmaktadır. Böylelikle mal ve mülk artık sahibine kahramanca veya kayda değer bir başarıdan daha fazla ün getirmekte ve daha kolay bir tanınma yolu haline gelmektedir. Sonuç itibarıyla toplulukta saygıdeğer bir yer edinmek isteyen birinin mal mülk edinmesi gerekmektedir. Başlangıçta yalnızca verimliliğin kanıtı olarak görülen maddi varlık sahipliği, bundan sonra topluluğun genel algısında methedilmeye değer bir olgu haline gelmektedir. Veblen'de varlık, içinde kendiliğinden onur barındıran bir simgeyken artık sahibine onur sağlayan bir durum haline gelmektedir(Veblen, 2005: 33-35).

Mal sahibi olmak giderek genel itibarın temeline dönüştükçe, kendi halinden memnun olma durumu olarak ifade edilen öz saygının elzem bir şartına dönüşmektedir. Başkalarından daha fazlasına sahip olmak tatmin edici bir gelişme halini almaktadır. Ancak bu durum ortaya bir sorun çıkarmakta yeni kazanımlar elde edildikçe ve sonucunda yeni bir varlık standardı yakalandıkça yeni standart bir öncekinden daha fazla tatmin edici olmaya başlamaktadır. Bunu takiben bireyin

kendini komşularıyla karşılaştırmasına dayanan yeni bir maddi sınıflama arkasından gelmektedir (Veblen, 2005: 36-37).

Veblen'e göre topluluğun maddi varlığı ne kadar eşit ve adil dağılmış olursa olsun veya genel varlıkta bir artış olsa dahi artık bireyin amacı mal birikiminde bir diğerinin önüne geçmektir. Eğer birikim yapma içgüdüleri bazılarının varsaydığı gibi geçinmenin veya fiziksel rahata ermenin kaçınılmaz bir şartı olsaydı endüstriyel verimde belli bir ilerleme kaydedildiğinde grubun toplu ihtiyaçlarının tatmin edilmiş olması gerekirdi (A.g.e, 2005: 37).

Bireyler arasındaki yarış anlayışı yaygınlaştıkça başarılı olma eğilimi- ustalık içgüdüleri- giderek bireyi maddi başarıya ulaşma yolunda diğerlerini geçmeye zorlamaktadır. (Veblen, 2005, sf 38)

Böylelikle, Veblen'e göre özel mülkiyetin varlığı üretimde etkinliğin arttırılmasına sebebiyet verecek bir misyona sahip değildir. Üretim etkinlik ve büyüme teknolojik gerçeklere bağlıdır. Teknolojik gelişmeyi sağlayanlar ise mülkiyet sahibi kişiler değil teknisyenler olmaktadır. Tersine, mülkiyet sahibi teknolojinin gerisinde kaldıkça sahip olduğu şirkete yabancılaşacağını düşünmekte ve böylelikle de üretimi sabote etme eğilimi olduğuna dikkat çekmektedir.

Tipik girişimciler başlangıçta kurumsal finansman sağlayan kimselerdir.(İş adamı ile aynı anlamdadır) Teknoloji ve nüfusta yaşanan gelişmeler sayesinde üretim kapasitesi devamlı olarak artmaktadır. Bununla birlikte fabrika, imalathane, maden ocağı donanımlarının, motor, süreç, makine ve makine aletlerinin tasarımcı ve yapımcıları, aynı zamanda az ya da çok finansal amaçları gözeten yöneticilerdir. Makine aletini tasarlayan kişi deneyen, yapan ve pazarlayan kimseler arasından çıkmaktadır. 19. yy ve 20.yy'da tüccar ve bankerler de kurumsal finansman sağlayan kimselerin doğmasına neden olan iş dünyasının en önemli kısmını oluşturuyorlardı.

Kurumsal örgütlenme ve bunun sonucu olarak üretim kontrolü ortaya çıktığında, yönetimin ilerleyebileceği iki hat bulunmaktadır: İlki, üretimin sınırlandırılarak kârlı fiyatların korunması, ikincisi ise üretimin yarattığı

maliyetlerinazaltılarak kârın korunmasıdır. Birinci seçenek, daha az risk içermesi ve sanayide çalışma sürelerine ilişkin daha az bilgi sahibi olunmasını gerektirdiği için daha çok tercih edilmektedir.Çünkü üretim süreçleri daha karmaşıklaştıkça girişimcinin üretim üzerindeki hakimiyeti kaybolmaya başlamaktadır. Bu da tüm sanayi sistemi içerisinde fire hacminin giderek artması ile donanım, kaynak ve insan gücünün yanlış kullanılması ortaya çıkarmaktadır (Veblen, 1921: 27-28).

Bununla birlikte makine çağı boyunca sanayi üretimi üretim kapasitesinin giderek daha da altında tutulmaya çalışılmıştır. Çünkü bir taraftan teknolojideki ilerlemenin üretim kapasitesini artırmasıyla birlikte, ticari olarak kârlı bir fiyatın korunması ihtiyacı da üretimin zorunlu olarak daha fazla kısılmasına yol açmış; diğer taraftanmakina teknolojisindeki ilerlemenin devam etmesi sahip olunan özel bilgi hacmi ve çeşitliliğinin giderek artmasını gerektirmiştir. Bu durum da finans önderlerinin sürekli olarak daha geri kalmasına, dolayısıyla sanayi donanımı ve personeli sağlamak için neler gerektiğini kavrayamamasına neden olmuştur. Bu nedenle, finans önderleri üretim maliyetlerini düşürmek için gereken araçların ne olduğuna ilişkin yeterince sağlam kararlar vermelerini sağlayacak bilgiden uzak oldukları için maliyetleri düşürmek değil üretimi düşürmek ve fiyatları kârlı düzeyde tutmayı tercih etmişlerdir. Diğer bir deyişle Veblen'e göre finans önderleri sanayi üretimini bilerek ve kasıtlı olarak sabote etmektedir. Çünkü teknolojik gerçekleri üretim maliyetini düşürmek için gereken yöntem ve araçların ne olduğuna ilişkin yeterince sağlam karar vermelerini sağlayacak kadar bilmemektedirler(Veblen, 1921: 38-40).Ne var ki, kaynakların etkin kullanılmadığı böyle bir üretim tarzında mevcut durumun farkında olan ve bundan rahatsızlık duyanlar sanayi uzmanları yani mühendisler olacaktır.

Daha sonra 19.yy'dan 20. Yy'a geçişte yatırım bankalarının sahneye çıkmasıyla,kurumsal finansman sağlayan kimse için sanayi önderliği sona ererek, bu kimseler için finans yardımcılığı misyou ortaya çıkmıştır. Önderlik, birlik halindeki yatırım bankalarınca devrolunmuştur. Artık önderlik ortak menkul kıymetlerin halka arzı, sanayi girişimlerindeki üretim oranı ve hacminin düzenlenmesiyle ilişkili olan standartlaşmış bir muhasebecilik işi olarak idare edilmektedir.

Diğer taraftan, makine sanayinde etkin olan teknoloji uygar halkların birlikte sahip olduğu ortak bir bilgi ve deneyim stokudur. Eğitimli ve yetişmiş kimseler kullanılmasını gerektirir. Bu nedenle farklı alanlarda çok iyi eğitilmiş üstün yetenekli uzmanlar topluluğuna ihtiyaç duyar. Bunlar da gereken özel bilgiyi toplumun sahip olduğu ortak deneyim birikiminden alır. Bu uzman kimseler, teknoloji uzmanları, mühendisler, sanayi sisteminin vazgeçilmez genel kadrosunu oluşturur ve bunların dolaysız ve aralıksız yönlendirme ve düzeltmeleri olmaksızın sanayi sistemi işleyemez. Bu kimseler olmadan sanayi donanımı, sanayi araçları hurdadan başka bir şey değildir. Toplumun maddi refahı sanayi sisteminin gerektiği gibi işlemesine, mühendislerin koşulsuz kontrolü altında olmasına bağlıdır. Bunun için mühendislerin tam yetki sahibi olmaları ve ticari görüş ve çekincelere sahip olmamaları gerekmektedir (Veblen, 1921: 44).

Nitekim, Veblen teknoloji uzmanları tarafından sanayide yapılacak bir genel grevde nüfusun sadece %1 'lik çok küçük bir kısmının bulunmasının bile yeterli olacağını ve bu hızla eski düzenin sonunu getirip eskimiş finans yapısına ve işe gelmeyen mülk sahiplerinin sabotajını tümüyle tarihin tozlu sayfalarına kaldırabileceğini söylemektedir.

Modern uygar toplumların ileri düzeydeki sanayi sistemini idare edebilecek bir örgütlenmenin gelişeceği teknik örgütlenme ve sanayi yönetim hatları asıl olarak da endüstri mühendisliği hattı, devrimci stratejinin ana hatlarını oluşturmaktadır. 18.yy devrimleri, askeri ve politik devrimlerdir ve tarihe mal olduklarına inanan eski devlet adamları devrimlerin 20. yy.da aynı yöntem ve araçlarla yapılabileceğine ve tersine döndürülemeyeceğine inanmaya devam etmektedirler. Ancak 20.yy' da yaşanacak büyük ya da sonuç verici bir altüst oluş, zorunlu olarak sanayi alanında bir altüst oluş olacaktır ve aynı nedenle yirminci yüzyıl devrimleri ile mücadele etmek ya da bunları etkisiz kılmak yalnızca sanayideki yöntem ve araçlar ile olanaklıdır der Veblen

Veblen'in ülke ekonomisini ileri götürecektir kurum olarak gördüğü teknolojik gelişmenin sağlanabilmesi düşüncesi daha sonra yeni kurumsal iktisatçılardan

Acemoğlu ve Robinson tarafından da ele alınmış ve teknolojik gelişmenin yine bir kurum olan ülkenin yönetim yapısı ile olan ilişkisi incelenmiştir. Buna göre yazarlar ülkedeki yönetim tarzının elitizm olduğu durumda baştaki elitlerin teknolojik gelişmenin gücün el değiştirmesine neden olacağı düşüncesiyle, diğer bir deyişle politik yer değiştirme etkisi nedeniyle (political replacement effect), teknolojik gelişmeyi bilinçli olarak engellediklerini idda etmektedirler.(Acemoğlu; Robinson, 2006:115). Bu nedenle toplumsal üretimin artması ile politik gücü elinde tutma arasında bir ödünleşme ortaya çıkmaktadır. Ne var ki, bu durum Coase teoremiylede çözülememektedir. Zira, politik el değiştirme etkisi ortaya çıktığı durumda elitlerin zararını ödeyecek mekanizma bulunmamaktadır. Bu nedenle elitler, monarklar ve toprak sahipleri sanayileşmenin teknolojik gelişmenin ve iyi işleyen faktör piyasası, mülkiyet hakları ve yasal düzenlemeler gibi kurumların gelişmesinin engelleyicisi olduklarını ifade etmektedirler (Acemoğlu; Robinson, 2006: 116).

2.2.2.2 JOHN R. COMMONS

Uzun yıllar sendikalarda görev alan ve arabuluculuk görevlerini yerine getiren John Commons'ın çalışmalarının çoğu Birleşik Devletler Anayasa Mahkemesinin uyuşmazlıklar karşında verdiği kararları incelemesinden sonra ortaya çıkmaktadır. Amerikalı iktisatçı, kurumları, bireysel davranışların kontrol edilmesi, özgürleştirilmesi ve yayılmasına neden olan toplu eylemler olarak tanımlamaktadır (Commons, 1931: 648). Böylelikle, bireysel hareketler ya bireysel davranışlar ya da malların değışimi gerçekten birer işlemlerdir (**transactions**). Böylelikle mallardan ve bireylerden işlemlere ve toplumsal hareketin çalışma kurallarına kayış klasik ve hedonik (hazcı) iktisattan kurumsal iktisada kayış olarak yansımaktadır ki bu da iktisadi araştırmanın nihai biriminde devrimci bir değışimdir. Klasik ve hazcı iktisat ile komünist ve anarşist ekonomi, görüşlerinin temelini insanın doğa ile olan ilişkisinden alırken, kurumsal iktisat düşüncelerinin temelini insanın insanla olan ilişkisinden almaktadır. Klasik iktisadın en küçük araştırma birimi emek tarafından üretilen maldır. Hazcı iktisatta ise nihai tüketici tarafından tüketilen aynı veya benzer

maldan elde edilen faydadır. Birey ve doğa güçleri arasındaki aynı ilişkinin biri objektif, diğeri ise subjektif tarafla ilgilendir. Kurumsal iktisadın en küçük araştırma birimi ise *işlemlerdir*. İşlemler hukuk ve geleneğin çalışma şekli altında malların yasal kontrolünü devralma ve devretme veya nihai tüketicilere gidecek mal ve hizmetleri üretecek, dağıtacak ve mübadelesini yapacak emek ve yönetimin yasal kontrol aracıdır. Kurumsal iktisat, malların ve emeğin yasal kontrolüyle ilgilendirken, klasik ve hazzcı iktisat ise sadece fiziksel kontrolüyle ilgilendirilmiştir. Oysa yasal kontrol gelecekte fiziksel kontrol demektir (Commons, 1931: 656). Bu durumda kurumlar, klasik iktisadın emeği ile hedonist iktisadın hazzı arasına girmektedirler. Kurumlar sadece malların mübadelesi değil emeğin üretmeden, tüketicilerin tüketmeden veya malların fiziksel mübadelesi gerçekleşmeden önce taraflar arasında anlaşılması zorunlu olan, bireyler arasında toplum tarafından yaratılmış olan mülkiyet ve özgürlük haklarını devretme ve devralınmasıdır (Commons, 1931: 652).

İktisadi işlemlerde baskın rol çıkar çatışmalarına aittir. Ancak çıkar çatışması tek kural değildir zira karşılıklı fayda sağlama ve toplumsal hareketle belirlenen düzenin sağlanması olguları da bulunmaktadır. Kıtık sadece çatışmaya yol açmamakta aynı zamanda karşılıklı bağımlılıktan dolayı düzeni kuran toplumsal harekete de neden olmaktadır (Commons, 1932: 266)..

Commons'a göre işlemler üç iktisadi aktiviteye indirgenebilir. Bunlar

- 1) Pazarlık İşlemleri, (Bargain cost)
- 2) Yönetimsel İşlemler ve (Administration Cost)
- 3) Tayınlama İşlemleri (Rationing Cost) İngilizceleri doğru mu?

Pazarlık işlemleri piyasaya benzetilmektedir. Anlaşma zamanında, mallar mübadele edilmeden önce en iyi alıcı ve en iyi satıcıdan oluşan piyasa kurgusundan türetilir. En iyi alıcı ve satıcı dışında dört farklı durum da ortaya çıkabilmektedir ki mahkeme kararları dört çalışma kuralı oluşturur (Commons, 1931:652-653)

- 1) İki rakip satıcı ve iki rakip alıcı olması durumunda mahkeme adil ve adil olmayan rekabetin kurallarını belirler

- 2) Alıcılardan biri satıcılardan birinden mal satın alacaktır ve satıcılardan biri alıcılardan birine mal satacaktır ve bu ekonomik fırsat seçimi dışında hem mahkemeler hem de gelenekler makul ve makul olmayan ayrımcılığı toplumsal kurallara dönüştürecek eşit ve eşit olmayan fırsatları oluşturur
- 3) Anlaşmanın kapanmasında (sonunda) satıcılardan biri, alıcılardan birine mülkiyet hakkını transfer ederken, alıcılardan biri de satıcılardan birine mülkiyet hakkı transfer eder. Mülkiyetlerin bu karşılıklı devir alma-devretme durumu dışında pazarlık güçlerinin eşitliği veya eşitsizliği konusu ortaya çıkar. Mahkemenin kararları adil ve adil olmayan fiyat ile makul ve makul olmayan değeri ortaya çıkartır.
- 4) Yukarıdaki tartışmalarda ortaya çıkan kararların kendisi yada kararların dayanağı olarak tanımlanan yasa koyma ve yönetim kuralları, mülkiyet ve özgürlüğün normal kanun yolu olmadan, devlet veya yargı otoritesi tarafından ele alınması iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurularak sorgulanabilir. Çünkü, normal kanun yolu, geleneklerin ve egemen sınıfın, hakimlerinyada hakimlerin fikirlerinin değişmesiyle veya mülkiyet ve özgürlüğün geleneksel anlamının değişmesiyle değişiklik gösterecek olan Anayasa Mahkemesinin çalışma kurallarıdır.

Pazarlık işlemleri sırasında oluşan pazarlık maliyetleri rekabet, ayrımcılık, ekonomik güç ve çalışma kuralları tarafından ortaya çıkmaktadır. Servetin sahipliğinin yasaya uygun olarak transfer edildiği pazarlık maliyetleri sürecinde, yukarıda belirtilen kararların arkasındaki alışıla gelmiş varsayım, istekli alıcı ve istekli satıcının eşitliği varsayımdır. Buradaki evrensel kural kısıtlıdır. Ne var ki, yönetsel işlemlerde servetin kendisi üretilmektedir. Burada yönetsel işlemin ardındaki varsayım etkinliktir ve pazarlık işleminde dört taraf arasındaki ilişki burada ast ve üst arasında olmak üzere iki tarafa düşmektedir. (Ustabaşı veya müdür emir verir çırak veya işçi uymak zorundadır). Son olarak tayınlama işlemlerinin yönetim işlemlerinden ayrıldığı nokta ast ve üst tanımlamasıdır. Tayınlama işlemlerinde üst toplumsal üst iken, ast bireylerdir. Vergi yada tarifeler, yönetim kurulunca yapılan

bütçeler, mahkeme ya da arabulucu kararları servetin yada satın alma gücünü pazarlıksız etkilemektedir(Commons, 1931: 654).

Commons!a göre gelecek, üretim veya tüketimde değil pazarlık işleminin zorlamasında veya iknasında, yönetsel işlemlerin emir ve emirlere itaatte ve mantık işlemlerinin nedenlerinde ve iddiasında kendini bulmaktadır. Çünkü sözü geçen işlemler özünde üretim ve tüketimin belirleyicisidirler. Çünkü tüm bu anlaşma ve kararlar kurumsal iktisatın özünü oluşturmaktadır (Commons, 1932: 267).

İşlemleri detaylı şekilde açıkladıktan sonra Commons Kurumları şekil itibarıyla örgütlenmemiş gelenekler olarak yada örgütlenmiş ticari bir kuruluş olarak açıklamaktadır (Commons, 1931: 648).Ancak,Commons'a göre organize olmayan gelenekler şeklindekıtoplumsal hareketler, organize olanlara göre daha evrenseldir. Organize olmayan toplumsal hareketler ancak ekonomik şartlarda meydana gelen bir değişimle değişiklik gösterirler. Geleneklere uymamanın zorlayıcı özellikleri mevcuttur.Zira, bu geleneklere uymamanın sonucu kişinin zarara uğramasıdır. Örneğin, sabah yedide işe gelip altıda çıkmak ya da ulusal parayı, çekleri kabul etmek vb(Commons, 1931: 651). Neden, etki ve amaç benzerliği olan evrensel kurallar tüm işlemlerde görülebilir. Bunlar kendilerini pazarlık işlemlerinde uzlaşmacı veya davranışsal ikna psikolojisinde ve zorlama olarak, yönetim işlemlerinde emir ve itaat olarak ve rationing işlemlerinde delil ve iddia olarak gün yüzüne çıkarlar (Commons, 1931: 648).

Commons'a göre kurumsal iktisadı açıklarken karşılaşılan ilk güçlük kurumun kavramının içinde muğlaklık barındırmasıdır. Commons genel anlamda kurumu bireysel eylemlerin kontrolünde, serbestleşmesinde ve yayılmasındaki kolektif eylem olarak tanımlanmaktadır. Kolektif eylemler,aile, tüzel kişi, ticaret kurumu, sendika ve devlet gibi organize olmayan geleneklerden pek çok organize olan şirketlere kadar geniş bir alana yayılabilmektedir(Commons, 1931: 649). Adı geçen bu kurumlardaki ortak nokta bireysel hareketlerin kolektif hareketlerce az ya da çok kontrol edilmesi, serbestleştirilmesi veya yayılmasıdır. Kısacası kurumların ortak özelliği, bireysel hareketlerin hareket alanını belirleyen kolektif

eylemlerolmasıdır (A.g.e.: 649).Devlet, şirket, kartel, holding, kooperatif kurumları, sendika veya işveren dernekleri, ticaret kurumları, bağlı ticaret anlaşmaları, borsa, ticaret kurulu vb kurumlar kural koyabilir ve bireyler için karşılıklı ekonomik ilişkileri düzenleyen kuralları zorla yaptırabilir. İktisadi organizasyonların bu toplu hareketleri zaman zaman devletin toplu davranışından bile daha kuvvetlidir (Commons, 1931: 649). Buradan ulaşılan kurumun doğal bir tanımı onun bireysel davranışı kontrol eden toplumsal bir davranış olmasıdır (**collective action**). Kurumlar gelenekler gibi organize olmadan var olacağı gibi şirketler, kooperatifler, sendikalar veya devletin kendisi gibi organize olmuş şekilde de var olabilirler. Eğer organize olmuşlarsa bir arada veya ayrı şekillerde yürütme, yasama ve yasama organlarınca davranışta bulunmaları gerekmektedir. Organize toplumsal davranışların en üstünde fiziksel güç tekeli bulunmaktadır ki bu güç şiddeti kişisellikten çıkarır. Bu egemenliktir. Organize toplumsal davranışı bütünleyen egemenliğin fiziksel güç tarafından tasdik edilen alt kurumları da bulunmaktadır. Bu alt kurumlar üst kurum tarafından yaratıldığı için, izin verildiği için, düzenlendiği için, sona erdirildiği için veya yasaklandığı için temsilci kurumlardır. Bunlara örnek verilmek gerekirse işletmeler, kiliseler ve kulüpler gösterilebilir (Commons, 1932: 246)

İktisadi toplu davranışların bu temsili şekillerinin devlet tarafından modern tanımlaması 1850'li yılların başlarında, şirketler kanununun kabul edilmesiyle başlar. Bu tarih Commons'a göre aynı zamanda modern kapitalizm de kuruluşudur. Çünkü bu yeni kanun önceki yasanın yasakladığı şeyi bireylere yeni bir evrensel hak, toplu davranış hakkı sunmaktadır (Commons,1932: 246-247). Bu yeni yasa, modern geniş piyasaları ve şirket finansını gerektirmektedir. Amerika'da 1930'larda üretilen ürünlerin yüzde doksanı şirketler tarafından üretilmekteydi. Tarımda devlet tarafından yetkilendirilmiş geniş çaplı kooperatifler, bireysel çiftçilerin aşağı yukarı tüm ekonomik faaliyetlerini kontrol etmektedirler. Sendikaların bireylerin kontrol edilmesindeki hukuki yetki genişliği iyi bilinmektedir.Hatta bireysel bankacılık şirketleri aşağı yukarı Anayasa Mahkemesine bağlı FED'in üye bankalarının toplu hareketleri tarafından kontrol edilmektedir. Commons'a göre bu yeni toplu

kontrollerle birlikte eski bireyselci iktisat kullanılmaz olmuştur ya da daha çok kurumsal iktisadın emrine girmiştir. Artık Adam Smith'in ve Jeremy Bentham'ın serbest ticaret düşünceleri, kınadıkları koruyucu tarifeler, devlet sübvansiyonları, kooperatifler gibi bireysel serbest ticareti kısıtlayan bu politikaların arasında kaybolmuştur (A.g.e.,: 247).

Kısaca Commons'a göre kurallar, bireyin neyi yapabileceği, neyi yapamayacağı, neyi yapmak zorunda olduğu ve yapmak zorunda olmadığını gösteren şeydir (Commons, 1931: 650).Böylelikle düzen, toplumsal hareketin çalışma kuralları (**working rules**) dır ve bu nedenle toplumsal düzen kurumların tarihinde oluça değişkendir (Commons, 1932: 267). Çünkü kurumlar yıllar boyunca süregelen yaygın bir takım alışkanlık ve etkinlikler arasından hukusal ve kamusal bir eleme sürecinden geçerek ve gelenekler ve toplumsal yarara katkı derecesi hesaba katılarak seçilmektedir.Böylelikle Commons'ın tanımladığı kurum Menger'in pragmatik olarak adlandırdığı kurum tanımıyla örtüşmektedir.

Kurumsal iktisat özel mülkiyette kamu çıkarını gözetten bir alana sahiptir. Bireysel olarak alım satımda, borç alma borç vermede, işe alma işten çıkarmada ve kiralama ve kiraya verme de kendisini daima göstermektedir(Commons, 1932:242).

2.3.AVUSTURA OKULU VE MÜLKİYET HAKLARI

Avusturya okulu, günümüzde heteredoks okullar arasında sayılmasına rağmen kurulduğu yıllarda anaakım iktisadın karşısında yer alacak devrimci bir yapıdan ziyade fiyat teorisi, subjectivizm, marjinalizm gibi klasik iktisadın eksiklerini giderecek sağlam teorilerle bu akıma destek verme endişesi taşıyan bir okuldur (Salerno, 1999: 80). Klasik iktisatçılar gibi Mengerci Avusturya geleneği de iktisat gibi bilimlerin kanunlarının kesin olarak evrensel olduğunu, bu özelliğin hakiki bir bilim olmasının da şartı olduğunu düşünmektedir. Bununla birlikte matematiğe kuşku ile yaklaşmakta belirli bir biçim özcülüğü sahiplenme, dünyanın ve onun işleyişinin kavranacağına inanmaktadır (Yılmaz, 2004: 83).Avusturya okulunun anaakım iktisattan ayrılmasının iki önemli nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki akademik bir disiplin olarak iktisattaki gelişmelerdir. İktisatçıların

daha karmaşık matematik ve istatistik tekniklerine yer vermesidir. Ancak matematik ve istatistikteki gelişmeler ve bu araçlarla literatürdeki ilginin denge kavramına yönelmesi ve bu doğrultuda ekonomiye yapılan müdahalelerin gerekliliği tartışmalarının, Avusturya okulunun üzerine eğildiği piyasa süreçlerinden uzaklaşmasına yol açması; bu okulun anaakım okullardan ayıran önemli bir dönemeç olmuştur (Holcombe, 1999: ix). Avusturya okulunun çekirdeğini oluşturan piyasa süreçlerinin analizi böylelikle daha çok fizikçilerin oluşturduğu teorilerde ihmal edilmiş oluyordu. Diğer bir neden ise, Smith ve sonrası klasik iktisatçıların disiplin içerisindeki tartışmaları büyüme ve gelir dağılımı ekseninde iken, Carl Menger'in temel sorunsalı, insan ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların teminine yönelik bilinçli girişimleri ifade eden bireysel insan faaliyetleriydi. Bu nedenle, artık bilimin konusu, amaçlı insan faaliyetleri ve bu faaliyetlerin konusu iken analizin metodolojik temeli ise bireycilik idi (Yay, 2004:1-2).

Avusturya Okulu'nun Carl Menger'in 1871 yılında yazdığı *Grundsätze der Volkswirtschaftslehre* (Principles of Economics) adlı çalışmasıyla başladığı ortak kanısı mevcuttur. Zira, kökeni 1871 yılına dayanmasına karşılık 1970' lere kadar Avusturya okulu değil; sadece Carl Menger vardır (Mises, 1976: 9-10). Genel kanının böyle olmasına karşılık Hayek bireyselciliğin 18. ve 19. yy liberalizminden değil daha önceden Erasmus, Montaigne, Cicero, Tacitus, Pericles ve Thucydides'den miras kaldığını ifade etmektedir (Hayek, 1976: 10). Ne var ki, bu okulun oluşmasında İngiliz klasik iktisatçıların egemenliğinin tersine Turgot, Bastiat, Say, Cantillon gibi Fransız düşünürler ile 16 yy. ortalarında ve 17. yy.'da İspanya'da yaşayan Dominican ve Jesuit tarikatlerine bağlı skolastic düşünürlerin özellikle de Jesuit Father Juan de Mariana, etkileri oldukça büyüktür. Örneğin, Peder Mariana'nın kitabında, kralın vatandaşlara, rızasız vergi yüklemesi karşısında veya vatandaşın rızası olmadan mülkiyetini ele geçirmesi durumunda veya demokratik bir parlamento toplantısını engellemesi karşısında, vatandaşın krala suikast uygulayabileceğini söylemektedir. 1605 yılında yayınladığı bir diğer kitabında ise kendisine kralın, vassalların ve vatandaşların özel mülkiyetin sahibi olup olmadığını sormakta ve bu soruya olumsuz yanıt vermektedir. Avusturya okulunun

skolastiklerin bu özgür düşünceleri karşısında etkilenmelerinin yanında ortaya koydukları subjektif değer teorisi, fiyatlar ve maliyet arasındaki ilişki, piyasanın yapısı ve dengenin ulaşılamaz oluşu, satıcılar arasındaki dinamik rekabet kavramı, tercihlerin zaman boyutunu içine alarak incelenmesi, artan para arzının enflasyonist süreçlere neden olacağı, para okulu ve bankacılık okulu tartışmaları, banka mevduatlarının para arzı tanımını içinde sayılması gerektiği, baskı ve zorlama ile toplumları düzene koymanın eksik bilgi nedeni ile mümkün olmaması ve doğal düzeni bozan gereksiz müdahalelerle piyasanın işleyişini bozmanın sakıncalarını ifade eden liberal düşünceler Menger ve sonrasındaki düşünürler üzerinde derin etkilere sahip olmuştur (De Soto et al, 1999: 1-9).

Bugün çalışma alanı ve destekçileri bulunan okulun üç nesli bulunmaktadır. Okulunun ilk neslini Carl Menger, Frederic von Wieser ve Eugen von Boehm-Bawerk temsil ederken Böhm-Bawerk'in öğrencileri olan Hans Mayer, Ludwig von Mises ve Joseph Schumpeter ikinci neslini oluşturmaktadır. Okulun üçüncü nesil isimleri ise F. A Hayek, F. Maclup, O. Morgenstern, Gottfried von Haberler, P. N. Rosestein- Rodan'dır. Günümüzde ise Mises'in New York üniversitesindeki öğrencileri Murray N. Rothbard ve Israel M. Kirzner okulu temsil etmektedirler.

Avusturya iktisatçıları, Alman tarihçi okulun dile getirdiği mantıksal göreceliliği kuralsız şartsız reddetmektedir. Çünkü okul zamandan, mekandan, aktörlerin milletlerinden, ırklarından, dinlerinden, felsefelerinden ve ahlaki inanışlarından bağımsız olarak tüm insan davranışları için geçerli iktisat teorilerinin var olduğunu savunmaktadırlar (Mises, 1979: 38).

Veblen, Avusturya okulunu evrimsel iktisat içerisine yerleştirmemektedir. Çünkü Avusturya okulu insanın yapısını hedonist olarak kabul ederken, insan doğasını hareketsiz durağan olarak sabitlemektedir. Oysaki antropolojideki gelişmelerden etkilenen psikoloji insan doğasının sadece haz ve acıya katlanmanın ötesinde insan doğası eğilimlerin ve alışkanlıkların uyumundan ibarettir. İnsan doğası belirli arzuları doyurma süreçleri olarak algılanamaz. Bireyin belirli bir durumda gösterdiği davranış onun beynindeki çerçevenin içerisinde yer alan

unsurların etkisinden bağımsız düşünülemez. Kalıtsal kişilik özellikleri, geçmiş tecrübeler, belirli gelenekler ve görenekler ve fiziki şartlar bu unsurları oluşturmaktadır (Veblen, 1898: 388-389). Bununla birlikte Mises'in kendisi de Avusturya okulu'nun temel fikirlerinin neoklasik iktisat tarafından büyük ölçüde içselleştirildiğini ve neoklasik iktisattan farklı bir Avusturya okulu'nun kalmadığını savunulmasının yanlış olmadığını ileri sürmüştür (Yay, 2004: 4).

Bireyi araştırma yönteminin merkezine yerleştiren bu okul için bireysel özgürlükler, bireylerin, toplumların geniş anlamda ise uygarlığın ilerleyişi için başat bir rol oynamaktadır. Mülkiyet ve özgürlükler konusunda Ludving Von Mises ile Frederic Hayek özel bir yere sahip olmaktadır. Özgürlüğün insan gelişiminde nasıl bir etki yarattığını açıklamaya çalışan Hayek, *Constitution of Liberty* adlı çalışmasında devletin asli görevlerinden birinin de toplum içinde bir grubun diğer bir grup üzerinde zorlayıcı davranışlardan kaçınmalarını sağlayacak koşullar yaratması ve bununla birlikte devletin bizzat kendisinin de benzer baskılayıcı tutum ve davranışlardan kaçınması gerektiğini dile getirmektedir. Zira bir toplum için özgürlük ile sorumluluk birbirlerinden ayrılamaz iki özelliktir. Bireysel özgürlüğe sahip olan birey her davranışın sorumluluğunu da taşımak zorundadır. Bir liberal olmasına rağmen, John Locke'un doğal düzen ve doğal sözleşme (**original contract**) savlarını eleştirmiş, 18. ve 19.yy İskoç düşünürlerin sosyal gelişim teorilerinden etkilenmiş ve çalışmalarını bu temelde ilerletmiştir. Özellikle Adam Smith'i klasik iktisatçılar içinde en iyisi olarak nitelemektedir. Hayek insanlar arasında doğal eşitlik fikrine de karşı çıkmaktadır. Yasa egemenliğinin sosyal eşitsizliğe imkan tanımasını şiddetle savunmaktadır. Kurumsal iktisatta olduğu gibi Hayek de toplumların evrimsel gelişme gösterdiklerine inanır. Yalnız bu gelişme yasal kurumların (legal institutions) büyümesi ve yasa egemenliği ile mümkün olabilmektedir. Müdahaleci bir devlet anlayışına karşı olmakla birlikte, devlet müdahalesinin büyüklüğünden ziyade bu müdahalenin niteliği ile ilgilenmektedir. Örneğin, müdahalesizliğin karşısında piyasa gücünü attıracak bir müdahaleyi daha kabul edilebilir bulmaktadır. (Miller, 2010: 17-20).

Hayek'e göre batı uygarlığı ile yakından ilişkili olan şey özgürlüktür. Ancak Ona göre batının bireysel özgürlüklere olan inancı on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında zayıflamaya başlamıştır. Batı özgürlüğünün karşısındaki ikincil tehditler merkezi planlama, sosyal adalet talebi ve çoğunluk kuralının sınırlarının genişliği iken asıl tehdit bu inançtaki ve özgüvendeki gerilemedir(Hayek,1960:29).Hayek' e göre özgürlük bir insanın başka bir insanın ya da başkalarının keyfi istekleriyle baskı zorlamaya tabi olmama durumudur (Hayek, 1960: 39-40). Bireysel özgürlüğün savunusu bireysel mutluluğa ulaşmak değil; topluma sağlayacağı fayda daha geniş anlamda ise medeniyetin ilerleyişine yol açacak özellik oluşundadır (A.g.e.:48).Hayek'e göre gelenekler biriktirilmiş tecrübe şeklindeki bilgidir. Gelişim ise bilgideki ilerlemedir. Uygarlığın gelişmesi yeni üretim yollarının bulma deneylerine bağlıdır. Oysa ilerleme mevcut bilgi sınırları dahilinde tasarlanacak bir olgu değildir. İlerleme her zaman için bilinmeyene doğru sürüklenmektir (Hayek, 1960:40). Medenileşme deneme yanılma süreciyle gelişir ve mucitler bu sürecin ayrılmaz bir parçasıdır(A.g.e.:50). Bu bağlamda Schumpeter ile aynı düşünceye sahip olan Hayek de teknolojideki hızlı değişimin bir önceki teknolojiyi yıkacağını bu nedenle toplumda kazananlar gibi kaybedenlerinde olacağını belirtir (Shumpeter, 2007: 103-104). Nietche nin yaratıcı insan aynı zamanda yıkıcıdır felsefesine paralel olarak Schunmpeter'in yaratıcı yıkım olarak adlandırdığı süreç modernizmin, toplumsal ilerleyişin motorunu teşkil etmekte ve bu ilerleyiş için önemli olan özellikse Hayek'e göre bireysel özgürlüklerdir.

Mises üretim biçimlerinin toplumların yaşam ve yönetim şekillerini nasıl belirlediği ile ilgilenmektedir. Sanayi devrimi öncesinde ve sonrasında ürün kalite ve çeşitliliğe ulaşmada, varlıklı azınlığın ayrıcalığının, üretimde makineleşme ve piyasa ekonomisi ile birlikte tüketim ayrıcalıklarının ortadan kalktığını vurgulamaktadır. Özgürlük kelimesinin 18. Yy. öncesinde sadece politik bir kavram olduğunu ve mülkiyeti olan soylunun sahip olduğunu bir özelliği nitelediğini belirtir. Kralla olan özgürlük savaşlarının sadece küçük bir elit için verilen mücadeleden ibaret olduğunu altını çizmektedir. Özgürlüğün toplumun geneline yayılmasını ise sanayileşme ve kapitalist sürece borçlu olduğunu belirtmektedir. Özgürlüğün

genele yayılması üretim yöntemindeki değişmeden, sanayileşmenin sonucunda ortaya çıkmaktadır (Mises, 2009:11-13). Kapitalizmin ortaya çıkması sadece kitle üretimi değil kitle ihtiyaçlarını da karşılamaktadır. Zira kapitalizm öncesi el yapıma dayalı üretim varlıklı insanların ihtiyaçlarına cevap verirken bugün fabrikaların ürettiği ucuz kitle üretimi yine fabrikalarda çalışan insanların ihtiyaçlarına cevap vermektedir. Pazarlama stratejisindeki bu değişim kapitalizmin temel imzası olmaktadır. Böylelikle müşteri her zaman haklıdır felsefesinin yerleştiği tüketici hakimiyeti ortaya çıkmıştır. Neyin ne kadar ve kimler için üretileceğinin cevabını tüketicinin kararları vermektedir. Eski dönemlerdeki olduğu gibi zengin olmak için tasarruf etmek ve sermaye birikimi yeterli değildir. Bu sermayeyi tekrar ve tekrar tüketici taleplerini tatmin edecek yatırımlara dönüştürmek önemlidir. Kapitalizmin neden olduğu sosyo-ekonomik değişim, bebek ölüm oranlarının azalması, nüfusun katlanması, ortalama yaşam sürelerinin uzaması, ortalama bir insanın sahip olduğu tüketimin eski yüzyıllarda varlıklı kesimin bile hayalinde görmediği ürünler olması Mises'e göre pek çok gözden kaçan önemli bir ayrıntıdır. Bununla birlikte tüketim düzeyindeki değişim sanayi devriminin yan ürünüdür. Devrim'in asıl başarısı ise ekonomik egemenliği (**supremacy**) toprak sahibinden nüfusun tümüne geçmesidir. Böylelikle kapitalizm öncesindeki zamanlarda var olan üç parya sınıfı, köleler, serfler ve 16. yy ila 18.yy arasında İngiliz yasasının fakir olarak niteledikleri insanlar, ortadan kaybolmuş bu insanlar sadece özgür çalışan değil aynı zamanda tüketici sınıfını oluşturmuştur. Kapitalizmde ihtiyaç duyulan şey sadece piyasa ve yeniden piyasadır. Piyasa patron, satın alanlar ve tüketicilerden oluşmakta ve başkalarından daha iyiye ve daha ucuza üretmek altın kural olarak kabul edilmektedir. Kapitalist sistemde gerçek patron eskiden olduğu gibi fabrika veya dükkan sahibi değil, tüketicinin kendisidir. Kapitalizmdeki bu büyük dönüşüm etkisini politik alanda da göstermektedir. Politik güç eskiden olduğu gibi sınırlı azınlığın elinden insanların geneline yayılmıştır. Bu sistemde piyasada kendi girişimcisini seçen ortalama bir insan, siyaset alanında da oy verme hakkı elde etmiştir. Ayrıca yeni görüşlerin ortaya çıkma nedeni, devlete ekonomik açıdan ihtiyaç duymayan mülkiyet sahibi insanlardır. Mülkiyet sahibi insanların ekonomik kaygıları olmadığı için devlete muhalif aydınları maddi olarak destekleyebilirler.

Aydınların ardındaki bu destek sayesinde yeni düşünceler geniş kitlelere yayılabilme imkanı bulabilmektedir (Mises, 2009: 15-22).

Lenin'i, Marx'ı ve sosyalist düşünürleri aşağılayarak eleştiren Mises sosyalizm'i egemenliğinin diktatörlerin egemenliğine ikame edilmesi olarak tanımlamaktadır. Bu sistemde vatandaşların ekonomik egemenliği ile birlikte politik egemenliği de yok olmaktadır (Mises, 2009: 25). Mises özgürlüğün ayrılmaz bir bütün olduğunu, özel mülkiyetin terk edildiği, tüketicilerin kendi otonomilerinden bağımsızlıklarından mahrum edildiği, her bireyin merkezi planlama kurumunun keyfine tabi kılınan bir sosyal düzenin kitlesel desteği arkasına alamayacağını düşünmektedir (A.g.e.:28). Sadece özel mülkiyet ve sınırlı devlet müdahalesi doğuştan var olan kişisel yeteneklerin açığa çıkmasına olanak tanımakta ve böylesi bir özgür sosyal çevre içerisinde etkinliğe ulaşabilmektedir (A.g.e.: 48-49).

Mises'e göre savaşta iki defa son bulan ve bozguna uğrayan agresif imparatorluk, kayıt dışı ekonomi ve nazi rejiminin tüm korkuları Alman tarihçi okulun şampiyonları tarafından öğretildiği gibi davranan politikacıların başarılarıdır. (!) (Mises, 1976: 31).

David Hume yönetimlerin (**Government**) her zaman fikirler üzerine inşa edildiğini uzun dönemde çoğunluğun fikirlerinin galip çıkacağını, çoğunluk tarafından desteklenmeyen bir hükümetin er ya da geç gücünü kaybedeceğini eğer kendi rızası ile tahtan inmezse çoğunluk tarafından cebren (şiddetle) tahtan indirileceğini söylemektedir (Mises, 1976: 35). Bu nedenle Avusturya okulu insanoğlunun maddi refahını sürekli geliştirmeyi sağlayan tek ekonomik sistem olan piyasa ekonomisi sadece bozulmayan huzurlu barışçıl bir atmosferde çalışabilir. Bu nedenle temsili seçilen insanlar tarafından gerçekleştirilen bir yönetim biçimini desteklerler çünkü ancak bu sistem sadece hem içerde hem de dışarda barışı devam ettirebilme gücüne sahiptir (Mises, 1976: 36).

Nüfusla karşılaştırıldığında artan sermaye birikimi dışında başka yaşam standartını yükselten başka bir araç bulunmamaktadır. Kitlelerin maddi refahını artırmak isteyen hükümetler bu nedenle, sermaye birikiminin artmasını ya da teknik

Üretim yöntemlerinin geliştirmek sermaye kullanımlarının önüne engel oluşturacak her türlü faaliyetten uzak durmalılardır. Halkın refahını arttıracak tek araç ürün çıktısının artırılmasıdır. Bu nedenle gelir elde etmek için hevesli olanların ücretlerin sürekli artmasını sağlayacak tek enstrüman kişi başına sermaye miktarını artırarak veya üretim yöntemlerinin gelişmesini sağlayarak emek verimliliğinin sürekli artmasını sağlamaktır (Mises, 1965: 6).

Kapitalizm içinde gelir ve servet eşişsizliğini barındırmaktadır. Sosyalist düşüncede karın fazla oluşu atıl bir parazitten başka kimseye zararı dokunmadan ücretlerin arttırılmasının göstergesidir. Kar girişimcinin önsezisi ile tüketicinin kararı arasındaki ilişkinin yönünü gösteren bir göstergeden başka bir Şey değildir. Karın olmadığı durumda girişimciler tüketicilerin ne talep ettiklerini anlayamazlar ve planlarını bu yönde değiştirezmezler (Mises, 1965: 15).

Liberalizm, temsili hükümet, düşünce, konuşma ve basın özgürlüğü, üretim araçlarının özel mülkiyeti ve serbest ticaret anlamını içinde arandıran bir kavramdır. Kapitalizm ağının insanlar tarafından yönetilen hükümetler ağı olması tesadüfi değildir (Mises, 1965: 38). Girişimcilerin yanlış kararlarının sonucuna kendilerinin katlandığını ifade eden Mises merkezi planlama kurumunda bulunan insanlarında kusursuz olmadıklarını, bunlarında hata yapma olasılıklarının var olduğunu, hatalı yatırım kararlarının altında maliyetin topluma yansıtılmasına engel olacak herhangi bir durum bulunmadığını belirterek böyle bir maliyetin topluma mal edilmesine karşi çıkmaktadır (Mises, 1965: 42).

Planlı ekonomi anlayışının, “*Laissez faire*” altında ürünlerin halkın ihtiyaçlarına uygun olarak üretilmediği ama satışından en fazla gelir beklenen ürünlerin retildeği eleştirisine karşılık, bireylerin tüketim özgürlüklerinin önüne geçilmesinin hangi ürünün diğer hangi ürünlerden daha önemli olduğuna nasıl karar verileceğini gerçek ürünlerin neler olduğunun kararının özgürlüklerden uzak bir ortam yarattığını ifade ederek karşi çıkmaktadır (Mises, 1965: 45-46).

Sosyalizm’in imkansız olduğunu belirtmemekle birlikte sosyalizmde rasyonel bir ekonomik hesaplamanın imkansız olduğunu dile getiren Mises (Hayek, 1935: 36)

1920 yılında yayınladığı *Economic Calculation in a Socialist Community* adlı makalesinde, mevcut ekonomik sistemde rasyonel bir hesap yapmanın imkanın fiyatların para ile gösterilmesine dayandırmaktadır. Mises'in o zamana kadar önceki çalışmalardan ileri taşıyan savı mevcut kaynakların iktisadi kullanımının fiyatlamaların sadece nihai mallara değil, aynı zamanda ara mallarına ve üretim faktörlerine uygulandığı durumda mümkün olabilmesidir. Ve fiyatların taşıdığı sinyal hiçbir ekonomik sistemde rekabetçi sistem kadar etkin olmadığını göstermesidir. (Mises, 1920: 92). Üretim faktörleri olarak emeğin üretimde çalışma saatine dayanan bir hesaplamanın da (marjinal verim, verimlilik) emeğin homojen olmaması nedeni ile gerçeği yansıtmayacağını ileri sürerek karşı çıkmaktadır (Mises, 1920i:95). Mübadele ekonomisinde malların nesnel mübadele değeri iktisadi hesaplamalarda birim olarak kullanılır ve bu durum üç önemi beraberinde getirmektedir; ilki, ticarete konu olan tüm malların değerleri üzerine bir hesaplama mümkündür. Çünkü subjektif kullanım değerleri hesaplamalarda kullanım için elverişli değildir. İkincisi, mübadele değerine dayalı bir hesaplama, malların kullanımını üzerine bir kontrol sağlayabilir. Üretim sürecine dair hesaplama yapmak isteyen bir kişi başkalarından daha ekonomik çalışıp çalışmadığını yada piyasada diğerlerinden daha karlı üretim yapıp yapamayacağını görebilir. Elde ettiği sonuçla üretim mallarının (**higher order goods**) nasıl daha verimli kullanabileceğini gösterir. Üçüncüsü ise mübadele değeri ile hesaplama malların değerini birim cinsinden göstermeyi mümkün kılar. Parasal bir ekonomide bu birim paradır ancak parasal hesaplamanın kısıtları mevcuttur. (extra economic olarak adlandırdığı dışsallıkları hesaplayamaması gibi). Para değerini ya da fiyatın ölçüsü değildir. Değer ne parayla ne de fiyatla ölçülmektedir. İktisadi bir mal olan para, sabit bir değere sahip değildir. Ancak tüm eksikliklerine rağmen hesaplamalarda evrensel bir öneme sahiptir (Mises, 1920: 97-99).

Paranın rolü sosyalist sistemde de rekabetçi piyasada aynı olmasına karşılık taşıdığı anlam ve varlık alanı sosyalist sistemde değişmekte ve daralmaktadır. Her şeyden önce üretim faktörleri piyasası ortadan kalkmaktadır sadece tüketim malları mübadelesinde kullanılan bir mübadele aracına dönüşmektedir. Bu nedenle

ekonominin parasal hesaplaması mümkün olmamaktadır (Mises, 1920: 92). Dolayısıyla, üretim araçlarının özel mülkiyetinden ve paranın kullanımdan bir adım uzaklaşımak demek rasyonel iktisattan bir adım uzaklaşmak demektir (Mises, 1920: 104).

Mises'in vurguladığı şey serbest piyasanın olmadığı yerde fiyat mekanizmasının olmayacağı, fiyat mekanizmasının olmadığı yerde ise ekonomik hesaplamaların mümkün olmadığıdır (Mises, 1920: 111).

Mises'in devletin esas görevlerinin özel mülkiyet kurumunun rekabet sistemi içerisinde etkin çalışabilmesi için gerekli olan "barış" ortamını sağlamasından ve sürdürülmesinden sorumlu olması belirterek gerekli hukuki düzenlemelerinde bu barışın devamını garanti altında altına alacak şekilde gözden geçirilmesinin gerekliliğini ifade etmektedir (Mises, 2007: 24).

Kollektivizm ile liberalizmin amaçlarının ortak olduğunun altını çizen Hayek tartışmanın amaçlarla ilgili olmadığını sadece bu amaçlara ulaşmadaki araçlardan meydana geldiğini belirtmektedir (Hayek, 1935: 19). Tüketicilerin tercih ve çalışma özgürlüklerinin ortadan kaldırıldığı özel mülkiyetin yerine ikame edilen planlı ekonomik sistemin karşısında yer almaktadır. Çünkü bu sistemde söz konusu olan sadece kollektif mülkiyetin özel mülkiyet yerine ikame edilmesi değil, merkezi bir otoritenin de bireylere neyi tüketmeleri ve nerede çalışmalarını gerektiğini söyleyen uyumu zorunlu kural ve görevleri bireylere yüklemeleridir (Hayek, 1935: 19). Burada dikkat çekilmesi gereken bir konu ise Hayek'in kısmi planlama adını verdiği karma ekonomik sistemlerinde tam planlı ekonomik sistemler kadar mantık dışı olduğudur. Eskiden uygulanan kapitalizm ile kapitalizmin tek bir şeklinin savunulması gerektiği anlamına da karşı çıkmaktadır (Hayek, 1935: 22). Zira mülkiyet hakkının var olmasının tanımak hiçbir suretle bu hakkın içeriğinde belirli sınırlamalar kabul etmez. Çünkü iktisatçıların gözünden kaçan iktisadın en önemli konusu rekabetin en etkin şekilde devam etmesidir (Hayek, 1935: 22).

Hayek gibi Mises'da merkezi planlama kurulunun genelin isteklerini açık seçik nasıl belirleyebileceği konusu üzerinde şüphelerini dillendirmektedir (Mises,

1920: 89). Öyle ki, faşizm ile komünizm şartlarının pek çok açıdan benzerlikleresahip olduğunu gözlemlenen bir gerçektir(Hayek, 1976: 10). Çünkü Hayek'e göre Marksizm ya faşizme ya da nasyonel sosyalizme yol açmaktadır. Faşizm, Hitler Almanyası öncesinde olduğu gibi; Stalin Rusya'sındaki gibi, kömünizm anlaşılmasından sonraki safhadır (Hayek, 1976: 11). Sosyalizmin nihai amaçları daha fazla sosyal adalet, daha fazla eşitlik ve daha fazla güvenlidir. Bu amaçlara ulaşmak için kabul edilen tek yöntem özel teşebbüsün, üretim araçlarının özel mülkiyetinin terk edilmesi ve kar amaçlı hareket eden girişimcinin merkezi planlama kurumu ile ikame edildiği planlı ekonomi sistemine geçiş sistemi yaratılmalıdır. Ancak sosyalizm hakkındaki tartışma büyük çoğunlukla amaç değil araçları konusundaki tartışmadır (Hayek, 1976: 27). Hayek'e göre rekabetin üstün olması sadece pek çok durumda bilinen en etkin yöntem olmasından kaynaklanmamaktadır. Daha da önemlisi otoritenin keyfi zorlama ve müdahalesi olmadan aktivitelerimizin başka bir aktivite ile uyumlu olabilecek tek yöntem olmasından kaynaklanmaktadır (Hayek, 1976: 27). Bu anlamda hukukun sadece özel mülkiyet ile serbest sözleşme prensibini kabul etmesi yeterli değil bununla birlikte farklı şeylere uygulanan mülkiyet hakkı tanımının doğru ve eksiksiz olması gerekmektedir (Hayek, 1976:28). Bir mal veya hizmetin daha iyi şekillerde nasıl geliştirilebileceğini asla tahmin edemeyeceğimiz için, kısa dönemde çeşitliliğe ve seçim serbestliğine ödemek zorunda olduğumuz fiyat yüksek olsa bile, uzun dönemde ürün gelişimi bu çeşitliliğe dayalı olacaktır (Hayek,1976: 38). Tüm aktivitelerimizin tek bir plana göre uyarlanmasının ifade ettiği şey her bir ihtiyacımıza bir sıra verildiğidir. Planlamacıların seçmek durumunda olduğu tüm farklı alternatifler arasında karar vermesini sağlayacak değer sırası tam olmak zorundadır (Hayek, 1976: 43). Bu duruma bireyselci bakış açısıyla, başka birine, yapıya veya kuruma ait değil ancak kendi değer ve önceliklerini takip eden bireysel amaçlar sistemi çok daha üstündür. Böylelikle insan başkaları tarafından dikte edilmeye maruz kalmaz(Hayek, 1976: 44). Sosyalizm dışında yarı sosyalizm ya da sosyal devlet anlayışı gibi üçüncü bir yolun mümkün olması da söz konusu değildir Hayek e göre. Ona göre böyle bir girişim eninde sonunda sosyalizme evirilecektir. Ayrıca devlet kontrolü mevcut kaynakların doğrudan sadece büyük bir kısmı üzerinde olsa

bile devletin kararlarının geriye kalan ekonomi üzerinde de dolaylı etkisi bulunacağını ifade etmektedir. Böylelikle dolaylı da olsa her şeyi kontrol altına alabilecek büyük bir güce sahip olacaktır (Hayek, 1976: 45). Ayrıca Hayek sosyalizmin demokrasiyle de örtüşen bir mekanizmaya sahip olmadığını dile getirmektedir. Sosyalizm'in varlığı meclisleri (parlamentoları) konuşma dükkanlarına (**talking shops**) dönüştürecektir. Zira, eğer etkili bir plan yapılacaksa bu politikacıların ellerinden alınarak bürokratların ve uzmanların, bağımsız otonom kurumların ellerine verilmelidir (Hayek, 1976: 11).

Hemşireler ve doktorlar için daha iyi ücret, hastalar için daha kaliteli hizmet, çocuklar için daha fazla süt, tarım işçileri için daha iyi ücret arasında tercih yapmak zorunda olduğunda ya da işsizlere istihdam yaratmak ile istihdam edilenlere daha iyi ücret arasında tercih yapılması durumunda her bireyin ya da grubun ayrı bir isteği olduğu yerde tam değerler sisteminden başka bir şey cevap için gerekli değildir. Planlama daha fazla genişledikçe yasal olarak neyin adil ya da makul olduğunu gösteren hükümlerin bulunması esastır. Ancak bu yapılan uygulamaların yanlış olduğunun söylenmesi yasa dışılık değildir. Nitekim Hitler de kendi koyduğu yasalarla ters düşen bir eylemde bulunmamıştır (Hayek, 1976:58).

Gelecek nesillerin unuttuğu şey, özel mülkiyet sisteminin özgürlüğün en önemli garantörü olduğudur. Sadece kendi mülkiyetine sahip olanlar için değil; aynı zamanda bu mülkiyete hiç sahip olmayanlar için de bu durum böyledir. Üretim araçlarının kontrolünün hiç birinin üzerinde tam gücü olmayan birbirinden bağımsız insanlar arasında bölünmesi, bireyler olarak insanların kendi kendilerini ele yapabileceklerini görmelerinin önünde engeldir (Hayek, 1976: 79). Burada Kant'a referans veren Hayek, Immanuel Kant'ın söylediği gibi insan yasalara uymak dışında hiçbir insanın aklına ihtiyaç duymadan yaşadığı zaman yetişkin olmaktadır der (Kant, 1784).

Üretim araçlarının kolektif mülkiyetinin amaçlarından biri olarak gelir dağılımındaki adalet şiarına da karşı çıkmaktadır. Eğer her bir endüstrinin üretimi söz konusu endüstrinin çalışanları arasında bölüşülürse o zaman pek çok sosyalistin

de kabul ettiği şöyle bir sorunla karşı karşıya kalmaktadır: Daha yoğun sermaye kullanan endüstrilerde çalışan işçiler daha az sermaye kullanan endüstrilerde çalışan işçilerden daha fazla gelir elde edeceklerdir. Bu durumda hangi işin kim tarafından yapılacağına karar veren merkezi planlama kurumunun ahlaki davranışları ile toplum karşı karşıya kalmaktadır (Hayek, 1979: 83).

Mises ve Hayek' in sosyalizmde ekonomik etkinliğin sağlanamayacağı görüşlerini açıklamalarından sonra Oskar Lange Walrasgil genel denge analizine dayalı mekanik tasarım teorisi (**mekanical design theory**) adını verdiği bir model geliştirmiştir. Lange bu çalışmasında bir merkezi planlama kurumu aracılığı ile sosyalizmde iktisadi etkinliğin gelir bölüşümü adaleti ile birlikte sağlanabileceğini iddia etmektedir. Walrasgil modeldeki tellalın yerini merkezi planlama kurumu alan bu modelde tüketim mallarında piyasa fiyatından, emek dışındaki sermaye malları içinse muhasebe fiyatlarından yararlanılmaktadır. Tüketiciler tüketimlerinde ve emeklerini nerede kullanmak istedikleri konusunda tam bir serbestiyeye sahiptirler. Rekabetçi ekonomide paranın göstermiş olduğu sinyali bu modelde tüketici tercihleri göstermektedir. Sermaye malları ve emek dışında üretim araçları piyasası mevcut değildir. Bunların fiyatları kurul tarafından deneme yanılma yoluyla belirlenmektedir. Üretimde kullanılan miktar hakkında bilgi var olduğu sürece üretimin teknik koşullarından hareketle ürünlerin muhasebe fiyatlarına da ulaşılabilmek mümkün olabilecektir. Bu nedenle muhasebe fiyatları hesaplanabilen mallar için piyasa fiyatları elzem olmaktan çıkmaktadır. Diğer bir değişle muhasebe fiyatları bilgisi kaynak dağılımı sorunun üstesinden gelmek için yeterlidir. Üretim tarafında fabrika düzeyinde ve endüstriyel düzeyde yöneticiler bulunmaktadır. Üretim kararlarına göre her fabrika ve endüstrinin faktör talebi belirlenir. Üretim faktörleri talebi tüketim malları ve emek için piyasa fiyatını oluştururken diğer mal ve hizmet fiyatları kurul tarafından belirlenmektedir. Arz ve talebin uyumsuz olduğu durumlarda ise kurul dengesizliği ortadan kaldıracak şekilde müdahalede bulunmaktadır. Kısacası Lange özel mülkiyetin olmadığı bir toplumda da tam rekabet piyasa dengesinin mükemmel bir şekilde gerçekeşeceğini, iktisadi etkinlik

ve adil gelir dağılımı bölüşümünün sağlanabileceğini öne sürmektedir (Şahin ve Eren, 2012: 257-258).

Mises'in vurguladığı gibi sosyalizm ve kapitalizm arasında amaç değil araç tartışması varken neden sosyalizm olmasını gerektiği Lange aşağıdaki cevapla açıklamaktadır: (Şahin ve Eren, 2012: 257-258).

- 1) Merkezi planlama kurumu denge fiyatını piyasadan daha hızlı bulmaktadır. Çünkü kurul daha geniş ve daha fazla bilgiye sahiptir
- 2) Kapitalizmde firmalar $OG=OM$ noktasında üretim faaliyetinde bulunurlar. Dışsallıklar gözönüne alınmaz. Sosyalizmde ise endüstri yöneticileri sahip oldukları geniş bilgi sayesinde endüstri çapındaki dışsallıkları da hesaba katarak firma düzeyinde değil endüstri düzeyinde $MG= P$ eşit olduğu noktada üretim faaliyetinde bulunurlar.

Mülkiyet hakları ile ilgilenen bir diğer Avusturyalı iktisatçı ise Murray N. Rothbard'dır. Rothbard, Robinson Crusoe ve ıssız adadan farklılaştığı sürece ekonominin mülkiyet haklarının oluşmasına yol açan sorunsal durumların ortaya çıkacağını ifade etmektedir. Özel mülkiyetin meşruluğunu ahlaki görüşle de açıklamaya çalışmaktadır. Eğer A kişisi kendi vücudunun, evinin ve eşyalarının sahibi değilse o halde ortaya iki sonuç çıkmaktadır. Ya Başka bir kişi, B, A'nın vücuduna, evine ve eşyalarına sahiptir ya da A ve B ortaklaşa sahiptir. İlk durum A'yı B'nin kölesi yaparken böyle bir durum insanoğlunun eşit olmasını gerektiren ahlaka aykırı olduğu için dikkate alınmaması gerekir. İkinci durum ise ortak mülkiyet durumudur ki bu şartlar altında bireyin her faaliyeti toplumu oluşturan diğer bireylerin rızasını gerektirdiğinden eylemsizliğin hakim olacağı bu durumda insanlığın yok olacağını söylemektedir. Rothbard'ın evrensel komünizmin, paradoksal imkansızlığı olarak ifade ettiği bu durum, sosyal düzenin kurulması için tek yola yani özel mülkiyetin oluşmasına yol açmaktadır (Hoppe, 2004: 49-50).

2.4. YENİ KURUMSAL İKTİSAT

Yeni kurumsal iktisat Ronald Coase'un 1937 yılında yayınladığı *The Nature of the Firm* adlı makalesiyle oluşmaya başlamıştır. Daha sonra, 1958 yılında Allan Gruchy 'nın çağrısı doğrultusunda Evrimsel İktisat Birliği (Association for Evolutionary Economics, AFEE) çatısı altında birleşmişlerdir. Ronald Coase, Oliver Williamson, Douglas North,(Bu üçü özellikle firma teorisi) Gunnar Myrdal, John K. Galbraith, Daron Acemoğlu, yeni kurumsal iktisatçılar arasında ilk sırada yer almaktadır. Genel olarak yeni kurumsal iktisat, iktisadi planlama yoluyla piyasa düzeneği yönlendirilerek, kaynak kullanımının ve tüketici refahının daha etkin kılınacağını iddia etmektedirler (Özveren, 2011: 26).

Yeni kurumsal iktisadı, eski kurumsaldan ayıran belli başlı özellikler şu şekilde sıralanabilmektedir (Şenalp, 2007: 73-86) :

- 1) Eski kurumsal iktisat yerleşik iktisadi eleştiren hatta red eden bir yapıya sahipken, yeni kurumsal iktisat, neo klasik iktisadın gerçek hayatla örtüşmeyen varsayımlarını değiştirerek revize etmeye çalışmaktadır.
- 2) Her iki ekolde devletin ekonomiye müdahalesini savunmaktadır. Yeni kurumsal iktisatçılara göre hukuk, yasalar, sosyal sistem ve kültür gibi karmaşık kurumların yanında işlem maliyetlerini düşürecek olan bilgi maliyetlerini düşüren teknolojik gelişmelerinde göz önüne alındığı durumda devletin ekonomiye müdahalesi kaçınılmaz görünmektedir. Bununla birlikte ekonomik analizlerde tam rekabet şartları yerine eksik rekabetin kabulü, dışsalıklar, kamu malları, sosyal refah fonksiyonu vb kabul gören varsayımlar nedeni ile devlet müdahalesi gerekli hal almaktadır (Şenalp, 2007: 73).
- 3) Eski kurumsal iktisat bütünselci (holist) metodolojik bir yöntem izlerken, yeni kurumsal iktisat kendisini neo klasik iktisada yakınlaştıracak olan bireyselci analiz yöntemini benimsemektedir

- 4) Eski kurumsal iktisat ileri soyutlama yöntemine ve matematiğin yoğun kullanımına karşı çıkarken; yeni kurumsal iktisatçılarda bu durum çalışma alanlarına göre farklılık gösterebilmektedir.
- 5) Eski kurumsal iktisatçılar davranışların toplumsal çevre, alışkanlıkla ve kurumlar tarafından sınırlandırıldığının altını çizerken, fayda maksimizasyonu peşinde koşan bireyi sorgulamaktaydı. Yeni kurumsal iktisatçılar ise özellikle Williamson, neo klasik iktisattaki gibi rasyonel bireyi değil ama Simon'un sınırlı rasyonellik teorisini benimsemektedir.

Bununla birlikte yeni kurumsal iktisatta tanımlamasındaki yeni kelimesine neden olan özellikler de şu şekilde sıralanabilmektedir (Joskow, 2008: 4):

- 1) Son elli yıl içinde neo klasik gelenek temelinde ulaşılan temel gelişmelere karşı çıkmamakla birlikte bu akımı güçlendirmek ve bazı sınırlamalar getirme amacıyla olmaları
- 2) Son elli yıl içinde geliştirilen temel analiz araçlarına karşı çıkmamaları
- 3) Modern ekonomik araştırma yöntemlerine ilave örnek olay incelemesi, deneysel yöntemler gibi amprik ve analitik yöntemleri dahil etmeye çalışması
- 4) Tarih, hukuk, politik bilimler, antropoloji, psikoloji gibi neo klasik iktisadın görmezden geldiği sosyal ve davranış bilimlerini geniş ölçüde dikkate almaları
- 5) İktisat teorisi ve amprik çalışmaları değerlendirmek yerine mekana ve zamana farklı ülkelerin ekonomik, politik, sosyal ve yasal düzenlemelerine bağlı olarak farklı neticeler doğurmaya müsait olduğuna vurgu yapmaları
- 6) Ekonominin dışında durup bir değerlendirme yapmaktan ziyade gelişmiş bir iktisat teorisi, amprik yöntemler ve uygulamalarla bütünleşik olduğu araştırma yönteminin önemini vurgulamalarıdır.

1937 yılındaki makalesinde Coase, ekonomik sistemde makro ve mikro kaynak tahsisini incelemektedir. Makro kaynak tahsisi fiyat mekanizması yoluyla

sağlandığı görüşüne karşılık, mikro kaynak tahsisi organizasyonlar içinde girişimcinin koordinasyon becerisiyle sağlandığını söylemektedir (Coase, 1937: 388-389). Coase'a göre firmanın var olma nedeni doğrudan fiyat mekanizması tarafından yapılmayan, kaynak tahsisi için gerekli işlemlerde yapılacak sözleşmelerle belirli bir takım maliyetleri asgari düzeye indirmektir (Coase 1937: 393). Buradan yola çıkarak Coase'un 1937 yılında ortaya attığı firma teorisi ve organizasyonların incelenmesi yeni kurumsal iktisat için önemli bir başlangıç noktası olur. Kısaca koordinasyon meselesi yeni kurumsal iktisat'ın araştırma alanıdır. Bu bağlamda yeni kurumsal iktisat üç tür koordinasyon araçlarıyla ilgilenmektedir. Bunlar organizasyonlar, sözleşmeler ve kurumlardır. Her bir kategori için genel zorluk, bunların ekonomik aktivitenin performansını nasıl etkiledikleri ve nasıl şekillendikleridir. Çünkü pek çok açıdan adı geçen araçlar birbirlerinden farklıdır. Örneğin organizasyonlar toplu ve bilinçli olarak şekillenirken, sözleşmeler iki taraflı ve yine bilinçli olarak oluşturulmaktadır. Benzer şekilde kurumlar toplu ama kendiliğinden oluşmakta ve şekillenmektedir. Ancak bunların ortak özellikleri iktisadi ajanın davranışını çerçevelemeleri ve bireylerin birbirleriyle olan etkileşimin sonucuna tesir etmeleridir (Brousseau et al, 2008: xli-xlii).

Ekonomik değişim üzerinde duran Noth'a göre bir toplumun ekonomik değişiminde kurumlar ve organizasyonlar arasındaki etkileşim oldukça önemlidir. Kurumlar eğer oyunun kuralları ise o halde organizasyonlarda bu oyunu oynayanlardır. Böylelikle kurumlar ve organizasyonların her ikisi oyunun oynanma biçimini tanımlamaktadırlar. Burada söz edilen organizasyonlar ortak amaçlar etrafında bir araya gelmiş bireyler topluluğu olarak tanımlanmakta ve farklı çeşitlerde olabilmektedir. Örneğin ekonomik organizasyonlar firmaları, sendikaları, kooperatifleri kapsarken, politik organizasyonlar siyasi partileri, yasama meclislerini, düzenleyici kurumları işaret etmekte veya eğitim organizasyonları üniversiteleri, okulları, yaz okullarını içermektedir. Buna paralel olarak organizasyonların varlık amaçları, firmalar için kar maksimizasyonu veya siyasi partiler için yeniden seçilme olabilir. Ancak hangi amaca sahip olursa olsun her organizasyonun nihai amacı ortaktır ki o da varlığını sürdürme amacıdır. Kaynakların kıt olduğu bir zeminde bu

durum organizasyonların kendi içlerinde rekabet etmelerine yol açmaktadır (North, 1997: 6).

North ekonomik değişimi aşağıda sıralanan beş önerme ile açıklamaktadır.

1. Kurumlar ve organizasyonlar arasındaki sürekli etkileşim ve rekabet kurumsal değişimin anahtarıdır.
2. Rekabet, var olma hedefleri adına organizasyonları sürekli yeni beceri ve bilgi yatırımları için baskı altına almaktadır. Bireylerin ve organizasyonların elde ettiği yeni bilgi ve beceri türü, kurumların fırsatlar hakkındaki algılarını geliştirerek şekillendirecek böylelikle kurumsal değişime neden olacaktır.
3. Kurumsal çerçeve kazanılan bilgi ve becerinin maksimum ödüneleşmeye sahip olacak bir yapıda olmasını teşvik eder.
4. Algılar oyuncuların zihinsel yapılarından türetilmektedir.
5. Faaliyet alanı ekonomisi, tamamlayıcılar ve bir kurumsal matrisin ağdışsalıkları kurumsal değişimi gitgide artan oranlı patika bağımlısı kılar.

Bununla birlikte North ekonomik değişimin üç safhası olduğunu söylemektedir. İlki ekonomik gerçeklik, ikincisi o toplumda yaşayan insanların bu gerçekliği algılama biçimi ve sonuncusu sahip olunan inançlar (komünist veya serbest piyasa inancı) veri iken ekonomiyi kontrol etmek ve belirsizliği azaltmak için kurdukları yapı safhalarıdır. Kısacası değişim süreci gerçeğin değişmesiyle ortaya çıkmaktadır. Gerçeği değiştiren şey ise algıdaki değişimlerden kaynaklanmaktadır. Çünkü algıdaki değişim oyuncuları yapıları değiştirmeye veya uyarlamaya zorlamaktadır ki bu yapı değişimi de zaten gerçeğin değişimidir. Böylelikle kurumsal değişim sisteminin algı ve inançlarındaki değişimi yansıtmaktadır. Ekonomik sistemin gerçekliği onun demografik özelliklerine, bilgi ve beceri stokuna ve kurumsal çerçevesine indirgenebilir. Değişimin itici gücü ise rekabettir; rekabet hızlandıkça değişimde hızlanacaktır (North, 1997:6-11). Ne var ki, özel mülkiyet kurumunun

güçlendirilmesi devletin yasal gücüne oldukça önemli bir kısıtlama getirmektedir (North, 1978: 968).

III.BÖLÜM

MÜLKİYET VE TEMELLERİ

3.1. ÖZEL MÜLKİYETİN TANIMI VE ÖZELLİKLERİ

Mülkiyet Türk Dil Kurumu Sözlüğünde kelime anlamı olarak sahiplik, kendisinin olan bir şeyi yasa çerçevesince istediği gibi kullanma hakkı olarak tanımlanmaktadır. Fransızca *propriete* veya İngilizce *property* karşılığına gelen mülkiyet kelimesinin özellik, nitelik, özgünlük gibi anlamları da bulunmaktadır (Proudhon, 2011: 62). Ancak İngilizce de benzer anlamları ifade eden kelime sayısı oldukça çeşitlidir. Örneğin, *property* kelimesinin dışında, *ownership*, *possession*, *peculiar*, *premises*, *entitlement*, *titles*, *tenure* veyasecurtiy of *tenureda* benzer anlamlarda kullanılan kelimeler arasında yer almaktadır.

Her tarih çağında, mülkiyet farklı olarak ve tamamen değişik sosyal ilişkiler dizisi tarafından gelişmiştir. Mülkiyeti bağımsız bir ilişki, ayrı bir kategori, soyut ve ölümsüz bir fikir olarak ele alıp tanımlamaya çalışmak Marx'a göre hem hukukun hem de metafiziğin hayale kapılmasıdır. (Marx, 1847). Roma hukuku mülkiyeti yasal sınırla dahilinde bir şeyi tasarruf ve keyfi tasarruf olarak tanımlamaktadır. Fransız 1793 Anayasasının başındaki Haklar Bildirgesi'ne göre mülkiyet kişinin malını, gelirini, emeğinin ve zanaatçının getirisini keyfince tasarruf etme ve faydalanma hakkı olarak tanımlar (Proudhon, 2011: 45). Touillier'e göre mülkiyet eşyaya içkin manevi bir nitelik, onu mülk sahibine bağlayan gerçek bir bağdır ve bu bağ onun izni olmadan kopartılamaz (Proudhon:2011153). John Austin 1832 yılında mülkiyet hakkını 2 unsurdan oluşan bir hak olarak tanımlamıştır: ilki mülkiyeti kullanım hakkı diğeri ise başkalarını dışlama hakkı (Parisi, 2004:71). Alcihan'a göre mülkiyet, sahibi devlet, komün veya birey olması önemli olmadan bir kaynağın ne şekilde kullanılacağı üzerinde üstün karar alma hakkını ifade eder (Lai et al,

2014:186).Kısaca özel mülkiyet bireyin sahip olduğu kaynağın kullanım hakkı dışlama hakkı ve devretme hakkıdır (Alessi, 1983: 66).

Bununla birlikte mülkiyetin tanımı eski ve yeni mülkiyet görüşü olarak ikiye ayrılmaktadır. Eski mülkiyet görüşü, felsefi temellerini John Locke' un düşüncelerinden alırken yeni mülkiyet görüşü 1800' lerden sonra ortaya çıkmakta ve felsefi temellerini yine bir İngiliz filozof olan Jeremy Bentham 'dan almaktadır. Eski görüşte mülkiyet denildiğinde önemli olan eşyanın kime ait olduğudur. Kamu faydası gözetilmeden aslolan bireyin mülkiyetinin güvence altında olmasıdır. Bu nedendir ki devletin varlık nedeni vatandaşlarının mülkiyetlerini korumasıdır. Bu görüşte vurgu benim saatim, benim toprağım, benim malikanem gibi eşyanın kime ait olduğunun gösterilmesidir. Yeni mülkiyet görüşünde ise vurgulanan nokta eşya üzerindeki kullanım hakları ve kısıtlarıdır. Kullanma hakkının ne olduğu, sınırlarının neler olduğu, kullanımdan kimleri ne şekilde mahrum bırakılabileceği veya bırakılamayacağı üzerinde durulmaktadır. Bu hakkın çerçevesinin çizilmesi hukukun cevaplandıracağı sorular olması nedeni ile yeni mülkiyet görüşü ile hukuk bilimi yakınlaşmaya başlamış ve birbirini eskisinden daha çok tamamlamaya başlayan iki disiplin olmuştur.

Uygulamada mülkiyet üç farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlar, ortak mülkiyet (**communal ownership**), özel mülkiyet (**private ownership**) ve devlet mülkiyeti (**state ownership**) olmak üzere ayrılmaktadır. Ortak mülkiyet ile toplumdaki tüm üyelerin kullanma ve faydalanma hakkı olduğu anlatılmak istenir. Ortak mülkiyet, toplumun herhangi bir ferdi veya devletin kendisini ortak kullanım hakkına müdahalesine izin vermemektedir. Özel mülkiyet anlayışında mülkiyet hakkına sahip kişinin var olan bu hakka dayanarak toplumun geri kalanını dışlama hakkı söz konusudur. Devlet mülkiyetinde ise devlet, kendi mülkiyetindeki varlığın kimler tarafından faydalanacağını politik süreç dahilinde takip ettiği sürece bu kullanım hakkını başkalarını dışarda bırakacak şekilde tayin edebilir (Demsetz, 1967: 354).

Bununla birlikte özel mülkiyet kendi içinde somut mülkiyet (**tangibleproperty**) ve soyut mülkiyet (**intangible property**) olarak ayrılmaktadır. Somut mülkiyet kendini, eşya mülkiyeti taşınır mülkiyet, taşınmaz mülkiyet gibi alanlara gösterirken soyut mülkiyet fikri ve sınai haklar mülkiyeti olarak kendini göstermektedir.

3.2. FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI

Üretim faktörü üzerine mülkiyet hakları tartışma konuları, önce toprak daha sonra sermaye malları üzerine başlamış olsa da teknoloji, icat, buluş, sanat ve edebiyat gibi düşünsel görsel ve işitsel alanlardaki yaratıcılık sonrası elde edilen çıktı konuları da mülkiyet hakları tartışmasında yerini almıştır.

Bu bağlamda mülkiyet hakları ikiye ayrılmaktadır. İlki cismani varlık (tangible or material goods) üzerindeki mülkiyet haklarıdır. Uzayda ve mekânda yer kaplayan bir varlık üzerindeki mülkiyeti tanımlamak için ifade edilebilir. Diğer ietersine uzayda ve mekanda sınırlarını çizmek mümkün olmayan yani cismani olmayan (intangible, immaterial goods) bir varlık üzerindeki mülkiyeti tanımlar. Fikri mülkiyet hakları ikinci grupta yer almaktadır. Ve cismani varlık üzerindeki mülkiyet tartışmaları çoğu zaman diğerine göredaha kolaydır.

Soyut mülkiyet (**intangible property**) terimi Amerika Anayasa Mahkemesince 1890 yılında mülkiyet tanımının değiştirilmesi ile kullanılmaya başlanmıştır. Anayasa mahkemesine göre soyut mülkiyet ihtiyacı olup sahip olmayanlardan saklamak için fiyatı belirleme hakkıdır (Commons, 1932: 265).

Cismani varlığın, uzay-zaman koordinat sistemi içersinde aynı anda iki farklı yerde bulunması mümkün değildir. Bu bakımdan madde, uzay ve zaman arasındaki ilişki varlığın tanımlanması açısından kolaylaştırıcı unsurlardır. Ancak Popperian varlık felsefesine göre düşünce soyut bir özelliğe sahiptir ve varlığını dille göstermektedir¹⁴(Hoppe: 2004). Soyut özelliğe sahip olan düşünce ve düşüncenin

---

¹⁴Popper birbiri ile etkileşim halinde olan bilginin 3 farklı bilgi dünyasının var olduğunu düşünmektedir. Birinci Dünya'da fiziksel evrendir doğru ve gerçeklerden oluşmaktadır. İkinci dünya öznel kişisel algı tecrübe ve idrakların oluşturduğu dünyadır. Üçüncü dünya ise insan beyninin objektif soyut ürünlerinin

ürünlerinin mülkiyet haklarına girip girmemesi gerektiği tartışması eşya üzerindeki tartışmalardan daha çetin geçmektedir. Bu bakımdan fikri mülkiyet hakları konusunda iki zıt görüş bulunmaktadır. İlk grupta yer alanlar özellikle bilginin ve teknolojinin tam kamusal ya da karı kamusal mal olma özelliğinden yola çıkarak bilginin birikimli ilerleyebileceği gerçeği ile özellikle patentlere karşı çıktığı gruptur. İkincisi ise fikri ve sınai eserlerinin tüm haklarının üreticisine ait olması gerektiğini savunan gruptur.

Ancak belirtmek gerekirken, liberal iktisatçılar eşya üzerindeki mülkiyet anlayışında fikir birliğine sahip olmalarına karşın fikri mülkiyet üzerine aynı düşünce birliğine sahip değildirler. Diğer bir deyişle liberal düşünürler, maddi varlıklar üzerindeki mülkiyet hakkı savunuculuğunu, maddi olmayan varlıklar üzerinde olup olmaması gerektiği konusunda ayrışmaktadırlar. Mülkiyet hakkının kökeninin özel malların üretimine yol açan yaratıcı süreçler olarak gören Ayn Rand gibikimi liberaller, entelektüel malların bir yaratıcı sürecin nihayeti olduğunu savunarak mülkiyet hakkının bu alanda da genişletilmesi gerektiğini düşünürler. Diğer bir takım liberaller ise fikirlerin kalite kaybı olmadan ve herhangi bir kıtlık sorunu yaratmadan yeniden üretilebileceğini iddia ederek entelektüel mülkiyet için bir hak tanınmasının karşısında olmuşlardır (Bouillon, 2009: 157).

İlk grupta yer alan iktisatçılar fikri mülkiyet haklarını, şirketlerin AR-GE yatırımları sonucu elde ettikleri sömürülme tehdidine karşılık korunma olarak görmektedirler. Bu sömürülme tehlikesi karşısında firmaların AR-GE yatırımı yapma isteği güçlü fikri mülkiyet hakları ile paralellik göstereceğini iddia ederler. Aksi takdirde şirketlerin yatırımlarını kapitalize etme imkânlarının tehlikeye girmesi sebebiyle teknolojik yenilik güdülerinin ortadan kalkacağını ifade etmektedirler. (Fan et al, 2013: 208).

Hoppe gibi ikinci grupta yer alan düşünürler ise mülkiyet anlayışının kıtlık olgusu nedeniyle ortaya çıktığına işaret ederek malların bol olduğu bir dünyada mülkiyet sorununun var olmayacağını ileri sürmektedir. Entelektüel ürünlerin kıt

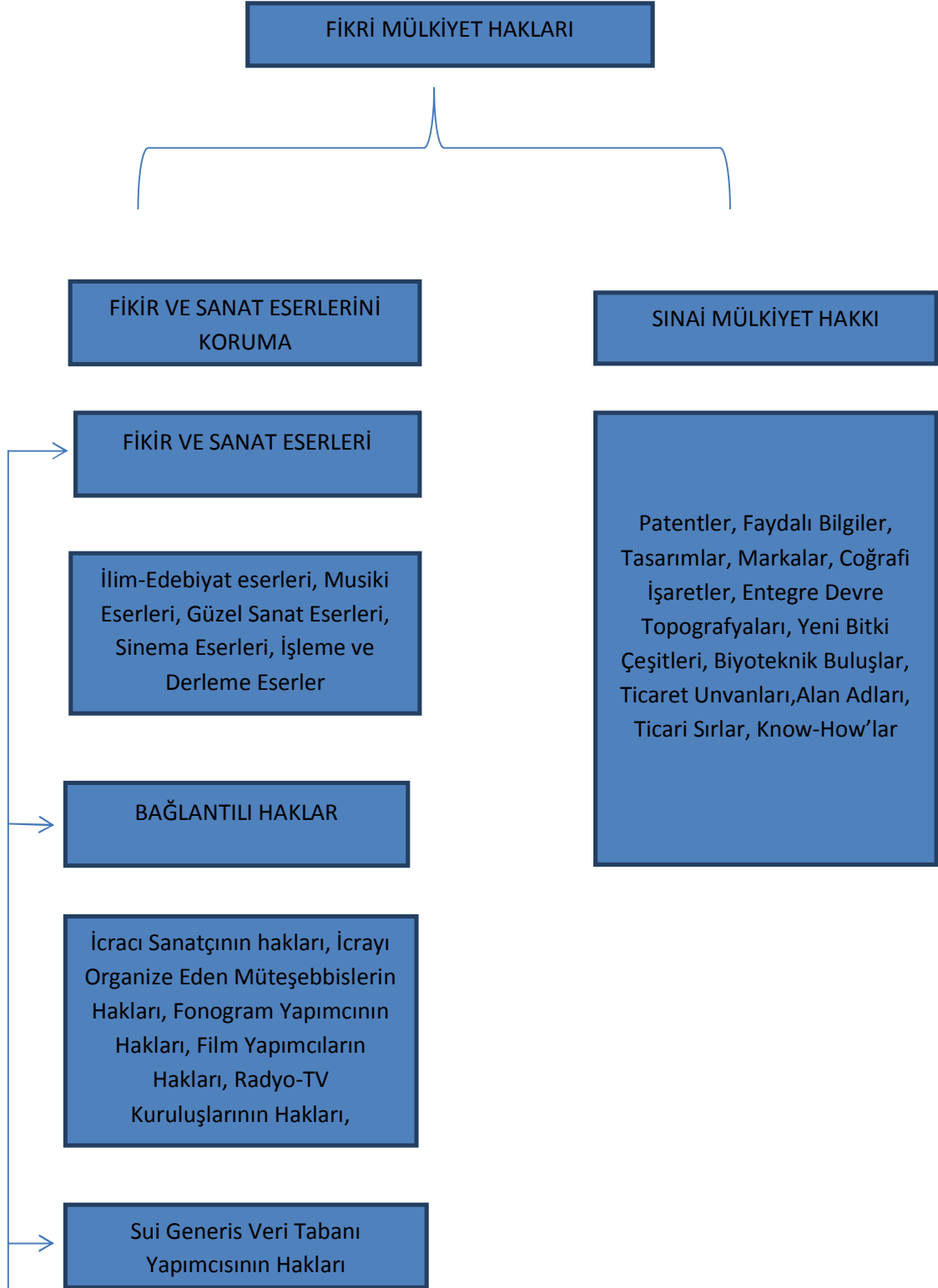
olmaması, aynı uzay mekan koordinat sisteminde eş zamanlı olarak maliyetsiz kullanım imkanının var olması nedeniyle bu mallar üzerindeki mülkiyete karşı çıkmaktadırlar (Bouillon, 2009: 152).

Fikri mülkiyet hakları 1967 yılında WIPO Kuruluş Sözleşmesinde tanımlanmamış ancak sözleşmenin kapsamı belirtilmiştir. Fikri Mülkiyet Hakkı Dünya Ticaret Örgütünc¹⁵ yapılan tanımlamaya göre insanların kendi zihinleriyle yarattıkları eserler üzerinde kendilerine verilen hakır (Kshetri, 2009:156). Bu hak zihnini kullanan kişiye belli bir süre üretmiş olduğu fikri tek başına kullanma hakkı verir. TRIPS Anlaşması fikri mülkiyet haklarını iki temel gruba ayırmaktadır: Fikri ve Sanat Eserlerini (Telif Hakları) ve Sınai Mülkiyet Hakları.

---

¹⁵ TRIPS Anlaşması 31 Aralık 1994 yılında yürürlüğe giren Dünya Ticaret Örgütüncü Uruguay Round'unda almış olduğu ve giren gelişmiş ülkelere 1 yıl, gelişmekte olan ülkelere 5 yıl, az gelişmiş ülkelere ise 11 yıl uyum sağlama süresi tanıyan uluslararası antlaşmadır. TRIPS Ticaretle ilintili Fikri Mülkiyet Hakları anlamına gelmekte olup uluslararası alanda fikri mülkiyeti güvence altına almayı ve uluslararası standartları oluşturmayı amaçlayan çok taraflı bir antlaşmadır.

Tablo 3.1. Fikri Mülkiyet Hakları

Fikri mülkiyet hakları tablo 3.1.'de görüldüğü üzere iki ana gruba ayrılmaktadır: Fikir ve sanat eserlerini koruma ile sınai mülkiyet hakları. İlk grup kendi içinde de üçe alt kategoriye ayrılmaktadır. Birinci grup fikir ve sanat eserleri ki bu grup edebiyat eserleri, güzel sanat eserleri, sinema eserleri gibi eserlerin tasarrufunu konu almaktadır. İkinci grup bağlantılı haklar olarak tanımlanmakta ve sanatçı hakları, film yapımcıları, radyo-tv kuruluş haklarını muhteva etmektedir. Son olarak Sui Generis veri tabanı yapımcısı ise digital ortamda yaratılan veri tabanlarının sahibine sunulan hakları muhteva etmektedir Sınai mülkiyet hakları ise bugün ekonomik araştırmalara konu olan iktisadın asıl ilgi alanını oluşturmaktadır. Patentler, tasarımlar, biyoteknik buluşlar, ticari sırlar, know-how' lar, markalar vs.

3.3.ÖZEL MÜLKİYETİN TEMELLERİ

Özel mülkiyetin var olmasını savunan düşünürler bu olguyu bilimsel dayanaklara oturtma çabasındalardır. Özel mülkiyetin dayandırıldığı bu temeller, ekonomik temeller, felsefi temeller, antropolojik ve siyasi temeller ve hukuki temeller olarak dört gruba ayrılmaktadır.

3.3.1. ÖZEL MÜLKİYETİN EKONOMİK TEMELLERİ

Özel mülkiyet haklarının güvence altına alınmasının iktisadi aktiviteyi hızlandırmadatemel rol olduğuna ilk vurgu yapan iktisatçı Adam Smith'tir. Bu anlamada Smith'e göre mülkiyet bireylerin ihtiyaçlarından daha fazla üretmelerinin gerekli ve yeterli koşuludur (Bruno, 2011, sf 1). Ulusların zenginliği adlı kitabındaSmith “*insanların sahip oldukları mülklerin üzerinde yeteri güvence hissetmediği ve adaletin düzenli işlemediği bir devlette ticaret ve üretim pek nadir gelişir ve büyür*” demektedir (Smith: 1776). Modern mülkiyet hakları düşüncesi ise Frederich Von Hayek'e (1960) uzanmaktadır. Hayek'in tekrar tartışmaya açtığı konu North ve Weingast'ın (1989) İngiltere'de büyük devrim sonrasında monarşinin üzerinde kurulan parlamentonun yatırımcılara keyfi uygulamalara tabi olmayacaklarının garantisi sağlamasıyla 18. yy.'da İngiliz sanayi devrimine yol açan yatırımlarda ve dolayısıyla ekonomik büyümede bir patlama olarak karşılık bulduğu düşüncesine sahip olmaktadır. Günümüzde ise mülkiyet haklarının

teorikekonomik temelleri Maitreesh Ghatak ve Timoth Besley tarafından ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Zira, mülkiyet haklarının şimdiye kadar açıklanan mantıksal çerçevesi mülkiyet hakları okulunun iktisadi açıdan meşruluğunu kazanması için yeterli değildir. Çünkü günümüzde neo klasik iktisadın tündengelimci yaklaşımı, paralelinde hipotezin metodolojik olarak benimsediği matematiksel ifadelerle kanıtlanması adeta bir koşul olarak görülmektedir. Gerekli gördükleri bu koşul 1995 yılında gerçekleşmiş ve Besley mülkiyet haklarının nasıl üretimi arttırdığını kanıtlamaya çalışmıştır. Ancak bu tarihe kadar ortak mallar trajedisi, dışsallıklar sorunu ve işlem maliyetleri ve sözleşme literatürde geniş yer kaplayan ekonomik gelişme alanlarıdır. Bu nedenle iktisadi yazındaki kronolojik sıra ile konu ekonomik temellerle açıklamaya çalışılacaktır.

3.3.1.1. ORTAK MALLAR TRAJEDİSİ

Garett Hardin, the Tragedy of the Commons adlı çalışmasında tabiatta var olan üretim faktörlerinin kamusal kullanımının uzun dönemde faktörün zarar görmesiyle sonuçlanacağını iddia etmektedir. Çünkü ortak malların kullanımında Smith'in rasyonel tüketici varsayımı altında, faydasını ençoklaştırma gayesinde olan tüketicinin alacağı aşırı tüketim kararı, uzun dönemde kamusal malın toplumsal fayda sağlayamayacak duruma gelmesiyle sonuçlanacaktır.

Hardin, ortak mallar trajedisini basit bir örnekle açıklamakta ve herkese açık olan bir mera'nın varlığında yola çıkmaktadır. Bu mera üzerinde otlayan hayvanlar optimal sınıra ulaşana kadar hem meranın kendisi için, hemde sürü sahipleri için herhangi bir sorun ortaya çıkmamaktadır. Lakin sürü sahipleri bu mera üzerinde daha fazla hayvan otlatma isteğiyle davranışa yöneldiğinde bunu diğer sürü sahipleri de takip edecek ve merada aşırı otlatma durumu ortaya çıkacaktır. Böylelikle uzun dönemde mera, otlatma alanı olarak kullanılmaz bir toprak parçasına dönüşecektir (Hardin,1968: 1244). Eğer birey ortak mülkiyetinin değerini maksimize etmek istiyorsa aşırı otlatma veya toprağı aşırı kullanma eğilimi gösterecektir. Çünkü yaptığı fiilin maliyeti toplumun geri kalanı ile paylaşılacaktır. Örneğin avcılıkta, ay hayvanı miktarı veya toprağın zenginliği hızla azalacaktır. Yukarıdaki örnekten yola

çıkılarak aşırı tüketim kararı tüketiciler arasında bir yarışın var olduğunun göstergesidir. Tüketim yarışının varlığı ise sürüdeki hayvan sayısındaki artışa rağmen meranın alanının sabit oluşudur. Diğer bir deyişle kıtlık durumudur. Bu nedenle mülkiyetin sorun olarak ve yahut başka bir açıdan çözüm olarak ortaya atılmasının altında kıtlık kavramı yatmaktadır.

Bu durumda eğer anlaşma ve kontrol altında tutma maliyetleri (işlem maliyetleri) sıfır olursa, toprağı işleme veya avlanma oranı azaltılması makul görülebilir. Bireyler kendi haklarının azalmasına rıza gösterebilir. Ancak böyle anlaşma için gerekli işlem maliyetlerini sıfır olmayacağı açıktır. Bununla birlikte bu maliyetlerin hangi ölçüde büyük olacağı da belirsizdir (Demsetz, 1967: 354). İşlem maliyetlerini belirlemesindeki bir zorluk gelecek dönemlere ait beklenen fayda ve maliyetlerin doğru bir şekilde belirlemenin olanaksızlığıdır (Demsetz, 1967: 355). Ayrıca ortak mülkiyette topluluktaki fert sayısı artıkça işlem maliyetleri de artacaktır (Demsetz, 1967: 357). Bu nedenle ortak mülkiyet bireyin komşusuna veya kendinden sonraki nesillere maliyet oluşturması nedeniyle önemli ölçüde dışsallıkların oluşmasına yol açan, bu yönüyle de kaynak tahsisini bozan bir mülkiyet şeklidir (Demsetz, 1967:355).

3.3.1.2. DIŞSALLIKLAR

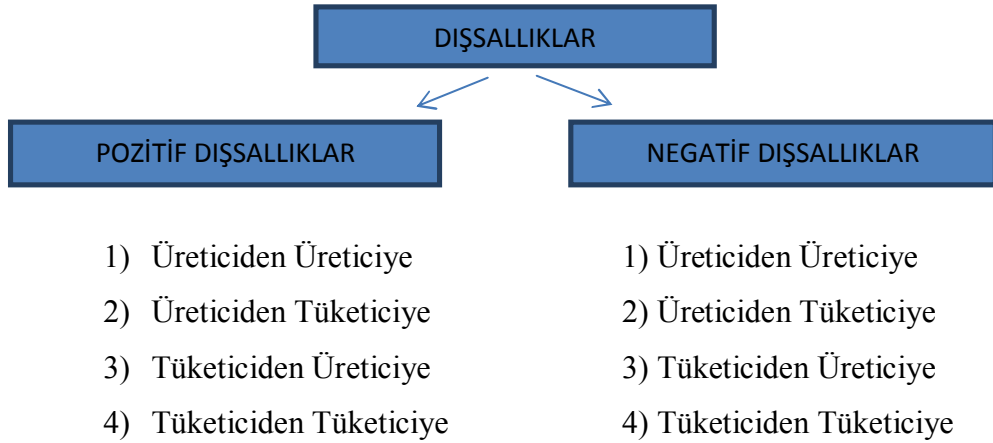
Dışsallıklar işlem maliyetleri ve mülkiyet haklarıyla ilgili konuları bir araya getiren ve etkin kaynak tahsisine ulaşmak adına göz ardı edilemeyecek öneme sahip bir kavramdır. Mülkiyet hakları konusunda her zaman kimin hak sahibi olduğu veya kimin kimle anlaşmaya varması gerektiği açık değildir. Bu belirsizlik mülkiyet haklarının transferini sağlayacak anlaşmaların ortaya çıkmasını imkânsızlaştırabilmektedir.

Mülkiyet hakkı, içerisinde başka birisini veya başkalarını faydalandırma hakkı taşıdığı kadar, başka birine veya başkalarına zarar verme hakkını da barındırmaktadır. Örneğin bir firma daha üstün bir ürün geliştirerek rakip firmayı zarara uğratabilmektedir. Mülkiyet hakları insanların, eşyadan nasıl faydalanabileceğini veya zarara uğrayabileceğini, bu nedenle insan hareketleri

sonucu meydana gelen durumda kimin kime ödeme yapması gerektiğini gösteren haklardır. Bu özellik mülkiyet hakları ile dışsallıklar arasında yakın bir ilişkiye neden olmaktadır (Demsetz, 1967: 347).

Dışsallıklar kısaca piyasada üretim veya tüketim faaliyeti içerisinde üçüncü taraflara bu faaliyetin yüklemiş olduğu maliyet veya kazanç olarak tanımlanmaktadır. Hem üretim, hem tüketim, hem maliyet hem de kazanç durumu dışsallık kapsamına girdiği için dışsallıklar Tablo 3.2.'deki gibi sınıflandırılabilir.

Tablo. 3.2. Dışsallıklar

Faydalı veya zararlı bir faaliyeti dışsallığa dönüştüren etken fiil üzerinde taşınan etkinin içselleştirme maliyetinin oldukça yüksek olmasıdır. Bu etkileri içselleştirme (internalizing) genelde mülkiyet haklarında değişimi gerektiren bir süreçtir. Bu nedenle mülkiyet haklarının ilk fonksiyonu dışsallıkları içselleştirmekte ortaya çıkmaktadır. İçselleştirme durumunun ortaya çıkabilmesi için en önemli koşul taraflar arasındaki işlem maliyetlerinin içselleştirme sonrası kazançtan küçük olmasıdır (Demsetz, 1967: 350). Diğer bir deyişle mülkiyet hakları sadece içselleştirmenin kazançları içselleştirme maliyetlerini aştığı zaman oluşmaktadır (Parisi, 2004: 64).

Burada üzerinde durulması gereken bir nokta işlem maliyetlerinin ne olduğu sorusudur. İşlem maliyetleri kimin anlaşma yapmak istediğini keşfetme bu anlaşma yapmak isteyen insanların hangi şartlar üzerinde anlaşmaya varmak istediklerini insanlara bildirme, pazarlığa ulaşacak anlaşmayı yönetebilme, sözleşmeyi hazırlama, sözleşmede yer alan hususların sözleşme sonrasında da taraflarca yerine getirilip getirilmediğinin kontrolünü gerçekleştirebilmek harcanan tüm kaynaklar olarak ifade edilmektedir. Kısaca ifade edilmek istenirse Yeni Kurumsal İktisat'ta geniş kullanım alanına sahip ifade şekliyle bilgi, pazarlık ve anlaşma, anlaşmazlıklar, sözleşmeyi gözleme ve sözleşmeyi yürürlüğü sokma maliyetleridir (Coase, 1960: 15).

Dışsallıklar sonucu ortaya çıkabilecek sorun karşısında izlenebilecek iki yol mevcuttur. İlki dışsallıklara konu olan varlık üzerinde hak iddia eden mülkiyet sahipleri arasında doğrudan bir sözleşmenin imzalanmasıdır. İkincisi seçenek ise, hak sahiplerinden bazısının (bazılarının) diğerlerinin hakkını satın (**outright purchase**) almasıdır. Bu da bireylerin sahip oldukları hakkın niceliğini değiştirmektedir. Hangi seçeneğin tercih edileceği, hangisinin görece ucuzluğuna bağlıdır. Burada standart optimal ölçek problemi ile karşı karşıya da kalınmaktadır. Farklı büyüklükteki arazilerde ölçeye göre sabit getiri söz konusu ise ve eğer tek bir dışsallık türü mevzu bahis ise iki seçenek arasında herhangi bir fark bulunmayacaktır. Ancak eğer dışsallıklar birden çok türde ise bu durumda bir kaç farklı sözleşmeye ihtiyaç duyulacak ya da sözleşmelerin takip edilmesi kontrol edilmesi oldukça zor ise bu durumda satın alma hakkı tercih edilecektir (Demsetz, 1967: 358).

Dışsallığın oluştuğu bir durumda A'nın B'ye verdiği rahatsızlık/ zarar sonrasında A'nın faaliyeti nasıl kısıtlanmalı sorusu eksik bir yaklaşım teşkil etmektedir. Zira A'nın faaliyeti kısıtlanırsa bu durumda A'da zarar görecektir. Bu durumda A'nın faaliyetlerini sürdürmesi durumunda A'nın kazancı ile B'nin zararı karşılaştırılması gündeme gelmektedir (Coase, 1960: 2). A kişinin B kişisine uğrattığı zararı maddi olarak tazmin ettiği bir hipotetik bir durum düşünülürse; A kişisi dışsallığa neden olduğu faaliyet sonrası elde ettiği gelir B kişinin zararından büyük olduğu müddetçe zararı tazmin ederek dışsallığı içselleştirme eğiliminde olacaktır. Tarafların karşılıklı olarak anlaştığı bu durumda B üretimini kısıtlar veya

kullanımdan vazgeçtiği mülkiyeti üzerinde gerçekleştirdiği iktisadi faaliyet sonucu elde edeceği gelir maliyetin altında kalırsa üretimden tamamen bile vazgeçebilecektir. Böyle bir durum sonrası kaynak tahsisinde etkinliğin azalması söz konusu olmadığı gibi ortaya çıkan sonuç tam rekabet piyasasında gelirin dağılımında kendini göstermektedir (Coase, 1960: 4-6).

Zararı karşılama durumu olmadığı bir durumda ise B kişisi A'ya üretim faaliyetini düşürmesi için ödeme teklif edebilir. Bu durumda ise B normal üretimine devam ederken A kişi gelir kaybına uğrayacaktır. Taraflar aralarında anlaşarak sağlayacakları uzlaşi ile bir önceki durumda olduğu gibi aynı sonuca ulaşılabilecek ve kaynak tahsisinde optimaliteden uzaklaşılmadan sadece gelirin transferi söz konusu olacaktır (Coase, 1960: 7).

Literatüre George Stigler tarafından kullanıldığı üzere İngiliz iktisatçı'nın adıyla anılan Coase teorimi, işlem maliyetlerinin sıfır olması koşuluyla dışsallıkların çözümünde mülkiyet haklarının doğru bir şekilde tayin edilmesi ile ekonomik etkinliğin sağlanabileceğini ve toplumsal optimuma ulaşılabileceğini söylemektedir. Bu teoremden önemli olan mülkiyet hakkının ne şekilde tahsis edildiği değildir önemli olan kaynakların üretim sürecinde etkin dağılımıdır. Bu etkinliği sağlayacak olan çalışma ise mülkiyet hakkının tanımlanmasıdır. Coase teoreminin sonucunda ortaya çıkan etkinliğe kavuşmanın iki koşulu bulunmaktadır. Bunlardan dışsallık sorununa sebebiyet veren faaliyet üzerindeki mülkiyet haklarının iyi tanımlanmış olması; ikincisi ise işlem maliyetlerinin sıfıra yakın veya pazarlığın toplam getirisinden küçük olmalıdır.

Başlangıçta hakların nasıl tahsis edildiği bilinmeden taraflar arasında transfer edilecek piyasa işlemleri (**market transaction**) olmayacağı için zararı karşılama ilkesinin olup olmadığını bilmek önemlidir (Coase, 1960: 8). Dışsallıkların ortadan kaybolması için çalışılırken buradaki itici etmen üretim yapan taraflar arasında huzurun sağlanması değil toplumsal kaynak dağılımını optimal düzeyde tutmaktır. Diğer bir deyişle bireysel sosyal fayda ile toplumsal sosyal faydayı eşitleme

sorunsalının üzerinden gelmektedir. Toplumsal üretim düzeyinin ve toplumsal refahı maksimize kılmak adına toplam üretim miktarı;

$$TSF= TBF= TSM=BSM$$

Eşitliğini sağlaması gerekmektedir. Aksi halde negatif dışsallığa sahip bir üretimin TBF TSF'ından büyük olacak bu koşullar altında optimal üretim miktarını aşan bir üretim seviyesine sahip olarak kaynak tahsisinde verimlilikten uzaklaşılacaktır. Ve ya pozitif dışsal faydaya sahip bir üretimin ise TSF'sı TBF' yı aşacak üretim miktarı ise optimal düzeyin altında kalarak eksik üretim sonucu boşta olan üretim faktörleri daha az verimli malların üretim sürecinde istihdam edilerek toplumsal refahın azalmasına neden olabilecektir.

1960 yılındaki çalışmasında Coase analizini ikiye ayırmaktadır. İlkinde işlem maliyetlerinin sıfır olduğu durum açıklanmaktadır. İkincisi ise gerçek dünyayı yansıtan işlem maliyetlerinin pozitif olduğu dünya açıklanmaktadır. İlkinde ulaşılan sonuç tarafların bireysel olarak anlaşmaya varacağıdır. Bu sonuç doğrudan sorunun çözümünde hükümet müdahalesine gerek olmadığını da beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte ikinci analizde ise devlet müdahalesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Todorova iktisat yazınında Coase Teoreminin pek çok ders kitabında bilinçli veya bilinçsiz eksik ifade edildiğini belirtmektedir. Stiglitz ve Walsh'ın Economics (2002) adlı kitabında, Tietenberg'in Environmental Economics and Policy adlı kitabında, Varian'ın Microeconomics adlı kitabında ve Mas-Colell'in Microeconomic Theory adlı kitabında yalnızca Coase teoreminin ilk analiz şekline yer verildiği için eleştirmektedir (Todorova, 2007: 192-193).

Posner eğer Coase Teoremi ders kitaplarında anlatıldığı gibi olsa idi Coase Nature of the Firm makalesindeki düşünceleri nedeni ile kendisi ile tutarsızlık yaratmış olurdu demektedir. Zira 1930 yılında yayınladığı firmanın doğası adlı makalesinde Coase firmaların piyasada var olma nedeninin işlem maliyetlerini asgari düzeye indirmek olduğunu belirterek alana farklı ve iz bırakan bir bakış açısı sunmuştu. Dolayısıyla Posner'ın ve Todorova'nın altını çizdiği durum Coase teorisin

gözden kaçan ikinci analizin sonucudur. Diğer bir deyişle işlem maliyetlerinin var olması piyasaya devlet müdahalesinin gerekli kılmaktadır.

Ancak bu çalışmanın konusu mülkiyet hakları olduğu için bu tartışma derinlemesine analiz edilmeden değinmek yeterli görünmektedir.

Devlete ve hukukun üstünlüğüne gereğinden fazla yer veren literatürdeki çalışmaları eleştiren Grossman iki farklı standart genel denge modeli geliştirerek özel mülkiyeti etkin özel mülkiyet olarak adlandırarak bireylerin anarşist bir ortamda ister ortak mallardan özel mülkiyete ister hak iddiasından özel mülkiyete doğru gelişim olsun belirli bir zaman ve çaba harcadıklarının altını çizmektedir. Alternatif kullanım olanı olan bu zaman ve çabanın fırsat maliyeti üzerinde duran Grossman kaynak tahsisi ve gelir dağılımı açısından ele aldığı mülkiyet hakları konusunda neo klasik iktisadın veri aldığı analizi eksik ve hatalı bulmaktadır (Grossman,2000: 1-3). Grossman bu çalışmasında etkin mülkiyet hakları tanımını Dani Rodrik'in (2000) kontrol hakları tanımıyla eş anlamda kullanmıştır. Rodrik için önemli olan yasal anlamda kaynağın kime ait olarak tanımlandığı değildir. Tersine ekonomik analiz için önemli olan sahiplik değil kontrol gücüdür. Kaynakların tahsisinde ve bu kaynaklardan elde edilenlerin dağılımı üzerinde kontrol gücüne sahip olmak kontrol hakkı veya etkin mülkiyet hakkıdır.

3.3.1.3. İŞLEM MALİYETERİ

İşlem maliyetleri literatürde diğer alanlarla karşılaştırıldığında hukuk, ekonomi ve organizasyonların disiplinlerarası kesişimini simgelemektedir. Bu literatür 1930'lu yıllara dayanmasına ve Coase, Arrow, North ve Williamson' un çalışmaları akla ilk gelen çalışmalar olmasına karşılık, işlem kelimesini ilk kullanan iktisatçı yine bir kurumsal iktisatçı (eski kurumsal iktisatçı) olan Commons' tır. Commons her aktivitenin nihai ögesini işlem olarak adlandırmaktadır. Nasıl ki maddenin yapı taşı atom ise ekonominin yapı taşıda işlemlerdir (Williamson, 2002: 3).

Daha önceki bölümde ifade edildiği gibi işlem maliyeti iktisadı Ronald Coase'un 1937 yılında yayınladığı Firmanın Doğası (The Nature of the Firm) adlı makalesine dayandırılmaktadır. Bu çalışmada Coase firmaların ortaya çıkış nedenlerini araştırmaktadır. Zira piyasa ekonomisinde kaynaklar fiyat mekanizması tarafından en etkin şekilde tahsis ediliyorsa, neden firmaya ihtiyaç duyulmaktadır? Coase, gerçek dünyada fiyat mekanizmasını kullanmanın bir maliyeti olduğunu belirtmekte ve bu maliyetlere işlem maliyetleri adını vermektedir (Coase, 1937:389). İşlem maliyetleri, ilgili fiyatları elde etme ve sözleşmeleri müzakere etme, pazarlık ve sonuçlandırma maliyetleri olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır (Yılmaz, 2003)Firmanın ortaya çıkma sebebi de piyasa ekonomisinde söz konusu olan bu işlem maliyetlerinin içselleştirilme istemidir (Coase, 1937:390). Koordinasyon sorunlarını çözme yolu olarak firmanın doğasına ilişkin ikinci bir yaklaşım ise firmanın varlık toplamı (**collection of assets**) olarak görülmesidir. Koordinasyon problemi işlem maliyetleri yaklaşımının altında yer alırken varlık toplamı eksik sözleşme teorilerine tekabül etmektedir (Garrouste ve Sausier, 2008: 23). Eksik sözleşmeler bir sonraki başlık da incelenecektir.

İşlem maliyetleri, kaynakların mülkiyet haklarını tanımlamak ve güçlendirmek için hem özel çabayı; hem de mülkiyet politikalarını planlamak ve uygulamak için devlet çabasını kapsayan araştırma, anlaşma ve uygulama maliyetleridir. Kaynağa ilişkin fiziksel durumun, değer, büyüklüğün, görüşme gruplarının farklılıkları gibi kaynak hakkında bilgi dağılımıdır (Lipecap, 2004: 109-110). Dolayısıyla, işlem maliyetleri fiyat mekanizmasını kullanmanın bir sonucudur (Coase, 1937: 390). Öyle ki, herhangi bir mal veya hizmetin el değiştirdiği yer ve zamanda ortaya çıkmaktadır. Buradaki el değiştirme ile anlatılmak istenen işlemin kendisidir. Pejovich'e göre işlem maliyetleri bir iktisadi ajandan başka bir iktisadi ajana, mülkiyet hakları transferi için gerekli tüm kaynakların maliyetidir. Bu maliyetler mübadeleyi gerçekleştiren maliyetler (mübadele fırsatlarını ortaya çıkarma, mübadele üzerine anlaşma, maliyetleri kontrol etme vs) ve adalet sistemini sağlama ya da polis gücüyle kurumsal yapıyı korumanın maliyetleridir (Pejovich, 1990: 38-39).

Üretim maliyetleri girdinin çıktıya dönüşmesi sırasında oluşan maliyetlerdir. İşlem maliyetleri ise mülkiyet hakkının elde edilmesi, korunması ve transfer edilmesine bağlı olarak ortaya çıkan maliyetlerdir. Kurumlar ve iktisadi performans arasındaki bağlantı, mülkiyet haklarından gelen teşvik yapısına dayanmaktadır. Etkin kurumlar, üretim ve işlem maliyetlerinin toplamını minimize etmektedirler. Mülkiyet hakları belirsiz, güvencesiz, ölçümü ve takip edilmesi zor, uygulanması maliyetli, ticaret için elverişsiz olduğu durumda, işlem maliyetleri yüksek olacağı gibi kaynakların önemli bir kısmı da servetin korunmasına ve yeniden dağılımına ayrılacaktır. Tersine kurumlar bu işlem maliyetlerini düşürmede başarılı oldukları zaman, kaynaklar iktisadi performansı artırmada kullanılacaktır (Feige, 1997: 23).

Arrow'a göre işlem maliyetleri kapitalist sistemin işleyiş maliyetidir. Neo klasik iktisadın üretim maliyetlerinden ayrı bir kategoridir. Neo klasik iktisatta üretim maliyetleri veri bir teknoloji altında girdinin çıktıya dönüşmesi sırasında oluşan maliyetlerdir. Üretim sürecinin kendisi ise başlı başına bir kara kutudur. Yeni kurumsal iktisatta ise işlem maliyetleri fiziksel sistemin aksaklıklarına tekabül eden bir maliyettir (Williamson, 1985: 18-19). Coase piyasadaki bu aksaklıklar nedeni ile tam rekabetçi etkinlikten uzak bir dengesizliğin ekonomide hakim olduğu inancına sahip olmaktadır. Zira işlem maliyetlerinin pozitif olduğu durumlarda mülkiyet haklarından kaynaklanan özel durumlar, kaynak yapısının dağılımını değiştirmektedir. Bu noktada karı çoğaltırmaya giden bir firma için etkinliği en çoklayıcı politikanın işlem maliyetlerini minimize eden anlayışla pazardaki başarı olasılığını arttıracığını düşünmektedir (Coase, 1937: 390).

İşlem maliyetlerinin pozitif olduğu durumlarda mülkiyet haklarından kaynaklanan özel durumlar, kaynak dağılımının yapısını da değiştirmektedir. Coase'un çalışmasındaki orjinallik bir firmanın üretim sürecinde karşı karşıya bulunduğu tek kısıtın geleneksel firma kuramının öne sürdüğü gibi üretken teknoloji olmadığı, işlem maliyetlerinin de bu noktada bir kısıt olarak ele alınması gerektiğini göstermesidir (Şenalp, 2007: 75). İşlemlerin artmasıyla girişimcinin üretim faktörlerini en etkin kullanacağı yere tahsis etmek başarısı da azalacaktır. Bunun önemli bir nedeni yöneticilerin sınırlı rasyonaliteye sahip olmasıdır. Sınırlı

rasyonellik işlemlerin istenildiği gibi organize edilmesini engellemektedir (Garrauste ve Saussier, 2008: 25).

Yukarıda ifade edildiği gibi Neo Klasik İktisatta etkinlik kavramı, teorinin sahip olduğu kısıtlar altında ulaşılabilen bir maksimizasyon olarak tanımlanmaktadır. Etkinlik şartları, veri bir teorik yapı tarafından ifade edilen sınırları belli bir çözümün özellikleri olarak görülmektedir. Buradan yola çıkarak, bir sistemin çözümleri karakterize edilen kısıtları karşıladığı müddetçe her zaman etkindir. Diğer bir deyişle kısıtların değişmesi ile etkinliğin tanımı ve yapısı da değişmeye mecburdur (De Alessi, 1983: 69) .

North'a göre işlem maliyeti *“alış verişe konu olan unsurun değerli özelliklerini ölçmenin bedeli ile hakları korumanın ve anlaşmaları yürürlüğe sokma ve koruma bedelidir”*. (North, 2002:39) North'a göre işlem maliyeti kaynağını bilgiye ulaşmaktan almaktadır. Bu maliyetin oluşmasında ölçüm kadar denetim ve uygulama maliyetleri de bulunmaktadır. İşlem maliyeti belirli bir risk primini de göze alarak belirsizliği de bünyesinde barındırmaktadır. Risk primi, sözleşme tarafının sözleşmeye uymama olasılığını ve bu olasılığın gerçekleşmesi durumunda bunun sebep olacağı maliyeti de içermektedir (Şenalp, 2007: 78).

North bilim ve teknolojinin evliliği ve bunun iktisadi aktiviteye uygulanmasının on dokuzuncu yüzyıla damgasını vuran Sanayi Devriminin bir sonucu olarak görürken; ikinci iktisadi devrim teknolojisi (North'un adlandırmasıyla) modern iktisadi büyümeye neden olan üretim maliyetlerindeki devrimsel düşmenin kaynağı olarak algılanmaktadır. Söz konusu maliyet düşüşü işlem maliyetlerindeki radikal azalış ve değişen ekonomik organizasyonun sonucudur. İşlem maliyetlerinin kalbini mal ve hizmetlerin ayrılabilen boyutlarının ölçümü oluşturmaktadır. Oysa Neo klasik iktisat mal ve hizmetlere tek boyutlu bakmaktadır. Neo klasik iktisat bunlara sadece girdi- çıktı olarak görmektedir (North, 1978: 972).

North'a göre ikinci ekonomik devrim dört farklı organizasyon tepki türü ortaya çıkarmıştır(North, 1978: 972):

1. En aşıkâr tepki değışen yapıda ve firma bütünleşmelerinde işlem maliyetlerini düşürmek için a) ürün sayısını azaltmak b) daha iyi performans ve koordinasyon gözlemi, c) aramaları getirisi elde etmek
2. Hem üreticilerin hem tüketicilerin uzun dönem anlaşmaların belirsizliğini azaltmak için düzenleme talep etmek
3. Çevresel maliyetlerin (enviromental costs) azaltılması için doğrudan hükümet müdahalesi için politik talep
4. Bilgi ve ulaşım maliyetlerinde radikal düşüş. Bu durum iki sonuç doğurmaktadır. ilki bireysel tercihler genişlemesi (geneksel istihdam ve sosyal ilişkilerde kurulma yarattı); ikincisi toplum hakkındaki bireysel inançlarla bireysel tecrübe arasındaki katı zıtlığı beraberinde getiren toplumdaki tüm insanların gelirlerinde ve nispi fiyatlarda değışime.

İşlem maliyetlerinin stratejik bir şekilde çalışılması iktisadi organizasyonların şekillerini açıklamada ve bu organizasyonların zaman içinde nasıl değıştiğini açıklamada yardımcı olacaktır (North, 1978: 975).

Commons işlemlerin üç ilkeyi bünyesinde barındırdığını söylemektedir. Bu üç ilke, çatışma (**conflict**), karşılıklılık (**mutuality**) ve düzendir (**order**). Williamson'a göre iktisat teorisi, işlemler, çalışma kuralları, organizasyonun sorunları ve bir aktivitenin organizasyon yollarını merkezine alması gerektiğini ifade etmektedir (Williamson, 2002: 3).

Yüksek işlem maliyetlerinin kaynakların kullanımını üzerindeki etkisi pek çok örnekte kendini göstermektedir. Bu bağlamda ihtiyaç duyulan şey ise işlem maliyetlerini içerini kapsayan mülkiyet haklarının özenli bir analizidir. Bu amaç etrafındaki çalışmaları şu şekilde özetleyebiliriz. Öncelikle işlem maliyetleri hem mübadeleye konu olan malın fiyatının sosyal değerinin farklılaşmasına hem de söz konusu malın mübadele şeklinin piyasa dışında gerçekleşmesine neden olmaktadır. Örneğin, eğer park alanını kiralanmasında işlem maliyetleri kiralama sonrasında elde

edilecek gelirden yüksek ise o zaman park alanı sahibi ya ilk gelen ilkesini benimser ya da park yapılmaz levhası diker. Burada mal sahibinin piyasa dışı bir mekanizma kullanmasının sonucu mal sahibinin kazancının malın toplum açısından değerinin altında olmasıdır. Bu durumda eğer park alanının sosyal değeri maliyetinden fazla olsa bile park alanı kullanımı azalacaktır (Furubotn ve Pejovich, 1972:1144).

Böyle bir durumda amacın bireysel algılanan kazanç ve maliyetler ile toplumsal kazanç ve maliyetler arasındaki farkı minimize olduğunu kabul edilirse bu durumda yapılması gereken şey ya işlem maliyetlerini düşürmek yada malın sosyal değerini yukarı çıkartmak olacaktır. İşlem maliyetlerindeki nispi düşüş, taraflar arasında, teknolojik gelişmeye bağlıdır. Teknolojik yenilikleri ticarete konu olan malların mülkiyet haklarının daha gelişmiş tanımlanmasına yol açarak özel ve sosyal fayda ve maliyet arasındaki farkı kimi zaman ortadan kaldırmaya bile azaltmaya yardımcı olmaktadır (Furubotn ve Pejovich,1972:1145).

İkinci olarak, mülkiyet hakları yaklaşımı şu sorunun üzerinde durmaktadır. Bir birey ya da bir toplum mevcut dışsallıkların düzeltilmesinde ne kadar ileri gitmelidir. Eğer kısa dönemde mevcut teknolojinin dışsallıkları ortadan kaldıracığı yada azaltacağı düşünülüyorsa bu durumda şu soruyu sormak gerekmektedir. Kısa dönemde dışsallıkları optimal düzeltme yolunu ne sebep olmaktadır? Dışsallıklar için piyasa mekanizması yoluyla ya da politik süreçler yoluyla ayrımcılığı barındırmayan girişimler net sosyal maliyetin net sosyal faydadan üstün olduğu durumlarda işe yarayabilir(Furubotn ve Pejovich, 1972: 1145).

Son olarak bazı dışsallıklar sadece işlem maliyetlerine değil kaynakların kullanım ve değişimi üzerine yasal kısıtlamalara da atfedilebilir. Örneğin 1920 lerde amerikada isteyen herkes istediği frekansın üzerine radyo kanalı açabiliyordu daha sonra oluşabilecek kargaşayı önlemek için mahkeme frekans üzerinde ilk kurulan radyo ya ownership hakkı tanıma kararı aldı. Burada kanalın kaynakları en etkin kullanan kullanıcıya tahsisi söz konusu değildir (Furubotn ve Pejovich, 1972:1146).

Piyasa başarısızlıklarının dışsallıklardan daha genel bir kavram olduğunu ifade eden Arrow piyasa başarısızlıklarının mutlak olmadığını piyasa

başarısızlıklarına yol açan etmenin piyasasının oluşmasını genelde engelleyen özelde ise tamamıyla piyasanın önünü kitleyen unsurun işlem maliyetleri olduğunu ve piyasa başarısızlıklarının bu zeminde daha geniş bir bakış açısıyla analize edilmesi gerektiğini savunmaktadır (Arrow, 1969:1). Tam maliyetsiz eylem ve maliyetsiz bilgi erişiminin olmadığı durumda sadece iktisadi analiz belirli alanlarda rekabetçi denge ve pareto etkinliği anlamında başarıya ulaşır (Arrow, 1969:2). Ekonomik sistemin işleyişinde ortaya çıkan maliyetler olarak tanımladığı işlem maliyetlerini dikey entegrasyon firma yapısı ile asgari düzeye indirmeyi önermektedir (Arrow, 1969: 1). Burada, Rekabetçi denge ve pareto optimalitesi için gerekli iki teorem önemlidir. Bunlar C, hanehalkı nın farksızlık eğrisi ile firmaların eş ürün eğrilerinin dış bükey olması ve M, piyasanın genişliğidir. Eğer birinci teorem sağlanmamış ikincisi sağlanmış ise rekabetçi denge pareto etkindir. Eğer birinci teorem sağlanmış ikincisi sağlanmamışsa her pareto etkin kaynak tahsisi bir rekabetçi denge anlamına gelmektedir. Bu durumda rekabetçi denge için gerekli koşul değilse bile ilk teorem yeterli koşuldur. Gerçek yaşamda tekelleşen kartellerin üreticiler ile tüketiciler arasında pazarlık maliyetlerinin yüksek oluşu nedeniyle gerçekleşme olasılığı da dikkate alınmalı düşüncesine sahiptir (Arrow, 1969: 4).

İşlem maliyetleri, dışsallıklar ve mülkiyet hakları birbiriyle çeşitli şekillerde sürekli ve karşılıklı ilişki yumağında olan üç farklı kavramdır. Neo klasik iktisadın var saydığı kaynakların özel kesim tarafından sahip olunması ve bunun yasal sistem tarafından korunmuş olması pratikte işlem maliyetleri sorunsalını ortaya çıkarmaktadır. İşlem maliyetlerinin yüksek oluşu zayıf mülkiyet haklarının varlığına sebebiyet verirken mülkiyet haklarının zayıf tanımlanması ise kaynak tahsisinde etkinlikten uzaklaşmaya neden olan dışsallık sorunu karşısında alınması gereken cevabı zorlaştırmaktadır. Bu durumda neo klasik paradigmanın gerçek iktisadi hayata uygulanması kısıt sorununun varlığını ortaya çıkarmaktadır (De Alessi, 1983: 69)

Firmalar içselleştiremediği işlemler için piyasaya ihtiyaç duyarlar. Bu düşünce ile bakıldığında piyasa ile firma birbirinin tamamlayıcısı değil ikamesidir. Öyleki piyasada fiyat hareketleri bir dizi ardışık hareketler üretime neden olurken

firmalar için fiyat mekanizmasının işlevini yönetici görmektedir. Coase göre firmayı yetki ve emire indirgenmektedir.

Gerçek hayatta işlem maliyetlerinin (transacation cost veya Coase bargain cost olarak da adlandırır) sıfır olması durumu oldukça zordur. Bu nedenle işlem maliyetlerinin pozitif olması sosyal etkinliğin sağlanması isteğiyle tarafların karşılıklı anlaşması rasyonel görülmeyebilmektedir. Böyle durumlarda ekonomide işlem maliyetlerini azaltacak organizasyonlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bunlardan biri firmalar iken diğeri ise devletin kendisidir. (Coase, 1960 17)

Devlet piyasada işlemler tarafından gerekliliği ortaya çıkabilecek hakları yasal bir sisteme oturtmak yerine hangi insanların neyi yapmak zorunda olduğunu veya neyi yapmamaları gerektiğini belirten düzenlemeleri de yürürlüğe koyabilir. Burada devletin kendisi yönetim kararları ile üretim faktörlerinin kullanımını etkileyebilme gücüne sahip olduğu için bir anlamda büyük tek bir firma olarak düşünülebilir. Ancak bir firmanın ayakta kalabilmesi için sürekli kendini kontrol etme gerekliliği nedeniyle aynı işlemleri devletin kendisi ile kıyaslandığında daha düşük maliyetlerle neticelendirebilmektedir. Bununla birlikte dışsallık alanı içindeki insan sayısı arttıkça devletin çözüm merci olması durumu da yaşanabilmektedir. Bu nedenle Coase hangi durumda hangi tarafın çözümün parçası olması gerektiği veya tarafların el ele çözüm oluşturmaya yardımcı olmanın iktisatçının görevi olarak saymaktadır. (Coase, 1967: 18)

Coase'un 1937 yılında sorduğu "firmanın doğasının ne?" sorusu sonrasında verdiği cevap işlem maliyetleri teorisini (transaction cost economy) oluştururken; sonrasında Arrow'un 1969 yılında "piyasa dışı tahsise karşılık piyasa tahsisinin seçimi" konulu çalışması ile firmaların organizasyon yapıları mercek altına alınmaya başlanmıştır. İşlem maliyetleri ve mülkiyet hakları arasındaki bağlantı girdi maliyetlerle ifade edilerek açıklanmaya çalışılsa da firmaların var olma nedenleri sadece bu argümanla açıklanmamıştır. Daha sonra literatürde Coase'un sorduğu soruya karşılık verilen cevaplarda firmalar ya koordinasyon sorunlarını çözme yolu olarak görülmekte (Coase'un argümanının doğal bir uzantısı olarak Williamson

1975,1985,1996) ya varlık toplamı olarak görülebilmekte; ya da yatırım güdüsü üzerinde etkilerin dağılımı olarak görülmektedir. Bunlardan ilki işlem maliyetini teorisini(transaction cost theory) oluştururken diğerleri eksik sözleşme teorisini (**incomplete contract theory**) oluşturmaktadır (Garrouste, Saussier, 2008: 24). Firma teorisi başlı başına bir çalışma konusunu teşkil ettiği için çalışmada eksik sözleşme teorisi üzerinde durulmayacak olursa da adını firma teorisini sadece işlem maliyetleri üzerinden açıklanma endişesi taşıdığı için adının bu başlık altında yer almasının uygun olacağı düşünüldü.

Williamson piyasada ortaya çıkabilecek koordinasyon sorunları nedeniyle bu sorunlarla kendi içinde başa çıkma ve çözüme kavuşturma sürecinde piyasadan daha üstün bir yapıya sahip olduğu düşüncesiyle firmaların doğasını koordiansyon sorunlarının çözüm yolu olarak tanımlamaktadır (Williamson, 1985)

Williamson'un işlem maliyetleri yaklaşımı Coase'unünün doğal bir uzantısı olsa da bazı farklılıklar göstermektedir. Koordinasyon sorunu piyasada oluştuğu için bunların çözümü de piyasada mevcut olan koordinasyon mekanizmalarından daha üstün koordinasyon mekanizmalarına giriş yapma yolu olarak görülebilmektedir(Garrouste ve Saussier,2008:24).İktisadi aktörler bir yandan sınırlı rasyonelliğe sahip ama uzak görüşlü (**far sighted**) oldukları için fırsatçı davranışlar sergileyebilirler. Sınırlı rasyonellik dünyayı çevreleyen özelliklerin belirsizlik içermediği durumda bir anlam taşımayacakken, belirsizliklerle önem kazanan sınırlı rasyonellik kavramı yüksek belirsizlik düzeyinde ortaya çıkacak sonuç eksik sözleşmelerin imzalanması olacaktır. Ancak söz konusu bu durum piyasa yaptırımları olduğu müddetçe aslında çok önemli bir sorun teşkil etmemektedir. Durumun vahimiyet kazanması tarafların birinden bir başkasına geçilemediği az sayıda ilişkiler mevcut olduğu durumda ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle sözleşmeler sadece sözlere dayanmamalı bununla birlikte taahhütlerde içermelidir (Garrouste ve Saussier, 2008: 227-28).

İşlem maliyetleri ekonomisi pek çok kaynakta yeni kurumsal iktisat ifadesi yerine kullanılmaktadır. Oliver Williamson işlem maliyetlerine en büyük katkı yapan iktisatçılardan biridir. Williamson'un çalışmaları her ne kadar yeni kurumsal iktisat

okulunun ikinci kolunu oluştursada temelini aldığı yer yine işlem maliyetleri ekonomisidir.

Firma ve piyasa gibi kapitalist sistemin kurumlarını, bunların ortaya çıkış ve gelişimlerini inceleyen Williamson ekonomik kurumların ve işlem maliyetleri ekonomisinin bu kurumlar üzerindeki etkisini araştırmaktadır.

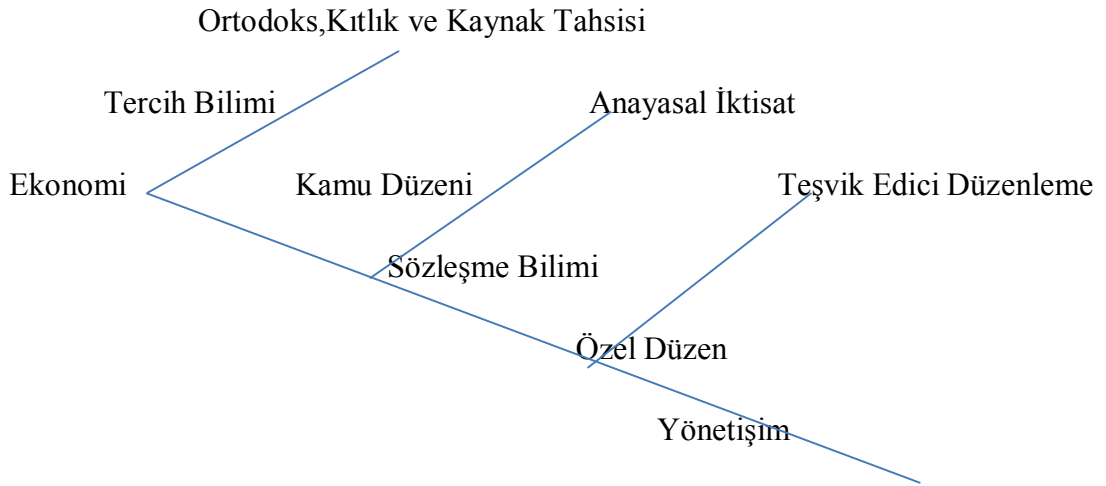
İşlem maliyetleri teorisi tarafından geliştirilen temel fikir firmaların piyasalar için uygun olmayan belirli bir türün işlemlerini fırsatçı davranışları azaltarak veya daha güçlü bir şekilde kontrol altına alarak yönetebilmeleri düşüncesi ve işlem maliyetlerinin iktisadi aktörlerin bağımlılık ilişkisi içerisine girer girmez ortaya çıktığı düşüncesidir (Garrouste ve Saussier, 2008: 28).

İşlem maliyetleri ve firma yapıları arasındaki ilişkilerin incelendiği firma teorisi alt başlığında dikey bütünleşme (**vertical integration**) ve “üret ya da satın al” (**make or buy decision**) kararları incelenmeye başlanmıştır. Dikey bütünleşme, üretim sürecinde kullanılan geriye dönük girdilerin firma tarafında üretilmesine yönelik karar iken; üret ya da satın al ise üretim, dağıtım ve perakendeciliğe yönelik kararları ifade etmektedir. Yatay bütünleşmenin açıklanmaya çalışıldığı tüm çalışmalar diğer yandan eksik rekabet piyasasını açıklayan yeni argümanlar olarak literatüre girmektedir. Bu bağlamda firma yapılarının incelenmesinde özellikle monopol üzerinde durulmakta mevcut neoklasik argümanlar reddedilmeden işlem maliyetlerinin etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Ancak firma büyüklüklerini işlem maliyetlerini azaltma gibi etkisi bulunuyorsa neden piyasalara ihtiyaç duyulduğuna ise verilen cevap, çalışan yöneticilerin fırsatçı davranışları ve yöneten ile şirket sahibi farklılaşması sonucu firmaya ait gerçek bilgilerin maaşlara olumsuz sirayet etmemesi gibi nedenlerle açığa çıkarmama güdüsü gibi olumsuz davranışlar nedeniyle piyasa firmalar arası anlaşmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

3.3.1.4. SÖZLEŞME MALİYETLERİ

Buchanan iktisat bilimi içindeki en temel anlayışın, mübadele sonucunda karşılıklı iki tarafın kazanç sağlamasının anlaşılması olduğunu söylemektedir (Buchanan, 2001: 29). Bu vurgu Lionel Robbins'ten bu yana iktisadı, alternatif kullanım alanlarına sahip kıt kaynaklar ile ihtiyaçlar arasında insan davranışlarını inceleyen bir bilim dalından; diğer deyişle tercih bilimi ekseninden sözleşmeler eksenine kaydırmaktadır (Williamson, 2002a: 438). Zira Lionel Robbins'in tanımının ışığında iktisat bilimi bu amaçla tercih bilimi olarak kalmış, bu tercihler doğrultusunda nispi fiyatların kaynakları nasıl tahsis ettiği araştırma alanının göbeğini temsil etmiştir. Bu doğrultuda Ortodoks iktisatta firmaların var oluşları birer kara kutu olarak kalmıştır (Williamson,2002b: 172).

Şekil 3.1. Sözleşme ve Tercih Bilimi

(Kaynak: Williamson,2002:173)

Bu anlayıştan yola çıkarak Williamson iktisadı, sözleşmeler ve tercihler olarak iki çalışma alanına ayırmaktadır. Tercihler anaakım iktisadın alanına girerken, sözleşme bilimi olarak iktisadı kamu düzenlemeleri ve özel düzenlemeler olarak ikiye ayırmaktadır. Kamu düzenlemeleri anayasal iktisadı teşkil ederken; özel düzenlemeler de kendi arasında ikiye ayrılmaktadır. Teşvik edici düzenlemeler

mekanik dizayn teori, mülkiyet hakları literatü veya asil-vekil teorisini kapsarken yönetim(**governance**) ise mevcut sözleşmelerin uygulanmasını muhteva etmektedir (Williamson, 2002b: 173). Buradan yola çıkarak sözleşmeler mülkiyet haklarından biraz ayrılarak kendi alanını oluşturmakta ve Williamson'un ilgi alanını teşkil etmektedir.

Sözleşmeler oluşumunda rasyonellik derecesine önem atfedilmektedir. Bu bağlamda iktisadi analizlerde üç farklı rasyonellikten bahsedilmektedir. En sert ve katı rasyonellik yorumu olarak ençoklama (**maximizing**), orta düzey rasyonellik olarak sınırlı rasyonellik (**semi strong rationality**), en zayıf yorum olarak organik rasyonellikten bahsedilmektedir (Williamson, 1985: 44). Sınırlı rasyonellik kendini iki şekilde gösterebilmektedir. İlki karar alma süreçleriyle ilgiliyken ikincisi planlama maliyeti, uyarlama maliyeti, izleme–takip etme maliyetleri gibi yönetim yapılarıyla ilişkilendirilmektedir (Williamson, 1985: 46).

Mülkiyet haklarının tanımlanmasının ardından oyunun oynanmasında bu hakkın yasal olarak korunması adına sözleşmelerin varlığı önem teşkil etmektedir. Ekonomik aktivite içerisinde üretim kararları sadece bugünkü zamanla kısıtlı değildir; uzun bir geleceği de içine alabilmektedir. Diğer bir deyişle gelecekte gerçekleşecek olan işlemlerin kararları bugünden verilmektedir. Geleceğin belirsizlik ve risk taşıması neticesiyle tarafların riski azaltmak adına bir sözleşmeye taraf olmaları gelişmiş ekonomilerde sıklıkla gözlenen bir yoldur. Ancak ortaya çıkabilecek tüm mümkün durumların (**complete contingent**) sözleşme maddesi olarak akitlerde yer alması bireyin sınırlı bilişsel özelliği nedeniyle her zaman mümkün olmamaktadır. Bu nedenle Williamson her sözleşmenin kaçınılmaz olarak eksik bir sözleşme olduğunu ifade etmektedir (Williamson, 2000: 601).Eksik sözleşmeler, taraflar olası durumlar karşısında sözleşmeye olası maddeler ilave etmek istedikleri halde durum gereği veya ex ante durumu tanımlamanın çok maliyetli olması nedeniyle bunun mümkün olmadığı sözleşmeler olarak adlandırılmaktadır (Garrauste et al, 2008:30). Eksik sözleşmelerin nedeni sınırlı rasyonelliktir. Sınırlı rasyonellik bireyin hatasız bir şekilde bilgiyi alma, saklama, düzenleme ve işleme yetetiği üzerindeki sınır ya da derecedir (Williamson, 1973:

317). Fırsatçı davranış ise bireyin herhangi bir işlem sırasında açığa sözlülük veya dürüstlükten uzak kalma yoluyla elde edebileceği maddi kazanç yönünde çabadır (Williamson, 1973: 317).

Eksik sözleşmeler fırsatçı şartlarla birleştiği zaman ilave sorunlar doğurmaktadır. Bunlar tersi seçim, ahlaki tehlike, yan çizme eğilimi, alt hedef takibi ve diğer stratejik davranış şekillerinde kendini göstermektedir (Williamson, 2000: 601). Bu nedenle Williamson, işlem maliyetlerini sözleşmelerden kaynaklanan ex ante ve ex post maliyetler olarak ikiye ayırmaktadır. Ex ante maliyetler bir sözleşmenin ana hatlarını belirleme, müzakere etme, ve anlaşmanın hükümlerini koruma altına alma gibi maliyetleri içermektedir. Bazı sözleşmeler olası muhtemel durumları kavrayarak anlaşma hükümlerine dahil edilirken bazı sözleşmelerde eksik sözleşme olarak (**incomplete document**) adlandırılmakta ve boşluklar olay ortaya çıktıktan sonra doldurulmaktadır. Ne var ki, ikinci durum daha sık karşılaşılan bir durumdur. Ex post işlem maliyetleri ise sözleşmede yer alan hükümlerin dışına çıkılması durumunda ortaya çıkan anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmanın maliyetini oluşturmaktadır. Bu maliyetler pazarlıklar, müzakereler, mahkemeler dışında karar verici yönetim yapılarının kurulması ve işlemesi ile ilgili maliyetlerdir (Williamson, 1985: 20-22).

Arrow'un öğrencisi olan Williamson, Arrow'un işlem maliyetlerini ekonominin işleyişinden kaynaklanan maliyetler tanımına benzer olarak, bir ekonomide ya da bir piyasada oluşan maliyetler gibi firma içinde de firmanın işleyişinden ortaya çıkacak maliyetler olarak tanımlamaktadır. Firmaları ise işlem maliyetlerinin minimize edilmek üzere kurulu, fırsatçı davranış ve sınırlı rasyonellik gibi insani faktörlerden kaynaklanan sözleşme sorunları karşısında çözüm mercini yansıtan yönetim yapılarına ağırlık veren ve eksik sözleşmelerin doğurduğu sonuçlar neticesiyle evrimleşen kapitalist kurumlar olarak tanımlamaktadır.

Coase firmaların büyüklüklerini araştırırken iki tip sözleşmelerin olduğunu bunlardan ilkinin bağımsız firmaların kendi aralarında yapmış oldukları sözleşmeler olduğunu, ikincisinin ise firmanın kendi çalışanlarıyla yapmış olduğu sözleşmeler

olduğunu söylemektedir. Firmanın büyüklüğü bu iki tip sözleşme içinde hangi türün daha ucuz olmasına bağlı olarak değişmektedir (Şenalp, 2005: 74).

Firmanın doğasının ve sınırlarının ne olduğu sorusuna eksik sözleşmeler (**incomplete theories**) literatürünce verilen cevap, işlem maliyetlerinkinden farklıdır. İşlem maliyetleri yaklaşımı sınırlı rasyonellik, fırsatçı davranışlar ve çevresel şartların üzerinde dururken, eksik sözleşme teorisi sözleşmenin taraflarının rasyonel olduğunu ve taraflar arasında simetrik bir bilginin mevcut olduğunu ve belirsizliğin bulunmadığı bir çevrede sadece dışsal etmenler tarafından oluşacak durumlar (sözleşmenin yürütülmesinde üçüncü şahısların asimetrik bilgisi veya sınırlı rasyonelliği gibi) nedeniyle sözleşmelerin eksik sayılması gerektiğini düşünmektedirler. Bu teori çerçevesince firmalar varlıklara kimin sahip olduğunu ve ek kontrol hakkının (*residual rights of control*) kimde olduğunu belirtmenin bir yolu olarak tanımlanmaktadır.

Sözleşmelerin doğası gereği eksik olduğu düşüncesi neo klasik iktisat ile yeni kurumsal iktisadın ayrıldığı önemli bir alandır. Rekabetçi genel denge modellerinde sözleşmeler eksiksiz hazırlanmaktadır. Ancak Williamson, Herbet Simon'un sınırlı rasyonellik hipotezini benimseyerek yapılmış her sözleşmenin kusursuz (**contingent**) olma durumunun bile eksik olduğu geleceğin tam olarak öngörülemeyeceği sadece olasılık dağılımları bilenebileceği gerekçesi ile imzalanan her sözleşmenin eksik (incomplete) olduğuna değinerek ex post işlem maliyetlerinin önemini vurgulamaktadır.

Bununla birlikte sözleşmeler hükümetin yardımı olmadan da eksik sözleşme niteliğine bürünebilmektedir. Zira, sözleşme şartlarına uymayı zorlayacak bir nedenin bulunmadığı ortamda veya ödemenin güvenilir olmadığı durumda eksik sözleşme kendiliğinden oluşacaktır. Bu durumda devletin görevi üreticinin yatırımını ödüllendirmeye yönelik ekonomide mevcut sözleşmelerin olabildiğince sorunsuz işlemlerini sağlamaktır. Ancak sözleşmenin hükümlerini tam olarak dışarıdan karar vermek her zaman kolay olmadığı için devletin tayin ettiği kamu çalışanı gücünü adil olmayan sözleşme tarafı lehine kullanarak yolsuzluk yapabilme potansiyeline de

sahip olabilmektedir. Böyle bir durumda yolsuzlukların yaygınlaşması sözleşmelerin tahsis rölünün başarısızlığa uğramasına neden olarak iktisadi bireylerin yatırım güdüleri azalabilmektedir. Bu nedenle mülkiyet hakları, sözleşmelerinin yürürlükte olması servetin yaratılması için hayatidir (Acemoğlu et al, 1998: 1382).

3.3.1.5. MÜLKİYET HAKLARI TEORİSİ

Mülkiyet haklarının ekonomik aktivite dolayısıyla iktisadi büyüme üzerindeki etkilerinin üzerinde duran ilk teorik çalışma 1995 yılında Besley'in çalışmasıdır. Besley iyi işleyen bir mülkiyet hakları sisteminin firmalara sahip oldukları varlıkları kullanma, değiştirme veya satma imkanı vermesinin altını çizmektedir. Bununla birlikte sağlam mülkiyet hakları, devletin firmanın sahip olduğu varlıkların gelecekte devletleştirme tehlikesi gibi ihtiyari tehlikeleri ve belirsizliklerini azaltmaktadır. Diğer bir önemli özelliği sözleşmelerin oluşum aşamasında daha belirgin maddelerin konmasını ve sözleşmelerin takibini kolaylaştırmaktadır. Son olarak güçlü mülkiyet hakları iş yapma maliyetlerini de azaltmaktadır. Öyle ki anlaşmazlık sorunları karşısında özel uygulamalar uygulamaktan ziyade resmi yolları izlemek maliyetleri düşürecektir. (Jandhyala, 2008: 5-6)

Yukarı ifade edildiği gibi neoklasik mikro temelli analiz ilk kez Thimoty Besley' in 1995 yılında Ghana için yaptığı çalışma sırasında ortaya çıkmıştır. Daha sonra Besley ve Ghatak bu ilk çıkan çalışmayı genişleterek 2010 yılında daha derin bir analiz oluşturmuşlardır. Orijinal çalışmada mülkiyet haklarının yatırımlar üzerindeki etkisi, kamulaştırma riski, teminat olarak kullanılma ile fon transferinin kolaylaşması ve nihayet ticaretten elde edilen kazançlar ile yatırımların artacağı hipotezleri üzerine yoğunlaşmıştır (Besley, 1995: 906-907). Besley'in bu çalışması daha sonra Field (2005) Goldstein ve Udry(2008) ve Galiani(2010) tarafından da desteklenmiştir.

Yukarıda adı geçen iktisatçılar, toprak üzerindeki mülkiyetin derecesinin, toprağın gelişimini ve bu yönüyle ekonomik performansı etkileyeceğini söylemektedirler. Toprak üzerindeki mülkiyetin ekonomik büyümeyi üç farklı kanalla etkileyeceği ifade edilmektedir. Birincisi, mülkiyet haklarının sıkı bir şekilde

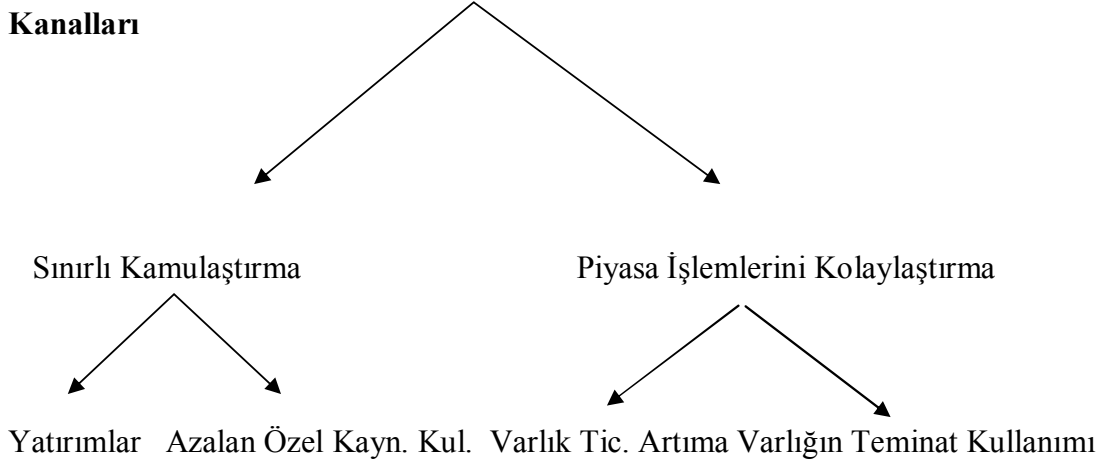

korunduğu ortamda devletleştirme riski dűřűk olacağından toprakla ilgili yatırımlarda bir artış meydana gelecektir. İkincisi, toprağın üzerinde műlkiyetin iyi tanımlanmış ve korunuyor olması toprak piyasasında alım satımı hızlandıracağı için toprak ticaretinden elde edilecek gelirin artmasına neden olacaktır ve sonuncusu műlkiyet haklarının açık ve kuvvetli olması toprak sahiplerinin kredi piyasasına daha kolay girmesine kolay açacaktır (Lai et al, 2014: 186).

Besley ve Ghatak'ın son çalıřmaları ise ilk makalenin genişletilmiş halidir. Bu yeni analitik çerçeve içerisinde öncelikle műlkiyet haklarının hangi mekanizma ile ekonomik aktiviteyi etkilediđi daha sonra ise műlkiyet haklarının belirleyicilerinin (determinants) ne olduđu incelenmiştir. Műlkiyet haklarının ekonomik aktiviteyi nasıl etkilediđi ile ilgili dört temel görűş ileri sürmektedirler. İlki, bireylerin yatırımlarının meyvelerini yiyemediđi kamulařtırma riski (**expropriation risk**); ikincisi güvencesiz bir ortamda műlkiyetin korunması için harcanan kaynakların kaynak israfına neden olacađı; üçüncüsü kaynakların en verimli olduđu alanlara hareketin önüne geçilmesi; sonuncusu ise diđer işlemleri desteklemek için műlkiyetin kullanılması olarak sıralabilir (Besley, Ghatak, 2010: 4528).

Műlkiyet hakları ekonomik aktiviteyi iki temel kanal ile etkilemektedir. Őekil 3.2.'de görűleceđi gibi bu kanallardan ilki sınırlı kamulaştırma, ikincisi ise piyasa işlemlerini kolaylaştırma kanallarıdır. Sınırlı kamulaştırma yatırımların artması ve műlkiyet haklarını korumak için daha az kaynak yönlendirilmesi olarak iki alt kategoriye daha ayrılmaktadır. Piyasa işlemlerini kolaylaştırma da iki alt kategoriye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki varlık ticaretini kolaylaştırma ikincisi ise varlığın teminat olarak kullanılabilirliğinin artması olarak adlandırılmaktadır(Besley, Ghatak, 2010: 4528).

Şekil 3.2. Mülkiyet Haklarının Ekonomik Aktiviteyi Etkileme Kanalları

3.3.1.5.1 SINIRLI KAMULAŞTIRMA ALTINDA MÜLKİYET HAKLARI VE EKONOMİK BÜYÜME

Modelin varsayımları şu şekildedir (Besley ve Ghatak, 2010: 4529) :

- 1)Ekonomide tek bir satıcı vardır.
- 2) Ekonomide piyasa ya da herhangi bir mübadele şekli yoktur.
- 3)Tek bir girdi vardır. Ve emek her birey için eşit donanıma sahiptir.
- 4)Çiftçinin sahip olduğu şey belli miktarda topraktır. Her birey eşit miktarda toprağa sahiptir

Çiftçinin belli bir çaba (zaman) harcadığını $e \in [0,1]$ düşünülürse, sahip olduğu donanım (endowment) göz önüne alınırsa $\bar{e} \leq 1$ olacaktır. Böylelikle çıktı düzeyi, $\sqrt{e}$ olasılıkla A ve $1 - \sqrt{e}$ olasılıkla sıfır olacaktır. Beklenen çıktı düzeyi aşağıdaki gibi ifade edilir:

$$\bar{e} = A\sqrt{e} \quad (3.1)$$

Böyle bir üretim fonksiyonunda çiftçinin karar vermesi gereken nokta e düzeyini belirlemektir. Emek piyasası var olmadığı için tercih, kendi emeğini arz etmenin

boşzaman (disutility cost of supplying labor) maliyeti tarafından belirlenecektir. Çiftçinin fayda fonksiyonu (gelir etkisi ve riskten kaçınma göz önüne alınmadığı takdirde) tüketim ve boş vaktin doğrusal bir fonksiyonudur:

$$u(c, l) = c + l \quad (3.2)$$

Mülkiyet haklarının tam olmaması, belirli bir kamulaştırma riskinin var olduğu anlamına gelmektedir. Bu risk $\tau \in [0,1]$ kısıtı altındadır. Bu risk altında beklenen tüketim $c = (1 - \tau) A\sqrt{e}$ olacaktır (Besley, Ghatak, 2010, sf. 4529). Kamulaştırma riskinin tüketim üzerindeki etkisi, toprağın üzerinden alınan vergiye benzemektedir (Besley, 1995: .908). Bu kısıt altında çiftçinin yapacağı şey tüketim fonksiyonunu maksimize etmek olacaktır:

$$(1 - \tau) A\sqrt{e} + \bar{e} - e \quad (3.3)$$

Bu durumda çiftçinin yapacağı şey $\bar{e} < e$ kısıtı altında e yi belirlemek olacaktır. Optimizasyona ulaşmak için e 'ye göre birinci türevi alınıp sıfıra eşitlenirse

$$\frac{(1 - \tau) A}{2\sqrt{e}} = 1 \quad (3.4)$$

Elde edilir. Böylelikle gerekli düzenlemeler yapıldığında optimal emek miktarı,

$$e^* = \left[(1 - \tau) A/2 \right]^2 \quad (3.5)$$

olacaktır. Beklenen gayri safi üretim $\pi(\tau) = [(1 - \tau) A/2]^2$ olacaktır. Ayrıca çiftçinin karı $\pi(\tau) = \left[(1 - \tau) A/2 \right]^2 + \bar{e}$. Böylelikle emek arzı, üretim ve kar τ 'ın azalan bir fonksiyonudur. (Besley ve Ghatak, 2010: 4530)

3.3.1.5.2. AZALAN ÖZEL KAYNAK KULLANIMI VE EKONOMİK BÜYÜME

Yukarıdaki temel model emeğin tek istihdam alanı olduğu varsayımı altında oluşturulmuştur. Eğer mülkiyet haklarının güvencesizliği emeğin tarımda istihdam edilmesinin yanı sıra mülkiyetin korunması için kullanılırsa sonuç yatırımlardaki düşüşle kalmayacak, emeğin verimli üretim alanlarından verimsiz üretim alanlarına

doğru kaymasıyla da ekonomik aktiviteyi düşürecektir. Bu analiz için iki mümkün durum kendini göstermektedir. İlki tarımsal toprak gibi gelir yaratma sürecine veya üretime müsait alanın mülkiyetindeki güvencesizliktir. Diğeri ise konut gibi doğrudan üretime veya gelir yaratma sürecine dâhil olmayan mülkiyetin güvencesizliğidir (Besley ve Ghatak, 2010: 4531). Bu varsayım altında model genişletildiğinde emek, verimli emek $e_1 \in [0,1]$ ve bekçi emek $e_2 \in [0,1]$ olarak ikiye ayrılacaktır. Kamulaştırma riski $\tau(1-\sqrt{e_2})$, $\tau \in [0,1]$ ve $\sqrt{e_2} \in [0,1]$ dir. Buradan e_2 arttıkça kamulaştırmanın düşeceği anlaşılmaktadır. O halde üreticinin karar verme durumu aşağıdaki gibi olacaktır:

$$\max(1-\tau(1-\sqrt{e_2}))A\sqrt{e_1}+\bar{e}-e_1-e_2 \quad (3.6)$$

denklem optimizasyon gereği hem e_1 hem de e_2 ye göre birinci türevini alıp sıfıra eşitlendiğinde emek arzları,

$$e_1 = (2(1-\tau)A/4-(\tau\sqrt{A})^2) \quad \text{ve} \quad e_2 = (\tau(1-\tau)A^2/4-(\tau\sqrt{A})^2) \quad (3.7)$$

olarak belirlenecektir. Şu halde, elde edilen sonuçlara göre, güvencesiz varlıklar (insecure assets) üretim sürecine dahil oldukça ve kaynak kısıtı bağlayıcı olmadıkça

1. Artan mülkiyet hakları (düşük τ) verimli işgücünün artmasını sağlamakta
2. Ekonomik etkinlik artan mülkiyet hakları ile artmakta olduğunu söylemektedir.

Verimli emek ile bekçi emek birbirlerinin tamamlayıcısı olduğu için mülkiyet haklarının daha fazla korunma çabası daha fazla çıktı üretmek için verimli emekten beklenen marjinal getiriye artıracaktır. Bir önceki modelde verimli emek e_1 , üretimin $\sqrt{e_1}$ in artmasına neden oluyordu. Bu modelde bekçi emeğin modele dahil olması, e_1 in verimliliğini arttırmaktadır. Böylelikle τ ' in e_1 üzerinde iki tür etkisi olduğu görülmektedir. Doğrudan etki temel modelde olduğu gibi negatif etkidir. Ancak bekçi emeğin bulunmasıyla e_2 yoluyla dolaylı bir etki de söz konusudur. Ne var ki, doğrudan etki bu dolaylı etkiden her zaman daha baskındır.

İkamet amacıyla kullanılan konut gibi güvencesiz varlığın üretim sürecine dahil edilmediği durumda, diğer bir deyişle doğrudan üretim amaçlı kullanılsa bile varlık, emek arzı kararlarını dolaysız etkileyebilmektedir. Mülkiyet hakları ihlali olmadığı durumda varlığın üretici için değeri h , aksi halde h^* olduğunu kabul edilirse, üreticinin kararı:

$$\text{Max}_{e_1, e_2} (1 - \tau (1 - \sqrt{e_2}))h + \tau (1 - \sqrt{e_2})h^* + A\sqrt{e_1} + \bar{e} - e_1 - e_2 \quad (3.8)$$

olacaktır. Kaynak kısıtı bağlayıcı olmadığı durumda, verimli ve bekçi emek arzı birbirlerinden bağımsızdır ve dolayısıyla e_1 , τ den bağımsızdır. Ancak emek miktarı kısıtı bağlayıcı ise e_1 ile e_2 ikame faktörler olacağından e_2 deki bir azalış e_1 i artırarak beklenen üretimi de artıracaktır.

3.3.1.5.3. VARLIK TİCARETİ ÖNÜNDE ENGEL OLARAK GÜVENCESİZ MÜLKİYET HAKLARI

Temel modelde piyasaların olmadığı varsayımı söz konusu idi. Ancak mülkiyet hakları üretici ve tüketicinin ticaretten kazanç sağlamasına imkan tanıyan mübadeleyi de kolaylaştıran bir özelliğe sahiptir. Bu doğrultuda öncelikle mülkiyet haklarının gayrimenkul piyasasında toprak piyasasında (land market) kira ve satış gibi ödünç verilebilir piyasalarda yarattığı kolaylıklar analiz edilecektir (Besley ve Ghatak, 2010: 4534).

Temel modeldeki her çiftçinin eşit miktarda araziye sahip olduğu varsayımı gevşetilirse bazı çiftçiler kendileri için optimal miktarda toprağı işleyecek geri kalanı için satma ya da kiralama imkanı ortaya çıkacaktır. Bu modelde gerekli ancak yeterli olmayan koşul arazi üzerinde iyi tanımlanmış mülkiyet haklarının sahip olunmasıdır. Aksi takdirde kiralayanların ya da satın alanların toprağı kaybetme olasılığı korkusuyla toprak piyasası oluşamayacaktır. Böylelikle potansiyel kazançlı bir ticaret ortadan kalkacaktır.

Hane halkı toprağa sahip olan hane halkı δ , ve topraksız $(1-\delta)$ hane halkı olarak belirtilsin. Zamanın sonsuz ve kira ödemelerinin peşin olduğu varsayalım. Her bir dönem için kira sözleşmesinin sonunda τ olasılıklı ile mülkiyeti kaybetme durumu ortaya çıksın. Her periodun başında çiftçi bir verimlilik şokuna $\theta \in \{\theta_1, \theta_2\}$ tabii olsun, $0 < \theta_1 < \theta_2 < 1$. Düşük verimlilik $\theta = \theta_1$ olasılığı p olsun. Bu durumda çıktı $\theta A\sqrt{e}$ olacaktır. Belirli bir θ için toprak sahibi üreticinin maksimize edecek fonksiyonu

$$\max_e \theta A\sqrt{e} + \bar{e} - e. \quad (3.9)$$

olarak tanımlanır. Optimalitenin birinci koşulu ile tam mülkiyet hakları varsayımı altında $e^* = [\theta A/2]^2$ ve $\pi^*(\theta) = [\theta A/2]^2 + \bar{e}$ olacaktır.

Eğer $\bar{e} = 0$ eşitliğini kabul edilirse, topraksız hane halkı ya da toprağını kiraya verenler için alternatif ücret karşılığı çalışabileceği düşünüldüğünde fayda $u^* \geq 0$.

$$\pi^*(\theta)A > \bar{u} \quad (3.10)$$

Toprağa sahip olan ve olmayan çiftçinin aynı verimlilik şoku dağılımına sahip olacağı varsayımı altında bu dağılımın $p\delta$ lık bölümü düşük verimlilik ve toprağa sahip olan ile $(1-p)(1-\delta)$ bölümü yüksek verimlilik ve topraksız çiftçilerden kaynaklanacaktır.

$$(1-p)(1-\delta) > p\delta \text{ veya } 1 > \delta + p \quad (3.11)$$

Diğer bir deyişle toprağa sahip olmayanların verimliliği, toprağa sahip olanların verimliliğinden daha yüksektir. Rekabetçi bir piyasada kıt olan toprağın sahibine getireceği rant

$$r^* = \pi^*(\bar{\theta}) - \bar{u} \quad (3.12)$$

Tüm toprak üretim faaliyetinde ve yüksek verimliliğe sahiptir. τ olasılıkla toprak sahibi toprağa geri dönmeyeceğini düşünölsün. Bu durumda toprağı ekme ile kiraya verme arasında bir tercihte bulunulacaktır. Böylelikle iki değer fonksiyonu

oluşturulabilir. V toprağın kiraya verildiği durumdaki, W ise toprağın sahibi tarafından ekildiği durumdaki değer fonksiyonlarını ifade etmektedir.

$$V = \pi^*(\bar{\theta}) + \beta (1 - \tau)[(1-p)W + pV] \quad (3.13)$$

$$W = \pi^*(\bar{\theta}) + \beta[(1-p)W + pV] \quad (3.14)$$

W fonksiyonu V'ye göre çözüldüğünde

$$W = \frac{\pi^*(\bar{\theta}) + \beta pV}{1 - \beta(1-p)} \quad (3.15)$$

Elde edilen W denklemini V denkleminde yerleştirilirse,

$$V = \frac{1 - \beta\tau(1-p)}{1 - (1-\tau\rho)\beta} \pi^*(\bar{\theta})$$

Böylelikle V değerinin τ 'nin azalan bir fonksiyonu olduğu görülmektedir.

3.3.1.5.4 VARLIĞIN TEMİNAT OLARAK KULLANILABİLMESİ VE MÜLKİYET HAKLARI

Mülkiyet hakları varlık ticaretini kolaylaştırarak kaynak tahsisinde etkinliği artırmasının yanında aracı maliyetlerin (**agency cost**) sözkonusu olduğu durumda, etkin mülkiyet haklarının varlığı ile bu maliyetleri azaltacak varlıkların kullanımını kolaylaştıracaktır. Bu durumun en hızlı yaşanacağı piyasa ise kredi piyasasıdır. (Besley ve Ghatak, 2010: 4537) Aracı maliyetlerinin yüksek olduğu durumda gayrimenkul sahibi varlığını ya kiralamak istemeyecek ya da kiralayacağı miktarı düşürme eğilimde olacaktır. Ancak etkin mülkiyet haklarıyla borç alanların varlıklarını teminat olarak göstermeleri sonucu kredi üzerindeki bu kısıt ortadan kalkabilecektir. De Soto (De Soto, 2001: 48) teminat olarak gösterilemeyen taşınmazlar için ölü sermaye (**dead capital**) kavramını kullanarak Nigerya ve Gana örneğini vermektedir. Bu iki ülkede aileye veya kabileye ait topraklar borç alınma esnasında teminat olarak gösterilemediği için sermayenin daha fazla gelir getireceği alanlara yönelmesinin, gelir artışı ve sermaye birikimin önünde büyük bir engel olduğunu belirtmektedir (De Soto, 2001: 9). Bunun önündeki engeli kaldırmak için

De Soto gayrimenkuller ile ilgili gerekli yasal düzenlenmelerin hazırlanması gerektiğini savunmaktadır

Yukarıda ifade edilen model, bu soruna uyarlanacak olursa x , kullanılmak istenen sermayeyi¹⁶, ρ ¹⁷ birim sermayenin maliyetini, Δ sermayedeki artışı göstermektedir. O halde, üreticinin karar verme karşısındaki durumu

$$\max_{e \in (0,1), x \in \{0,1\}} A(1 + \Delta x)\sqrt{e} - e - \rho x \quad (3.16)$$

Şeklinde ifade edilmektedir. Böylelikle üretici optimal çalışma (emek arzı) süresini e^* ,

$$e^* = \left(\frac{A(1 + \Delta x)}{2} \right)^2 \quad (3.17)$$

olarak belirleyecektir. Emeğin ve sermayenin tamamlayıcı girdiler olduğu bu modelde beklenen getiri (surplus) ise

$$\frac{1}{4} A^2 (1 + \Delta x)^2 - \rho x \quad (3.18)$$

olacaktır. Burada iki varsayımı dile getirmek gerekmektedir. İlki emeğin gözlemlenebildiği birinci en iyi durumdur sermaye malını kullanmanın karlı olduğunu söylemektedir.

$$\frac{1}{4} [A(1 + \Delta)]^2 - \rho > \frac{1}{4} A^2. \quad (3.19)$$

İkinci varsayım ise e 'nin optimum olduğu noktadaki değeri verecek olan varsayımdır.

$$\frac{A(1 + \Delta)}{2} < 1 \quad (3.20)$$

Böylelikle optimal e düzeyi aşağıdaki gibi olacaktır.

$$e^* = \left[\frac{A(1 + \Delta)}{2} \right]^2 \quad (3.21)$$

Eğer üretici sermayeye sahip ise veya ahlaki tehlike söz konusu olmadığı durumda, borç veren kiralamanın bir şartı olarak çalışma seviyesini belirleyebilir. Bu şartlar altında $x=1$ optimal düzey olur. Ancak,

¹⁶ x kesikli bir fonksiyon olduğu kabul edilir ve ya 0 ya da 1 değerini almaktadır.

¹⁷ ρ dışsal olarak belirlenmektedir.

1. Ahlaki tehlikenin söz konusu olduğu durumda ve
2. Üreticinin teminat olarak göstereceği yeterli bir servetin bulunmadığı durumda

sonuç farklılaşmaktadır. Burada konu itibarıyla sadece ikinci durum ele alınacaktır. Üreticinin sahip olduğu gayrimenkul cinsinden servetin değeri ω olsun. Öncelikle, varlıkların x sermayesini ödünç alma karşılığında teminat olarak verilebildiği varsayalım. Sınırlı yükümlülük durumunda $A(1+\Delta) + \omega$ kadar ödeme yapılabilmektedir. Ancak gayrimenkul, teminat olarak gösterilemediği durumda üretimdeki eksiklik ekonomideki servet düzeyindeki yetersizlikten değil ancak mülkiyetin (**title**) güvencesindeki eksiklikten kaynaklanıyor olacaktır (Besley, et al, 2010: 4539).

Üreticinin sahip olduğu gayrimenkul servetin değeri $(1-\tau)w$ dur. Zira τ kamulaştırma riskini temsil ettiği için böyle bir risk altında gayrimenkulün değeri de değişmektedir. Bu değere etkin teminat değeri denmektedir. Özellikle Afrika’da bir varlığı mülkiyet altına almak için gerekli zaman, çaba ve maliyet oldukça yüksek olduğu için ilgili varlık mülkiyet altında güvencede değildir. Mülkiyet haklarının önemini borç sözleşmesinde görülmektedir. Borç sözleşmesi proje başarılı olmaması halinde karşı tarafa ödenmesi gereken miktarı belirten bir sözleşmedir. Sözleşme yapısını belirleyen unsur faiz oranı ve teminat, c , düzeyidir. Üreticinin beklenen borç ödemesi

$$\sqrt{e \{A(1 + \Delta) - r\} - (1 - \sqrt{e})c} - e \quad (3.22)$$

Borç verenin alacağı miktar

$$\sqrt{er} + (1 - \sqrt{e})c - \rho \quad (3.23)$$

r ve c veri iken üretici beklenen getirisini maksimize kılacak bir e seçecektir.

$$\frac{1}{2\sqrt{e}} \{A(1 + \Delta) - (r - c)\} = 1 \quad (3.24)$$

Denklem c 'ye göre çözülürse

$$c = \left[\frac{A(1 + \Delta) - (r - c)}{2} \right]^2 \quad (3.25)$$

Denklem e ve r nin ters ilişkiye sahip olduğunu söylerken, emek, (e) ve teminat (c) arasında doğru yönlü bir ilişki olduğunu ifade etmektedir. Burada faiz başarının üzerinde bir vergi etkisi yaratırken, teminat (c) başarısızlığın cezası şeklinde yorumlanmalıdır.

Eğer sözleşmenin sınırlı yükümlülük altında bağitlandığı varsayılırsa yani proje başarısız olursa borç alanın ödemesi gereken miktar servetin değerini geçemez.

$$(1 - \tau)w \geq c \quad (3.26)$$

Denklem 1.23 de $r=c$ olsa idi optimal e düzeyine ulaşırdı. Ancak teminat $(1 - \tau)w$ aşamayacağı için bu durum sermayenin fırsat maliyetini karşılayamayacaktır. Bu nedenle $r > \rho > c$ olmaktadır. Böylelikle e optimal düzeyin altına düşecektir (Ghatak, 2010: 4541).

Mülkiyet haklarının tam olmadığı kamulaştırma riskinin var olduğu durumda verimli emek miktarı optimal düzeyin altında kaldığı için üretim miktarı da optimal üretimin aşağısında kalacaktır.

3.3.2.ÖZEL MÜLKİYETİN FELSEFİ TEMELLERİ

Özel mülkiyetin klasik felsefi temelleri Platon, Aristoteles, Roma Hukuku, St Aquino, Geç İspanyol Skolastikler, Hugo Grotius, John Locke, David Hume, Jean Jacques Rousseau, Immanuel Kant, George W. F. Hegel, Pierre Joseph Proudhon ve Karl Marx' a kadar uzanan geniş bir dönemi kapsamaktadır.

Batı felsefesinde mülkiyet hakları tartışması kabaca ikiye ayrılmaktadır. Bir tarafta mülkiyetin toplumlar öncesinde de var olan, devletten, yasadan daha eski bir tarihe sahip doğal bir hakkı, bir insan hakkını tanımlayan bir kavram olarak kabul

edilmesi gerektiğini düşünen Hugo Grotius, Samuel von Pufendorf, John Locke, Immanuel Kant ve Georg W. F. Hegel gibi düşünürler bulunurken; diğer tarafta mülkiyet kavramını sosyal hayatın ortaya çıkardığı toplum, devlet ve yasa tarafından ortaklaşa kurumsal bir şekilde yaratılan pozitif bir hak olarak gören Thomas Hobbes, David Hume, Adam Smith, Jeremy Bentham, Emile Durkheim ve Max Weber gibi düşünürler bulunmaktadır (Getzler, 1996: 641).

Klasik yaklaşımın hak ve özgürlük anlayışı, bireye ve bireyin iradesine dayanmaktadır. Bu yaklaşım, insanların doğuştan itibaren haklara sahip olduklarını ve devletin bu haklara dokunamayacağını savunmaktadır. Bu görüşe göre birey devlet ortaya çıkmadan önce de bazı haklara sahiptir, dolayısıyla bireylerin sahip olduğu hakların kaynağı devlet değildir (Şimşek, 2010: 186).

Bir başka felsefi sınıflandırmada mülkiyetin tanımı eski ve yeni mülkiyet görüşü olarak ikiye ayrılmaktadır. Parisi'ye göre ekonomide gelişen şartlara göre özel mülkiyetin içeriğinin de değişmekte ve böylesi değişimlerin mülkiyetin sosyal ve yasal kavramlarını da hızla değiştireceğini vurgulamaktadır (Parisi, 2004: 65). Eski mülkiyet görüşü, felsefi temellerini John Locke' un düşüncelerinden alırken yeni mülkiyet görüşü 1800'lerden sonra ortaya çıkmakta ve felsefi temellerini yine bir İngiliz filozof olan Jeremy Bentham 'dan almaktadır. Eski görüşte mülkiyet denildiğinde önemli olan eşyanın kime ait olduğudur. Kamu faydası gözetilmeden asolan bireyin mülkiyetinin güvence altında olmasıdır. Bu nedenledir ki devletin varlık nedeni vatandaşlarının mülkiyetlerini korumasıdır. Bu görüşte vurgu benim saatim, benim toprağım, benim malikanem gibi eşyanın kime ait olduğunun gösterilmesidir. Yeni mülkiyet görüşünde ise vurgulanan nokta eşya üzerindeki kullanım hakları ve kısıtlarıdır. Kullanma hakkının ne olduğu, sınırlarının neler olduğu, kullanımdan kimleri ne şekilde mahrum bırakılabileceği veya bırakılamayacağı üzerinde durulmaktadır. Bu hakkın çerçevesinin çizilmesi hukukun cevaplandıracağı sorular olması nedeni ile yeni mülkiyet görüşü ile hukuk bilimi yakınlaşmaya başlamış ve birbirini eskisinden daha çok tamamlamaya başlayan iki disiplin olmuştur.

İlk kronolojik sıra incelenecek olursa Plato *Devlet* adlı kitabında özel mülkiyetin olmadığı bir dünyanın hayalini kurarken, öğrencisi Aristo *Politika* adlı kitabında özel mülkiyetin sayısız avantajından bahsetmektedir. İlk olarak,

“İnsanlar için ortak olan şey insanlar tarafından en az değer verilen önemsenen şeydir. İnsanoğlu kendi sahibi olduğu şeylerle daha fazla ilgilenir, ortak mallarla ise daha az, ya da en iyi ihtimalle bireysel ilgisi kadar dikkat gösterir, dikkatsizliğin ya da ihmalin özel bir nedeni olmadığı zaman bile insanlar başkalarının yapmasını bekleyerek kendi görevlerini ihmal etme eğilimindedir”

diyereközel mülkiyetle kaynakların daha etkin kullanılacağına dikkat çekmektedir. İkinci olaraközel mülkiyeti toplum içinde çatışmaları ortadan kaldıracak ve barışı sağlayacak olan araç olarak görmektedir. Son olarak hayırseverlik ve cömertlik gibi erdemlerin gelişmesine neden olduğunu ilave etmektedir(Hoppe, 2004: 57).

Yaşadığı dönemde Roma ve Yunan bölgesinde kölelik normal bir kurum olarak görüldüğü için Aristo özel mülkiyeti savunmuş olmasına rağmen, özel mülkiyet görüşünü insanın kendi bedeninden başlatmıyordu. Tersine batı ve Hristyan toplumları istisnalar hariç özgür insanların yaşadığı topraklardı. Bu nedenle Aguinois ve Locke için mülkiyet önce insanın kendi bedeni üzerinde başlamaktaydı. Aristo emeği, ticareti ve para kazandıran işleri küçümserken; hristyanlık ve eski ahit, çalışmanın ve işin erdemlerinden bahsettiği için Aquinos ve Locke mülkiyetin özünü önce gelenin çalışması, ekip biçmesi ve kullanmasına doğru evrimleştirmiştir. Böylelikle klasik özel mülkiyet anlayışı, insanın kendi bedeni, toprak parçası ve sözleşmelere (title transfer) dayanan bir olgu olarak gelişim göstermiştir (Hoppe, 2004: 57).

Cicero sahiplenme ile mülkiyet arasındaki ayrım ilk kez dile getirmiştir. Kendisi toprağı geniş bir tiyatroya benzetmektedir. Tiyatro herkesin ortak malıdır ama herkesin kaptığı yer kendisine aittir ifadesi bu ayrımı vurgulamaktadır. Cicero'nun herkese kendisine eşit olan kadar sözünün yorumu da bu şekilde algılanmaktadır (Proudhon,2011: 57).

Thomas Hobbes tüm insanların doğuştan eşit olduğunu ileri sürerek bir insanın fiziksel kuvveti başka bir insanın fiziksel kuvvetinden daha fazla olabileceğini ancak Tanrı diğerine zihinsel olarak daha cömert davranarak doğal eşitliği sağladığını belirtmektedir (Hobbes, 2012: 99). Ancak toplumda bu doğal eşitlik güvensizliğe yol açacak; bu güvensizlik ise savaş durumuna sebebiyet verecektir. Çünkü bir eşyaya iki kişi aynı anda sahip olamayacağı için bu çıkar çatışması iki kişinin birbirini yok etmesine ya da egemenlik altına alma mücadelesine dönüşmektedir. Zira, insan doğasında üç temel kavga nedeni vardır: Rekabet, güvensizlik ve şan-şeref. Böyle bir ortamda ise Hobbes devletin olmaması durumunda herkesin herkese karşı sürekli savaş halinde olacağı sonucuna varır. İnsanlar hepsini korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıklarında, savaş durumunun içine düşerler ki bu savaş herkesin herkese karşı savaştır. Böyle bir savaşın getirdiği sıkıntı ise karşılığı belirsiz olacağı için çalışmanın ortaya çıkmamasıdır. Genel bir gücün olmadığı yerde yasa da yoktur; yasa olmayan yerde ise adaletsizlik söz konusu olamaz. Bundan dolayı zor ve hile savaşta en büyük iki erdeme dönüşür (Hobbes, 2012: 100-103). Ancak Hobbes adalet ve mülkiyetin devletin kuruluşuyla başladığını ileri sürmektedir. Adalet, herkese kendisinin olanının sürekli verme iradesi ise kendisinin olanı, yani mülkiyetin olmadığı yerde adaletsizlik de olmayacaktır. O halde kurulmuş zorlayıcı bir gücün, yani devletin olmadığı yerde mülkiyet de yoktur diyerek mülkiyetin oluşmasının devletin oluşmasına bağlamaktadır (Hobbes, 2012: 114).

Liberalizmin kurucusu olarak atfedilen John Locke, *Second Treatise of Government* adlı eserinin beşinci bölümünde mülkiyetin varlık nedenini tartışmaktadır. Lock'e göre mülkiyetin temeli kişinin emeğidir. Geliştirdiği emek mülkiyet teorisinde, kendi bedeni ile yani kendi emeği ile gerçekleşen bir iktisadi faaliyet sonucu olarak ortaya çıkan ürün üzerinde ya da işlediği toprak üzerinde tasarruf yetkisi, bedenini yani ürünü yetiştiren veya toprağı ekip biçen emeğin sahibine verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Zira kişi toprağı işlememiş olsa, kaynak atıl kalacak ve insanlığa hizmet sağlanmamış olacaktır. Böylelikle mülkiyetin kendisi doğal bir durumdan kaynaklanan doğal bir hakka dönüşmektedir. Buradan

yola çıkararak, devletler oluşmadan önce de mülkiyetin toplum yaşamında ortaya çıktığını ifade etmektedir. Ancak ortaya çıkışı toplumsal rızayla değil doğa hukukudur*¹⁸ demektir.(Locke, 1823: 116). Emek mülkiyet teorisinin doğal bir hak olduğu, insanoğlunun emeğinin kutsallığı ve emeğin doğanın insanoğluna bahşettiği bir hediye olduğu ve devletin var olma nedeninin de doğanın bahşettiği bu hediye vasıtasıyla (emek ile harcanan çaba zahmet sonucunda) elde edilen varlıkların mülkiyetinin korunması ve garanti altına alınması felsefesine dayanmaktadır. Ancak Lockçu mülkiyet anlayışında kişinin kendi emeğiyle ekebilecek kadar toprağın mülkiyetine sahip olması gerektiğini belirtilmektedir (Locke, 1823: 123). Öyle ki, geriye kalan insanlar içinde yetecek toprağın bırakılması ifade edilerek bireylerin önsel olarak erdemli olduğu varsayımı ortaya çıkmaktadır.

Locke her ne kadar Hobbes gibi doğal durumdan yola çıkararak mülkiyet görüşünü açıklasa da vardığı sonuç Hobbes ile taban tabana zıttır. Hobbes düzeni sağlayacak herhangi bir yönetim, mutlakiyet de dahil olmak üzere bu otoritenin olmadığı savaş durumdan daha iyidir derken; Locke mutlak monarşinin karşısında şiddetle durmaktadır.

“Tanrı insanlara dünyayı ortaklaşa vermiştir. Her ne kadar dünya ve bütün geri yaratıklar bütün insanların ortak malıysa da, her insanın kendine ait bir mülkü vardır. Bunun üzerinde kendisinden başka kimsenin hakkı yoktur. Bedeninin, emeğinin ve ellerinin çalışmasının hakkıyla onun olduğunu söyleyebiliriz. Kendine mahsus ve her insanın emeğinin sonucu sahip olduğu mülk, şeylerin ve toprak üstündeki mülkiyetin kaynağıdır. İnsanın emeğini karıştırdığı her şey emeği aracılığıyla doğal durumu ortadan kaldırır ya da değiştirir; emeğini kattığı her şey onun mülkü olur ve diğer insanların hakkını dışlar. Dolayısıyla özel mülkiyet ortak mülkiyetten bu şekilde evrimlere oluşur; ortak rıza ya da onayla değil. Tanrı

---

¹⁸ Doğa yasası (doğa hukuku) Hobbes’a göre akılla bulunan ve insanın kendi hayatı için zararlı veya hayatını koruma yollarını azaltıcı olan şeyleri yapmasını yasaklayan veya insanın hayatını en iyi şekilde koruyabileceğini düşündüğü bir ilke veya genel kuraldır. Ancak Doğal hak ise kendi doğasını kendi hayatını korumak için kendi gücünü dilediği gibi kullanmak ve kendi muhakemesi ve aklı ile bu amaca ulaşmaya yönelik en uygun yöntem olarak kabul ettiği her şeyi yapmak özgürlüğüdür. (Hobbes, 2012, sf.103-104)

yeryüzünü insanlara ortak olarak verdi ancak akıllı ve çalışkan insanlar yeryüzünü emekleriyle iyileştirmeleri, değer katmaları, yararlı ve üretken hale getirmeleri için vermiştir.” (Wood, 2012: 297).

John Locke veya Adam Smith’in kutsal bolluk teorisinin tersine, iktisatta ilk defa çıkar çatışmalarına değinen iktisatçı kıtlık teorisi ile David Hume’dur. Gerçekte olan durum ya da olması beklenen durum kıt olan şeylerin istenmesi ve arzu edilmesidir. Bu nedenle mülkiyetin temelini Hume kıtlık kavramına dayamaktadır. Dünya da eğer herşey bol olsaydı mülkiyet hakları, adetsizlik, bireysel çıkar ve özel mülkiyet de var olmayacaktı. Bu nedenle kıt olan şeylerin ele geçirilmesi mülkiyet ve özgürlüğün (liberty) hak ve görevlerini ortaya çıkaran toplumsal hareketler tarafından düzenlenmektedir; aksi takdirde savaş ortaya çıkacaktır (Commons, 1932: 266).

David Hume’a göre mülkiyetin kaynağı aynı Locke’da olduğu gibi emek olsa da, Hume, Locke’da olduğu gibi mülkiyeti doğal bir hak olarak görmeyi reddetmiştir. Ona göre mülkiyetin kaynağı yalnızca yararlılık ilkesi temeline dayanmaktadır. Yararlılık ilkesinde Rousseau’nun ifade ettiği gibi insanların karşılıklı rızalarına başvurmaya da gerek yoktur (Denis, 1960: 160). Çünkü mülkiyetasıl olarak kıtlık kavramıyla açıklanmaktadır. Eğer Smith veya John’un dediği gibi dünyada ilahi bir bolluk olmuş olsa idi, kişisel çıkar, bencillik, adaletsizlik, özel mülkiyet ve ahlak oluşmazdı demektedir (Commons, 1932: 266). Kıt olan şeyler istenir ve arzu edilir. Bunlar kıt oldukları için arzunun tatmin edilmesi, bu istekleri elde etme mülkiyet ve serbestliğin hak ve görevlerini yaratan toplu hareketlerle düzenlenmektedir ki aksi takdirde kavga ortaya çıkar (Commons,1932: 266). Bu nedenle Hume’a göre mülkiyet olgusu, devlet mekanizmasının oluşmasından sonra devlet tarafından yasalarla oluşturulmuş olduğudur.

Jean Jacque Rousseau, eşitsizliğin kökenleri üzerine tezinde modern toplum tarafından işlenen en büyük günahının eşitsizlik ve sosyal adaletsizlik olduğunu dile getirmektedir. Aşırı zenginlik ve fakirliğin mevcut olduğu toplumda hem ahlaki

yozlaşma hem de politik özgürlük kaybı yaşanmaya başlayacaktır. Modern toplumun eleştirisinde, iş bölümü, özel mülkiyet ve mübadeleyi ahlaki ve siyasi yozlaşmanın temel kaynakları olarak sıralamaktadır. Bununla birlikte özel mülkiyet ve mübadele modern bir toplumda kaçınılmayan, bu toplumun köşe taşlarını oluşturan ve modern yaşamın ön şartlarını teşkil eden özelliklerdir de demektir. Böylelikle bir yandan piyasa ekonomisini eleştirirken, diğer yandan özel mülkiyeti ve mübadele kurumlarının kendisini savunarak muğlak bir duruş ortaya koymaktadır. Rousseau insanların ihtiyaçlarını tek başlarına yaptıkları dönemde, barış içinde yaşadıklarını ancak doğal felaketler, iklim değişikliği ve azalan gıda arzı sonucunda insanların işbirliğine gitmek zorunda kaldıklarını söylemektedir. Avcılıktan tarımsal faaliyete geçerken yoğun emek ihtiyacı karşısında, insanı motive edip ayakta tutan düşüncenin bu emeğin karşılığında sahip olma düşüncesi olduğunu ileri sürer. Bu nedenle ki ihtiyaçlar arttıkça tarımsal faaliyet ve iş bölümü sonucunda, özel mülkiyet, devlet, kanunlar ve yavaş yavaş mutsuzluk ve suç insanlar için kaçınılmaz olacaktır. Politik iktisat üzerine tezlerinde ise Rousseau mülkiyet hakkını bazı açılardan özgürlük hakkından bile önce gelen, en kutsal vatandaşlık hakkı olduğunu dile getirmektedir. Özel mülkiyetin sebep olduğu olumsuzlukları sıralasa da Rousseau bu kurumun ortadan kalkmasını önermemekte sadece mülkiyetin kapsamının sınırlandırılmasını talep etmektedir. Bununla birlikte mülkiyet hakkını mülk sahibinin hayatının ötesine kadar uzanmasına da karşı çıkmaktadır.(Rousseau, 2011: 17-18).

Rousseau, Toplum Sözleşmesi'nde mülkiyetin temelini, ilk oturma hakkına dayandırmaktadır. Başlangıçta devlet, toplum sözleşmesi ile bütün üyelerinin mallarına sahiptir der. Ancak ilk oturma hakkı mülk düzeninin kurulmasından sonra gerçekten bir hak olarak ortaya çıkmaktadır. Her insanın kendisine gerekli olan şeyin sahibi yapan işlem, onu geriye kalan her şeyin sahipliği dışında bırakır. Payını aldığı için kendi sınırları içinde kalmaya mecbur eder. Bu hakta saygı gören şey başkasının olan şey değil bizim olmayan şeydir (Rousseau, 2011: 19). Toprak mülkiyeti açısından, bir toprak parçası üzerinde ilk oturma hakkı tanımak için üç şartın karşılanması gerekmektedir. Birincisi, söz konusu toprakta o zamana kadar kimsenin

oturmamış olması, ikincisi bir kimsenin yalnız geçimine yetecek kadar yer tutmuş olması; sonuncusu ise bu toprağı boş bir törenle değil, çalışma ve ekip biçmeyle elde tutmuş olmasıdır (Rousseau, 2011: 20).

Kant ise mülkiyetin iki önemli özelliğı üzerinde durmaktadır. Bunlardan ilki bir nesne üzerindeki fiziksel mülkiyet(**sensible ya da pyhsical possession**) diğeri ise anlaşılan açık mülkiyettir (**intelligible possession**). Kant'a göre bu ikinci özellik ilkinden çok daha fazla önemlidir. Kant, Locke gibi özel mülkiyet hakkını doğuştan gelen, kendiliğinden var olan bir hak olarak görmemekte, kazanılmış bir doğal hak olarak tanımlamaktadır. Tüm talepleri birleştiren bir sosyal sözleşmeyle var olan özel mülkiyet hakkı, kesin ve tartışılmazdır ve bu sözleşme yeryüzünün ortak sahipliğı temellinde oluşturulmalıdır der. Herhangi bir birey yeryüzünün belli bir kısmına sahip olmadan önce herkesin rızasının alınması en önemli şeydir. Bu anlamda Kant, Locke ile taban tabana zıt düşünceye sahip olmaktadırlar. Çünkü Locke göre bireyin mülkiyetinin korunması için toplumsal rıza gerekli bir şart değildir. Zira eğer böyle bir şart geçerli olsaydı Tanrının insanlara verdiği bolluğa rağmen insanlar açlıktan ölürlerd(Williams, 1977: 32-35).

Locke'a Kantın mantığı ile bakıldığında, Locke'un düştüğü hata fiziksel mülkiyet ile soyut mülkiyeti birbirine karıştırmasıdır. Bir nesnenin fiziksel kullanımı mülkiyet için gerekli koşul ama yeterli koşul değildir. Fiziksel mülkiyet (**Emprical possession**)açık mülkiyet (**ownership**) ile aynı anlamları taşımamaktadır. Kanta göre Locke'un göremediğı şey başlangıçta özel mülkiyet için gerekli olan sosyal sözleşme ihtiyacını göz ardı etmesidir (Williams, 1977:36).

Bununla birlikte Hobbes ve Locke'un başvurduğu doğal hal, Kant'ta kaybolmaktadır. Kant a göre doğal hal tanımı bu düşünürlerden oldukça farklıdır.Zira sivil toplum sosyal sözleşmelerin üzerine kuruludur. Doğal hak denilen durum ise sivil toplum öncesi kendiliğinden var olan bir durum değil sivil toplum sonrasında kendiliğinden ortaya çıkan bir gelişmedir (Williams, 1977: 36-38).

Jeremy Benthammülkiyet haklarını, bireysel sahipliğın güvencesini arttırdığı için ve kapitalist üretim ve ticaret için gerekli olan şans hesaplarını ençoklaştırmayı

kontrol altına aldığı için desteklemektedir. Bentham'a göre mülkiyet beklentinin temelinden başka bir şey değildir. Çünkü yükümlülük beklentisi ve çıkar, açıkça belirtilmemişse mülkiyet kurumunun da başarısızlığa uğrayacağıo denli açıktır (Getzler, 1996: 642).

Fransız anarşist ekonomist Proudhon, genelde kabul gören, mülkiyetin pek çok zararlı yolla istismar edildiği görüşünün ötesine giderek mülkiyetin tek başına kendisinin bu istismarların toplamı olduğunu göstermeye çalışmaktadır. O'na göre mülkiyet ile zilyetlik arasındaki fark oldukça anlamlı ve önemlidir. Proudhon'a görebireysel zilyetlik toplumsal hayatın şartıdır, mülkiyet ise toplumun intiharıdır. Zilyetliği hak olarak görürken; mülkiyet ise bu hakka karşıtlıktır demektedir. Bunun için zilyetlik muhafaza edilip mülkiyet feshedilmelidir. İnsan emeği kolektif bir gücün ürünü olduğunda, her türü mülkiyet de aynı sebeple kolektif ve bölünemezdir. Diğer bir ifade ile emek, mülkiyeti yok etmektedir (Proudhon, 2011: 274). Zira O'na göre ahlaksal olanın dışına çıkıldığında toplum bundan zarar görür ve kanunlar iyi niyetle yapılmış olsalarbile, sonuç toplumun felaketi olmaktan uzaklaşamaz (Proudhon, 2011: 24). Monarşinin insan egemenliği, tersine demokrasinin ise halkın egemenliği olması gerçeğinin altında her durumda insan egemenliği söz konusudur. İster monarşi olsun ister demokrasi her iki yönetim anlayışına da karşı çıkmaktadır. Çünkü ona göre egemen olması gereken varlık insan değil, aklın egemenliğidir. İnsan egemenliği demek hukukun değil, istencin ve arzuların egemenliğinden başka bir şey değildir (Proudhon, 2011: 34). Burada egemenlik yasa yapma gücüdür. Yasa ise toplumsal ihtiyaçların tatmin edildiği yöntemden başka bir şey olmamalıdır (Proudhon, 2011: 75). Toplumsal mutluluk için toplumsal denge şarttır. Toplumsal denge ise güçlü ile zayıf arasındaki eşitliktir, bu eşitlik olmadığı sürece toplum yabancısıdır birbirine ve güçlü bir ittifak kurmak mümkün değildir (Proudhon, 2011: 63).

Mülkiyetin temelinde en baskın iki açıklama olan ihraz¹⁹ ve emek değer teorisini çürütmeye çalışan Proudhon ihraz hakkının mülkiyet ile sonuçlanmaması buna karşın zilyetlik hakkının topluma yayılmasını önermektedir. Düşünüre göre

---

¹⁹malik olmak kastıyla başkasının mülkiyetinde bulunmayan mübah bir malı sahiplenme

mülkiyete atfedilen toplumsal faydalar lehte delil olarak savunulamayacağı, çünkü bu faydaların hepsi aslen zilyetlikte eşitlik ilkesinden kaynaklanana, insanların mülkiyetten ayıramadıkları faydalardır der. İhraz hakkının mülkiyete yol açmamasını mekana ve zamanın nüfus şartlarına göre değişkenlik göstermesi nedeniyle de mülkiyetin var olamayacağını iddia etmektedir (Proudhon, 2011: 85). Halk yararlanıcı sıfatıyla toprağın zilyetliğini elinde bulundurur, devlet ise onu yönetendir, gözetleyendir, koruyandır ve adalet uyarınca dağıtandır. Devlet eğer toprağı birilerine bırakıyorsa bunu ancak kullanılması için yapar bunun dışında devletin toprağı ne satmaya ne de kim olursa olsun devretmeye hakkı vardır (Proudhon, 2011: 107). Mülkiyetin temelini emek değer teorisi ile açıklanması ise ancak eşit şartlarda iddia edilebilir. Şartlar eşit olduktan sonra daha çok emek sarfeden daha çok kazanabilmelidir. Ancak Ricardo'nun, Mill'in ve MacCulloch'un rant yaklaşımına paralel olarak toprağın verimi nedeniyle, daha az verimli topraklara oranla mülk sahibinin daha fazla çiftlik kirası istemesi sonucu artan maliyetlerle ürünün fiyatının yükselmesi, ürünü daha fazla fiyattan satın alan tüccarın veya zanaatçının kendi ürünlerinin fiyatını artırması ve toplumun geneline yayılan tüketim azalışı nedeni ile mülkiyeti hırsızlık olarak görmektedir Proudhon (Proudhon, 2011: 157). Saint Simon'un " herkes yeteneğine, her yeteneğe yaptığı işe göre" ve Fourier'in " herkes sermayesine, emeğine ve yeteneğine göre" sözüne eleştirisi de oldukça ağırdır (Proudhon,2011: 122). Bugünün fikri mülkiyet hakkı temelinde yatan zeka ve becerinin ödüllendirilmesine olan itirazı ise şu şekildedir: aynı kıyıda yanındakilerden daha çok balık avlayan balıkçı bu becerisi ile balık tuttuğu yörenin sahibi olabilir mi (Proudhon,2011: 110) ?Böyle bir hakkı ileri süremeyeceği gibi ve de bir buluşun sahibi insan söz konusu buluşu kendinden önceki birikmiş emek ve bilgi düzeyinden bağımsız gerçekleştiremeyeceği için buluşları toplumsal üretimler olarak adlandırmaktadır (Proudhon,2011: 142). Emek değer teorisine karşı duruşunun en temel argümanı ise Quesnay'in toprağa atfettiği önemin aksine ne sadece emeğin, ne sadece sermayenin ne de sadece toprağın tek başına üretim için yeterli olmayacağıdır. Bu nedenle tek başına üretim için yeterli olmayan faktör, mülkiyetin temelini de teşkil edemez demektedir(Proudhon, 2011: 161).

Rousseau'yu ağır şekilde eleştiren Proudhon, toplumsal sözleşmede Rousseau'nun bütün insanların yasa önünde eşit olduğu savındaki eşitliğin sadece siyasal ve medeni eşitlik ile sınırlı olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu eşitlik durumu mevki ve servet eşitsizliğini içerisinde barındırmaktadır. Bu noktada, bu eşitsizliklerin var olduğu durumda yasa önünde eşitliğin asgarisini bulmak mümkün olmayacaktır (Proudhon, 2011: 36). Haklar bildirgesinde yer alan özgürlük, eşitlik, mülkiyet ve emniyet zaman aşımına uğramayan doğal bir haktır ifadesine de itiraz etmektedir. Zira özgürlüğü, eşitliği ve emniyeti mutlak bir hak olarak görürken yani bunların azaltılması veya artırılması mümkün olamazken, mülkiyeti toplumun dışında var olan bir hak olarak tanımlamaktadır (Proudhon, 2011: 54). Zira mülkiyet hakların eşitsizliğidir, çünkü mülkiyet hakların eşitsizliği olmasa malların eşitliği söz konusu olurdu ki bu durumda zaten mülkiyet var olmazdı. Ne varki, anayasa, herkes için haklarda eşitliği garanti ettiğinden dolayı anayasaya göre mülkiyet olanaksızdır. (Proudhon, 2011: 211). Bununla birlikte mülkiyet kullanma ve keyfi kullanma hakkıdır. Şayet hükümet ekonominin tam kendisi ise yani konusu üretim, tüketim, ürünlerin ve emeğin dağılımı ise mülkiyet var oldukça hükümet nasıl mümkün olabilir? Eğer mal varlığı birilerinin mülkü ise, mülk sahipleri nasıl krallar hem de despotik krallar olmasın? Ve eğer mülk sahibi kendi mülkiyet sahası içinde mutlak egemense, mülkün sınırları içerisinde dediğim dedik bir krala, mülk sahiplerinin hükümeti düzensizlik ve kargaşadan başkası bir şey olabilir (Proudhon, 2011: 269)?

John Stuart Mill mülkiyet konusunda skolastik düşünceden etkilenmiş ve klasik birikimle bir senteze varmak istemiştir. Nitekim ferdi mülkiyet rejimini olduğu gibi değil, olması gerektiği gibi ele almak gerektiğini söylerken, karşılaştırmanın en iyi halindeki ilkel komünizm ile özel mülkiyetin bugünkü halinin dikkate alınması gerektiğini savunmuştur. Kendi dönemindeki Avrupa'nın sosyal düzenlemelerinin adil bir bölüşümün veya çalışarak elde edilen mülkiyet dağılımının değil, fetih ve şiddete dayalı bir mülkiyet kazanımının sonuçları olduğunu belirtmiştir. (Kök, 2000: 158). Bununla birlikte çevresinde gördüğü sosyal problemlerin nedenlerini üretim

araçlarının özel mülkiyetine bağlamamış fakat özel mülkiyet haklarının sınırsız uygulanmasına atfetmiştir. (Kök, 2000: 167).

Marx, Proudhon'un Marx'ı eleştirdiği Sefaletin Felsefesi adlı yapıtına Felsefenin Sefaleti adlı broşürüyle cevap vermektedir. Proudhon'u mülkiyeti sadece toprak rantına indirgediği için eleştirmekle başlayan Marx, Proudhon'un toprak rantını kabul etmekle söz konusu durumun çiftçi ile toprak sahibi arasında pazarlık konusu olacağını ve bu pazarlıktan çıkan ortalama rantın ise toprakta çalışan işçinin ücretinden zorla alınan gelirden başka bir şey olmadığını söylemektedir. Zira sanayi üretiminde fiyat, sermayeyi en verimli kullanan firmanın üretim maliyetine göre belirlenmesine karşılık, tarım ürünleri fiyatlarının en fazla emek harcanarak üretilen ürünün maliyetine göre belirlendiği olgusuyla sadece ücret değil sanayi karının üzerinde bulunan rantta bir çeşit haraç olarak tanımlanmaktadır (Marx, 1847: 65).

Marx, Proudhon'u mülkiyetin bir hırsızlık olduğu savına karşılık hırsızlıkların mülkiyetin zor kullanarak ihlali anlamı taşıdığını belirterek Proudhon'un mülkiyetin varlığını varsaydığını iddia etmektedir. Bu sonuçtan çıkartılacak bir diğer çıkarım ise burjuvanın namuslu kazançlarının mümkün olduğudur. Toprak rantını hiçbir zaman kaybolmayan bir sermayeye ödenen faiz olarak gören Proudhon'a karşı verdiği cevap toprağın sonsuza kadar ölümsüz olmadığı bu nedenle sürekli olarak iyileştirilmesi gerektiği, sermaye kadar toprağında yıprandığıdır. Ama ne var ki; rant ile faiz ters yönlü hareket etmektedir. Sermayenin bollaşması ile düşen faize karşılık, artan nüfus nedeni ile daha az verimli toprakların kullanılmaya başlaması ile verimli topraklardan elde edilecek rantın artacağını söylemektedir. Bununla birlikte sermaye olarak toprağın temsilcisi toprak sahibi değil çiftçidir, sermaye olarak toprağın verdiği gelir rant değil faiz ve sanayi karı olacaktır. Rantın ortaya çıkışını ise Marx toprak işletmeciliğinin yer aldığı sosyal ilişkilerden ortaya çıktığını iddia etmektedir. Rant'ı toprağın az ya da çok sert ya da dayanıklı olmasından kaynaklanmadığını, ama toplumun bir ürünü olduğu savını ileri sürmektedir (Marx, 1847: 67-68).

Son olarak toprağın kullanımındaki iyileştirmeler karşısında rantın yükseleceğini iddia eden Proudhon'a karşı böylesi ilerlemelerin rantın düşmesine sebebiyet vereceği içinde eleştirmiş; değer teorisi, ekonomi politik bilgisini ağır dille eleştirmiştir. Zira yenilikler sonrası aynı iş gücü miktarı ile daha fazla üretim elde eden çiftçi daha kötü toprağa başvurma gereği kalmayacağı için rantın yükselme nedeni yoktur (Marx, 1847: 68-69).

Marx'a göre mülkiyet hakları ilişkisini de kapsayan hukuk sistemi ekonomik ilişkilere ayna tutan iki istek(will) arasındaki ilişkidir. Çünkü hukuki ilişkiler mal piyasası ile emek piyasası arasındaki ilişkiden türemektedir. Alıcı ve satıcı arasındaki tüm işlemler her iki tarafın niyetini belirtmesine dayanır. Böylelikle sosyal bilimler tarihinde ilk defa Marx, mülkiyet haklarını içine katan hukuki ilişki, ekonomik ilişki ve iki niyet arasındaki ilişkinin birbirleriyle olan bağlantısını ortaya çıkaran kişi oldu. Mülkiyet ilişkisi üretim ilişkisinin yasal ifadesidir. Mülkiyet sahip olmanın (ownership) yasal şeklidir demektedir (Yifeng, 2008: 5-7). Son olarak Marx mülkiyet haklarını birinci ve ikinci mülkiyet hakkı olarak ikiye ayırmaktadır. Birinci ve ikinci mülkiyet hakkı. Birinci mülkiyet hakkında, tarihsel olarak başlangıçta kişinin kendi emeğine dayandığını söylemektedir. Emek sahibinin kendi mülkiyet hakkı kanunu ile mal üretiminin mülkiyet hakkı kanunu birbirleriyle örtüşmekteydi. İkinci mülkiyet hakkı ise, kapitalist üretim sisteminde mülkiyet hakları doğasından tamamen koparılarak kapitalist üreticinin işçisine ödemediği emeğin ürününe el koyma hakkına dönüşmektedir demektedir (Marx, 2007: 730). Marx'ın karşı çıktığı mülkiyet ise ikinci anlamda kullandığı mülkiyettir.

3.3.3. ÖZEL MÜLKİYETİN ANTROPOLOJİK VE SİYASİ TEMELLERİ

Maine 1861 yılındaki antropolojik çalışmasıyla, tarihte özel mülkiyetin var olduğunu göstermekte, ancak bu anlayışın bireysel değil genelde bir aile ya da gruba aidiyet olarak oluştuğunu belirtmektedir. Maine bu olguyla bağlı sahiplik (**joint ownership**) demektedir. Tarihte kabileler ve klanların yaşadığı avcılık döneminde mülkiyet iddiası avlanan hayvanın fiziksel varlığı üzerine konu edilebilirdi

ancakkıtlık durumunun yaşanmadığı dönemde mülkiyet kurumuna da ihtiyaç oluşmamıştır. Otlakçılık döneminde geçişle birlikte, insanlar hayvanlarını üzerinde otlattığı otlaklar ve sürüleri üzerinde mülkiyet iddialarında bulunmaya başlamışlardır. Ancak bu iddia da avcılık dönemindeki gibi bireysel değil kabile ya da klan düzeyinde olmaktadır. Nüfusun artması ve hayvanların görece azalması rekabet duygusunu ortaya çıkartmış ve arazilerkabileler arasında paylaştırılmaya başlanmıştır. İnsanlar sürü sahibi oldukça avlanacak hayvanlar azalmaya başlamış, sürü sahipleri ise fakir insanların saldırı olasılıkları nedeniyle huzursuzluk haline düşmüştür. Bu safha eşit olmayan mülkiyet paylaşımının ilk ortaya çıktığı safhadır. Ancak mülkiyetin devredilmesi bu dönemde söz konusu değildir. Tarım ve yerleşik hayata geçilmesi (M.Ö. 10.000)²⁰ özel mülkiyetin kabul edilip yaygınlaşmasıyla birlikte arazi kullanımında etkinlik artmış bu olumlu sonuç bu kurumun sosyal kabulünü de arttırmıştır. Artık tarım ve çiftlik hayvanı idaresi üretimin egemen faaliyetleri halini almıştır. Ekonomideki bu değişim ailenin önemini yavaş yavaş ortaya çıkarmaya başlamıştır. Artık her bir aile klanın diğer üyelerinden farklı olarak fayda elde etmeye başlamışlardır. Böylelikle klana ait olan topraklar ailelere pay edilmeye başlamıştır. Burdaki mülkiyet anlayışı sınırlı mülkiyet anlayışıdır. Aileye ait olmayan diğer klan üyeleri, bu toprağı tarım dışı amaçla kullanmaya devam etmektedir. Böylelikle fonksiyonel mülkiyet kavramı mülkiyetin gerçek kullanım ve sahiplik kavramından farklılaşmasının bir sonucudur. Diğer bir deyişle mülkiyet toprağın mekânsal parçalara ayrılmasıyla belirlenmiyordu. Nitekim, bu uygulama zamanla çoklu mülkiyet gibi bir takım sorunların oluşmasına neden olmuştur. Bu nedenle otlayıcılıktan tarım ekonomisine geçildikçe mülkiyet hakları sistemi değişerek fonksiyonellik özelliğı terkedilerek alan mülkiyetçiliğine geçiş gerçekleşmiştir. Feodalizm döneminde ise mutlak mülkiyetçilik görüşünden yani Roma hukukundan uzaklaşarak, sınırlı bir mülkiyet anlayışı uygulanmıştır. Mülkiyet, toprakların parçalanma riskini sınırlamak amacıyla tasarlanan bir sistem olarak görülmüştür. Modern çağın yaklaşmasıyla feodal mülkiyet anlayışı da değişime uğramak zorunda kalmıştır. Feodalizmin terk edilmesi modern arazi

---

²⁰ Jared Diamond'a (2008) göre M.Ö. 8500 yılında Güneybatı Asyada başlayan yerleşik hayat Maine'in çalışmasında M.Ö. 10.000 yıl önceye dayandırılmaktadır.

piyasası için ön koşuldu. Ancak bu geçiş 1789 Devrimiyle birlikte kademeli ve yavaş değil biranda ve silahlı mücadeleyle olmuştur. 18.yy boyunca feodalizm, mülkiyet tartışmaların ana konusu olmuştur ve mülkiyet haklarının yeniden tartışılması ve yeni bir düzenlenmeye gidilmesi ihtiyacını şiddetle savunulmaya başlanmıştır. İstenilen mülkiyet haklarında eskiye dönüş yani mutlak ve birleşik mülkiyet hakkının*(mülkiyetin fonksiyonel, fiziksel ve yasal olarak tanımlanması) tanınması idi.(Parasi, 2004, 65-70) Bu arada Hegel'in düşünceleri de tüm dünyada meşru mülkiyet kavramını etkiledi. Hegel bireysel özgürleşmenin mülkiyet özgürlüğü ile yakından ilişkisi olduğunu vurgulayarak, feodal taahhüt sisteminden serbest mülkiyete geçişin zor mücadelesi mülkiyetin standardizasyonu için bir hareket olduğunu iddia etmekteydi (Parisi, 2004:75). 18. ve 19. yy'da içtihat mülkiyetin çeşitli önemli kurallarını medeni hukukun genel hükümlerinde yer verdi. Böylelikle mülkiyette birlik (bütünlük) ilkesi bir başlık altında toplandı: fonksiyonel, fiziksel ve yasal birlik.

3.3.4. MÜLKİYET HAKLARI VE HUKUKİ TEMELLERİ

Mülkiyet hakkının var olması sınırsız bir fiiliyet hakkına gelmemektedir (Besley et al, 2010: 4527). Örneğin belirli bir arazinin mülkiyeti size ait olmasına karşılık bu arazi üzerinde yasa dışı bir üretim faaliyeti gerçekleştirmezsiniz söz konusu değildir. Bu nedenle mülkiyetin bir hak olarak tanımlanmasının yanında bu hakkın sınırlarının belirlenmesi iktisat ile hukuk bilimini birbirine yakınlaştırmaktadır.

Hukuksal alanda mülkiyet hakkı, tüm hakların anası olarak kabul edilmektedir. Zira, bu alanda diğer bütün haklar mülkiyet hakkından türetilerek ortaya çıkmıştır. Mülkiyet hakları, XX. yy'a kadar mutlak, sınırsız ve doğal bir hak olarak kabul edilmiştir. XXI. yy da ise malike, toplum yararına bir takım sorumluluklar ve ödevler yükleyen, bu nedenle bu hak üzerinde bazı kısıtlama ve sınırlamaların (imar planları, vergiler, para cezaları, kira kontrolleri, vs) yaşandığı bir değişime uğramıştır(Şimşek, 2010: 182). Pozitif hak-negatif hak sınıflandırılmasında ise

mülkiyet hakları negatif haklar grubunda yer almaktadır. Çünkü mülkiyet hakkı devletin müdahale etmemesi gereken haklar statüsündedir (Şimşek, 2010: 224).

Mülkiyet hakları analizi iki ayaklı bir analizdir. Bu ayaklardan ilki mülkiyet ve iktisadi aktivite ile ilgili iken; ikinci ayağı bu hakların yasal dayanağının sağlanması, korunması, sürdürülmesi ve ekonomik yaşamdaki değişimle birlikte değişime açık olmasıdır. Yasal dayanağın sağlanması bu hakkın gücünü nereden aldığı göstermektedir. Yasalara girmiş bir hak güvence anlamında sağlamlığın ilk koşulunu teşkil etmektedir. Zira güvence altına alınmış bir hak sonrasında ekonomik aktivite hızlanacağı, ex ante, beklenmektedir. Ne var ki, yapılan bazı çalışmalarda bu hakkın dayandığı temel yasanın orijinine göre durumun farklılaştığı görülmektedir. Şöyle ki, hukuk sistemleri genel hukuk (**common law**) ve medeni hukuk (**civil code**) olarak iki kaynağa sahip olmaktadır. İngiliz yasa geleneğini olan Genel Hukuk veya diğer ismi ile örfi hukuk, kaynağını daha ziyade içtihatlerden almakta olup değişime daha açık bir hukuk sistemini teşkil etmektedir. İngiltere, Amerika ve bu ülkelerin kolonilerinin hukuki yapısı örfi hukuka dayanmaktadır. Medeni hukuk ise temel yasal kurallar çerçevesince toplumun adalet sistemini oluşturmaktadır. Rasyonel, ekonomik yaşamın idealize edildiği, ahlaki ilkelerin hakim olduğu hukuki felsefedir. Roma hukukundan türetilen ancak modern anlamda Fransız ve Alman Hukukunun ağırlığını taşıyan medeni hukuk, Kıta Avrupası'nda ve bu ülkelerin kolonilerinde egemen hukuki anlayıştır. Napolyon döneminde geliştirilen Fransız Hukuk sistemi medeni hukukta yer alan ilkelerin tüm zamanları kapsadığını düşüncesi ile değişime kapalı bir duruş sergilerken Alman felsefe, Fransız hukuk sisteminden daha yumuşaktır.

Bugün mülkiyet hakları her ülkede devlet tarafından tanımlanır, uygulanır ve değiştirilir. Bununla birlikte devletlerin tabi oldukları uluslararası sözleşmelerde de mülkiyet hakkının bir insan hakkı olduğunu açıkça ortaya koyan maddeleri bulunmaktadır.²¹ Günümüzde geçerli olan uluslararası anlaşmalar içerisinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi mülkiyet hakkı konusunda diğer insan hakları belgelerine

²¹ Bugün Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında 1967 yılında kurulan Dünya Fikri Mülkiyet Orgütüne (WIPO) bağlı 179 ülke bulunmaktadır.

kıyasla çok daha kapsamlı ve geniş yer vermektedir. Örneğin Evrensel İnsan Hakları Bildirgesinin 17. Maddesi; Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesini 21. Maddesi ve Afrika İnsan ve Hakları Şartı'nın 14. Maddesi dışında genel insan hakları sözleşmelerinde mülkiyet haklarına yer verilmemektedir. Örneğin BM'nin 1966 tarihli ve ikiz sözleşmeler olarak bilinen Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinde mülkiyet hakkına yer verilmediği görülmektedir (Gemalmaz, 2009: 3-5).

Bugün Türkiye'nin de bağlı olduğu AIHM, her bir davayı ilgili devletin iç hukukuna göre yorumlamak yerine kendine özgü bir mülkiyet tanımı benimseyerek sürdürmektedir. Bununla birlikte özel davaları kabul etmeyen AIHM, yalnızca kamu davalarına bakmaktadır. Diğer bir deyişle devlet veya diğer kamu kurumlarının müdahalelerini konu almaktadır. Özel hukuk kişileri arasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar mülkiyet hakkı kapsamında değildir (Şimşek, 2010: 217-224).

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamında mülkiyet hakları Sözleşme'ye Ek 1. No'lu Protokol ile düzenlenmiştir. Sözleşmeye göre mülk kavramı geniş anlamda yorumlanarak parasal değer ifade edilebilen hemen hemen her unsur mülkiyet kavramı altında yorumlanmaktadır (Şimşek, 2010: 219).²²Sözleşmenin 1. Maddesi mülkiyetin korunması başlıklıdır:

“Her gerçek ve tüzel kişinin mal ve mülk dokunulmazlığına saygı gösterilmesini isteme hakkı vardır. Herhangi bir kimse ancak kamu yararı sebebiyle ve yasada öngörülen koşullara ve uluslararası hukukun genel ilkelerine uygun olarak mal ve mülkünden yoksun bırakılabilir.” (Şimşek, 2010: 216).

Mülkiyet hakkının AIHS'deki tanımlamasında bir hak olarak ifade edilmemekle birlikte bu şekilde mütalaa edilmektedir (Gemalmaz, 2009:8).

---

²²Para ile ifade edilen her türlü taşınır, taşınmaz, hazine arazisi üzerine inşa edilen gecekondular, yüksek enflasyon dönemlerinde kamulaştırma bedellerinin geç ödenmesi sonucu oluşan gelir kayıpları, haklar, şirket hisseleri, bir zarardan doğan tazminat hakları, her türlü alacak hakkı, patentler, emekli maaş hakkı, müşteri kitlesi, alkollü içki satma ruhsatı, fikri mülkiyet hakları vs. (Şimşek, 2010, sf. 219)

Mülkiyetin yukarıda ifade edilen 1. Maddedeki koruma hakkı ancak ve ancak hak sahibi bağlı bulunduğu ülkenin hukuku çerçevesinde o hakka sahip olması durumunda geçerlidir. İç hukukta hak sahibi değil ise AİHM nezdinde de korunamamaktadır. Ancak iç hukukun bu hakkı mülkiyet hakkı olarak kabul edip etmemesinin bir önemi bulunmamaktadır (Şimşek, 2010: 217). AİHM de mülkiyet hakkının sosyal yönüne ağırlık vererek kamu yararının gerektirdiği durumlarda sınırlandırılabilirliğini belirtmektedir(Şimşek, 2010: 218).

3.3.4.1 ROMA HUKUKUNDA MÜLKİYET HAKLARI ANALİZİ

Mülkiyet hakları Roma hukukunda neredeyse mutlak (**absolute**) olarak görülmektedir. Roma hukuku mülkiyeti, önce gelenin önce görenindir düşüncesine dayandırmaktadır. Bu anlayışta mülkiyet tartışmasız ilk kullanım hakkından (irtifak hakkı) doğmaktadır (Hoppe, 2004:57). Oturulmayan topraklar (toprakla ile daha çok tanımlanmak istenen tarımsal alanlar) gibi herhangi “*boş şey*” kullanılcaya kadar ortak mülkiyettir diyen *res nullius* prensibiyle açık bir benzerliğe sahiptir (Wood, 2012: 153).

Roma hukuku farklı mülkiyet hakları tanımlamaları yapmaktadır. Mülkiyet (ownership) yasanın izin verdiği sınırlar içinde kimsenin sahip olduğu şeyi kullanma hakkı; izinsiz girme hakkı (**trespassing right**) başka birinin arazisine girme hakkı; Satamama veya özelliklerini değiştirememeye kısıtı altında başka birine ait olan bir şeyi kullanma hakkı veya kiralama hakkı (**usus fructus**); kiraya verememe, satamama veya niteliğini değiştirememeye kısıtı altında başkasına ait olan bir şeyi kullanma hakkı(**usus**) ve başkasına ait olan bir şeyi tutma ama kullanamama hakkı (**pawn**) olarak tanımlanmaktadır. Böylelikle Roma hukukunda mülkiyetin dört temel bileşeni bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Bunlar(Pejovich, 1990: 28):Bir varlığı kullanma hakkı (usus)

1. Bir varlıktan elde edilen faydayı elde etme hakkı(usus fructus)
2. Bir varlığın şeklini veya özünü değiştirme hakkı(abusus)

3. Yukarıda ifade edilen koşullar altında bir varlık üzerinde karşılıklı anlaşılan bir fiyattan başka birine devir etme hakkı

Dominium ve imperium kavramları Roma döneminden bu yana batı siyasi düşüncesinin çoğunda güce ilişkin betimlenen bir kavramdır. Diğer bir deyişle mülkiyet ile egemen iktidar ve yargı arasındaki ilişkileri ifade etmektedir (Wood, 2012: 154). Doğal hukukun babası olarak görülen Hollanda'lı Grotius egemen bir yargının altında olsa bile işgal edilmemiş toprakların üstünde bu yargı sisteminin dışındaki bir işgalcinin mülkiyet hakkının olduğunun iddia edilebileceğini vurgulamaktadır (Wood, 2012: 155). Roma hukukunda önce gelen alır prensibi res nullius prensibiyle kendini göstermektedir. Bu prensibe göre oturulmayan topraklar gibi her hangi "boş şey" kullanılıncaya kadar ortak mülkiyete tabidir (Wood, 2012: 153).

3.3.4.2. T.C. ANAYASASINDA VE TÜRK MEDENİ HUKUKUNDA MÜLKİYET HAKLARI

Mülkiyet kavramı, ilk toplum hayatından bugüne kadar töre ve kurumların sürekli gelişmesi sonucu ortaya çıkmış sosyal bir kurum olduğu için üzerinde uzlaşmış bir kavram tanımı olmadığı gibi hakkın niteliği, kapsamı, sınırlandırma amaçları ve şartları yönünden de devletler arasında önemli farklılıklar söz konusu olan bir kavramdır (Şimşek, 2010:183).

Temel anlamda liberal, Marksist ve sosyal devlet anlayışına göre sınıflanan ekonomik ve hukuki yapı içerisinde Türkiye, Anayasasının 2. Maddesinde sosyal bir hukuk devleti olarak kendini tanımlamaktadır (1982 Anayasası, Madde:2). Bu bağlamda karma veya sosyal devlet anlayışı içerisinde mülkiyet, mutlak ve sınırsız özelliklerinden sıyrılarak kamu yararı uyarınca sınırlanabileceği gerçeği ile tanışmıştır (Şimşek, 2010: 187).

Türkiye' de mülkiyet hakları 1961 Anayasası'nın 36. Maddesi, 1982 Anayasası'nın ise 35. Maddesinde düzenlenmiştir. 1961 Anayasasınının 36.

Maddesine göre, “Herkes mülk edinme hakkına sahiptir” denilmektedir. 1982 Anayasasının 36. Maddesinde ise bu ifade “herkes mülk edinme ve miras hakkına sahiptir” olarak değiştirilmiştir. Ancak, her iki Anayasa’da önemli farklılıklar söz konusudur. 1961 Anayasası’nın sosyal ve ekonomik haklar bölümünde yer alan mülkiyet hakları, 1982 Anayasası’nda değişerek bireysel haklar bölümüne alınarak yeri değiştirilmiştir. Böylelikle mülkiyet hakkına olan bakış açısı da değişmiştir. 1961 Anayasası, bu hakkı Roma hukundaki sınırsız hak özelliği ile kabul etmiş olmasına karşın, 1982 Anayasasında bu özellik değişmiştir. Değişen bu özellik ile mülkiyetin kişilere haklar yanında bir takım ödevler de yüklediği kabul edilmiştir(Şimşek, 2011: 210).Bireysel hak ve yükümlülükler altında tanımlanan bu eğilimin doğal sonucu ise kanun hükmünde kararname ile mülkiyet haklarının düzenlenememesidir.Bir başka farklılık ise kapsamı eşya ile sınırlı olan 1961 anayasasına karşın, 1982 Anayasası eşyanın yanı sıra soyut mülkiyet hakkını da muhteva etmesidir (Şimşek, 2010: 184-189). Anayasanın 35.Maddesine göre mülkiyet hakkı kapsamına sadece eşya değil, patent, marka, fikri mülkiyet hakları, sanat eserleri gibi maddi bir varlığı olmayan(**intangible**) soyut haklar da girmektedir. Zira mülkiyet AİHS para ile ifade olan tüm değerleri ifade etmektedir(Şimşek, 2010: 189).

Anayasasının 35.Maddesi Roma hukukunun kabul ettiği yaklaşımı benimseyerek mülkiyet hakkının kişiye mülkü üzerinde kullanma, ondan yararlanma ve onun hakkında tasarrufta bulunma hakkını vermektedir. Bununla birlikte bir kimsenin başkasının hakkına zarar vermemek ve yasaların koyduğu sınırlamalara da uymak koşuluyla bir şeyi dilediği biçimde kullanma, ürünlerinden yararlanma, tasarruf etme (başkalarına devretme, biçimini değiştirme, harcama, tüketme, yok etme) şeklinde tanımlanmaktadır. Altı çizilmesi gereken husus Anayasanın 14.Maddesinde kişilere temel hak ve özgürlükleri kötüye kullanmayı yasaklamasıdır. Kişilerin sahip olduğu bu haktan sadece vatandaşlar değil yabancılar da faydalanabilmektedir. Bununla birlikte kamu mülkiyeti Anayasanın 35. Maddesininin ikinci ve üçüncü fıkrasında

“bu hakkın ancak yasayla sınırlanabileceği, kullanılmasının toplum yararına aykırı olamayacağı.....”

hususları kamu mülkiyetini de kapsamaktadır. Kamu mülkiyeti de özel mülkiyet gibi kamu yararı amacıyla sınırlanabilir ve toplum yararına aykırı biçimde kullanılamaz. Mülkiyet haklarının hangi hallerde kısıtlanabileceği Anayasanın 43, 44, 46, 47, 63, 73, 168 ve 169.Maddelerinde düzenlenmiştir. İfade edilen kısıtlamaların özünde kamu yararı ilkesi bulunmaktadır (Şimşek, 2010: 199). Bununla birlikte hangi durumlarda kamu yararı ilkesinin benimseneceği konusunda takdir yetkisi kanun koyucuya aittir. Benzer şekilde kamu mülkiyetini sonlandıran düzenlemelerin de yine kanun ile yapılması zorunludur. Böylelikle kamu mülkiyetini sonlandıracak merci yasama organıdır (Şimşek, 2010: 196).

Türk Medeni Kanunun dördüncü kitabı, eşya hukuku hükümlerine yer vermektedir. İlgili kitabın birinci bölümünün 683. Maddesinde

“Bir şeye malik olan kimse, hukuk düzeninin sınırları içinde, o şey üzerinde dilediği gibi kullanma, yararlanma ve tasarrufta bulunma yetkisine sahiptir” denilmektedir

Medeni Kanunun 684, 684 ve 686. Maddelerinde mülkiyetin kapsamının bütünüleyici parça, doğal ürünler ve eklentilerini de kapsadığını belirtmektedir. Kanunun 973. Madde ise zilyetliği

“Bir şey üzerinde fildi hakimiyeti bulunan kimse onun zilyedir” şeklinde tanımlamaktadır.

Bununla birlikte mülkiyetin taşınır ve taşınmaz mülkiyet olarak sınıflandırmasına rağmen taşınmaz mülkiyetten kasıt soyut mülkiyet değildir. Madde 704 taşınmaz mülkiyetin kapsamının,

1. Arazi
2. Tapu Kütüğünde ayrı sayfada kaydedilen bağımsız ve sürekli haklar
3. Kat mülkiyeti kütüğüne kayıtlı bağımsız bölümler

olarak sıralamaktadır. Dolayısıyla medeni kanunda, patent, marka, endüstriyel tasarım, faydalı model, coğrafi işaret, fikri eser, telif hakkı gibi fikri ve sınai mülkiyet hakları kapsam dışı bırakılmıştır. Medeni kanun mülkiyet anlayışını eşya hukuku ile sınırlamaktadır. Ancak kanundaki bu açık yukarıda ifade edildiği gibi Anayasa'nın mülkiyet tanımı ile giderilmektedir. 1982 Anayasası AİHM'nin kabul ettiği tanım olan para ile ifade edilebilen her şeyi mülkiyet sınırlarının içinde görme eğilimindedir. Bunun dışında 5846 sayılı fikri ve sanat eserleri kanunu ile entelektüel mülkiyet korunma altına alınmaya çalışılmaktadır. 5846 sayılı kanunun kapsamı İlim ve edebiyat eserlerini, musiki eserleri, güzel sanat eserlerini²³, sinema eserlerini, yazılı fikir ve sanat ürünlerini²⁴, yazılım programlarının uyarlanılmasını, veri tabanları ile sınırlıdır (5486 Sayılı Kanun, 2008).

Fikri Haklar 5846 sayılı 1951 tarihli Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile güvence altına alınmışken Sınai mülkiyet hakları 1995 tarihli 551 sayılı Patent Haklarının Korunması hakkında KHK, 555 sayılı Coğrafi işaretlerin korunması hakkında KHK, 556 sayılı Markaların Korunması hakkında KHK ve anılan KHK'lerde değişiklik yapan 5194 sayılı Kanun ile söz konusu haklara ilişkin cezai hükümlerin yer aldığı 4128 sayılı 03.11.1995 günlü Kanun kapsamına alınmıştır.

Dünya Fikri Mülkiyet Hakları Örgütü'nün kökeni 19.yy. da imzalanmış olan Sınai Mülkiyetin Korunmasına dair Paris Sözleşmesi (1883) ve Edebiyat ve Sanat Eserlerinin Korunmasına dair Bern Sözleşmesi (1886)'ne dayanmaktadır. Türkiye bugün ondört anlaşmaya taraf olmakla birlikte telif hakları ve müzik eserlerinin icraları ve kayıtlarına taraf değildir.

---

²³Yağlıboya, sulu boya tablolar, gravürler, tekzipler, oyma kakma veya benzeri usullerle maden, taşağaç ve diğer maddelerle çizilen eserler, kaligrafî, serigrafî, heykeller, kabartmalar ve oymalar, mimarlık eserleri, El işleri ve küçük sanat eserleri ile tekstil, moda tasarımları, fotografik eserler ve slaytlar, grafik eserleri, karikatür eserleri,

²⁴Tercümeleler, roman, hikaye, şiir, tiyatro piyesi, musiki, güzel sanatlar, ilim ve edebiyat eserlerinin film haline sokulması veya filme alınmaya ve radyo televizyon ile yayıma müsait şekile sokulması, musiki aranjman ve tertipleri, güzel sanat eserlerinin bir şekilden diğer şekle sokulması, bir eser sahibinin bütün veya aynı cinsten eserlerinin külliyat haline konulması, henüz yayınlanmamış bir eserin ilmi araştırma ve çalışma neticesinde yayınlanmaya elverişli hale getirilmesi, başkasına ait eserin izah veya kısaltılması

IV. BÖLÜM

AMPRİK ANALİZ

4.1. MÜLKİYET HAKLARI İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ

İktisadi büyüme, üretim sürecine daha fazla toprak, emek, sermaye veya girişimci yeteneğinin dahil olmasıyla ortaya çıkmaktadır ya da üretim faktörlerindeki verimliliğin artmasıyla oluşmaktadır. Yakın geçmişe kadar üretim faktörlerindeki verimlilik artışı ile büyüme literatürü, ağırlıklı olarak genişleyen piyasalar, teknolojik ilerleme ya da beşeri sermayeye yapılan yatırımlar üzerinde durmaktaydı. Ancak literatürde yeni eğilimler bir toplumun kurumsal yapısının, o toplumun iktisadi ve politik aktivitelerini yönlendirici ve teşvik edici bir unsur sağladığı görüşü üzerinde daha fazla bir araya gelmektedir (North, 1997b: 13). İstikrarlı politik yapı, açıkça tanımlanmış ve uygulanan mülkiyet hakları, sözleşmelerin düşük maliyetle yürürlükte olması gelişmiş ülke başarılarının altında yatan düşük işlem maliyetlerinin nedenlerini oluşturmaktadır. Büyüme literatüründe eksik olan nokta ise yıllarca göz ardı edilen verimlilik artışındaki bu kurumsal çerçevedir (North, 1997d:14). North devrimsel değişimlerin sonuçlarının informel kısıtlar ile yeni formel kurallar arasındaki gerilime bağlı olacağını söylemektedir. Çünkü formel kurumlar hızla değişirken informel kısıtlar yavaş yavaş değişmektedir (North, 1990: 91).

İktisatçılar Smith'in vurguladığı sağlam mülkiyet haklarının ekonomik aktiviteyi hızlandıracağı düşüncesini uzun yıllardan bu yana kabul etmiş olmalarına karşın son yıllarda bu önemli unsurun niceliği üzerinde araştırmalar yapılmaktadır. Bu amaçla yola çıkan araştırmalarda mülkiyet hakları ile beraber hukuk sistemi de analize konu olmaktadır.

Mülkiyet hakları ile iktisadi büyüme yazınında teorik çalışmalar ilk defa 1976 yılında Baltensperger' in kredi sözleşmelerinin sadece faiz oranlarından etkilenmedikleri, teminat gibi fiyat dışı unsurlardan da etkilendiklerini açıklayan

makalesine dayandırılmaktadır. Ancak mülkiyet hakları ile iktisadi büyüme arasında tesadüfi bir ilişkinin olmadığını belirten ve bu alana dikkatlerin daha yoğun çekilmesine neden olan çalışma Amerikan iktisatçı Douglas North'un 1981 yılında yayınlanan *Structure and Change in Economic History* adlı kitabıdır. North bu çalışmada ülkeler arasında yatırım farklılıklarında mülkiyet hakları ve sözleşmelerin uygulama biçimlerinin, yatırım kararlarını etkileyen unsurlar olarak öne çıkarmaktadır. Zira kötü işleyen bir mülkiyet hakları sistemi, sermayenin marjinal ürünü ile getiri oranı arasındaki kamanın açılmasına sebep olacaktır. Bu durumda yatırımcının kararı sermayenin marjinal ürünü aynı olan iki ülke arasında, güçlü mülkiyet haklarına sahip ülke lehine gelişeceği yönündedir (North, 1981) Bununla birlikte Feder'in 1985, Besley' in ise 1995 yılındaki makaleleri bu alanda ilk resmi makaleler olarak atıf almaktadır. Öyle ki resmi bir tapu senedi, borç verenin teminat kayıp riskini düşürerek toprağın bir teminat olarak kabul edilmesine neden olacak; mülkiyeti doğrulamaya dair bilgi maliyetini düşürecek ve geri ödenememe durumunda haczedilebileceği için, etkin kaldıraç oranını düşürecek ve teminatın net değerini artıcağını ifade etmektedir. Böylelikle mülk senedine sahip fon talep eden kişiler, daha kolay ve hızlı sermaye elde edebileceklerdir (Field ve Toreno, 2006: 4). Ayrıca bir önceki bölümde detaylı açıklandığı gibi Besley bilginin tam ve asimetrik olduğu rekabetçi piyasalar üzerine yaptığı çalışmasında eğer bilgi tam ise bu durumda teminatın kredi maliyetlerini düşüreceğini, bilginin asimetrik olduğu ortamda ise teminat sorununu azaltarak bankaların kredi tayinleme eğilimini düşüreceğini ifade etmektedir (Field ve Toreno, 2006: 4; Besley ve Ghatak, 2010: 2341).

Mülkiyet hakları ile ekonomi arasındaki ilişkiler iki temel koldan ilerlemektedir. Bunlar mikro ve makro analiz konularıdır. Hernando de Soto'nun başını çektiği grup, mikro analiz kolundan ilerleyerek, gelişmemiş ülkelerde kullanılmayan varlık ve girişimcilik yeteneği üzerine, bu faktörlerin atıl kalmalarının başlıca nedenini mülkiyet haklarındaki yetersizlik olarak göstermektedir. Zira bu kaynaklar söz konusu noksanlık nedeniyle sermayeye dönüşmemektedir. De Soto bugün dünyada mülkiyet altına alınmamış varlıklar toplamının yaklaşık 9.3 trilyon

dolar olduğunu belirtmektedir(Stubbs, 2014: 402). Makro kanalı temsil eden grup ise Yeni Kurumsal İktisatçılardan oluşmaktadır. North'un başını çektiği bu grup, iyi tanımlanmış mülkiyet haklarını ve sağlam kurumları büyümenin kaynakları olarak göstermektedir(North, 1981)

Mülkiyet haklarının ekonomik büyümenin kaynakları olarak gösterilmesi 1989 yılında John Williamson'un ileri sürdüğü Washington Uzlaşısında²⁵ da yer almaktadır. Tablo 4.1..'de görüldüğü üzere Washington Uzlaşısı, orijinal ve genişletilmiş olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Merkez ülkeler tarafında çevre ülkelere sürdürülebilir büyüme için gerekli şartları sıralandığı bu liste istikrarı sağla, özelleştir, serbestleştir (“**Stabilize**”, “**Privatize**”, “**liberalize**”) şeklinde özetlenebilir (Sak,2009: 2). Bu bağlamda, mülkiyet haklarının güvence altına alınması uzlaşının orijinal koşullarında yer almaktadır. Washington Uzlaşısı neo liberal kalkınma reçetesi olarak kabul görmektedir. Neo liberal kalkınma reçeteleri

---

²⁵2008 Yılında Yaşanan Kriz Sonrası, IMF ve DB, Washington Uzlaşısının, bu kurumların yönetim yapısının ve ekonomi politikalarının eleştirilmesi nedeniyle 2009 yılında İstanbul'da toplanmış ve bir dizi kararlar almışlardır. Krizlerin sürekli gelişmekte olan ülke piyasalarından kaynaklanmadığı gerçeği ile alınan kararlar arasında, gelişmekte olan ülkeler kadar gelişmiş ülkelerin de finansal piyasalarının yakından takip edilmesi gerekliliği karara bağlanmıştır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin bu kurumlar içinde temsil yeteneğinin artırılması da çıkan sonuçlar arasındadır. Böylelikle Washington Uzlaşısının eleştirileri kurumlar tarafından da kabul edilmeye başlanmıştır.(Sak, 2009, sf.2-6)

Tablo 4.1. Washginton Uzlaşısı

	ORGİNAL WASHINGTON UZLAŞISI		GENİŞLETİLMİŞ WASHINGTON UZLAŞISI
1	Mali Disiplin: Kamu Harcamalarının Yeniden Yapılandırılması	9	Şirket Yönetimi
2	Vergi Reformu	10	Rüşvetin Durdurulması
3	Faiz Oranı Liberilizasyonu	11	Esnek Emek Piyasası
4	Rekabetçi Döviz Kuru	12	DTÖ Kurallarına Bağlılık
5	Ticaret Liberilizasyonu: Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımına Açıklık	13	Uluslararası Finansal Standartlara Bağlılık
6	Özelleştirme	14	Sermaye Hesabının İhtiyatlı Açılımı
7	Deregülasyon	15	Döviz Kuru Rejimlerinde Ara Rejimlerden Kaçınma
8	Mülkiyet Haklarını Güvence Altına Alma	16	Bağımsız Merkez Bankası Enflasyon Hedeflemesi
		17	Sosyal Güvenlik Ağı
		18	Yoksulluğu Düşürme Programı

Kaynak:Rodrik,Growth Strategies, NBER Working Series, No: 10050,2003, pg.44

gelişmekte olan ülkelerde halkın büyük çoğunluğu tarım sektöründe istihdam edildiği için neo liberal kalkınma reçeteleri tarımsal reformlarla başlamaktadır.

Tarımsalreform, devlet alım sisteminin terkedilmesiyle birlikte bu alanda rekabetçi yapının oluşumunun altını çizmektedir. Tarımsal alanda fiyat liberalizasyonu sonucu tarım arazilerinin özelleştirilmesini salık veren program,artıkucuz tarımsal ürünlere erişimin ortadan kalkacağından devletin örtük vergi gelirlerinden de mahrum kalacağını belirterek devlet için yeni bir vergi reformu uygulanmasını önermektedir. Böylelikle artan gıda ürünleri fiyatı karşısında, şehirlerde ücretli çalışanların ücret artışı talebine yönelik olarak bu kez şehirlerdeki devlet teşekküleri fiyat ve ücretleri dengelemek adına şirketleşmeye yöneltilmelidir. (must be corporatized). Kapalı ve rekabetçi olmayan ekonomilerde, üretim genelde tek el firmalar tarafındangerçekteği için yurt dışından ithal fiyat disiplini sağlamak adına dış ticaretin liberalizasyonu gündeme gelmektedir. Dışa açıklık ise beraberinde finansal reformu zorunlu hale getirecektir. Bununla birlikte emek piyasasında sosyal çalışma alanında sosyal güvenlik sistemi kurulmalıdır. Görüldüğü üzere batılı ekonomi anlayışında mülkiyet hakları, piyasa ekonomisinin işlerliği, makroekonomik istikrar, kalkınma reçetelerinin köşe taşlarını teşkil etmektedir (Rodrik, 2003: 7). Kısaca yukarıda da ifade edildiği gibi reçetenin her çevre ülke için özü, mülkiyet haklarının tanımlanması, liberalizasyon, özelleştirme yeni üretim sistemine uygun şekilde emek piyasasının düzenlenmesidir.

4.1.1. MÜLKİYET HAKLARI İLE İKTİSADİ BÜYÜMEYİ OLUMLAYAN ÇALIŞMALAR

Mülkiyet hakları ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkiyi ampirik olan ölçmeyi deneyen bir dizi çalışma bulunmaktadır. 1990'lı yılların başında başlayan bu çaba günümüze doğru giderek artmaktadır. Bu alanda ilk çalışma, 1991 yılında Barro'nun 1960-1972 yılları arasında, 72 ülkeye incelediği çalışmadır. Bu çalışmada uzun dönemli büyüme oranları verisiyatak kesit(cross section) yöntemiyle analiz edimeye çalışılmıştır. Sonuç itibarıyla, mülkiyet haklarının kişi başı reel GSYİH büyüme oranı ve yatırımlarla olan ilişkisi, teoremin beklentisi yönünde, pozitif olduğu sonucuna ulaşmıştır. Barro, mülkiyet haklarının kişi başına büyüme üzerindeki

etkisini ölçmek için doğrudan mülkiyet hakları serisi değil bir gölge değişken (**proxy variable**) kullanmıştır. Bu amaçla, Gastil'in 1987 yılındaki çalışmasında yer alan, 1-7 arasında sıralanan ve yüksek değer in düşük politik haklar anlamına geldiği politik haklar ordinal serisini mülkiyet hakları serisi olarak kullanmıştır (Barro, 1991: 284-289). Diğer bir deyişle Barro mülkiyet haklarıyla demokratikleşmeyi birbirlerine denk ifadeler olarak yorumlamıştır.

Barro'nun konuyla ilgili bir sonraki çalışması 1996 yılında yayımlanmıştır. Bu çalışmasında Barro, 1960-1990 yılları arasında, yüz ülkeyi kapsayan bir panel data analizi gerçekleştirmiştir. Bağımlı değişken, bağımsız değişkenlerin önceki değerleri ile regresyona tabi tutularak gerçekleşen çalışma, 1965-1975; 1975-1985 ve 1985-1990 olmak üzere üç döneme ayrılarak analiz edilmiştir (Barro, 1996: 17). Sonuç itibarıyla, reel kişi başına büyümedeki başarımı yüksek okullaşma oranı, uzun yaşam beklentisi, düşük doğurganlık, düşük kamu harcamaları, hukukun üstünlüğü, düşük enflasyon ve dış ticaret hadlerindeki gelişme sonucu elde edildiği ortaya çıkmıştır. Çalışmada ülkelerin yer aldığı bölge gölge değişkeniyse anlamlı görülmemektedir. Bu bağlamda dış ticaret hadlerindeki bir gelişme yatırım ve istihdam kararlarını etkilemediği müddetçe reel GSYİH üzerinde etkili olmazken ülkenin refah artışına yol açtığını belirterek bu değişkenin anlamlı ancak açıklama gücünün düşük olduğunu söylemektedir (Barro, 1996: 20-21). Yatırımlar ve büyüme arasındaki ilişkiyi neo klasik açıdan da değerlendirdiği bu çalışmasında yatırımlardan büyümeye değil Blömstrom, Lipsey ve Zejan'ın 1993 çalışmasında ortaya koydukları gibi büyümeden yatırım artışına doğru nedenselliğin olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bununla birlikte yatırımları uyaran diğer unsurlar, beklenen yaşam süresi, hukukun üstünlüğü ve demokrasi değişkenleridir (Barro, 1996: 22-23). Hukukun üstünlüğü a priori büyüme ve yatırımlar üzerinde en fazla öneme sahip olması beklenen değişkendir. Analize göre 0 ila 6 arasında ölçeklendirilen hukukun üstünlüğü değerlendirilmesinde 1 derecelik bir artışın büyüme üzerinde 0.5 puan (percentage points) paralel etkide bulunduğu görülmektedir (Barro, 1996: 20).

Mülkiyet hakları literatüründe önemli yere sahip olan Knack ve Kneefter, çalışmalarını 1995 yılında yayınlamışlardır. Büyüme ve yakınsama hipotezinde kurumların, özellikle mülkiyet haklarının tarihsel rolünü ortaya çıkarmaya çalıştıkları çalışmanın yayınladığı tarihte mülkiyet hakları endeksi henüz oluşmadığı için Barro gibi Knack and Kneefter da bu değişken için gölge değişken (**proxy variable**) kullanmak zorunda kalmışlardır. Ancak Barro'da veya kendinden önceki benzer çalışmalarda sıklıkla kullanılan politik bağımsızlık ve demokrasi gibi kriterleri veya Freedom House'un (FH) 1972 yılından bu yana yayınladığı Gastil Endeksindeki değişkenleri kullanmak yerine farklı serileri kullanarak daha sağlam sonuçlara ulaşmışlardır. Bu çerçevede yazarlar "devletleştirme riski" ve "hukukun üstünlüğü" kriterlerini ölçmeyi amaçlayan Uluslararası Ülke Riski Rehberi (ICRG) ve İş Çevresi Risk İstihbaratı (BERI) içerisinde yer alan göstergelerden yararlanmışlardır. ICRG'den devletleştirme riski, sözleşmelerin devlet tarafından fesh edilmesi, devlet içersinde yolsuzluk ve bürokrasi kalitesi, kullandıkları değişkenlerdir. BERI' den ise "sözleşmelerin uygulanabilirliği ve altyapı kalitesi" ile "potansiyel millileştirme" ve "bürokrasi kalitesi" değişkenlerini kullanmışlardır (Knack ve Kneefter, 1995: 210-2012). 1974-1989 yılları arasında yıllık kişi başı GSYİH artış ortalamasının, kurumsal ve siyasi faktörlerle analiz edildiği çalışmada, devrimler ve suikastlar gibi siyasi kırılmalarla, kurumsal faktörlerin büyüme üzerindeki etkisini kurumsal faktörler lehine açıklamaya çalışmaktadır. Ayrıca koşullu yakınsama hipotezinin kurumsal faktörlerin analize dahil edildiği durumda modelin parametrelerinin açıklama gücü daha sağlam çıktığını belirtmektedirler (Knack ve Kneefter, 1995: 216-218)

Yeni Kurumsal İktisatçıların günümüzdeki önemli temsilcileri arasında Acemoğlu, Johnson ve Robinson (AJR) yer almaktadır. Özellikle Acemoğlu, mülkiyet hakları, hukukun üstünlüğü, demokrasi, sömürgecilik gibi kurumlar üzerine yoğunlaşan bir iktisatçıdır. AJR'nin 2001 yılındaki çalışmaları, Avrupa ülkeleri tarafından kolonileştirilen ülkelerin ekonomik büyüme yapısını, mülkiyet hakları ve kurumlar açısından değerlendirmektedir. 64 eski koloni ülkesinde kişi başı GSYİH'nin 1995 yılındaki artış oranıyla, 1985-1995 yılları arasında devletleştirme

riskine karşın ortalama mülkiyet hakkı koruması arasındaki ilişkiyi yatay kesit analizi-OLS yöntemiyle ölçmeye çalışmışlardır. Kullanılan mülkiyet hakkı endeksi ilk kez 1995 yılında Knack ve Keefer tarafından kullanılan ICRG endeksinden elde edilen gölge değişkenle ölçülmüştür. Endeks 0 ila 10 arasında değer almaktadır. Endeks değeri sıfıra yaklaştıkça devletin özel kesimin elindeki mülkiyeti devletleştirme olasılığı artmakta, 10'a yaklaştıkça azalmaktadır (Acemoğlu et al, 2001: 1387).Bu bağlamda üç öncül önerme bulunmaktadır. İlki, kolonileşme politikası olarak ülkeleri iki ayrı gruba ayırmışlardır. İlk grupta koloni ülkenin sahip olduğu kaynakları sömürme gayesi ile mülkiyet haklarının güvence altına alınmadığı ülkeler bulunmaktadır. Belçika'nın Kongo'da; İspanya ve Portekiz'in Latin Amerika'da veya Fransa'nın Tunus'taki uygulaması buna örnek olarak gösterilebilmektedir. Diğer grupta ise kolonileşen ülkeye ana ülkedeki yapıyı taşıma amacını güden kolonileştirme politikası yer almaktadır. Bu nedenle pek çok Avrupalı bu topraklara göç edip yaşamaya başlamıştır. Örnek: ABD, Yeni Zelanda, Kanada, Hong Kong, Singapur. İkinci olarak, politik farklılık kolonileşen ülkeye göç imkanlarının olup olmasına bağlı olarak değişmektedir. Salgın hastalığın olduğu topraklar ilk grupta yer almaktadır(Acemoğlu,Johnson, Robinson,2001: 1370). AJR, Avrupalıların göç etmek için alternatif kolonilerdeki ölüm oranlarını (her 1000 Avrupalı -Asker, piskopos ve denizci- için ölüm oranı) kendilerine referans aldıklarını söylemektedirler. Ölüm oranlarının düşük olduğu ülkelere göç ettiklerini ve ana ülkedeki yapıyı, göç ettikleri ülkelerde de oluşturduklarını ve "sağlıklı" yapı sayesinde bugün kolonileşen ülkeler arasında Avrupalılar tarafından göç edilen ülkelerin, kişi başına ekonomik büyümesinin, ölüm oranı yüksek ülkelere göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmaktadırlar. Ölüm oranlarının yüksek çıkmasına neden olan felaketler (yüzde 80) ise Avrupalıların bağışıklık sisteminin zayıf olduğu sıtma ve sarıhumma hastalıklarıdır. Böylelikle AJR' ye göre Afrika'nın dünyanın gelir düzeyi en düşük kıtası olmasının sebebi, sadece coğrafi ve kültürel özelliklerle açıklanamamakta ve bu nedenle bölgedeki eksik kurumsal yapılarla ifade edilmelidir (Acemoğlu, Johnson, Robinson, 2001: 1372).Elde edilen sonuçlara göre kurumsal özellikler, kişi başı gelirdeki değişimin yarısından fazlasını açıklamaktadır. Bununla birlikte Barro'nun tersine çalışmalarında ülkenin coğrafi olarak hangi enlemde

bulunduğu da anlamlı çıkmıştır (Acemoğlu, Johnson, Robinson, 2001: 1380). Ve son olarak kolonilikten bağımsızlığa geçildikten sonra da mevcut kurumların sürdürölüp sürdüröllediği de büyüme üzerinde etkilidir (Acemoğlu, Johnson, Robinson, 2001: 1370). Ayrıca bulunan ilişki İngiltere kolonileri örneklemeden çıkartıldığı durumda da anlamlı çıkmaktadır (A.g.e, 2001: 1387).

Kısaca AJR çalışmanın sonucunda yüzyıl öncesinde kolonilerdeki ölüm oranlarının, bugün bölgedeki büyüme oranları üzerinde dolaylı bir etkiye sahip olduğu, bu dolaylı mekanizmada kurumların oluşması ve kullanılması üzerinden etkisini gösterdiğini ifade etmektedir. Sömürgeci devletlerin kimlikleri, yasal orijin, iklim, din, coğrafya, doğal kaynaklar, toprağın kalitesi ve etnik dil farklılıkları gibi diğer değişkenleri de kontrol amaçlı analize dahil etmelerine karşın AJR'nin kurmuş oldukları hipotezler istatistiksel olarak anlamlı çıkmaktadır. Literatürdeki diğer tartışmaların tersine, yasanın kaynağının örfi hukuk olup olmaması veya ekvator dan uzaklık veya coğrafya (Jeffrey Sachs'ın iddia ettiği gibi) ekonomik aktivite üzerinde etkiye sahip değildir (A.g.e, 2001, 1373).

2001 yılındaki çalışmalarında coğrafyanın büyüme üzerinde etkili olmadığını göstermeye çalışan AJR, 2002 yılında başka bir çalışmayla büyümenin, coğrafya ile değil mülkiyet haklarıyla açıklanabileceğini tekrar etmişlerdir. Büyümenin kaynağı olarak coğrafi özelliklerin olduğuna vurgı yapan Machiavelli, Montesquie, Toynbee, Marshall, Myrdall, Diamond ve Sachs'ın tersinde AJR, coğrafi özelliklerin büyüme üzerinde etkiye sahip olmadığını bunun yerine ülkedeki kurumsal yapının önemli olduğunun altını çizmektedirler. Bu amaçla ülkelerdeki yapıyı ikiye ayırmaktadır. Bunlardan ilki özel mülkiyet kurumudur. Bu kurumun yerleşmesi başarılı iktisadi performans ve yatırım güdüsü için elzemdir. Diğer i ise ilkinin tersine ülkede sömürücü kurumlar (**extractive institutions**) olarak adlandırılmaktadır. Sömürücü kurumlar ülkede gücün, küçük bir elit sınıfın elinde yoğunlaşmasını ve nüfusun büyük kısmı için devletleştirme, devlet eliyle el koyma riskinin yüksek olduğu

durumu ifade etmektedir. Bu ikinci yapı ise ilkinin tersine yatırım ve ekonomik büyümenin önünde en önemli engellerden biridir ²⁶(Acemoğlu et al, 2002: 1235).

Acemoğlu Johson ve Robinson'un 2005 yılında yaptıkları bir başka çalışmada bu kez, 1500-1850 yılları arasında Avrupa ülkelerinin yükselişlerini incelemişlerdir. Özellikle 16.yy'dan başlayarak söz konusu dönemin zengin ülkeleri olan Birleşik Krallık ve Hollanda gibi Batı Avrupa ülkelerindeneden başta mülkiyet haklarının daha güçlü olduğu sorusuna cevap arayan iktisatçılar, yaptıkları araştıma sonucu, Atlantik Okyanusu sayesinde Yeni Dünya, Afrika ve Asya ile ticarete başlayan Batı Avrupa ülkeleri için bu ticaretlerin sadece doğrudan Avrupa'yı etkilemekle kalmasının yanı sıra Atlantik ticaretiyle zenginleşen, mutlak monarşi baskısı altında olmayan ülkelerde ticaret sınıfının genişlemesiyle mülkiyet haklarının tanımlanması ve güçlenmesinin daha olanaklı olduğunu iddia etmişlerdir. Böylelikle Atlantik ticareti dolaylı yoldan Batı Avrupa ekonomilerinin büyümelerine katkı sağlamıştır (Acemoğlu,Johnson, Robinson, 2005: 550-551).

Mülkiyet haklarıyla doğrudan ilişkisi bulunmamasına rağmen kurumlar ve büyüme analizlerinde politik kurumlar²⁷ da önemli inceleme konusudur. Politik kurumların başında ise şüphesiz ülkenin demokratikleşme ölçüsü veya hukukun üstünlüğü ayrı bir değişken olarak ele alınmaktadır. Zira mülkiyet haklarını güvence altına almada demokrasi hükümet üzerinde bir kontrol mekanizması işlevini görmektedir. North'un kurum tanımında anahtar kelime insan davranışları üzerindeki kısıt olduğu için kontrol mekanizması önemli bir kurum işlevi görmektedir (Glasear

---

²⁶ Acemoğlu ve Robinson Why Nations Fail adlı Kitabında Türkiye'de 2002 yılına kadar hukuk ve asker elitizminin yaşandığını bu nedenle demokratik toplum yapısından uzak kaldığını da ifade etmektedir.

²⁷ Ekonomik kurumlar ekonomik güdülerini şekillendirmektedir: eğitilmiş olma güdüsünü, tasarruf ve yatırım güdüsünü, yeni teknolojileri üretme veya bu teknolojilere uyum sağlama güdüsünü vs. İnsanların altında yaşadığı ekonomik kurumlar ise politik süreçlerdir politik kurumlar politik süreçlerin nasıl şekilleneceğini belli etmektedir. Politik kurumlar yazılı anayasalar, toplumun demokratik yapıya sahip olup olmadığı dahil yazılı ve yazısız kurallar olmakla birlikte sadece bunlarla sınırlı değildir. Devletin toplumu yönetme ve düzenleme yeteneği ve gücünde politik kurumlara dahildir. Bu bağlamda politik gücün toplumda nasıl dağıldığı da altı çizilmesi gereken bir durumdur. Bunun göstergesi olarak da farklı grupların amaçlarına ulaşmak için birlikte hareket etme yeteneğine ya da başkalarının kendilerini takip etmeyi engelleme yeteneğinde olup olmadığına bakılır. (Acemoğlu ve Robinson, 2012, sf.42-43)

et al, 2004: 271). Demokratikleşme ile ifade edilmek istenen Gastil' e göre politik sürece doğrudan katılabilme hakkı diğer bir deyişle seçme seçilebilme hakkı olarak tanımlanabileceği gibi sivil özgürlükler de demokrasi kriterleri arasında sıralanmaktadır. Gastil'e göre bu kriterler kendini ifade etme hakkı, organizasyon kurma ve protesto ve gösteri hakkı, eğitim, din, seyahet ve diğer kişisel haklar konusunda bireyin söz sahibi olma hakkıdır (Barro, 1996: 36).

Seymour Martin Lipset'in 1959 yılında büyüyen ekonomilerin demokrasiyi daha fazla talep edeceklerini (Güney Kore ve Tayvan örneğinde olduğu gibi) ileri sürdüğü ve Aristo'ya dayandırdığı hipotezi sonrasında, demokrasinin mi büyümeyi desteklediği yoksa büyümenin mi demokrasiyi desteklediği tartışması gündeme gelmiştir. Barro 1996 yılında demokratik olmayan ülkelerde demokrasiye doğru pozitif bir ilerlemenin büyüme üzerinde anlamlı olduğunu; ancak 0-1 arasında ölçeklendirilen ülkelerde demokrasi 0,5'i geçtikten sonra demokrasinin karesi ile bu ilişkinin negatif bir görünüme döndüğünü ortaya çıkmaktadır (Barro, 1996: 33-37). Bununla birlikte Barro da Stiglitz gibi diktatörlük yönetimlerinde de büyümenin sağlanması mümkün olduğunu altını çizmektedir. Önemli olan gücü elinde bulunduran diktatörün yönetim eğilimlerinin amacının ne olduğudur demektir. Bununla birlikte ister büyümenin politik kurumları güçlendirildiği kabul edilsin isterse politik kurumların büyümeyi güçlendirdiği kabul edilsin her iki görüşün de kesişim kümesi büyüme için mülkiyet haklarının güvence altına alındığıdır.

Acemoğlu ve Robinson' un 2000 ve 2006 tarihli çalışmalarına bakıldığında teknolojiyi geliştiren gelişmenin geniş anlamda, kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi olduğu görülmektedir. Ancak teknolojik gelişmelerin önündeki engel ülkelerin yönetimdeki elitleri (Politik güce sahip olan kesim elit olarak adlandırılmaktadır) olabilmektedir. Eğer ülkede elitlerin elde ettikleri rantlar yüksekse ve teknolojik gelişme, mevcut elitlerin yönetimin değişmesine neden olarsa bu elitlerin teknolojik gelişmeye engel olma tepkisi aynı ölçüde artacaktır (Acemoğlu ve Robinson, 2000: 127). Bu tepkiye politik yerine geçme (**political replacement effect**) etkisi adı verilmektedir (Acemoğlu, 2006: 115). Bununla

birlikte yönetimdeki etkin sınıfın el değiştirmesinin de bir maliyeti vardır. Ancak yönetim için rekabet eden sınıflar teknolojik yeniliklere açık olacaksa topluma yansıyacak maliyet mevcut elitlerin statülerini korumasından daha az olacaktır(Acemoğlu, 2006: 11).

Son olarak ifade edilmesi gereken bir eleştiri konusu mülkiyet haklarını ölçen endekslerin doğruluğu veya tarafsızlığına yönelen şüphelerdir. Stubbs et al 2014 yılında 2000-2010 dönemleri için 156 ülkeyi kapsayan Granger nedensellik çalışması sonrasında bu iddiaların haklılık payının bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. (Stubbs, 2014: 412).

4.1.2 MÜLKİYET HAKLARI İLE İKTİSADİ BÜYÜME ARASINDAKİ İLİŞKİYİ OLUMSUZLAYAN ÇALIŞMALAR

Mülkiyet'in doğal bir hak olarak var olması gerektiği düşüncesinin sahibi John Locke veya mülkiyet konusuna faydacı yaklaşım Bentham, kurumsal yaklaşım Smith veya Hume gibi düşünürlerin ortak paydası mülkiyetin meşruluğu iken, İngiltere'de sanayi devriminin yaşanması ile mülkiyet hakları arasında bir ilişkinin önemini ortaya çıkarması açısından olumsuz sonuç ortaya çıkmaktadır. Bu soru düşünce tarihinde Weber'in adlandırdığı üzere, "**England Problem**" olarak yerini almaktadır (Getzler, 1996: 645).

Benzer şekilde mülkiyet hakları ile büyüme arasında ilişkinin nedenselliğini sorgulayan çalışmalar da literatürde yer almaya başlamıştır. Zira gelişmişlik düzeyi arttıkça ülkelerin sahip olduğu mülkiyet haklarının niteliği ve niceliği artış gösterirken bu ilişkinin nereden nereye bir etkileşim gösterdiği de tartışma konusu olmuştur. Kurumsal iktisada muhalif ülkelerin büyümelerinin temeli mülkiyet hakları değil izlenen makroekonomik politikalar olduğunu savunan Kurumsal İktisat'a muhalif araştırmalar da mevcuttur. Bu düşünceyle, Henry ve Miller'in (2002) çalışması her ikisi de eski İngiliz sömürgeleri olan Barbados ve Jamaica'yı ele almaktadır. Her iki ülke analize konu olan çalışmanın başında farklı kurumsal

yapılara sahip olmamalarına karşın Barbados ve Jamaika'yı iki eski İngiliz kolonisi, iki küçük ada ekonomisi ve ataları Karayiplerden adaya şeker ekimini getiren Afrikalılar olarak özetlemektedirler. İngilizlerden bağımsızlıklarını elde ettiği yıllarda her iki ülke de birbirinin aynı politik, ekonomik ve yasal kurumlara sahiptir: Bunlar, parlamenter demokrasi, anayasa ile güvence altında olan mülkiyet hakları ve İngiliz içtihat hukukuna dayalı yasal düzendir. Ancak 1960 yılında kişi başı reel GSYİH Barbados için 3395 dolar; Jamaika içinse 2208 dolar düzeyindeyken, 2002 yılında bu rakamlar sırası ile 8434 dolar ve 3165 dolar olarak değişim göstermiştir. Böylelikle iki ülke arasındaki ekonomik gelir farkı 1960 yılında 1187 dolardan, 2002 yılında 5269 dolara çıkarak yaklaşık dört kat artmıştır (Henry ve Miller, 2002: 2-3).

İktisatçılara göre başlangıç koşulları ve yapısal kurumsal özellikleri benzer olan iki ülkenin mevcut durumlarındaki fark, AJR'nin altını çizdiği gibi mülkiyet hakları değil, her iki ülkede izlenen makroekonomik politikalardan kaynaklanmaktadır. Zira Jamaika içe dönük, korumacı duvarlarla kendi kentine yeten, kamunun ekonomik aktivitedeki büyüklüğü ve sosyal adalet anlayışı ile gelirin yeniden dağılımı anlayışı sonucunda artan bütçe açıkları ve bu açıkların merkez bankası kaynakları ile finanse edilmesinin karşısında, Barbados'un ihracata dayalı, rekabetçi sistemi yer almaktadır. Ancak asıl önemli nokta IMF'in 1991'de Barbados'un içinde bulunduğu krize karşı devalüasyon reçetesi uygulamak istemesine karşın hükümetim sendika ve üreticilerle anlaşarak ücret ve fiyat düşüşlerini içeren anlaşmaya varmış olması ve enflasyon döngüsüne maruz kalmadan devalüasyonun olumlu etkilerine bu politika ile sahip olma başarısı olarak nitelenmektedir (Henry, Miller, 2002: 7-9).

Mülkiyet hakları görüşüne muhalif bir diğer çalışma Glaeser et al'a aittir. Glasere et al., diktatörlük altında beşeri ve fiziksel sermaye birikimine sahip olan fakir ülkelerin, büyümeyi yakaladıktan sonra, kurumlarında iyileşmelerin yaşanacağı düşüncesine sahip olan Lipset- Przeworski- Barro 'nun karşısında durmaktadırlar. GLLS, 2004 yılındaki çalışmalarında, beşeri sermayenin büyümede kurumlardan daha etkili olduğunu, gelişmemiş ülkelerin diktatörlük yönetimleri altında iken demokratik yönde attıkları olumlu bir adımın büyüme üzerinde etkili olduğu ancak

belirli bir eşikten sonra (0-1 arası ölçekte 0,5 eşik kabul edilmiş) bu ilişkinin tersine döndüğünü bulmuşlardır. Ayrıca politik kurumlardaki iyileşmenin büyümeden daha sonra gerçekleştiğini göstermişlerdir. Kore Savaşı bitimiyle 1980 yılına kadar diktatörlük rejimi altında yaşayan Kuzey ve Güney Kore'yi karşılaştırmışlardır. 1980 sonrası politik rejimlerini farklı tercihlerde yapan bu iki ülkenin analizi sonucu, ortaya attıkları hipotez başlangıç düzeyinde ekonomik kurumların ne olduğu değil; (yürütmenin üzerinde Buchanan'ın ileri sürdüğü gibi Anayasal kısıtların değil) ancak beşeri sermayenin hangi düzeyde olduğu büyümenin temel belirleyicisi olduğudur. Nitekim 1960-2000 yılları arasında beşeri sermayesi yüksek olan ülkeler zayıf olan ülkelere göre 2 kat daha hızlı büyümüşlerdir. Zira yüzyıl önce eğitim harcamalarının bugünün ekonomik kalkınma düzeyinin güçlü bir tahminicisi olduğunu ileri sürmektedirler. Kore üzerine yapılan amprik çalışmanın örneklem grubu genişletilerek incelendiğinde sonucun değişmediğini de görmüşlerdir. Politik kurumların özellikle yürütme üzerinde kısıtların varlığıyla kişi başına düşen gelir arasında anlamlı ilişki bulunmadığının altını çizmektedirler. Son olarak başlangıç gelir düzeyi ile kurumların gelişmesi arasında ilişki anlamlı çıkmazken başlangıç okullaşma oranı ile ilişki istatistiki olarak anlamlıdır (Glaeser et al, 2004: 3-25).

4.2. MÜLKİYET HAKKI ENDEKSLERİ

Amprik büyüme literatürü temelde neo klasik büyüme modelinin test edilmesine dayanmaktadır. Endojen büyüme modelleri ise bu modelin beşeri sermayeyi de barındıracak şekilde geliştirilmesinden ibarettir. Büyümenin kaynaklarının sonsuz sayıda değişken ile test edebilmek mümkündür. Ancak bilimsel olarak genel geçer değişkenlerin elde edilmesi araştırmaların temelini oluşturmaktadır. Bu amaçla hareket eden Sala-i Martin iki milyon farklı kombinasyonla kişi başına düşen başlangıç gelir düzeyi ve beşeri sermayeyi (eğitim ve yaşam süresi beklentisi) tüm uygulamalarda anlamlı çıkan değişken olarak saptamıştır. Çalışmanın çıktıları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir. (Sala-i Martin, 1997:178-183).

Tablo4.2. Büyümenin Güçlü Nedenleri

Dinsel Değişkenler	Market Distortions and Performance	Yatırımlar	Prim.Sect. Produc.	Dışa Açıklık	Ekonom. Org.	Colonial Heritage
Konfüçyüs(+)	Reel Döviz Kuru Dengesizliği(-)	Fiziksel Yatırımlar (+)	Sektörün ihracattaki Ağırlığı (-)	Serbest Dış Ticaret Süresi (yıl) (+)	Kapital. Derecesi (+)	Eski İspanyol Kolonisi (-)
Budizm(+)	Kara Borsa (-)	Beşeri Sermaye Yatırımı (+)	GSYİH'da Madencilik Sektörünün Payı (+)			
Müslümanlık (+)						
Protestanlık (-)						
Katolik (-)						

Kaynak: Xavier Sala-i Martin, I Just Run Two Million Regressions, American Economic Review,1997, No: 87, Vol:12, pp.178-183

Sala-i Martin 'in bulgusunda ekonomik büyüme üzerinde göze çarpan etkenlerin yatırımların, dışa açıklığın ve kapitalizm mutlak pozitif etkisi olduğudur. Bununla birlikte dinsel değişkenlerden konfüçyüzm, Budizm ve Müslümanlığın anlamlılığı görülürken Protestanlığın ve Katolikliğin etkisi negatiftir.

Yukarıda ifade edildiği gibi büyümenin belirleyicileri arasında sayılan farklı 140'dan fazla değişken arasından tercihte bulunmak ve bunlar arasında en anlamlı olan değişkenleri belirlemek amacıyla model değişkenleri seçilmesi oldukça hassas bir konudur. Modelde kullanılan regresörlerin dışında yer alan değişkenlerin büyüme ile ilgisiz olmadığını bu husursta belirtilmelidir.

Yukarıda açıklandığı üzere büyümenin pek çok açıklayıcı değişkeni bulunmaktadır. Bu değişkenler temel Solow modelinin beşeri sermaye, dışa açıklık ve nihayetinde belirli kurumsal endekslerle genişletilmiş denklemlerinden

oluşmaktadır. Ancak büyümenin belirleyicileri ayrı bir çalışma konusu olduğundan bu tezin amacı panel veri analizi ile ülkelerin büyüme oranları ile özel mülkiyet hakları arasında kısa ve uzun dönemli ilişkinin sınanması ve bu ilişkinin çıkması durumunda ilişkinin yönünün analizi edilmesidir. Öyle ki, mülkiyet haklarından iktisadi büyümeye doğru mu yoksa iktisadi büyümeden mülkiyet haklarına doğru mu bir ilişki olduğunun tespitidir. Veya söz konusu etkinin çift yönlü olup olmadığının sınanması şeklinde ampirik çalışma sınırlandırılmıştır.

Mülkiyet haklarının ampirik analizinde literatürde kullanılan dört seri bulunmaktadır²⁸. Bunlar

1. Heritage Foundation ve Wall Street Journal Index of Economic Freedom (1995-2014)
2. Fraser Institute Economic Freedom of the World Index (1970-2011)
3. World Economic Forum Global Competitive Indeks (2004-2014)
4. International Property Right Index - Hernando De Soto (2006- 2014)

Aşağıda yer alan 4.3. numaralı tablodan da görüldüğü gibi Heritage Foundation yüzseksen ülkenin endeksini 1995 ile 2014 yılları arasında hesaplamaktadır. Endeks sıfır ile yüz arasında değer alırken endeks değerinin artması ilgili ülkenin mülkiyet haklarının daha güçlü korunduğu anlamına gelmektedir. Heritage Foundation bu endeksi oluştururken Economist Intelligence Unit, Country Report and Country Commerce, US Department of Commerce, Country Commercial Guide, US Department of State, Country Reports of Human Rights Practices ve çeşitli haber ve makalelerden yararlanmaktadırlar. Endeksin hesaplanmasındaki yöntem on iktisadi özgürlüğün dört temel geniş sınıfa ayrılması ile oluşturulmaktadır. Bunlar:

---

²⁸Bunların dışında Hernando De Soto ve çalışma arkadaşlarının yayınladıkları raporlarda da mülkiyet hakları serileri bulunmaktadır. Ancak zaman boyutu kısa olan bu endeksler çalışmalarda kullanıma uygun değildir.

1. Hukukun üstünlüğü (Rule of law) : Mülkiyet hakları, rüşvet ve yolsuzluktan uzak durma
2. Devlet Büyüklüğü: mali serbestlik ve kamu harcamaları (Fiscal freedom, goverment expenditures)
3. Düzen Etkinliği: iş özgürlüğü, istihdam özgürlüğü, parasal özgürlük (business, labor and monetary freedom)
4. Piyasa serbestliği: Ticaret serbestliği, yatırım serbestliği, finansal özgürlük

Endekte eşit tartıya sahip bu on faktörün ortalaması ülkenin ekonomik serbestlik derecesini vermektedir. Her ülkeye ait on serbestlik derecelerinin değerlerini ayrı ayrı görmek mümkündür. Bu bağlamda ülkeleri beş kategoriye ayrılmaktadır. Endeks değeri 80-100 olan ülkeler özgür (free) ülkeler; 70-79.9 arasında olan ülkeler çoğunlukla özgür ülkeler (mostly free) ; 60-69.9 arasında yer alan ülkeler biraz özgür ülkeler (moderately free); 50-59.9 Çoğunlukla özgür olmayan ülkeler (mostlu unfree), 0-49.9 olan ülkeler ise baskıcı ülkeler (represead) olarak adlandırılmaktadır.(Heritage Foundation)

Fraser Institute yüz yirmi üç ülkeyi oluşturduğu özgürlük endeksini 1970-2000 yılları arası beşer yıllık; 2001-2010 yılları arası için ise yıllık bazda oluşturmaktadır. Endeks değeri 1 ila 10 arası değer almaktadır. Endeksi oluşturulan yargı bağımsızlığı, mahkemelerin tarafsızlığı, mülkiyet haklarının korunması, askeri müdahaleler, yasal sistemin doğruluğu, borçlanma ihtiyacı ve mülkiyetin transferi olmak üzere yedi başlık altında hesapladığı değerlerin ortalamasını alarak endeksi oluşturmaktadır. Ne var ki, mülkiyet hakları endeksi özgürlük endeksinin bir alt kategorisi 1995 yılından itibaren gözlemlenebilmektedir. 80 'nin üzerinde ülkede üye kuruluşlar vasıtasıyla elde edilen değerler için Türkiye'den kuruma bu hizmeti liberal düşünce derneği sağlamaktadır (<http://www.freetheworld.com/member.html>).

Son olarak World Economic Forum ise 2004-2014 yılları arası için yüz kırk dört ülkenin yıllık bazda endeks değerini hesaplamaktadır. Yöntem olarak ankete

katılan katılımcılara kendi ülkelerinde mülkiyet haklarının korunduğuna inanıp inanmadıkları sorulmaktadır. Küresel Rekabet Endeksi içerisinde mülkiyet haklarına yer veren kurumun endeks değerleri 1 ile 7 arasında değişmektedir. Finansal varlıkları da kapsayan mülkiyet haklarının yetersiz tanımlanması 1'e eşitken yasalarla korunan ve açık bir tanıma sahip haklar 7 değerine sahip olmaktadır. Türkiye'de TUSİAD Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu'dur. (http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2008-09.pdf)

Tablo 4.3.Mülkiyet Hakları Endekslerinin İçerikleri

Kaynak	Endeks Adı	Ülke Sayısı	Ölçek
Heritage Foundation and Wall Street Journal Index Of Economic Freedom	Protery Rights Index	180	0-100
Fraser Institute Economic Legal Structure and Security Freedom of the World Index	of Property Rights Index	123	1-10
World Economic Forum Global Competitive Index	Property Rights Index	144	1-7
Property Rights Alliance	International Property Right Indeks	129	1-10

(Kaynak: Stubbs et all, 2014 sf.404-405)

Tablo4.3.'de özetlenen endekslerin dışında International Property Right Indeks (IPRI) nın 2006 yılından bu yana Hernando De Soto Vakfı ile ortaklaşa yürüttükleri mülkiyet hakları endeksi bulunmaktadır. Ancak seri analiz için yeteri uzunlukta henüz bulunmadığı için verileri dikkate alınmamıştır (IPRI,2014).

Heritage Foundation ve Wall Street Journal tarafından yayınlanan endeks değerleri yıllar itibarıyla daha sabit bir görünüme sahip olduğu için; ve World Economic Competitiveness raporlarında serilerin zaman boyutu kesikli olduğu için ve son olarak uluslararası mülkiyet hakları endeksi yukarıda ifade edildiği üzere zaman serisi uzunluğu yeterli olmadığı için analizde tercih edilen değişken Fraser Institute tarafından yayınlanan Economic Freedom of World Endeksi olacaktır.

Ancak ham veriler arasındaki ilişkiyi görmek açısından Heritage Foundation'dan alınan mülkiyet hakları verileri ile Dünya Bankasından alınan 1995-2012 yılları arasında dolar cinsinden hesaplanan ortalama reel GSYİH artışı verileri aşağıdaki tabloda görülmektedir.

Tablo 4.4. Mülkiyet Hakları Ortalama GSYİH Artışları

Sayı	Ülke	M.H. Endeks Aralığı	1995-2012 Ort. Reel GSYİH Artışı
1	Albania	30-50	ORT: %5,5
2	Algeria	26-50	ORT: %3,63
3	Angola	15-30	ORT: %9,36
4	Argentina	15-70	ORT: %2,96
5	Armenia	30-50	ORT: %8,78
6	Australia	90	ORT: %3,42
7	Austuria	90	ORT: %2,48
8	Azerbaijan	20-30	ORT: %9,94
9	The Bahamas	70-90	ORT: %2,04
10	Bahrein	55-70	ORT: %5,01
11	Bangladesh	20-30	ORT: %5,67
12	Barbados	50-90	ORT: %1,60
13	Belarus	20-50	ORT: %9,7
14	Belgium	90-80	ORT: 1,80
15	Belize	30-70	ORT: %4,41
16	Benin	30-50	ORT: %4,35
17	Bhutan	60	ORT: %6,42
18	Bolivia	10-50	ORT: 3,93
19	Bosnia and Herzagovina	10-20	ORT: %12,07
20	Botswana	70	ORT: %4,62
21	Brazil	50	ORT: %3,03
22	Bulgaria	30-50	ORT: %2,72

23	Burkina Faso	30-50	ORT:6,30
24	Burundi	30-20	ORT:%1,50
25	Cambodia	30	ORT:%7,67
26	Cameroon	30-50	ORT:3,83
27	Canada	90	ORT:%2,57
28	Cabo Verde	50-70*	ORT:%8,12
29	Central African Rep.	30-50	ORT:%4,5
30	Chad	20-30	ORT:7,45
31	Chile	90	ORT:%4,54
32	China	20-30	ORT:%9,77
33	Colombia	30-50*	ORT:%3,51
34	Comoros	30	ORT:%2,03
35	Democ.Rep. Congo	10-50	ORT:%2,50
36	Rep. Of Congo	10-30	ORT:%3,92
37	Costa Rica	50	ORT:%4,57
38	C'ote d'Ivoire	20-50	ORT:%2,16
39	Croatia	30-50	ORT:%2,38
40	Cuba	10	ORT:% 4,81
41	Cyprus	50-90	ORT:%2,86
42	Czech Republic	65-70	ORT: %2,81
43	Denmark	90-95	ORT:%1,16
44	Djibouti	30-50	ORT: %1,46
45	Dominica	60-65	ORT:%2,02
46	Dominican Republic	30	ORT: %5,62
47	Ecuador	20-50	ORT: %3,43
48	Egypt	30-50	ORT: %4,62
49	El Salvador	40-70	ORT: %2,48
50	Equatorial Guinea	10*-30	ORT: %20,22
51	Eritrea	10	ORT: %4,46
52	Estonia	70-90	ORT: %5
53	Ethiopia	30	ORT:%7,22
54	Fiji	25-50	ORT:%1,70
55	Finland	90-95	ORT:%2,66
56	France	70-80	ORT:%1,60
57	Gabon	40-50	ORT:%2,21
58	Gambia	25-70	ORT:%3,55
59	Georgia	30-45	ORT:%6,02
60	Germany	90	ORT:%1,39
61	Ghana	50	ORT:%5,95
62	Greece	70-40	ORT:%1,49
63	Guatemala	25-50	ORT:%3,63

64	Guinea	20-50	ORT:%3,18
65	Guinea Bissau	10-20	ORT:%1,27
66	Guyana	30-50	ORT:%2,44
67	Haiti	10	ORT:%1,77
68	Honduras	30-50	ORT:%3,81
69	Hong- Kong	90	ORT:%3,55
70	Hungary	60-70	ORT:%2,02
71	Iceland	90	ORT:%2,84
72	India	50	ORT:%6,83
73	Indonesia	30-50	ORT:%4,34
74	Iran	10	ORT:%4,2
75	Iraq	10	ORT:%5,56
76	Ireland	90	ORT:%2,68
77	Israel	70-75*	ORT: %4,01
78	Italy	50-70	ORT:%0,8
79	Jamaica	40-70	ORT:%0,1
80	Japan	90-70	ORT:%0,87
81	Jordan	50-70*	ORT: %5,04
82	Kazakhstan	25-40 (30*)	ORT:%5,57
83	Kenya	30-50	ORT: %3,63
84	Kribati	30	ORT:%2,76
85	South Korea	70-90	ORT:%4,41
86	Kuwait	50-90	ORT:%4,1
87	Kyrgyz Rep.	20-30	ORT:%3,69
88	Laos	10*15	ORT:%6,96
89	Latvia	50*-55	ORT:%4,36
90	Lebanon	20-50	ORT:%3,89
91	Lesotho	50-40	ORT:%3,71
92	Liberia	25-30	ORT:%16,55
93	Libya	10	ORT:%5,35
94	Lithuania	50-60	ORT:%4,53
95	Luxemburg	90	ORT:%3,33
96	Macau	60	ORT:%8,56
97	Macedonia	30-35*	ORT:%2,36
98	Madagascar	30-50(40*)	ORT:%2,97
99	Malawi	40-50 (45*)	ORT:%3,98
100	Malaysia	50-70 (55*)	ORT:%5,1
101	Maldives	20-30	ORT:%7,30
102	Mali	20-50	ORT:%5,21
103	Malta	50-90(75*)	ORT:%2,79
104	Mauritania	25-30	ORT:%4,79

105	Mexico	50-70	ORT:%2,77
106	Micronesia	30	ORT:%0,61
107	Moldova	40-50	ORT:%2,5
108	Mongolia	30-70	ORT:%6,4
109	Montenegro	30-40	ORT:%2,56
110	Morocco	30-70 (40*)	ORT:%4,03
111	Mozambique	30	ORT:%7,38
112	Nambia	30-70	ORT:%4,36
113	Nepal	30*-50	ORT:%4,16
114	The Netherlands	90	ORT:%2,02
115	New Zealand	90-95	ORT:%2,58
116	Nicaragua	15-30	ORT:%4
117	Niger	30	ORT:%4,25
118	Nigeria	30-50	ORT:%6,8
119	Norway	90	ORT:%2,33
120	Oman	50-70	ORT:%4,22
121	Pakistan	30-70	ORT:%3,91
122	Panama	30-50	ORT:%6,12
123	Papua New Guinea	20-50	ORT:%2,85
124	Paraguay	30-50	ORT:%2,80
125	Peru	40-70	ORT:%5,08
126	The Philippines	30-70	ORT:%4,48
127	Poland	50-70(60*)	ORT:%4,42
128	Portugal	70	ORT:%1,56
129	Qatar	50-70	ORT:%12,04
130	Romania	30-40	ORT:%2,75
131	Russia	25-50	ORT:%3,43
132	Rwanda	10-30	ORT:%10,17
133	Saint Lucia	70	ORT:%1,98
134	Saudi Arabia	40-90	ORT:%4,49
135	Senegal	40-70	ORT:%4,04
136	Sierra Leone	50-10(15*)	ORT:%4,58
137	Singapore	90	ORT:%5,57
138	Slovakia	50	ORT:%4,24
139	Slovenia	30-70(60*)	ORT:%2,84
140	South Africa	50	ORT:%3,25
141	Spain	70	ORT:%2,37
142	Sri Lanka	40-50	ORT:%5,40
143	Surunam	40-50	ORT:%3,71
144	Swaziland	40-70	ORT:%2,27
145	Sweden	70-90	ORT:%2,64

146	Switzerland	70-90	ORT:%1,72
147	Syria	10-30	ORT:%4,16
148	Tajikistan	20-30	ORT:%4,82
149	Tanzania	30-50	ORT:%5,98
150	Thailand	90-45	ORT:%3,47
151	Timor-Leste	20	ORT:%7,2
152	Togo	30	ORT:%3,48
153	Trinidad- Tobago	50-90	ORT:%4,82
154	Tunusia	50	ORT:%4,26
155	Turkey	50-70	ORT:%4,43
156	Turkmenistan	5-30	ORT:%6,72
157	Uganda	30-70	ORT:%7,02
158	Ukraine	30	ORT:%1,64
159	United Arab Emirates	40-90(55*)	ORT:%4,62
160	United Kingdom	85-90	ORT:%2,23
161	United States	80-90	ORT:%2,48
162	Uruguay	50-70	ORT:%3,02
163	Uzbekistan	15-30	ORT:%5,8
164	Venezuela	0-50 (5*)	ORT:%2,92
165	Vietnam	10-15	ORT:%6,76
166	Yemen	30	ORT:%3,54
167	Zambia	30-50	ORT:%5,40
168	Zimbabwe	5-50(10*)	ORT:%-1,59

Kaynak: WB Economic Indicators , World Freedom Index

Yukarıdaki tabloda 168 ülkeye ait veriler sıralanmaktadır. Tabloda ilk sütunda ülke sıra numarası, ikinci sütunda ülke adları, üçüncü sütunda mülkiyet hakları endeksi ve son sütunda ortalama reel büyüme oranları yer almaktadır. Tabloda dikkat edilmesi gereken nokta, mülkiyet hakları endeksinde belirli bir aralık ve endeks değerinin aldığı renktir. Belirli bir endeks aralığına sahip olan ülkeler dönem içinde almış oldukları en düşük ve en yüksek değeri ifade ederken ilgili hücrenin sahip olduğu renk bu değer yönünü ifade etmektedir. Pembe renk yıllar içinde ilgili ülkede mülkiyet hakları endeksinin düşme eğiliminde olduğunu, yeşil renk artma eğiliminde olduğunu, mavi renk ise bu değer yıllar itibarıyla sabit kaldığını göstermektedir. Buna göre 168 ülke içinden mülkiyet hakları yükselen ülke sayısı 21'dir. (Barbados, Bosna Hersek, Kıbrıs, Fransa, Gürcüstan, Gineu Bisse,

Litvanya, Madagaskar, Mlata, Yeni Zelanda, Polanya, Katar, Romanaya, Slovenya, İsveç, İsviçre, Tacikistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Uruguay). 61 ülkenin mülkiyet hakları serisi görece sabit kaldığı düşünülürse 87 ülkenin dönem içerisinde mülkiyet hakları serisinde düşüş olduğu anlamına gelmektedir. Türkiye incelenen dönem içerisinde mülkiyet hakları serisi geriye giden ülkeler arasındadır. 1995 yılı değeri 70 olan endeks 2012 yılı değeri 50 dir. Tablo da yer almamasına karşılık Türkiye'nin 2014 yılı endeks değeri de değişmemiş ve 50 olarak kaydedilmiştir.

Yukarıdaki tablodan çıkarılacak sonuç ilgili dönem içinde ülkelerin mülkiyet haklarının güvencesinde ülkelerin geriye gittikleridir.

Tablo 4.2.4 den türetilerek aşağıdaki tablo 4.2.5, 4.2.6, 4.2.7, 4.2.8 ve 4.2.9 numaralı tablolar elde edilmiştir. Yine 1995-2012 yılları arasında yine 168 ülkenin bulunduğu aşağıdaki tablolarda mülkiyet hakları serisi 0-20, 20-40, 40-60, 60-80 ve 80-100 değerlerine göre sınıflandırılmıştır.

Tablo 4.5 1995-2012 Yılları Mülkiyet Hakları Endeksi 0-20 Arası Olan Ülkeler Ortalama Gelir (1440 \$)

Sayı	Ülke	M.H. Endeks Aralığı	Ort. Reel GSYİH Artışı	Kişi Başına Ort. Reel Gelir PPP USD \$
1	Cuba	10	ORT:% 4,81	
2	Eritrea	10	ORT: %4,46	560.26
3	Guinea Bissau	10-20	ORT:%1,27	1064.77
4	Haiti	10	ORT:%1,77	1076.11
5	Iran	10	ORT:%4,2	8361.17
6	Iraq	10	ORT:%5,56	3511.45
7	Laos	10*15	ORT:%6,96	1660.11
8	Libya	10	ORT:%5,35	1388.56
9	Timor-Leste	20	ORT:%7,2	1151.7
10	Vietnam	10-15	ORT:%6,76	2243.28
11	Zimbabwe	5-50(10*)	ORT:%-1,59	

Kaynak: WB Economic Indicators , World Freedom Index

Tablo 4.2.5 dünyada mülkiyet hakları değerleri en düşük olan ülke grubunu sıralamaktadır. Endeks değeri 0-20 arasında dünyada 11 ülke bulunmakta ve söz konusu ülkeler grup olarak değerlendirildiğinde grubun 1995-2012 yılları arasında kişi başına ortalama gelir düzeyi (KBGD) 1440 dolardır. Bu veri dikkate alınarak grubu en yüksek geliri 8361 dolar ile İran en düşük geliri 560 dolar ile Eritre'dir. İran'ı 3551 dolar ile Irak izlemektedir. Grubun nispeten yüksek gelire sahip olan ülke grubu petrol veya doğalgaz rezervlerine sahip olduğu önemli bir özelliktir. Yeşil renge boyalı ülkeler Petrol, Lila renge boyalı ülkeler ise ülkenin doğalgaz rezervine sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.2.6 da bir üst endeks değeri olan 20-40 aralığında bulunan ülkeler sıralanmaktadır. 78 ülkenin yer aldığı söz konusu ikinci grubun ortalama gelir düzeyi 3848 dolardır. Grubun en yüksek gelire sahip olan ülkesi 16913 dolar ile Ekvatorial Gine olurken; en düşük gelire sahip olan üyesi 313 dolar ile Demokratik Dominik Cumhuriyetidir. Tablo 4.2.5 de olduğu gibi bu grubun en üst gelirli ülkesi yine petrol rezervlerine sahip olan ülkesidir: Ekvatorial Gine²⁹.

Tablo 4.6. 1995-2012 Yılları Mülkiyet Hakları Endeksi 20-40 Arası Olan Ülkeler Ortalama Gelir (3848 \$)

Sayı	Ülke	M.H. Endeks Aralığı	1995-2012 Ort. Reel GSYİH Artışı	1995-2012 Kişi Başına Ort. Reel Gelir PPP USD \$
1	Albania	30-50	ORT: %5,5	5624.88
2	Algeria	26-50	ORT: %3,63	6434.11
3	Angola	15-30	ORT: %9,36	3447.31
4	Argentina	15-70	ORT: %2,96	10180.3
5	Armenia	30-50	ORT: %8,78	4076.21
6	Azerbajjan	20-30	ORT: %9,94	4787.63
7	Bangladesh	20-30	ORT: %5,67	1131.27
8	Belarus	20-50	ORT: %9,7	8239.07
9	Benin	30-50	ORT: %4,35	1263.02
10	Bolivia	10-50	ORT: 3,93	3747.02
11	Bosnia and Herzegovina	10-20	ORT: %12,07	5608.33

²⁹ Ekvatorial Gine de petrol rezervleri 1996 yılında keşfedilmiştir.

12	Bulgaria	30-50	ORT:%2,72	9085.35
13	Burkina Faso	30-50	ORT:6,30	1018.24
14	Burundi	30-20	ORT:%1,50	479.51
15	Cambodia	30	ORT:%7,67	1401.71
16	Cameroon	30-50	ORT:3,83	1872.14
17	Central African Rep.	30-50	ORT:%4,5	743.06
18	Chad	20-30	ORT:7,45	1347.2
19	China	20-30	ORT:%9,77	4149.07
20	Colombia	30-50*	ORT:%3,51	7409.66
21	Comoros	30	ORT:%2,03	1111.19
22	Democ.Rep. Congo	10-50	ORT:%2,50	313.94
23	Rep. Of Congo	10-30	ORT:%3,92	3338.99
24	C'ote d'Ivoire	20-50	ORT:%2,16	1795.43
25	Croatia	30-50	ORT:%2,38	14058.9
26	Djibouti	30-50	ORT: %1,46	1868.11
27	Dominican Republic	30	ORT: %5,62	6440.31
28	Ecuador	20-50	ORT: %3,43	7008.27
29	Equatorial Guinea	10*-30	ORT: %20,22	16913.86
30	Ethiopia	30	ORT:%7,22	624.37
31	Fiji	25-50	ORT:%1,70	4069.75
32	Gambia	25-70	ORT:%3,55	1633.61
33	Georgia	30-45	ORT:%6,02	3358.78
34	Guatemala	25-50	ORT:%3,63	4073.25
35	Guinea	20-50	ORT:%3,18	882.87
36	Guyana	30-50	ORT:%2,44	2532.76
37	Honduras	30-50	ORT:%3,81	3173.29
38	Indonesia	30-50	ORT:%4,34	3192.72
39	Kazakhstan	25-40 (30*)	ORT:%5,57	7825.41
40	Kribati	30	ORT:%2,76	2224.62
41	Kyrgyz Rep.	20-30	ORT:%3,69	1694.84
42	Lebanon	20-50	ORT:%3,89	10541.47
43	Liberia	25-30	ORT:%16,55	355.44
44	Macedonia	30-35*	ORT:%2,36	7705.39
45	Madagascar	30-50(40*)	ORT:%2,97	857.35
46	Maldives	20-30	ORT:%7,30	6309.14
47	Mali	20-50	ORT:%5,21	936.85
48	Mauritania	25-30	ORT:%4,79	1899.47
49	Micronesia	30	ORT:%0,61	3057.64
50	Mongolia	30-70	ORT:%6,4	2873.75
51	Montenegro	30-40	ORT:%2,56	8786.93
52	Morocco	30-70 (40*)	ORT:%4,03	3486.53

53	Mozambique	30	ORT:%7,38	621.44
54	Namibia	30-70	ORT:%4,36	5169.11
55	Nepal	30*-50	ORT:%4,16	1024.35
56	Nicaragua	15-30	ORT:%4	2923.83
57	Niger	30	ORT:%4,25	621.15
58	Nigeria	30-50	ORT:%6,8	1610.72
59	Pakistan	30-70	ORT:%3,91	2056.26
60	Papua New Guinea	20-50	ORT:%2,85	2068.31
61	Paraguay	30-50	ORT:%2,80	4837.71
62	The Philippines	30-70	ORT:%4,48	3007.58
63	Romania	30-40	ORT:%2,75	8912.56
64	Russia	25-50	ORT:%3,43	11008.21
65	Rwanda	10-30	ORT:%10,17	807.57
66	Sierra Leone	50-10(15*)	ORT:%4,58	856.58
67	Syria	10-30	ORT:%4,16	4058.5
68	Tajikistan	20-30	ORT:%4,82	1318.76
69	Tanzania	30-50	ORT:%5,98	1032.99
70	Togo	30	ORT:%3,48	874.52
71	Turkmenistan	5-30	ORT:%6,72	5065.36
72	Uganda	30-70	ORT:%7,02	902.15
73	Ukraine	30	ORT:%1,64	4973.18
74	Uzbekistan	15-30	ORT:%5,8	2027.86
75	Venezuela	0-50 (5*)	ORT:%2,92	10185.14
76	Yemen	30	ORT:%3,54	2192.8
77	Zambia	30-50	ORT:%5,40	1171.96
78	Zimbabwe	5-50(10*)	ORT:%-1,59	

Kaynak: WB Economic Indicators , World Freedom Index

Tablo 4.2.6 mülkiyet haklarını orta derecede koruma altında tutan endeks değerleri 40-60 arasında bulunan 44 ülkeyi göstermektedir. Grubun dönem içindeki ortalama gelir düzeyi 13279 dolardır. Ancak bu gruptaki ülkeler arasında gelir farklılığı oldukça geniştir. Grubun en yüksek gelire sahip olan ülkesi 68978 dolar ile Katar olurken; en düşük gelir düzeyine sahip olan ülkesi 657 Dolar ile Malawi'dir. OPEC üyesi Katar'ın en yüksek gelire sahip grub üyesi olması açıklanabilirken 657 dolara sahip Malawi'nin gelir düzeyi dikkat çekicidir. Gruptaki diğer ülkelere bakıldığında 1306 dolara sahip Lesotho ve ya 1171 dolara sahip Zambia'da grubun gelir düzeyi yapısıyla uyuşmamaktadır.

Tablo 4.7. 1995-2012 Yılları Mülkiyet Hakları Endeksi 40-60 Arası Olan Ülkeler Ortalama Gelir (13279 \$)

Sayı	Ülke	M.H. Endeks Aralığı	1995-2012 Ort. Reel GSYİH Artışı	1995-2012 Kişi Başına Ort. Reel Gelir PPP USD \$
1	Bahrein	55-70	ORT: %5,01	22322.92
2	Belize	30-70	ORT:%4,41	6172.39
3	Bhutan	60	ORT:%6,42	3578.15
4	Brazil	50	ORT:%3,03	8613.59
5	Colombia	30-50*	ORT:%3,51	7409.66
6	Costa Rica	50	ORT:%4,57	8923.34
7	Egypt	30-50	ORT: %4,62	4657.25
8	El Salvador	40-70	ORT: %2,48	5469.1
9	Gabon	40-50	ORT:%2,21	13606.8
10	Ghana	50	ORT:%5,95	1239.87
11	Greece	70-40	ORT:%1,49	22084.37
12	India	50	ORT:%6,83	2204.28
13	Italy	50-70	ORT:%0,8	27334.99
14	Jamaica	40-70	ORT:%0,1	
15	Jordan	50-70*	ORT: %5,04	4243.79
16	Kenya	30-50	ORT: %3,63	1361.31
17	Kuwait	50-90	ORT:%4,1	42650.38
18	Latvia	50*-55	ORT:%4,36	11200.1
19	Lesotho	50-40	ORT:%3,71	1306.5
20	Lithuania	50-60	ORT:%4,53	12745.66
21	Macau	60	ORT:%8,56	38442.84
22	Madagascar	30-50(40*)	ORT:%2,97	857.35
23	Malawi	40-50 (45*)	ORT:%3,98	657.33
24	Malaysia	50-70 (55*)	ORT:%5,1	11779.41
25	Mexico	50-70	ORT:%2,77	11790.76
26	Moldova	40-50	ORT:%2,5	2207.49
27	Oman	50-70	ORT:%4,22	20705.35
28	Panama	30-50	ORT:%6,12	9289.18
29	Poland	50-70(60*)	ORT:%4,42	13521.11
30	Qatar	50-70	ORT:%12,04	68978.89
31	Saudi Arabia	40-90	ORT:%4,49	21361.2
32	Senegal	40-70	ORT:%4,04	1540.17
33	Slovakia	50	ORT:%4,24	15763.9
34	Slovenia	30-70(60*)	ORT:%2,84	21877.42
35	South Africa	50	ORT:%3,25	8461.48

36	Sri Lanka	40-50	ORT:%5,40	3543.86
37	Surunam	40-50	ORT:%3,71	5930.39
38	Swaziland	40-70	ORT:%2,27	4412.89
39	Thailand	90-45	ORT:%3,47	6602.51
40	Trinidad- Tobago	50-90	ORT:%4,82	18239.85
41	Tunusia	50	ORT:%4,26	6857.51
42	Turkey	50-70	ORT:%4,43	10954.81
43	United Arab Emirates	40-90(55*)	ORT:%4,62	58944.95
44	Zambia	30-50	ORT:%5,40	1171.96

Kaynak: WB Economic Indicators , World Freedom Index

Endeks değeri 60-80 aralığında olan Tablo 4.2.8’de yer alan ülkelerin ortalama gelir düzeyi 18352 dolar civarındadır. Grubun en zengin ülkesi 29770 dolarla Japonya iken en düşük gelire sahip olan ülkesi 2848 dolarlık geliri ile Cabo Verde’dir. Bir önceki Tabloda görüldüğü gibi burada da en yüksek ve en düşük gelire sahip ülkeler arasında gelir farkı oldukça geniştir.

Tablo 4.8. 1995-2012 Yılları Mülkiyet Hakları Endeksi 60-80 Arası Olan Ülkeler Ortalama Gelir (18352 \$)

Sayı	Ülke	M.H. Endeks Aralığı	1995-2012 Ort. Reel GSYİH Artışı	1995-2012 Kişi Başına Ort. Reel Gelir PPP USD \$
1	The Bahamas	70-90	ORT: %2,04	28983.1
2	Barbados	50-90	ORT: %1,60	22315.75
3	Botswana	70	ORT:%4,62	11099.32
4	Cabo Verde	50-70*	ORT:%8,12	2848.28
5	Cyprus	50-90	ORT:%2,86	23426.6
6	Czech Republic	65-70	ORT: %2,81	20057.6
7	Dominica	60-65	ORT:%2,02	9316.1
8	Estonia	70-90	ORT: %5	14250.45
9	France	70-80	ORT:%1,60	28461.54
10	Hungary	60-70	ORT:%2,02	15227.38
11	Israel	70-75*	ORT: %4,01	23489.1
12	Jamaica	40-70	ORT:%0,1	

13	Japan	90-70	ORT:%0,87	29770.86
14	South Korea	70-90	ORT:%4,41	21635.32
15	Malta	50-90(75*)	ORT:%2,79	20799.7
16	Poland	50-70(60*)	ORT:%4,42	13521.11
17	Saint Lucia	70	ORT:%1,98	9326.08
18	Spain	70	ORT:%2,37	25664.51
19	Trinidad- Tobago	50-90	ORT:%4,82	18239.85
20	Uruguay	50-70	ORT:%3,02	10252.19

Kaynak: WB Economic Indicators , World Freedom Index

Son olarak endeks aralığı 80-100 aralığında olan ve mülkiyet haklarını en fazla koruyan ülke grubunu temsil eden ülkeler Tablo 4.2.8’da yer almaktadır. 21 ülkenin yer aldığı tablonun ortalama gelir düzeyi 33989 dolar civarındır. Grubun en yüksek gelire sahip olan ülkesi 62652 dolar ile Lüksemburg iken en düşük gelire sahip olan ülkesi 12353 dolar ile Latin Amerika ülkesi olan Şili’dir.

Tablo 4.9. 1995-2012 Yılları Mülkiyet Hakları Endeksi 80-100 Arası Olan Ülkeler Ortalama Gelir (33989 \$)

Sayı	Ülke	M.H. Endeks Aralığı	1995-2012 Ort. Reel GSYİH Artışı	1995-2012 Kişi Başına Ort. Reel Gelir PPP USD \$
1	Australia	90	ORT: %3,42	31153.19
2	Austuria	90	ORT: %2,48	32700.8
3	Belgium	90-80	ORT:1,80	30946.79
4	Canada	90	ORT:%2,57	33115.08
5	Chile	90	ORT:%4,54	12353.79
6	Denmark	90-95	ORT:%1,16	31774.67
7	Finland	90-95	ORT:%2,66	28716.17
8	Germany	90	ORT:%1,39	31185.69
9	Hong- Kong	90	ORT:%3,55	35051.98
10	Iceland	90	ORT:%2,84	31545.85
11	Ireland	90	ORT:%2,68	37219.63
12	Japan	90-70	ORT:%0,87	29770.86
13	Luxemburg	90	ORT:%3,33	62652.66

14	The Netherlands	90	ORT:%2,02	34228.84
15	New Zealand	90-95	ORT:%2,58	23904.04
16	Norway	90	ORT:%2,33	45075.74
17	Singapore	90	ORT:%5,57	42487.35
18	Sweden	70-90	ORT:%2,64	30724.24
19	Switzerland	70-90	ORT:%1,72	36581.49
20	United Kingdom	85-90	ORT:%2,23	30825.76
21	United States	80-90	ORT:%2,48	41761.41

Kaynak: WB Economic Indicators , World Freedom Index

Yukarıda verilen beş tablo bütün içinde incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşmak mümkündür:

- 1) Mülkiyet hakları endeks değeri en düşük olan ülkeler dünyanın gelir düzeyi en düşük olan ülkeleridir.
- 2) Mülkiyet hakları endeks değeri en yüksek olan ülkeler dünyanın gelir düzeyi en yüksek olan ülkeleridir
- 3) Mülkiyet hakları endeks değeri orta derecede olan ülkeler için net bir yorum yapma aldatici olabilmektedir. Zira aynı endeks değerine sahip olmakla birlikte ülkelerin gelir düzeyleri oldukça büyük farklılık göstermektedir
- 4) Mülkiyet hakları endeks değeri ile daha eş dağılmış gelir düzeyi dördüncü ve beşinci grupta görülmektedir. Söz konusu durum mülkiyet hakları ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki için endeks değerinde bir eşik olup olmadığını düşündürmektedir
- 5) Mülkiyet haklarının izledikleri seyir dikkate alındığında ülkelerin büyüme kaydettikleri dönemlerde diğer bir deyişle büyüme konjonktüründe endeks değerinde artış, kriz dönemlerinde endeks değerlerinde düşüşün gözlemlenmesi iktisadi büyüme ile mülkiyet hakları arasındaki ilişkinin yönü üzerinde şüphe uyandırmaktadır. Ham verilerden ulaşılan yargı iktisadi büyümeden mülkiyet haklarına mı yoksa mülkiyet haklarından iktisadi büyüme doğru mu bir nedenselliğin sorgulanmasıdır.

Çalışmanın bundan sonraki kısmı ilgili ilişkinin varlığını sınavacak ve ilişkinin bulunması halinde söz konusu ilişkinin yönü tespit edilmeye çalışılacaktır.

4.3. AMPİRİK UYGULAMA

Ekonometrik çalışmalarda zaman serileri ve kesit analizi dışında kalan bir diğer analiz yöntemi panel veri yöntemidir. Hem zaman serilerinin hem de kesit verilerin bileşimi alınarak analize konu olmaktadır. Birden fazla bireye, firmaya veya devlete vs (**individual**) ait verilerin zaman boyutunu da araştırmaya dahil edilerek veriler analiz edilmeye çalışılır.³⁰

Panel veri yöntemi zaman serileri ve kesit veri yöntemlerine göre bir takım üstünlüklere sahip olmaktadır. Öncelikle, çoklu birim ve çoklu zaman dilimi analize konu olduğundan geniş veri seti analiz sırasında karşılamak olası trend etkisini azaltmaktadır. Azalan bu trend etkisi sayesinde analiz sonucu elde edilen parametre tahminlerinin güvenilirliği artmaktadır. Zira serbestlik derecesindeki artış ve bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantının (**multicollineratity**) düşük çıkması elde edilen parametrelerin güvenilirliğini artırmaktadır. Bununla birlikte büyüme gibi dinamik bir konu incelenmesinde panel veri yöntemi dinamik tepkileri kesit veri analizine göre daha iyi inceleyebilmektedir. Yatay kesit sadece birimler arasında farklılıkları incelemeye imkan tanınmasına rağmen panel veride hem birimler hem de zaman içerisinde oluşan farklılıklar izlenebilmektedir (Baltagi, 2008:7-11).

Ne var ki, büyüme literatürüne bakıldığında gerçekleştirilen çalışmaların yatay kesit analizleri olduğu göze çarpmaktadır. Bunun bir nedeni panel veri yönteminin yeni gelişmiş olduğu; diğer bir nedeni ise dinamik bir olgu olan büyüme analizinin doğru tahminleri üretmesi için mevcut olan serilerin oldukça geriye gidememesi nedeni ile zaman serisinin kullanıldığı ekonometrik çalışmalardan elde edilen katsayıların yanlı (**biased**) çıkacağı endişedir. Ancak yatay kesit analizi de Edwards(1993), Harrison ve Hanson (1999) ve Rodrik ve Rodrigez (2000) 'in

---

³⁰ Gujarati, Basic Econometrics, Fourth Edition, sf. 636

üzerinde durduğu iki eksiklik ile eleştirilere hedef olmaktadır. Bunlardan ilki yatay kesit çalışmaların dışı açıklık değişkenini anlamsız olarak adletmesi ve büyüme modellerini oldukça basit formülize etmesidir (Ulaşan, 2004: 2-3).

4.3.1. MODEL, VERİ SETİ, KULLANILAN DEĞİŞKENLER, KISALTMALAR

Aşağıdaki çalışmada mülkiyet hakları ve iktisadi büyüme arasında kısa ve uzun dönem ilişkinin varlığı sınanacaktır. Çalışmada kullanılan değişkenler tablo 4.3.1.1.'de gösterilmektedir. Büyüme serisine Penn World Table Ekonomik Göstergeler veri tabanından ulaşılrken, mülkiyet hakları serisi için Fraser Institution tarafından hazırlanan endekse başvurulmuştur. Ülke sayısı modelin kurulmasında dengesiz panelden kaçınma ihtiyacı nedeniyle 66 ülkeyle sınırlı kalmıştır. Son olarak çalışma 2001-2011 yıllarını kapsayarak 594 gözlem sayısına sahiptir.

Tablo 4.10. Modelde Yer Alan Değişkenler

Rg :	Reel GSYİH Büyüme (\$)
Fppi:	Özel Mülkiyet Endeksi (Fraser Instutite)

öncelikle çalışmada Peseran Cross Augmented Unit Root (2003) panel birim kök testi yardımıyla serilerin durağanlık mertebeleri incelenmiştir. Daha sonra Westerlund panel eşbütünleşme testi ile kısa ve uzun dönemde mülkiyet hakları iktisadi büyüme arasında ilişki aranmıştır. Hausman testi yardımıyla uygun tahminci belirlendikten sonra, uzun ve kısa dönem ilişkiler hata düzeltme modellerinden ortalama grup tahminci yöntemi yardımıyla modellenmiş 66 ülke için 2001- 2011 dönemi için mülkiyet haklarından iktisadi büyümeye ilişkini varlığı ve nedenselliği araştırılmıştır.

4.3.2. YÖNTEM VE UYGULAMA

Mülkiyet hakları ve iktisadi büyüme ilişkisi analizinde hangi analiz yönteminin uygulanacağı karar verilmeden önce yapılması gereken işlem serilerin

durağan olup olmadıklarının araştırılmasıdır. Değişkenler, deterministik ve/veya stokastik trendin varlığından ötürü durağan çıkmayabilirler (Gündüz, 2014: 413). Bir zaman serisinin ortalaması ve varyansı zaman serisi içinde değişmiyorsa ve herhangi iki dönem arasında hesaplanan varyans yalnızca söz konusu iki dönem arası uzaklığa bağlı ise serinin durağanlığından bahsedilebilmektedir. Durağanlık kavramı değişkenler arasında ilişkinin sınındığı durumda testlerden elde edilen sonuçların güvenilirliği açısından oldukça önemlidir. Çünkü serilerin durağan olmadığı durumda regresyonlar yanıltıcı çıkabilmektedir (Gujarati, 2004: 792).

Bu amaçla çeşitli panel veri birim kök testler mevcuttur. Bu testler birimlerarası korelasyona imkan vermeyen birinci kuşak testler ile bu kısıtlayıcı varsayımı ortadan kaldırarak birimler arası korelasyonda dirençli tahminler türeten ikinci nesil birim kök testleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Birinci nesil birim kök testleri olan Levin, Lin ve Chu Panel Birim Kök Testi, Breitung Panel Birim Kök Testi, Hadri Panel Birim Kök Testi, Im-Pesaran ve Shin Panel Birim Kök Testi ve Fisher Panel Birim Kök Testi T' nin N' den büyük olduğu örneklem için tutarlı test istatistikleri hesaplamaktadırlar (Tatoğlu, 2013: 199-218). Bu nedenle söz konusu testler bu araştırmaya konu olan veri seti için uygun test yöntemleri değildir. Zira bu çalışmanın veri setinde $t=11$ ve $N=66$ dur. Böylelikle birinci nesil birim kök testleri içerisinde Harris ve Tzavalis Testleri ile İkinci Nesil Panel Birim kök testlerinin uygulanması daha doğrudur. Buradan yola çıkarak birimler arası korelasyona imkan tanımayan birinci nesil Harris ve Tzavalis testi yerine birimler arası korelasyon olması durumunda daha dirençli tahminde bulunan ikinci nesil birim kök testlerinden Pesaran(2003) testi uygun birim kök testi olarak kullanılmıştır. Yukarıda ifade edildiği gibi Pesaren birim kök testinin birimler arasında korelasyonun mevcut olduğu durumda dahi hesapladığı test istatistiği direçli olması sebebiyle üstünlüğü bulunmaktadır. (Pesaran, 2003: 2)

Birimler arası korelasyonu yok etmek amacıyla oluşturduğu modelde Pesaran, ADF (Augmented Dickey Fuller) regresyonun gecikmeli yatay kesit ortalamaları ile genişletilmiş halini kullanarak,(CADF, Cross Augmented Dickey Fuller) fark aldığı

aşağıdaki regresyonda birimler arası korelasyon ortadan kaldırmaktadır. (Pesaran, 2003: 1). CADF birim kök modeli incelenecek olursa (Tatoğlu, 2013b: 223) :

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \rho_i Y_{it-1} + d_0 \square_{t-1} + d_1 \Delta \square_t + \varepsilon_{it} \quad (4.2)$$

ρ_i birimden birime geçmeye müsait durağanlığın varlığını araştırmak için tahmin edilmeye çalışılan katsayıdır. α_i sabit, ε_{it} normal dağılıma sahip olduğu varsayılan hata terimidir. $N \sim (0, \sigma^2)$

$$\Delta Y_{it} = \alpha_i + \rho_i Y_{it-1} + d_0 \square_{t-1} + \sum_{k=1}^p d_{j+1} \Delta \square_{t-j} + \sum_{k=1}^p c_k \Delta Y_{i,t-k} + \varepsilon_{it} \quad (4.3)$$

CADF regresyonu tahmin edilip ardından CIPS istatistiği elde edilmelidir. Bu istatistik ise şu şekilde hesaplanır:

$$CIPS = 1/N \cdot \sum_{i=1}^N CADF_i \quad (4.4)$$

(4.4) numaralı denklemdende görüldüğü üzere CIPS istatistik değerleri yatay kesit genişletilmiş Dickey Fuller test istatistik değerlerinin ortalama toplamlarına eşittir.

$$H_0: \rho = 1 \text{ (tüm } i = 1 \dots \dots \dots N \text{ için)}$$

$$H_1: \rho < 1 \text{ (bazı } i' \text{ ler için)}$$

Böylelikle yukarıda açıklanan şekliyle kurulan Pesaran CADF testin sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Tabloda 4.3.2 görüldüğü üzere Pesaran panel birim test sonuçlarına göre düzeyde her iki değişken için birimlere ait serilerin birim köklü olduğu temel hipotezi reddedilememiş, %1 güven aralığında değişkenlerin birim köklü oldukları sonucuna ulaşılmıştır.³¹

³¹ Olasılık değeri (p-value), temel hipotezin red edilmesiyle yapılacak hata olasılığını göstermesinden ötürü bu test için H_0 hipotezi red edilememekte ve her iki serinin de düzeyde durağan olmadığı diğer bir deyişle birim kök barındığı ortaya çıkmaktadır.

Tablo 4.11: Pesaran Birim Kök Testleri Sonuçları

DeğişkenlerDüzyey	1. Fark	
Gdp 2.61 (1.000)	-2.451	(0.000)
fppi 2.61 (1.000)	-2.447	(0.000)

Olasılık Değerleri parantez içinde verilmiştir.

Düzyeyde durağan çıkmayan değişkenlerin aynı mertebede durağan olup olmadıklarının kontrol edilmesi gerekmektedir. Bu durumda serilerin kaçınıcı mertebede durağan olup olmadıkları sınanmak amacıyla serilerin birinci farkları yine Pesaran panel birim kök testine tabi tutulmuş ve sonuçlarına yukarıda yer alan 4.3.2.1 numaralı tablonun sağ bölümünde yer verilmiştir. Böylelikle serilerin ismi değişerek DGp ve Dfppi değişkenlerine dönüşmüştür. Söz konusu değişkenler sırasıyla farkı alınmış büyüme ve mülkiyet haklarını endeksini göstermektedir.

Tablo 4.11'den görüleceği üzere testin olasılık değerleri bu kez 0 'a düşmektedir. Böylelikle serilerin birim kök içerdiği H_0 hipotezi red edilerek her iki serinin birinci mertebeden durağan olduğu $I(1)$ sonucuna ulaşılmaktadır.

Mülkiyet hakları ve iktisadi büyüme ilişkini modellemeden önce bu iki değişken arasında ilişkinin yönünü tayin etmek amacıyla Granger nedensellik testine başvurulmuştur. Granger testi sonucuna göre söz konusu iki değişken arasında tek yönlü değil çift yönlü Granger nedenselliğine ulaşılmaktadır. Hem mülkiyet haklarından iktisadi büyümeye doğru Granger nedenselliğinden bahsedilebilmekte hem de iktisadi büyümeden mülkiyet hakları endeksine doğru bir nedensellik kabul edilemektedir.

H_0 : Mülkiyet Hakları, İktisadi Büyümenin Nedeni Değildir

H_1 : Mülkiyet Hakları İktisadi Büyümenin Nedenidir

H_0 : İktisadi Büyüme Mülkiyet Hakları Endeksinin Granger Nedeni Değildir

H_1 : İktisadi Büyüme Mülkiyet Hakları Endeksinin Granger Nedenidir

Tablo 4.12’de Granger nedensellik test sonuçları gösterilmektedir. Elde edilen sonuçlara göre nedensellik çift yönlüdür ve kurulan her iki test içinde H_0 hipotezi red edilir. Diğer bir deyişle endeksten büyümeye doğru ve büyümeden Endekse doğru nedenselliğin olmadığı temel hipotezi red edilir.

Tablo 4.12 Granger Nedensellik Test Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Karar
Endeks $\rightarrow$ GSYİH	6.44919	0.0017	H_0 Red
GSYİH $\rightarrow$ Endeks	4.65285	0.0099	H_0 Kabul

Değişkenlere ait serilerin düzeyde durağan olmadığı durumda bu serilerin doğrusal bileşimleri durağan çıkabilmektedir.(Westerlund: 2008: 5). Bu amaçla eşbütünleşme testleri iki grupta incelenmektedir. Birinci grupta yer alan testler “eşbütünleşme vardır” temel hipotezini sınavan testlerdir. İkinci grupta yer alan testler ise eş bütünleşme yoktur temel hipotezini sınamaktadır ki bu grupta yer alan testlerin büyük bir çoğunluğu Engle ve Granger (1987) metodolojisine dayanmaktadır. Öyleki statik OLS yöntemiyle elde edilen kalıntıların birim kök testine tabi tutulmasıyla test gerçekleştirilmektedir (Westerlund, 2007: 709). Bu doğrultuda Kao(1999), Pedroni (1999), (2004), McCoskey ve Pedroni (1998) ve Westerlund (2007) eş bütünleşme testleri uygulanabilecek test seçenekleri arasındadır. Bunlarda Westerlund dört istatistik üzerine kurulu oldukça esnek olmasından dolayı, hata düzeltme modelinin kısa ve uzun dönem parametreleri de heterojenliğe izin vermesinden, dengesiz panelde uygulanabilmesinde ve son olarak birimler arası korelasyon olduğu durumda dahi dirençli tahminçiler üretmesinden dolayı daha çok tercih edilmektedir (Tatoğlu, 2013b: 240). Bu amaçla uygun olarak kullanılan eşbütünleşme testi Westerlund Eşbütünleşme Testi olarak seçilmiştir.

Westerlund hata düzeltme modeli temelli dört yeni panel eşbütünleşme testi geliştirmiştir. Eşbütünleşme Testinde temel hipotez “eşbütünleşme yoktur” şeklinde kurulmaktadır. Eğer hata düzeltme yoktur temel hipotezi reddedilirse o halde eş bütünleşme yoktur temel hipotezi de rededilmektedir (Westerlund, 2007: 710).

Westerlund eş bütünleşme testi;

$$\Delta Y_{it} = \delta' d_t + \lambda'_i \Delta X_{it} + \gamma_i Y_{it-1} + \varphi_i X_{it-1} + e_{it}$$

Burada d_t deterministik öğeler (sabit ve trend faktörüdür), λ_i uzun dönem, γ_i ve φ_i kısa dönem parametreleridir. Bu olasılık ele alınmaktadır:

1. $d_t = \{0\}$
2. $d_t = \{1\}$
3. $d_t = (1, t)$

Westerlund testinde otoregresif parametre (ρ) iki şekilde değerlendirilmektedir. İlki birinci nesil birim kök testlerinde olduğu gibi tüm panel için ortak bir ($\rho_i = \rho$) ya da ikinci nesil birim kök testlerinde olduğu gibi ρ birimden birime değişmektedir. İlki panel varyans istatistikleri ikincisi ise grup ortalaması varyans oranı istatistikleri adını almaktadır (Tatoğlu, 2013b: 239-240).

P_a ve P_t test istatistikleri tüm panele ait havuzlanmış bilgiyi hesaplamaktadır. Temel hipotez ve alternatif hipotez:

$$H_0 : \rho_i = 0 \text{ (tüm } i\text{'ler için)}$$

$$H_a = \rho_i < 0 \text{ (tüm } i\text{'ler için)}$$

P_a ve P_t test istatistikleri ise:

1. P_a istatistiği : $P_a = \left[\sum_{i=1}^N L_{i11} \right]^{-1} \sum_{i=1}^N L_{i12}$
2. P_t istatistiği : $P_t = \sigma^{-1} \left[\sum_{i=1}^N L_{i11} \right]^{-1/2} \sum_{i=1}^N L_{i12}$

Grup ortalama istatistikleri olan G_a ve G_t istatistikleri ise her bir birim için ayrı ayrı tahmin edilen ρ_i ler ve ρ_i lerin t oranlarının ağırlıklı ortalaması hesaplanarak oluşturulmaktadır. Temel ve alternatif hipotez aşağıdaki gibidir:

$H_0 : \gamma_i = 0$ (tüm i'ler için)

$H_1 : \gamma_i < 0$ (en az biri için)

3. G_a istatistiği : $G_a = \sum_{i=1}^N L_{i11}^2 L_{i12}$

4. G_t istatistiği : $G_t = \sum_{i=1}^N \delta^{-1} L_{i11}^{-1/2} L_{i12}$

Yukarıda ifade edildiği gibi eşbütünleşme testinde temel hipotez “eşbütünleşme yoktur” şeklinde kurulmaktaydı. Eğer hata düzeltme yoktur temel hipotezi reddedilirse o halde eş bütünleşme yoktur temel hipotezi de rededilmektedir (Westerlund, 2007: 710). Bu durum her iki grup içinde geçerlidir.

Westerlund Eşbütünleşme Test sonuçları Tablo 4.13 ‘de verilmektedir.

4.13.Westerlund Hata Düzeltme Model Panel Eşbütünleşme Testi Sonuçları

İstatistik	Test Değeri	Olasılık Değeri
Gt	-8.258	0.000
Ga	-14.105	0.000
Pt	-27.078	0.000
Pa	-12.199	0.000

Tablo 4.13’de görüleceği gibi panel eşbütünleşme ilişkisi yoktur temel hipotez reddedilerek ele alınan iki değişken arasında uzun dönemli ilişkinin varlığı saptanmaktadır. Akaike bilgi kriterlerine göre gecikme uzunluğu 1 yıl ve öncül uzunluk 0.78 yıl olarak belirlenen her dört testin olasılık değerleri tabloda görüldüğü gibi 0 olduğu için dört H_0 hipotezi red edilerek mülkiyet hakları endeksi ile iktisadi büyüme arasında kısa ve uzun dönem ilişkisi olduğu görülmektedir. Uzun ve kısa dönemli ilişkiler panel hata düzeltme modeli ile modellenenmektedir.

Mülkiyet hakları ile iktisadi büyüme arasında ilişkinin analizi için alternatif panel hata düzeltme testleri arasında Panel Dinamik En En Küçük Kareler ve Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi bulunmasına karşın adı geçen testler sadece uzun dönemli ilişkiyi sınadıkları için çalışmada kullanılmamıştır. Onun yerine hem uzun hem de kısa dönemli parametreleri tahmin etmeye çalışan havuzlanmış ortalama grup tahmincisi, Ortalama Grup Tahmincisi ve Dinamik Sabit Etkiler Tahmincisi ilk adımda çalışmanın amacına daha uygun görünmektedir (Tatoğlu, 2013: 242-243).

Tahminciler arasında seçim yapmak için Hausman testi aracılığıyla test sonuçları eş anlı görülebilmekte ve uygun tahminci seçilmektedir. Hausman test sonuçları ortalama grup tahminci (MGE) ile havuzlanmış ortalama grup tahmincisi (PMGE) arasında seçim yapılması amacına uygundur. Havuzlanmış ortalama grup tahmincisi uzun dönem parametresini tüm birimler için sabit kabul ederken ortalama grup tahmincisinde bu parametre birimlere göre değişmektedir. Hausman testinde temel ve alternatif hipotez aşağıdaki gibidir:

H_0 : Havuzlanmış Ortalama Grup Tahmincisi (PMGE) Daha Etkindir.

H_1 : Ortalama Grup Tahmincisi (MGE) tutarlıdır.

Uzun dönem homojenliği sınavan Hausman test sonuçları tablo 4.3.2.5'de yer almaktadır.

Tablo 4.14.Hausman Testi Sonuçları

Test	Test İstatistiği	Olasılık Değeri	Sonuç
Hausman	-1. 264936	0.0049	H_0 Red

χ^2 dağılımına sahip Hausman testinde katsayılar arasında sistematik fark yoktur H_0 hipotezi red edilerek katsayılardaki farklılığın sistematik olduğunu söyleyen ortalama grup tahmincisi uygun tahminci olduğu ortaya çıkmaktadır

4.3.3. SONUÇ

Son olarak tüm panel için ortalama grup tahminci ile tahmin edilen mülkiyet hakları ve iktisadi büyüme arasında kısa ve uzun dönem ilişki test sonuçları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 4.15. Panel Uzun ve Kısa Dönem Katsayıları:

Ortalama Grup Tahmincisi

Uzun Dönem Katsayıları	Tahmin Değeri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
β_1	-0.956401 (0.3731247)	-0.26	0.798
Hata Düzeltme Katsayısı (γ)	-1.048892* (0.0375938)	-27.9	0.0000
Kısa Dönem Katsayılar	Tahmin Değeri	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
λ_{11}	1.241642* (0.343145)	3.62	0.0000
α_0	4.881455 (3.018715)	1.62	0.106

*0.01 anlamlık düzeyinde katsayılar anlamlıdır. Standart hatalar parantez içinde verilmiştir.

Ortalama grup tahmincisinden elde edilen sonuçlara göre 69 ülkeyi kapsayan 2001-2011 yılları arasın dönem içinde araştırılan mülkiyet hakları ve iktisadi büyüme arasında ilişki mevcuttur. Bu ilişki mülkiyet haklarından iktisadi büyümeye doğru olduğu saptanmıştır. Ancak ilişkinin yönün kurumsalcı iktisatçıların vurguladıkları gibi pozitif çıkmamakta negatif çıkmaktadır. Bununla birlikte söz konusu ilişkinin

uzun ve kısa dönemli ilişki olduğu bir kez daha vurgulanmalıdır. Test sonuçlarına bakıldığında göze çarpan bir durum ise, kısa dönemde serinin durağan çıkmamasına sebebiyet veren sapmaların test sonuçlarından görüldüğü gibi hızla dengeye gelmesidir. Ekonomik olarak katsayılar yorumlandığında endeksteki 1 puanlık artış GSYİH büyüme oranında yaklaşık %1 oranında bir azalmaya neden olmaktadır.

SONUÇ

İktisat bilimi içersinde iktisadi büyüme alt disiplini, iktisatçılar tarafından aralıklarla yoğunlaşılın ancak sonra yeniden yıldızı sönen alanlardan biridir. Bilimsel alanda çalışma konularının, küresel ekonomide yaşanan makroekonomik gelişmelerle yakından ilintili olduğu düşünöldüğünde, dünya ekonomisinin daha fazla büyüdüğü dönemlerde iktisadi büyüme alanı yeniden ilgileri üzerine toplamayı başarmaktadır. Bununla birlikte iktisadi büyümenin kara kutusu olan, ölkelerin neden birbirlerinden oldukça farklı gelir düzeylerine sahip olduğu sorusuna henüz tatminkar bir cevap verilememesi, bir yandan alanda yeni hevesleri üzerine toplarken diğeri yandan iktisatçıların gözünü de korkutmaktadır.

Bu açıdan tutarlı bir iktisadi büyüme teorisi tarihsel olarak ortaya konan büyüme gerçekleri ile uyum içinde olmalıdır. *Kaldorgil gerçekler* adı verilen, daha sonra Romer ve Jones tarafından genişletilen temel gerçeklerle eşleşme büyüme modellerinin başarı kıstası olarak nitelendirilebilir. Büyüme literatürüne bakıldığında oluşturulan modellerin özlerinde (emek, sermaye gibi) büyümenin en yakın kaynaklarından (proximate sources) büyümenin temel kaynaklarına (nüfus artışı, finansal sektör, genel makroekonomik çerçeve vb) doğru bir evrimin gerçekleştiği görölmektedir.

Keynesyen devrim sonrası politik iktisattan ayrılan büyüme tartışmaları Harrod Domar Büyüme Modeliyle oluşmaya başlamıştır. Yatırımları sadece arz cephesinden değil, talep cephesinden de değerlendiren bu modelde çarpan ve hızlandıran etkilerinin ekonomi üzerindeki etkilerine yoğunlaşmaktadır. Yatırımların tasarruflardan bağımsız olduğu vurgusu ve bekleyişlerin modeldeki ağırlığı nedeniyle Keynesyen büyüme modeli olarak adlandırılan model, gerekli büyüme oranı, gerçekleşen büyüme oranı ve doğal büyüme oranlarının birbirlerine eşitlenmesini sürdürülebilir büyümenin koşulu olarak görmektedir. Ancak böyle bir eşitliğin yaşanmasının oldukça zor olduğu ve gerçekleşen büyüme oranının gerekli büyüme oranının altında veya üzerinde olduğu dengesizlik durumunda, ekonomik

dinamikler dengeye yönelmek yerine daha fazla istikrarsızlağa yol açacağını belirten bu modelde gerekli büyüme oranı bıçak sırtı büyüme oranı olarak adlandırılmaktadır.

Horran Domar Modeli'nden sonra ortaya çıkan ve bugünkü büyüme modellerinin temelini oluşturan model neo klasik Solow-Swan Modeli'dir. Neo klasik marjinalist yaklaşımı benimseyen modelde, büyümenin kaynağının ne olduğu merakı sorusu kadar ülkelerin gelişmişlik düzeylerindeki farklılıkların nedenleri ve bu farklılıkların kapanması için ne tür politikalar üretilmesi gerektiği tartışmaları da araştırmaların çıkış noktası olarak kabul edilmiştir. Modele göre ülkeler arasındaki gelir düzeyindeki farklılığın temel nedeni ülkelerin sahip olduğu sermaye birikimindeki farklılıktır. Sermaye birikimi tasarruflardan kaynaklandığı için temel farklılık tasarruf oranlarındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır. Ekonomiler, geçici sermaye birikimi ve durağan hal altındaki üretim deneyimlerinden birini tecrübe etmektedir. İlki, ekonomide sermaye birikiminin emek birikiminden daha hızlı olduğu sermaye emek oranının arttığı dönemdir. Azalan marijinal getiri varsayımı altında ilave her sermayenin marjinal verimliliği gittikçe azalacağından bir noktadan sonra sermayenin getirisi sıfır eşit olacaktır ki bu durum durağan hal olarak tanımlanmaktadır. Durağan durum mevcut üretim faktörleri ile ulaşılabilecek en yüksek üretim düzeyini ifade etmekte, bu durağan durumda tüm değişkenler için sıfır büyüme hızı tecrübe edilmektedir. Bu noktadan sonra büyümenin kaynağı vardır: teknolojik gelişme. Ulaşılan sonuç büyümenin ekonominin kendi dinamikleri dışındaki bir unsurla, teknolojik gelişmeyle açıklanmasıdır. Bu sonucun doğal politik uzantısı modelin dışında bir değişken ile büyüme gerçekleşiyorsa devletin ekonomiye müdahalesin de gereksiz olduğudur. Ulaşılan bir diğer sonuç ise, azalan marjinal getiriler varsayımı altında yaklaşma hipotezinin ileriye sürülmesidir. Bu hipoteze göre benzer üretim fonksiyonuna, benzer tasarruf oranlarına, benzer nüfus artış oranlarına ve teknolojiye sahip olan ülkeler arasındaki kişi başına gelir düzeyi zamanla aynı seviyeye gelecek böylelikle ülkelerin gelir düzeyleri açısından birbirlerine yakınsayacaktır. Ne var ki, yukarıda bahsedilen Kaldorgil gerçeklerle Solow Swan modelinin zaman içinde örtüşmediği görülmüş, kişi başına üretimin sürekli artması, sermaye emek oranının sürekli artması, sermayenin getiri ve sermaye

hasıla oranlarının istikrarlı kalması gibi durumlar karşısında Solow Modeli'ne alternatif modeller oluşturulmaya başlanmıştır. Bununla birlikte bu Neo klasik büyüme modelinde özel mülkiyet hakları tam olduğu a prioridir. Bu nedenle büyüme ile ilgili olarak devletin mülkiyet haklarına ilişkin bir düzenleme gerçekleştirmesine gerek yoktur.

Kaldorgil gerçeklere uyum sağlayacak yeni büyüme modellerinin oluşturulmasında dikkat edilecek husus, uzun dönemde büyümenin önündeki engelin sermayenin marjinal getirisinin azalması varsayımının esnekleştirilmesidir. Bu amaçla oluşturulan AK Modelinde $\alpha=1$, $\beta=0$ koşulu benimsenerek; Beşeri Sermaye Modellerinde üretim teknolojisinin ölçüğe göre sabit olarak kalmasına rağmen fiziksel sermayenin pozitif dışsallıkları üzerine yoğunlaşarak ve AR-GE modellerinde bilginin dışsallıkları veya teknolojik yenilik içselleştirilerek üç farklı koldan ilerleme gerçekleşmektedir.

AK Modelinde, neo klasik büyüme modelinde teknolojik gelişmeye atfedilen dışsal verimlilik artışının olmadığı durumda dahi ekonomik büyümenin süreklilik arz edebileceği belirtilmektedir. Modele göre ülkeler arasındaki gelir düzeyinin temel farklılığı, takip edilen iktisat politikalarından kaynaklanmaktadır. Böylelikle tasarruf oranlarını artıracak her türlü politika, durağan durumda dahi büyümeye neden olabilecektir. Mülkiyet haklarındaki iyileştirmeler de bu politikalar arasında sıralanmaktadır. Büyüme hızını sermaye stokundaki artışla eş gören modele göre ülkeler arasında neo klasik yakınsama öngörüsü de sermaye stokundaki kısıtsız gelişmeye paralel olarak gerçekleşmeyecektir.

Teknolojiyi içselleştiren AR-GE modellerinde iktisadi büyümenin teknolojik değişimlerle ortaya çıktığı, teknolojik değişimlerin ise karını maksimize etmek isteyen firmalar tarafından gerçekleştirilen yatırımlar sonucu ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Yarı kamusal bir mal olarak ele alınan teknoloji, tam rekabet piyasasında değil, monopol piyasada fiyat belirleyicisi olmak isteyen firmaların çabaları sonucu oluşmaktadır. Dışsallık ve taşma etkisinin yanı sıra piyasa büyüklüğünün büyüme için önemine değinen modele göre serbest dış ticaret aynı

teknolojiye ulaşmak için kaynak israfını önleyecektir. Modelin mülkiyet hakları çerçevesince yorumu, özellikle fikri mülkiyet haklarının iktisadi büyüme için önemini ortaya koymaktadır.

Beşeri sermaye modelleriyse büyümeyi nitelikli emek miktarına bağlamaktadır. Büyümenin içsel olabilmesi için ölçeğe göre getirinin sabit değil artan olması gerekmektedir.Önemli olan biriktirilebilir faktörün, marjinal verimliliğinde azalma olmamasıdır. Modelde teknoloji biriktirebilir faktör olarak emeğin, beşeri sermayenin ürünüdür. Teknolojik gelişmenin yüksek olması ülkenin beşeri sermaye stokunun yüksek olmasına bağlanmaktadır.

Dışsal büyüme modellerinin mülkiyet haklarına ve iktisat politikalarına ihtiyaç duymayan yapısı, içsel büyüme modelleriyle birlikte değişmeye başlamış, mülkiyet haklarının ve iktisat politikalarının büyüme üzerinde olumlu etkiye sahip olduğu vurgulanmaya başlanmıştır.

Bununla birlikte neo klasik iktisadın statik, gerçeklikten uzak a prioriler üzerine inşa ettiği soyut, statik denge kavramına itiraz eden anlayışlar oldukça eskiye uzanmakla birlikte son yıllarda daha kuvvetli dile getirilmeye başlanmıştır. Heterodoks iktisat adı altında toplanan muhalif görüşlerin takip ettikleri yöntem, savundukları politika birbirlerinden oldukça farklı olmasına rağmen, bu görüşlerin tek ortak yönleri anaakım iktisat karşısında ileri sürdükleri eleştirilerdir. Heterodoks iktisat içerisinde son yıllarda adını daha sık duyuran okul Kurumsal iktisat okuludur. Veblen tarafından kurulduğu kabul edilen Kurumsal iktisat, eski ve yeni kurumsal iktisat olarak ikiye ayrılmaktadır. 20. yy 'ın başından ortalarına Keynesyen devrimin altın yıllarına kadar literatürde geniş yer bulan eski kurumsal iktisat mülkiyet haklarına karşı duran bir yapıya sahipken, 20. yy'ın ikinci yarısından sonra Coase, North, Williamson ve Acemoğlu ile birlikte bu özelliğinden uzaklaşarak gitgide artan bir çalışma alanına sahip olmuştur. Neo klasik okulla oldukça farklı varsayım ve metodolojiye sahip olan yeni okul, neo klasik iktisadın bireylerin rasyonelliği,optimizasyon, zaman, bilgi maliyeti, belirsizlik, işlem maliyetleri, piyasa başarısızlıkları ve metodolojik bireycilik ile görüşlerini eleştirmektedir. Neo klasik

İktisadın her ülke için tek tip ekonomi modeli benimsemesini eleştiren yeni okul, özünde neo klasik bilimsel araştırma programını yok etmek yerine programın koruyucu kuşağında yer alan görüşleri değiştirerek okulu daha gerçekçi teorilerle güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla ekonomik hayatın merkezin *kurum'u* yerleştirmektedirler. Düşünce ve davranış alışkanlıkları, norm ve idealler, toplu eylemler, oyunun kuralları, niyetlenilmemiş eylemlerin sonucu gibi çeşitli tanımlara sahip olan kurum, bireylerin topluluk içinde ne şekilde hareket edeceğinin ve nasıl karar vereceğinin temel belirleyicisi olarak ortaya çıkmaktadır. Anayasa, devlet ve örfi hukuk gibi resmi kurumların yanında gelenek, ahlaki kurallar ve teknoloji gibi gayriresmi kurumlarda mevcuttur. İktisadi açıdan önemli olan ekonomilerin üretim kapasitesini büyütecek olan teknoloji gibi ileriye götürücü kurumların varlığıdır. Kurumsal iktisat okulu için mülkiyet hakları teknoloji gibi altı çizilen önemli bir diğer kurumdur.

Mülkiyet haklarına sahip olduğu bakış açısının Kurumsal iktisat okulunu Avursturya okuluna yakınlaştırdığı düşünülse de her iki okulun izlediği yöntem birbirlerinden oldukça farklıdır. Bununla birlikte mülkiyet hakları denildiğinde akla ilk gelen okul Avusturya Okulu olmasından ötürü okulun önemli temsilcilerinden Ludwing Von Mises ve Frederic Hayek'in mülkiyet görüşleri önem arz etmektedir. Hayek mülkiyet hakkını bireysel özgürlüklerle ilişkilendirmekle birlikte, Hayek'e göre özgürlüğün savunusu bireysel mutluluğa kavuşmak değil ancak bu özgürlüğün topluma sağlayacağı faydadır. Uygarlığın gelişmesi yeni üretim yollarının bulunmasına bağlı ise yeniliği sağlayacak olan ilerleme ancak özgür bir çevrede gerçekleşebilecektir. Bu nedenle Avusturya okuluna göre özel mülkiyet hakları büyümenin ve medeniyetin ön koşuludur.

Mülkiyet kelime anlamı olarak sahipliği ifade etmekte; bir şeyi yasa çerçevesince istediği gibi kullanma hakkı anlamına gelmektedir. Bu anlayış ikiye ayrılmaktadır. İlk grup John Locke'un düşüncelerini temel alırken; ikinci grup temel görüşlerini Jeremy Bentham'dan almaktadır. İlk görüş eşyanın kime ait olduğu düşüncesiyken yeni mülkiyet görüşünde önemli olan unsur, sahiplikten kullanma hakları ve kısıtlarına doğru evrilmektedir. Uygulamada ise ortak mülkiyet, özel

mülkiyet ve devlet mülkiyeti olmak üzere üç farklı mülkiyet hakkı bulunmaktadır. Ortak mülkiyet toplumdaki tüm üyelerin kullanma ve faydalanma hakkını ifade etmekteyken, özel mülkiyet anlayışında mülkiyet hakkına sahip olan kişi bu hakka dayanarak toplumun geri kalanını dışlama hakkına sahiptir. Devlet mülkiyetinde ise devlet, kendi mülkiyetindeki varlığın kimler tarafından faydalanılacağını politik süreç dahilinde takip ettiği sürece, bu kullanım hakkını başkaları bırakacak şekilde tayin edebilir.

Mülkiyet olgusu temelini ekonomi, felsefe, antropoloji ve hukuktan almaktadır. Bu nedenle söz konusu olgu sadece bir yönü ile ele alınamayacak kadar disiplinlerarası ve köklü bir tartışma alanıdır. Mülkiyet ekonomik temellerini, ortak mallar trajedisi, dışsallıklar, işlem maliyetleri, sözleşmeler, sınırlı kamulaştırma ve piyasa işlemlerini kolaylaştırma kanallarından almaktadır. Ortak mallar trajedisi ile dışsallıklar, kaynak tahsisinde optimal kaynak dağılımının bozulacağını vurgulamaktadır. Bunu önlemenin yolu Coase teoreminde vurgulandığı gibi maliyetsiz pazarlık varsayımı altında, mülkiyet haklarının eksiksiz tanımlandığı ortamda taraflar arasındaki pazarlık, bozulan kaynak tahsisi etkinliğini yeniden sağlayabilecektir. Coase teorimi, mülkiyet haklarını kaynak tahsisinde etkinliği sağlayan araç olarak görmektedir. Fiyat mekanizmasının kullanım maliyeti, mülkiyetin el değiştirme maliyeti, girdilerin çıktıya dönüşmesi sırasında ortaya çıkan maliyetler gibi farklı tanımlara sahip olan işlem maliyetlerinin pozitif olduğu durumlarda mülkiyet haklarından kaynaklanan özel durumlar kaynak dağılımının yapısını da değiştirecektir. Zira, mülkiyet haklarının iyi tanımlanmadığı ve güvence altında olmadığı durumlarda maliyetler artacağından ötürü ekonomideki kaynakların üretken alanlardan üretken olmayan alanlara transfer edilmesi gerekecektir. Lionel Robbins'ten günümüze kadar iktisat, alternatif kullanım alanlarına sahip kıt kaynaklar ile sınırsız ihtiyaçlar arasında insan davranışlarını inceleyen bilim dalından, diğer bir deyişle tercih biliminden sözleşmeler eksenine kaymaktadır. Zira, Williamson, iktisadi sözleşmeler ve tercihler olarak ikiye ayırmaktadır. Mülkiyet hakları bu sınıflandırmada sözleşmelerden ayrılrsa da sözleşmelerin işlem maliyetleri kanalıyla mülkiyet hakları ile dolaylı bir ilişkiyle yeniden bağlanmaktadır. Zira sınırlı

rasyonellik varsayımı ile sözleşmelerin iyi niyetli imzalandığı ve fırsatçı davranışlardan kaçınıldığı durumda dahi tüm mümkün durumların sözleşme maddesi olarak sözleşmelerde yer alamayacağı gerçeğinden dolayı, sözleşmeler doğası gereği eksik sözleşmelerdir. Bu nedenle işlem maliyetleri sözleşmelerden kaynaklanan ex ante ve ex post maliyetlerden oluşmaktadır. Mülkiyet haklarının tanımının eksikliği veya güvencesizliği, ex ante veya ex post ortaya çıkan sorunların çözümünde maliyetlerin artmasına neden olmaktadır.

Mülkiyet haklarının anaakım iktisat karşısında daha saygın bir yere sahip olabilmesi için neo klasik yöntem araçlarını kullanması gereklidir. Bu nedenle Sınırlı Kamulaştırma ve Piyasa İşlemlerini Kolaylaştırma kanalları okulun bu ihtiyacına cevap vererek özel mülkiyet haklarının güvence altında olmasının üretimi nasıl artacağını matematiksel dille anlatmaktadır. Sınırlı kamulaştırma altında diğer bir deyişle devletin kamulaştırma riskinin mevcut olduğu durumda (bireylerin yatırımlarının meyvelerini yiyemediği durumda) bireylerin daha az emek arz etmek isteyeceğini; piyasa işlemlerini kolaylaştırmada ise varlığın teminat olarak kullanılabilmesi sonucu kredi piyasasına erişim imkanı dolayısıyla yatırımların artacağı ifade edilmektedir.

Felsefi mülkiyet tartışmaları batı felsefesinde genelde iki başlık altında toplanmaktadır. İlki, John Lock gibi mülkiyeti toplumlar öncesinde de var olan, devletten ve yasadan daha eski bir tarihe sahip doğal bir hakkı bir insan hakkının tanımlayan kavram olarak kabul edilmesi gerektiğini savunan Hugo Grotius, Samuel von Pufendörf, John Locke, Immanuel Kant, George W. F. Hegel gibi düşünürler bulunurken; diğer tarafta bu kavramı sosyal hayatın ortaya çıkardığı toplum devlet yasa tarafından ortaklaşa kurumsal bir şekilde yaratılan pozitif bir hak olarak gören Thomas Hobbes, David Hume, Adam Smith, Jeremy Bentham, Emile Durkeim ve Max Weber gibi düşünürler bulunmaktadır.

Hukuksal alanda ise tüm haklar mülkiyet haklarından türetildiği için, mülkiyet hakları tüm hakları anası olarak kabul edilmektedir. Roma hukukunda mutlak olarak görülen mülkiyet hakları, önce gelenin önce görenindir düşüncesine

dayanmaktadır. Roma İmparatorluğu döneminde oturulmayan topraklar ya da boş şey kullanılmaya kadar ortak mülkiyet olarak görülmektedir. Mülkiyet kavramı Roma hukukunda farklı şekillerde kendini göstermektedir. *Usus*, bir varlığı kullanma hakkı; *usus fructus* bir varlıktan elde edilen faydayı elde etme hakkı; *abusus* bir varlığın şeklini veya özünü değiştirme hakkı ve devretme hakkı olarak Roma hukukunda mülkiyetin dört temel bileşeni bulunmaktadır.

Türkiye’de ise 1961 Anayasasının 36. Maddesi’nde sosyal ve ekonomik haklar bölümünde yer alan mülkiyet hakkını, Roma hukukunda tanımlanan mutlak ve sınırsız bir hak gibi görülürken, 1982 Anayasasının 35. Maddesi’nde bireysel haklar bölümüne yer almaya başlamıştır. Böylelikle mutlak ve sınırsız kabul edilen mülkiyet anlayışına bakış açısı değişerek mülkiyetin kişilere haklar yanında bir takım ödevler de yüklediği kabul edilmiştir. 1961 Anayasa’sından farklı olarak 1982 Anayasası eşyanın yanı sıra soyut mülkiyet haklarını da muhteva etmektedir. Böylelikle medeni kanundaki eksiklik Anayasa ile giderilmiş olmakla birlikte 5486 Sayılı Kanun ile Fikri ve Sınai mülkiyet de güvence altına alınmaktadır.

Mülkiyet hakları ile iktisadi büyümeyi inceleyen ilk teorik çalışmalar 1976 yılında Baltensperger’in kredi sözleşmelerinin sadece faiz oranlarından etkilenmediklerini, teminat gibi fiyat dışı unsurlardan da etkilendiklerini açıklayan makalesine dayanmaktadır. Ancak mülkiyet hakları ile iktisadi büyüme arasında tesadüfi bir ilişkinin olmadığını söyleyen ve bu alana dikkatlerin daha yoğun çekilmesine neden olan çalışma North’ın 1981 yılında *Structure and Change in Economic History* adlı kitabıdır. Bu alandaki ekonometrik çalışmalar ise ikiye ayrılmaktadır. Barro (1991), Knack ve Keefer (1995), Barro (1996), Acemoğlu ve Robinson (2000), Acemoğlu, Johnson ve Robinson (2001), Acemoğlu, Johnson ve Robinson (2002), Acemoğlu (2006), Acemoğlu ve Robinson (2006) gibi ilk grupta yer alan iktisatçılar söz konusu iki değişken arasında pozitif ilişkinin varlığını savunmaktadırlar. Bu iktisatçılara göre genelde kurumlar özelde ise mülkiyet hakları iktisadi büyüme üzerinde anlamlı ilişkiye sahiptir. İkinci grupta ise Henry ve Miller (2002), Glaeser et al (2005) gibi iktisatçılar bulunmaktadır. Henry ve Miller için büyüme için önemli unsurlar kurumlar değil ülkelerin izledikleri ekonomi politikaları

yken, Glaeser et al. büyümenin üzerinde beşeri sermayenin kurumlardan daha etkili olduğunu ifade etmektedirler.

Mülkiyet hakları ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin amprik sınanmasına geçmeden önce World Freedom Index'ten alınan mülkiyet hakları endeksi ile Dünya Bankasından alınan reel büyüme ham verileri 1994- 2014 yılları arasında 161 ülke için incelenmiştir. 0-100 arasındaki endesk yirmi baz puan aralıklarla beş kategoriye ayrılarak her kategorideki ülkelerin ortalama reel GSYİH ve büyüme rakamlarına bakılarak elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilmektedir: Ülkelerin mülkiyet hakları endeks değeri artıkça ortalama gelir düzeyi de artmaktadır. En düşük gelir düzeyine sahip üç gruptaki ülkeler oldukça heterojen gelir yapısı sergilerken, geriye kalan en yüksek mülkiyet hakları serisine sahip iki grup endeks değeri olarak çok daha homojen bir gelir düzeyine sahiptir. Bu sonuçlar ışığı altında mülkiyet hakları ile iktisadi büyüme arasında sistematik bir ilişkinin var olup olmadığı, eğer var ise bu ilişkinin yönü amprik analizin çıkış noktasını teşkil etmektedir.

Bu noktadan hareketle 66 ülke için 2001-2011 yılları arasındaki mülkiyet hakları iktisadi büyüme ilişkileri panel veri yöntemi ile test edilmiştir. Pesaran CADF birim kök testiyle düzeyde durağan çıkmayan serilerin birinci mertebenden durağan olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonra Granger nedensellik testi ile değişkenler arasında tek yönlü nedensellik olduğu bulunmuş, iktisadi büyüme üzerinde mülkiyet hakları endeksinin Granger nedenselliği saptanmıştır. Bundan dolayı çalışma endeksten büyümeye doğru tahmin edilmiştir. Westerlund Panel Eşbütünleşme Testi ile söz konusu değişkenlerin uzun dönemli ilişkiye sahip olduğuna karar verilerek Hausman testi yardımıyla kurulacak modelin ortalama grup tahmincisi ile oluşturulması gerektiği anlaşılmıştır. Nihayet ortalama grup tahmincisi ile modellenen test sonuçlarına göre mülkiyet hakları ve iktisadi büyüme arasında kısa ve uzun dönem ilişkinin var olduğu, hata düzeltme katsayısının 1 civarında olması sonucu endeks değerinde dengeden sapışların bir sonraki dönem çok hızla denge değerine geri döndüğü görülmektedir. Bununla birlikte mülkiyet hakları endeksi ile büyüme arasında ceteris paribus kısa dönemde pozitif bir ilişkinin olduğu, mülkiyet haklarında kısa dönemde olumlu bir iyileştirme politikasının ekonomi

tarafından hızla tepki verildiği gör÷lmektedir. Ancak uzun dönem ilişkinin kat sayısının negatif çıkması iki değişken arasında ilişkinin ters yönlü olduğunu değil uzun dönemde büyümenin temel belirleyicisinin mülkiyet hakları olmadığını bununla birlikte uzun dönemlerin kısa dönemlerin toplamı olarak düşün÷ldüğünde uzun dönemde mülkiyet haklarının tamamlayıcı unsur olduğu ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Abel, Andrew B., Ben S. Bernanke, Dean Croushore: “**Macroeconomics**” Sixth Edition, Boston, Pearson Addison Wesley, 2008.

Abromovitz, Moses: “Catching Up, Forgoing Ahead, and Falling Behind”, **Journal of Economic History**, Vol.46, No.2, 1986, pp. 385-406.

Acemoğlu, Daron, James A. Robinson: **Why Nations Fail? The Origins Of Power, Prosperity and Poverty**, Profile Books, London, 2012.

Acemoğlu, Daron: **Introduction to Economic Growth Volume I, II**, USA, Princeton University Press, 2008.

Acemoğlu, Daron: **Introduction to Economic Growth Volume II**, USA, Princeton University Press, 2008.

Acemoğlu, Daron, James A. Robinson: “Economic Backwardness in Political Perspective” **American Political Science Review**, Vol.100, No.1, February 2006, pp. 115-131.

Acemoğlu, Daron, Simon Johnson, James Robinson: “The Rise of Europe: Atlantic Trade, Institutional Change, and Economic Growth”, **The American Economic Review**, Vol. 95, No.3, 2005, pp.546-579.

Acemoğlu, Daron, Simon Johnson, James A. Robinson: “Reversal of Fortune: Geography and Institutions in Making of the Modern World Income Distribution”, **The Quarterly Journal of Economics**, Vol: 117, No.4, 2002, pp.1231-1294.

Acemoğlu, Daron, Simon Johnson, James A. Robinson: “The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation”, **The American Economic Review**, Vol.91, No:5, 2001, pp.1369-1401.

Acemoğlu Daron, James A. Robinson: “ **Political Losers as a Barrier to Economic Development**”, *American Economic Review*, Vol. 90, No. 2, Papers and proceedings of the One Hundred Twelfth Annual Meeting of American Economic Association, 2000, pp.126-130.

Acemoğlu Daron, Thierry Verdier, “ Property Rights, Corruption and Allocation of Talent: A General Equilibrium Approach”, **The Economic Journal**, Vol: 108, No: 450, 1998, pp.1381-1403.

Aghion Phillippe, Peter. Howitt: “Technical Progress in the Theory of Economic Growth” **Economics in Changing World**, Vol. 5: Economic Growth and Capital and Labour Markets, Editor: Jean- Paul Fitoussi (1995), pp.101-122.

Aghion Philippe, Peter. Howitt: A Model of Growth Through Creative Destruction”, *Econometrica*, 60(2), 1992, pp. 323-351.

Akyüz, Yılmaz: **Sermaye, Bölüşüm, Büyüme**, Ankara, Eflatun Yayınevi, 2009.

Alessi, Louis De: “Property Rights, Transaction Costs, and X- Efficiency in Economic Theory”, **American Economic Review**, Vol.73, No.1, 1983, pp. 64-81.

Alvaro Alexander: “Why Property Rights Were Excluded from the Canadian Charter of Rights and Freedoms”, **Canadian Journal of Political Science / Revue canadienne de science politique**, Vol. 24, No. 2 (Jun., 1991), pp. 309-329.

Arrau, Patricio.: “Human Capital and Endogenous Growth in Large Scale Life Cycle Model” **World Bank Working Papers**, No:342, 1989.

Arrow, Kenneth: “The Organization of Economic Activity: Issues Pertinent to the Choice of Market versus Non-market Allocation” **In US Joint Economic Committee, 91st Congress**, 1 Session, 1969.

- Azam, Jean Paul.: “Model of Economic Growth”, **European Economic Review**, 1993, 37, pp.566-576.
- Baltagi, Badi H.:*Econometric Analysis of Panel Data*, West SuccexJohnWiley & Sons, Chichester,2008.
- Barro, Robert, Xavier Sala-i Martin: **Economic Growth**,Second Edition, MIT Press, Massachusettes,Cambridge, Massachusettes, 2004.
- Barro, Robert J.” Determinants of Economic Growth A Cross Country Emprical Study”, NBER Working Series No: 5698, 1996,pp.1-79.
- Barro, Robert J. and Sala-i Martin Xavier: “Convergence”, **Journal of Political Economy**, 100 (2), 1995, pp.223-251.
- Barro, Robert, J. W Lee: “Sources of Economic Growth” **Carnegie – Rochester .conference Series On Public Policy**, June 1994, Vol:40, pp..1-40.
- Barro, Robert J., “ A Cross Country Study of Growth,Saving and Government, **NBER Working Paper Series**, No: 5994, 1991, pp.1-36.
- Barro, Robert J.: “Economic Growth in a Cross Section Countries”, **The Quarterly Journal of Economics**,Vol. 106, No. 2, 1991, pp. 407- 443.
- Barro, Robert J.: “Government Spending in a Simple Models of Endogenous Growth” **Journal of Political Economy**, 98(5),1990, pp.103-125.
- Baumol William: “Productivity Growth, Convergence and Welfare: What the Long-Run Data Show”, **American Economic Review**, 1986,pp.1072-85.
- Besley Timothy, Maitreesh Ghatak: Property Rights and Economic Growth, **Handbook of Economic Development** Volume 5, Ed. by Dani Rodrik, Mark Rosezweig, North Holland, Amsterdam,2010.

Besley Timothy : “Property Rights and Investment Incentives: Theory and Evidence from Ghana”, **Journal of Political Economy**, Vol. 103, No. 5, 1995, pp. 903-935.

Bils, Mark, Peter J. Klenov: “Does Schooling Cause Growth”, **The American Economic Review**, Vol. 90, No. 5, December 2000, pp.1160-1183.

Boldrin Michele, David K. Levine: “**Against Intellectual Monopoly**”, Cambridge University Press, New York, July 2008.

Bouillon Hardy: “A Note on Intellectual Property and Externalities”, içinde **Property, Freedom, Society**, Ed. by Jörg Guido Hulsmann, Stephan Kinsella, Alabama, LvMI, 2009.

Brousseau Eric, Jean-Michel Glanchant:**New Institution Economics, Guidebook**, New York, Cambridge University Press, 2008.

Brunt Liam: “Property Rights and Economic Growth: Evidence From A Natural Experiment”, **Institutte for Samfunnsokonomi Working Paper**, 2011, (çevrimiçi)<http://www.nhh.no/en/research-faculty/department-of-economics/research-publications/discussion-papers/2011.aspx>, 14 Nisan 2013.

Buğra, Ayşe: “**İktisatçılar ve İnsanlar**”, İstanbul, İletişim Yayınevi, 2005.

Cass, David:“ Optimum Growth in an Aggregative Model of Capital Accumulation”, **The Review of Economic Studies**, Vol.32,No: 3, July 1965, pp.233.

ChaiJoseph, Kartik C. Roy: "**Economic Reform in China and India Development Expereince in Comparative Perspectives**",Cheltenham, UK, Edward Elgar Companian, 2006.

Coase Ronald. H.: “The Nature of the Firm”, **Economica**, New Series, Volume 4, Issue 16, 1937, pp. 386-405.

Coase Ronald. H.:“The Problem of Social Cost”, **The Journal of Law and Economics**, October 1960, Vol:3, pp.1-44.

Commons John R: ”Institutional Economist”, **American Economic Review**, 1931, Vol:21,No. 4, pp.648-657.

Commons John R: , “Institutional Economist: Comment by Proffesor Commons”, **American Economic Review**, 1932,Vol:22,No:2, pp.264-268.

Commons John R: ” Institutional Economist,”**The American Economic Review**, Vol 21,No.1, 1936Supplement, Papers and Proceeding of the Forty-eight Annual Meeting of the American Economic Association.

De Soto Jesus Huerta, Juan De Mariana: “The Influence of Spanish Scholastics”, **The Great Austrian Economists**, Ed. by. Edit. Randall G. Holcombe, Alabama, Ludwing Von Mises Institute, 1999, pp.1-9.

Demir Ömer: “**Kurumcu İktisat**”, Konya, Vadi Yayınları, 1996.

Demset, Harold: “*Toward a Theory of Property Rights*”, **The American Economic Review**, Vol.57, No.2, Papers and Proceedings of the Seventy-ninth Annual Meeting of American Economic Association, May 1967, pp 347-359.

Denis Henry:“**Ekonomik Doktrinler Tarihi 1**”, Çev. Atilla Tokatlı, İstanbul, Sosyal Yayınları, 1973.

Dewan Edwin; Hussein Shajehan: “Determinants of Economic Growth (Panel Data Approach)” , **Reserve Bank of Fiji**, Economics Department Working Paper, No:01/04, May 2001.

Dharma, Kumar: “Private Property in Asia? The Case of Medieval “South India” **Comparative Studies in Society and History**, Vol. 27, No. 2, 1985, pp. 340-366.

Diamond Jared:**Tüfek Mikrop ve Çelik**, Tübitak Popüler Bilim Kitapları 19. Basım, Ankara, 2008.

Ekelund Robert; Hebert JR. Robert F.: “**A History of Economic Theory and Method**”,Fourth Edition, Singapore, McGraw-Hill International Editions, 1997.

Everingham VERINGHAM, Mark: “Agricultural Property Rights and Political Change in Nicaragua”, **Latin America Politics and Society**, Vol. 43, No. 3, 2001, pp. 61-63.

Feige, Edgar L.:“Transforming Post- Communist Political Economies”, **Underground Activity and Insitutional Change: Productive, Protective, and Predorty Behavior in Transition Economies**, Washington, National Research Council, 1997.

FieldErica, Maximo Torero: “ Do Property Titles Increase Credit Access Among the Urban Poor? Evidence From a Nationwide Titling Program”(çevrimiçi)https://econ.duke.edu/uploads/media_items/fieldtoreroocs.original.pdf, 26/02/2014.

Firmin-Sellers, Katharyn: “The Politics of Property Rights”, **The American Political Science Review**, Vol. 89, No. 4 (Dec., 1995), pp. 867-881.

Furubotn Eirik G.,Svetozar Pejovich: “Property Rights and Economic Theory: A Survey of Recent Literature”,USA, Vol. 10 No 4, 1972, pp.1137-1162.

Garrauste Pierre; Stephane Saussier: “The Theories of the Firm”,**New Institutional Economics**”, Ed by. Eric Brousseau, Jean- Michel Glachant New York, Cambriedge Univesity Press, 2008.

Gemalmaz, Burak:**Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı**,İstanbul,Beta Basım Yayım Dağıtım, 2009.

Getzler Joshua: "Theories of Property and Economic Development", **The Journal of Interdisciplinary History**, Vol:26, No. 4, 1996, pp.639-669.

Glaeser E., Rafael La-Porta, Florencio Lopez de Silanes, Andrei Shleifer, "Do Institution Cause the Growth", **Journal of Economic Growth**, No:9 2004, pp. 271-303.

Godoy Sergio, Joseph Stiglitz: "Growth Initial Conditions, Law and Speed of Privatization in Transition Countries: 11 Years Later, **NBER Working Paper Series 11992, 2006, (çevrimiçi)** <http://www.nber.org/papers/w11992>, 18/10/2013.

Grief Avner: **Institutions and the Path to the Modern Economy Lessons from Medieval Economy**, New York, Cambridge University Press, 2006.

Griffits W. E, Carte H: **Learning and Practicing Econometrics**, New York, John Wiley, 1993.

Grossman Herschel: "The Creation Effective Property Rights", **NBER Working Paper**, No:7897, 2000, pp.1-18.

Grossman Gene, Elhanan Helpman: "Comparative Advantage and Long Run Growth", **NBER Working Serises**, Working Paper No.2809, January 1989, pp.496-815.

Grossmann, Gene M.: "Endogenous Innovation in The Theory of Growth" **Journal of Economic Perspective**, 1993, pp.23-44.

Gujarati, Domadar, Dawn C. Porter, "**Basic Econometrics**", McGraw-Hill Companies, 4th Edition, 2004.

Gündüz, Halil İbrahim: "Çevre Kirliliği ve Gelir Arasındaki Nedenselliğin İncelenmesi: Panel Eşbütünleşme Analizi ve Hata Düzeltme Modeli", **Marmarsa Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi**, Cilt XXXVI, Sayı 1, 2014, s.409-423.

Hafer, Catherine: “On the Origins of Property Rights: Conflict and Production in the State of Nature”, **The Review of Economic Studies**, Vol.73, No.1, 2006, pp. 119- 143.

Hayek, August Von Friedrich: “The Nature and History of The Problem”, **Collectivist Economic Planning**, Ed. F.A. Hayek, London, Butler&Tanner Ltd, 1935.

Hayek, August Von Friedrich:**Planning For Freedom**,Second Edition Illinois, Libertarian Press, 1965.

Hayek, August Von Friedrich:**The Road to Serfdom**, London, Routledge& Kegan Paul Ltd, 1971.

Hausman Danil M.: ”The **Inexact and Separate Science of Economics**”, Australia,Cambridge University,1992.

Hardin Garrett: “The Tragedy of the Commons”,**Science**, New Series ,Vol. 162, No: 859, 1968, pp.1243-1248.

Henry Peter Blair, Conrad Miller: “Institution vs Policies: A Tale of Two Islands”, **NBER Working Paper Series**, No: 14604, 2008, çevrimiçi:<http://www.nber.org/papers/w14604>, 10/02/2014.

Helpman, Elhanan : **Journal of Economic Perspectives**, Winter 1994, pp.23-44.

HobbesThomas:**Leviathan**,Onuncu Baskı,Çeviren Semih Lim, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, Kazım Taşkent Yapıtlar Dizisi, 2012.

Hoff Karla, Joseph Stiglitz: “The Creation of the Rule of Law and Legitimacy of Property Rights: The Political and Economic Consequences of a Corrupt Privization”, **NBER Working Paper Series**, No: 11772, 2005, çevrimiçi: <http://www.nber.org/papers/w11772>, 14/05/2014.

Holcombe Randall G.: “Avusturian Scholl Past and Present”, **The Great Avustrian Economist**, Ed. by Randall G. Holcombe, Alabama, Ludwing Von Mises Institute 1999, pp. ix.

Hoppe, Hans-Hermann: “ The Ethics and Economics of Private Property”, **The Elgar Companion to the Economics of Property Rights**, Ed. by Enrico Colombatto, Cheltenham, UK, Edward Elgar Publishing, 2004.

Inada, Ken-Ichi : “On a Two-Sector Model of Economic Growth: Comments and a Generalization.” **Review of Economic Studies**, 30, June, 1963, pp.119–127.

Jefferson, Gary, Albert G. Z., Hu; Jian Su: “The Sources and Sustainability of China's Economic Growth”, **Brooking Paper on Economic Activity**, Vol. 2006, No.2, pp. 1-47.

Jandhyala Srividya: “De facto Property Right Protection and MNC Location Choices”, **Academy of Management Annual Meeting Proceedings**, 2008.

Joskow Paul L., Introduction to Nnew Institutional Economics: A Report Card”, İçinde **New Institution Economics, Guidebook**, Ed. by Brousseau Eric; Jean-Michel Glanchant, New York, Cambridge University Press, 2008.

Kaldor, Nicholas, J. A. Mirrlees, “A New Model of Economic Growth”, **Review of Economic Studies**, Vol. 29, 1962, pp.174-192.

Kaldor, Nicholas: “Capital Accumulation and Economic Growth”, **The Theory of Capital**, Ed. F.A. Lutz ve D. C. Hague, New York, St Martins, 1961.

Kaldor, Nicholas: “A Model of Economic Growth”, **Economic Journal**, Vol. 67, 1957, pp.591-624

Kazgan, Gülten: “**İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi**”, Ankara, Remzi Kitapevi, 1993.

Kibritçiöğlu, Aykut: “İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, **AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ocak- Aralık 1998, Cilt:53,No:1-4, ss. 207-230.

Koopmans, Tjalling C.:“On the Concept of Optimal Economic Growth”, **In the Econometric Approach Development Planning**, Amsterdam, North Holland 1965 .

Koopmans, Tjalling C.:“Objectives, Constraint, and Outcomes in Optimal Growth Models”, **Econometrica**, Vol:35, No.1, Jan. 1967, pp.1-15.

Knack, Stephen, Philip Keefer, “Institutions and Economic Performance: Cross-Country Test Using Alternative Institutional Measures”, **Economics and Politics**, 1995, Vol. 7, No. 3, pp.207-227.

Kshetri, Nir, “Institutionalization of intellectual property rights in China”, **European Management Journal**, Vol.27, 2009, pp.155-1645

Kök, Recep: “**İktisadi Düşünce ve Kavramların Analitik Evrimi**”, İzmir, Anadolu Matbaacılık, 2000.

Kummerow, Max, “Richard T. Ely’s Property and Contract in the Relation to the Distribution of Wealth (1914): Did the Historical School Institutional Economists Invent a Workable Solution to Recurrent Crises of Capitalism?”, Çevrimiçi

(<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.201.5389&rep=rep1&type=pdf>), 24/06/2014.

Lai Yani, Yi PEng, Bin Li, Yanliu Lin: “Industrial Land Development in Urban Villages in China: A Property Right Perspective”, **Habitat International**, 41, 2014, pp.185-194.

Levine, R, D.Renelt: “ A Sensitive Analysis of Cross Country Growth Regressions”, **American Economic Review**, No: 82, 1992, s. 943-96.

Libecap, Gary D: “The Effect of Transaction Costs in the Definition and Exchange of Property Rights: Two Cases From American Experience”, **The Elgar Companion to the Economics of Property Rights**, Ed. by Enrico Colombatto, Cheltenham, UK, Edward Elgar Publishing, 2004.

Lippit Victor: "Economic Development in China and Pakistan A Comparative Perspective", **Journal of Contemporary Asia**, 1984, Vol 14, No.2, pp.171-181.

Liu, Shouying, Michael Carter, Yang Yao: “Dimensions and Diversity of Property Rights in Rural China: Dilemmas on the Road to Further Reform”, **World Development**, Vol 26, No. 10, 1998, pp.1789-1806.

Locke, Jhon: “**Two Treatise of Government**” (1690)
(çevrimiçi) <http://www.efm.bris.ac.uk/het/locke/government.pdf>, 09/02/2014

Lookwood, William: “State and Economic Growth in Japan”, **Far Eastern Survey**, Vol. 20, No. 10, May 16, 1951, pp. 93-99.

Lucas, Robert: “On the Mechanics of Economic Development” **Journal of Economic Development**, Vol 22, No.1, July 1988, pp.3-42.

Lucas, Robert: “Why Doesn’t Capital Flow from Rich to Poor Countries”, **American Economic Review**, Vol.80, No.2 Papers and Proceedings of the Hundred and Second Annual Meeting of the American Economic Association, 1990, pp.92-96.

Mankiw, Gregory, David Romer, David Weil: “A Contribution to the Empirics of Economic Growth” **Quarterly Journal of Economics** Vol.107, May, 1992, pp.407-434.

Marx, Karl: “**Felsefenin Sefaleti**”, Paris, 1847,
çevrimiçi: <http://m.friendfeedmedia.com/9b3761e27012a8e4f8f6d29ea5dd5b0712cddd8a>

Marx, Karl: **Kapital**, Birinci Cilt, Sekizinci Baskı, Çeviren Atilla Bilgi, Ankara, Sol Yayınları, 2007.

Martin, Run, Peter Sunley: "Slow Convergence? The New Endogenous Growth Theory and Regional Development", **The Journal of Economic Geography**, Vol. 74, No. 3, 1998, pp.207- 221.

Miller, Eugene F: "**Hayek's The Constitution of Liberty**", London, The Institute of Economic Affairs, 2010.

Mises, Ludwig Von: "Economics Calculation In The Socialist Commonwealth 1920", **Collectivist Economic Planning**, ed. by F. A. Von Hayek, London, George Routledge & Sons, 1935.

Mises, Ludwig Von: **The Historical Setting of The Austain School of Economics**, New York, New Rochelle, 1969.

Mises, Ludwig Von: **Planning For Freedom**, Second Edition, New York, Libertarian Press, 1962.

Mises, Ludwig Von: "**Liberty and Property**" Alabama, Ludwing von Mises, 2009, LVMI.

Mises, Ludwig Von: **Sosyalizm**, Çeviren, Yusuf Şahin, Ankara, Liberta Yayınları, 2007.

Moral-Benito, Enrique: "Determinants of Economic Growth: A Bayesian Approach", **BANCODEESPANA Documentos de Trabajo**, No:1031, 2010, 15/06/2012

(çevrimiçi) <http://www.bde.es/f/webbde/SES/Secciones/Publicaciones/PublicacionesSeriadas/DocumentosTrabajo/10/Fic/dt1031e.pdf>

Newcomb, George B.: "Theories of Property", **Political Science Quarterly**, Vol. 1, No. 4, Dec., 1886, pp. 595-611.

North, Douglas: “The Process of Economic Change”, **The United Nations University WIDER World Institute for Development Economic Research Working Paper**, No: 128, March 1997, (çevrimiçi): <https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/WP128.pdf>.
15/02/2013

North Douglas: “Understanding Economic Change”, **Transforming Post-Communist Political Economies**, National Research Council, Washington, National Academy of Sciences, 1997.

North Douglas: **Institutions, Institutional Change and Economic Performance**, Cambridge, Cambridge University Press, 1990.

North, Douglas: “Structure and Performance: The Task of Economic History”, **Journal of Economic Literature**, Vol. XIV, 1978, pp. 963-978.

North, Douglas: “Institutional Change and Economic Growth”, **The Journal of Economic History**, Vol.31, No. 1, The Task of Economic History, 1971, pp. 118-125.

Oğuz Fuat: **Mülkiyet Hakları “Bir Ekonomik Analiz”**, Ankara, Roma Yayınları, 2003.

Özveren Eyüp: “ **Kurumsal İktisat: Aralanan Kara Kutu**”, Derleyen: Eyüp Özveren, Ankara, İmge Kitabı, 2007.

Parasi, Francesco: “The Origins and Evolution of Property Rights Systems”, **The Elgar Companion to the Economics of Property Rights**, Ed. by Enrico Colombatto, Cheltenham, UK, Edward Elgar Publishing, 2004

Parker Jeffrey: “Emprical Evidence on Economic Growth”, 2012, (çevrimiçi) http://academic.reed.edu/economics/parker/s12/314/Coursebook/Ch_06.pdf,
24.05.2014.

Pesaran Hasham M: “A Simple Panel Unit Root Test in the Presence of Cross Section Dependence”, **Cambriedge Working Paper Series**, No: 0346, 2003, (çevrimiçi) <http://www.econ.cam.ac.uk/research/repec/cam/pdf/cwpe0346.pdf>, 12 Temmuz 2014.

Pejovich, Stevozar:**The Economics of Property Rights: Towards a Theory of Compartive Systems**,Netherlands,Kluwerr Academic Publisher, 1990.

Persson, Torsten, Guido Tabellini:“Is Inequility Harmful for Growth”, **The AmericanEconomic Review**, Vol. 84, No. 3, 1994, pp.600-621.

Phelps, Edmund: Models of Technological Progress and the Golden Rule of Research, **Review of Economic Studies**, Vol. 33, 1966, April,pp 133-145.

Phelps, Edmund:“The Golden Rule of Accumulation,” **American Economic Review**, Vol. 51, No: 4,September, 1961, pp. 638-642.

Platter J. :“The Right of Private Property in Land” **J.International Journal o Ethics**, Vol. 2, No. 1 (Oct., 1891), pp. 93-105.

Proudhon Joseph Piere: “**Mülkiyet Nedir? Veya Hukukun ve Yönetimin İlkesi Üzerine Araştırmalar**”, II. Basım,Çeviren: Devrim Çetinkasap,Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, Nisan 2011.

PROUDHON Joesph Piere, “ Ekonomik Çelişkiler Sistemi ya da Sefaletin Felsefesi”, Kaos Yayınları, İstanbul,2012.

Ramsey Frank. P.: “A Mathematical Theory of Saving” **The Economic Journal**, Vol.38, No. 152, 1928,pp. 543-559.

Rebelo, Sergio: “Long Run Policy Analysis and Long Run Growth”, **The Journal of Political Economy**, Vol:99, No:3, June 1991, pp. 500-521.

Rodrik Dani: **One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth**, New Jersey, Princeton University Press, 2009.

Rodrik Dani: "Growth Strategies", **NBER Working Paper Series**, No: 10050, 2003 (çevrimiçi) <http://users.nber.org/~rosenbla/econ302/lecture/rodrick.pdf>

Romer, David : "**Advanced Macroeconomics**", USA Mc Graw Hill Companies, , 1996.

Romer, Paul: "Endogenous Tecnological Progress", **Journal of Political Economy**, Vol.98, No.5 Part 2, October, 1990, pp.71-102.

Romer Paul: "Crazy Explanation fort he Productivity Slowdown", **NBER Macroeconomics Annual** Ed. By. Stanley Fischer, Cambridge, Massaschusetts MIT Press, 1987.

Romer, Paul: Increasing Returns and Long-Run Growth, **Journal of Political Economy**, Vol. 94, No. 5, October, 1986, pp.1002-1037.

Rousseou Jean Jacke: "**Toplum Sözleşmesi**", 6. Baskı, Çeviren Vedat Günyol, İstanbul, Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi, 2010.

Rutherford Malcolm: "**American Institutional Economics in the Interwar Period**", A Companion to the History of Economic Thought, Ed. by Warren J. Samuels, Jeff E. Biddle, John B. Davis, USA, Blackwell, 2003.

Sachs Jeffrey; Andrew M Warner: "Economic Reform and Process of the Global Integration", **Brooking Papers on Economic Activity**, No:1, 1995 pp.1-95.

Sak Güven: "Washington Mutakabati'ndan İstanbul Kararları'na: Nereye Doğru Gidiyoruz?", Tepav, 2009, çevrimiçi (http://www.tepav.org.tr/upload/files/1271313242r6794.Istanbul_Kararlari.pdf), 15 Haziran 2014.

Sala-i Martin, Xavier: “I Just Run Two Million Regressions”, **American Economic Review**, No:87, Vol, 2, 1997, pp.178-183.

Salerno Joseph T.: “**Carl Menger: Founding of the Austrian School**”, Ed. by Randall G. Holcombe, Alabama, Ludwing Von Mises Institute, 1999.

Savaş Vural: “ **İktisatın Tarihi**”, 4. Baskı, Ankara, Siyasal Kitapevi, Pano Offset, 2000.

Scott, Anthony: “Property Rights and Property Wrongs”, **The Canadian Journal of Economics**, Vol. 16, No. 4, 1983, pp.555-573.

Solow, Robert: “Investment and Technological Change”, **Mathematical Methods in the Social Sciences**, Ed.by Kenneth Arrow et al, California, Stanford University Press, 1969.

Solow, Robert: “Technical Change and Aggregate Production Function”, **Review of Economics and Statistics**, 1957, Vol. 39, August, pp.312-320.

Solow, Robert: “A Contribution to the Theory of Economic Growth”, **Quarterly Journal of Economics**, February 1956, Vol. 70, pp. 65-94.

Swan, Trevor: “Economic Growth and Capital Accumulation”, **Economic Record**, Vol. 32, November, pp. 334-361.

Schumpeter, Joseph A: “**Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi**”, , 2. Baskı, Çeviren: Hasan İlhan, Ankara, Alter Yayınları, 2007.

Schumpeter Joseph A: **The Teory of Economic Development**, Massachusetts, Harward University Press, Cambridge, 1934.

Smyth, Russell: “Property Rights China’s Economic Reforms”, **Communist and Post Communist Studies**, Vol.31, No.2, 1998, pp.235-218

Stroombergen, Adolf, Dennis Rose, Ganesh Nana: “**Review of Statistical Measurement of Human Capital**”, 2002, (çevrimiçi) file:///C:/Users/user/Downloads/human-capital.pdf, 04/04/2014.

Stubbs, Thomas, Lawrance King, David Stuckler: “Economic Growth, Financial Crises and Property Right: Observer Bias in Perception Based-Measures”, **International Review of Applied Economics**, 2014, Vol.28, No:3, p.401.

Svensson Jakob: Investment, Property Rights and Political Instability: Theory and Evidence”, **European Economic Reviews**, Vol: 42, 1998, pp. 1317-1341.

Şahin, Serçin, Ercan Eren: “Avusturya Okulu- Lagne Tartışması ve Mekanizma Tasarım Teorisi”, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, Cilt 4, No:1, 2012, pp.225-264.

Şenalp, Mehmet G.: “Dünden Bugüne Kurumsal İktisat”, **Kurumsal İktisat**, Derleyen: Eyüp Özveren, Ankara, İmge Kitapevi, 2007.

Şimşek, Suat: **Türk Hukukunda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Mülkiyet Hakkı**, Ankara, Maliye Bakanlığı Stateji Geliştirme Daira Başkanlığı Yayın No 2011/413, 2011.

Şimşek, Suat: “Mülkiyet Haklarının Kapsamı, Sınırlandırma Nedenleri ve Şartları Açısından 1982 Anayasası ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Dergisi**, Sayı: 91, 2010 s. 182-228.

Tatoğlu, Ferda Y.,: “**Panel Veri Ekonometrisi**”, 2. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 2013.

Tatoğlu, Ferda Y.,: “**İleri Panel Veri Analizi**”, 2. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 2013.

TC 1982 Anayasası, (çevrimiçi)
http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf, 15 Kasım 2014.

TC 5846 Fikri ve Sanat Eserleri Kanunu,
(çevrimiçi)http://mevzuat.meb.gov.tr/html/7981_5846.html, 12 Kasım 2014.

Todorova, Tamara: “The Coase Theorem Revisited: Implications for Economic Transition”, **International Atlantic Economic Society**, 22 March 2007, Vol. 35. pp. 189-201.

Tribe, Keith: Historical School of Economics: German and English, **A Companion to the History of Economic Thought**, Ed. by: Warren J. Samuels, Jeff E. Biddle, John B. Davis, Malden USA, Blackwell Publishing, 2003.

Turan Türkan: **İktisadi Büyüme Teorisine Giriş**, Yalın Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Türk Medeni Kanunu,
(çevrimiçi):<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.4721&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>

Ulaşan, Bülent, “Openness to International Trade and Economic Growth: A Cross Country Empirical Investigation”, **TCMB Working Paper**, No:14/7, 2014, (çevrimiçi) <http://www.tcmb.gov.tr/research/discus/2014/WP1407.pdf>, 12/06/2014.

Uzawa, Hirofumi: “Optimal Technical Change in an Aggregate Model of Economic Growth”, **International Economic Review**, Vol. 6, January 1965, pp.18-31.

Uzawa, Hirofumi: “On a Two-Sector Model of Economic Growth,” **Review of Economic Studies**, Vol. 29, No. 1, Oct (1961), pp. 40-47.

Uzawa, Hirofumi: “On a Two-Sector Model of Economic Growth ”, **Review of Economic Studies**, 29 (1962), pp. 40-47.

Uzawa, Hirofumi: "Optimal Growth in a Two-Sector Model of Capital Accumulation ", **Review of Economic Studies**, 31, 1964, pp. 1-25.

Veblen, Thorstein, "Aylak Sınıfın Teorisi", Çev: Zeynep Gültekin, Babil Kitapevi, İstanbul, 2005.

Veblen, Thorstein: "Why Is Economics Not a Evolutionary Science" , **The Quarterly Journal of Economics**, Vol. 12, No. 4, 1898, pp.373-397.

Veblen, Thorstein: "Theory of Business Enterprise", 1904, (çevrimiçi) <http://precisionmi.org/Materials/BusinessMat/TheoryofBusEnterprise.pdf>

Veblen, Thostein: "Engineer and Price System", 1921, çevrimiçi: <http://socserv2.mcmaster.ca/~econ/ugcm/3ll3/veblen/Engineers.pdf>

Westerlund, Joakim, "New Simple Tests for Panel Cointegration", **Econometric Reviews**, Vol:24, No:3, 2005a, pp.297-316.

Westerlund, Joakim, "Data Dependent Endogeneity Correction in Coşntegrated Panels", **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, Vol 67, No:5, 2005b, pp. 691-705.

Westerlund, Joakim, "Testing for Error Correction in Panel Data" **Oxford Bulletin of Economics and Statistics**, Vol 69, no:5, 2007, pp. 709- 748.

Westerlund, Joakim, "Panel Cointegration Test of the Fischer Effect", *Journal of Applied Econometrics*, Vol:23, 2008, pp. 193-233.

William Howard: "Kant's Conception of Property", **The Philosophical Quarterly**, Vol 27, No:106, 1977, p. 32-40.

Williamson, Oliver E.: "The Economics of Governance", **American Economic Review**, Vol: 95, No. 2, 2005, pp.1-18.

Williamson, , Oliver E.:“The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead”, **Journal of Economic Literature**, Vol.38,No:3, 2000, pp.595-613.

Williamson, , Oliver E.: “The Lens of Contract: Private Ordering”, **American Economic Review**, Vol.92, No.2, Papers and Proceedings of the One Hundred Fourteenth Annual Meeting of the American Economic Association, (May) 2002a.

Williamson, Oliver E.: “The Theory of the Firm As a Governance Structure: From Choice to Contract”, **The Journal of Economic Perspective**, 2002b, Vol.16, No.3, pp.171-195.

Williamson, Oliver E.:**The Economic Institutions of Capitalism**”, London, Collier Machmillan Publihers, 1985.

Williamson, Oliver E.: “Markets and Hierarchies: Some Elementary Considerations” **The American Economic Review**, Vol.63, No.2, Papers and Proceedings of Eighty-fifth Annual Meeting of the American Economic Association, May 1973, pp.316-325.

Wood Ellen Meiksins: “**Özgürlük ve Mülkiyet Rönesans’tan Adınlanma’ya Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi**”, Çev. Oya Köymen, İstanbul, Yordam Kitapevi, 2012.

Yay, Turan: “Avusturya İktisat Okulu’nun Tarihsel Gelişimi ve Metodolojisi, **Piyasa**, Sayı.11, 2004, s.1-29.

Yılmaz Feridun.: “Carl Menger’in İktisat Metodolojisi ve Avusturya Felsefesi”, **Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi**, 2004, Sayı 1,s.81-94.

Yılmaz, Feridun : “Güç İlişkileri ve Firma Teorisi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Sayı 57, No.1, 2004.

Yılmaz, Feridun: “Avrupa’da Kurumsal İktisat: G.M. Hodgson Örneği”,
Kurumsal İktisat, Ed. Eyüp Özveren, Ankara, İmge Kitapevi, 2007.

Yifeng Wu: “Theory of Property Rights: Comparing Marx with Coase”,
Social Science in China, Vol: XXIX, No:2, 2008
(Çevrimiçi)http://www.pairault.fr/ehess/doc/propriete_4.pdf, 10/02/2014.

VERİLER

Fraser Institute Economic Freedom of World Index:

<http://www.freetheworld.com>

<http://www.freetheworld.com/member.html>

Heritage Foundation and Wall Street Journal Index of Economic Freedom:

<http://www.heritage.org/index>

<http://www.heritage.org/index/explore?view=by-region-country-year>

Maddison, New Maddison Project Database, 2010

<http://www.ggd.net/maddison/maddison-project/data.htm>

World Bank Economic Indicator

<http://search.worldbank.org/data?qterm=GDP&language=EN>

World Economic Forum Global Competitive Index:

<http://weforum.org/issues/global-competitiveness/index.html>

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2008-09.pdf

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-10.pdf

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2009-11.pdf

EK

MODELDE KULLANILAN DEĞİŞKENLERE AİT SERİLER

Country	t	id	fppi	gp
Argentina	2001	1	2.5	-7.05523
Argentina	2002	1	3.2	-6.60221
Argentina	2003	1	2.5	4.996557
Argentina	2004	1	3.6	5.62232
Argentina	2005	1	3.2	6.447142
Argentina	2006	1	3.3	9.149802
Argentina	2007	1	3.6	8.644283
Argentina	2008	1	3.2	8.068738
Argentina	2009	1	2.8	0.394744
Argentina	2010	1	2.9	8.955581
Argentina	2011	1	2.7	9.542349
Australia	2001	2	8.4	3.775292
Australia	2002	2	8.5	3.161901
Australia	2003	2	8.3	4.225298
Australia	2004	2	7.8	3.161365
Australia	2005	2	9	3.244935
Australia	2006	2	8.9	3.284555
Australia	2007	2	8.9	3.10958
Australia	2008	2	8.6	0.960472
Australia	2009	2	8.1	1.448622
Australia	2010	2	7.6	5.91276
Australia	2011	2	7.4	3.987373
Austuria	2001	3	8.4	-1.77736
Austuria	2002	3	7.3	2.417495
Austuria	2003	3	7.8	0.153781
Austuria	2004	3	7.6	2.886474
Austuria	2005	3	9.1	0.172373
Austuria	2006	3	9.2	4.936787
Austuria	2007	3	9.4	3.715381
Austuria	2008	3	9	2.011128
Austuria	2009	3	8.6	-2.3654
Austuria	2010	3	8.2	3.69501
Austuria	2011	3	8.1	1.999938
Bangladesh	2001	4	1.9	1.11534
Bangladesh	2002	4	1.8	2.822384
Bangladesh	2003	4	1.8	1.858107
Bangladesh	2004	4	1.9	2.030607

Bangladesh	2005	4	4.7	2.522096
Bangladesh	2006	4	4.5	5.572679
Bangladesh	2007	4	4.3	6.9192
Bangladesh	2008	4	4.1	4.605592
Bangladesh	2009	4	4.4	5.61307
Bangladesh	2010	4	4.4	5.997076
Bangladesh	2011	4	4.4	5.621791
Barbados	2001	5	3	-5.63156
Barbados	2002	5	3	-0.53974
Barbados	2003	5	3	4.632386
Barbados	2004	5	3	0.232469
Barbados	2005	5	7.3	8.194722
Barbados	2006	5	7.5	4.740279
Barbados	2007	5	8	1.485583
Barbados	2008	5	7.8	-7.29525
Barbados	2009	5	7.7	-1.62811
Barbados	2010	5	8	-7.37953
Barbados	2011	5	7.3	-3.3608
Belgium	2001	6	7.8	0.814762
Belgium	2002	6	7.2	2.700954
Belgium	2003	6	7.5	-2.41252
Belgium	2004	6	6.7	1.291013
Belgium	2005	6	8.2	0.28256
Belgium	2006	6	8.4	3.03565
Belgium	2007	6	8.4	4.363333
Belgium	2008	6	7.9	2.500542
Belgium	2009	6	7.4	-1.27897
Belgium	2010	6	7.3	5.08901
Belgium	2011	6	7.1	1.046289
Bolivia	2001	7	1.3	3.18263
Bolivia	2002	7	1.2	3.708976
Bolivia	2003	7	1.7	6.426289
Bolivia	2004	7	1.5	8.137813
Bolivia	2005	7	3.5	5.195787
Bolivia	2006	7	3.5	9.085819
Bolivia	2007	7	2.7	3.069138
Bolivia	2008	7	2	7.195195
Bolivia	2009	7	2	-0.66795
Bolivia	2010	7	2.8	8.743643
Bolivia	2011	7	3.6	6.623602
Botswana	2001	8	4.9	17.68035
Botswana	2002	8	3.8	1.026676

Botswana	2003	8	4.2	-4.67864
Botswana	2004	8	4.4	10.81347
Botswana	2005	8	6.4	-4.96042
Botswana	2006	8	6.5	17.02001
Botswana	2007	8	7	7.67256
Botswana	2008	8	7.2	17.15796
Botswana	2009	8	7.2	-23.2214
Botswana	2010	8	6.9	18.55959
Botswana	2011	8	6.4	4.655029
Bulgaria	2001	9	3.1	3.280184
Bulgaria	2002	9	2.8	6.604651
Bulgaria	2003	9	3	1.837427
Bulgaria	2004	9	2.6	4.062936
Bulgaria	2005	9	4.6	1.213838
Bulgaria	2006	9	4.7	8.170943
Bulgaria	2007	9	4.9	9.969352
Bulgaria	2008	9	4.1	8.32917
Bulgaria	2009	9	3.7	0.832752
Bulgaria	2010	9	3.8	3.92969
Bulgaria	2011	9	4.2	2.100361
Canada	2001	10	8	-0.25604
Canada	2002	10	7.3	0.66281
Canada	2003	10	7.8	3.024452
Canada	2004	10	7.5	3.871255
Canada	2005	10	8.2	3.582641
Canada	2006	10	8.5	1.486921
Canada	2007	10	9	1.51282
Canada	2008	10	8.7	0.696656
Canada	2009	10	8.4	-6.23266
Canada	2010	10	8.3	5.216473
Canada	2011	10	8.4	3.783829
Chile	2001	11	5	-0.67109
Chile	2002	11	5.2	0.872604
Chile	2003	11	4.8	4.425127
Chile	2004	11	4.6	12.26497
Chile	2005	11	7.5	8.720983
Chile	2006	11	7.4	15.26587
Chile	2007	11	7.4	5.835161
Chile	2008	11	7.5	-3.55293
Chile	2009	11	7	-1.04283
Chile	2010	11	6.7	13.81199
Chile	2011	11	6.9	6.550715

China	2001	12	4.4	6.956581
China	2002	12	4	10.92452
China	2003	12	4.3	8.21449
China	2004	12	3.7	10.24804
China	2005	12	4.9	10.07868
China	2006	12	5.5	12.41043
China	2007	12	6.6	11.23899
China	2008	12	7.1	2.203399
China	2009	12	6.9	7.49721
China	2010	12	6.7	7.34206
China	2011	12	6.4	5.565149
Colombia	2001	13	4.3	-0.72328
Colombia	2002	13	4	1.689684
Colombia	2003	13	3.8	3.205223
Colombia	2004	13	4	5.526802
Colombia	2005	13	6.2	5.21485
Colombia	2006	13	5.9	7.929306
Colombia	2007	13	5.7	8.046405
Colombia	2008	13	4.9	5.533222
Colombia	2009	13	4.7	0.317866
Colombia	2010	13	4.9	5.707568
Colombia	2011	13	4.7	9.293638
Costa Rica	2001	14	4.5	-1.64092
Costa Rica	2002	14	4.5	1.601549
Costa Rica	2003	14	4.5	5.145287
Costa Rica	2004	14	4.7	2.395106
Costa Rica	2005	14	4.4	2.383408
Costa Rica	2006	14	6.1	5.777474
Costa Rica	2007	14	6	7.085812
Costa Rica	2008	14	6	0.806375
Costa Rica	2009	14	5.8	7.356925
Costa Rica	2010	14	5.6	3.682307
Costa Rica	2011	14	5.5	3.10016
Denmark	2001	15	8.8	-0.33358
Denmark	2002	15	8.3	1.903133
Denmark	2003	15	8.7	-4.25333
Denmark	2004	15	8.8	3.712775
Denmark	2005	15	8.2	-0.76077
Denmark	2006	15	9.3	5.711736
Denmark	2007	15	9.3	4.597891
Denmark	2008	15	9.4	3.130862
Denmark	2009	15	9.1	-4.94493

Denmark	2010	15	8.4	6.08901
Denmark	2011	15	8.4	-0.05717
Dominican Republic	2001	16	2.9	4.07918
Dominican Republic	2002	16	3.8	4.897908
Dominican Republic	2003	16	4.3	-3.04867
Dominican Republic	2004	16	4	3.563106
Dominican Republic	2005	16	3	7.712417
Dominican Republic	2006	16	5.3	10.38018
Dominican Republic	2007	16	5.3	8.494311
Dominican Republic	2008	16	5.1	3.462393
Dominican Republic	2009	16	4.9	6.742113
Dominican Republic	2010	16	5	5.535447
Dominican Republic	2011	16	4.8	2.980388
Equador	2001	17	3	2.867805
Equador	2002	17	1.9	9.896877
Equador	2003	17	2.8	6.530325
Equador	2004	17	2.2	11.51953
Equador	2005	17	2.4	12.55083
Equador	2006	17	4.1	7.143604
Equador	2007	17	3.9	4.172407
Equador	2008	17	3.7	9.06437
Equador	2009	17	3.9	-4.71277
Equador	2010	17	3.6	5.348184
Equador	2011	17	3.7	6.456204
Egypt	2001	18	5.2	102.512
Egypt	2002	18	3	100.8897
Egypt	2003	18	4.5	101.9234
Egypt	2004	18	5.2	103.1706
Egypt	2005	18	4	101.9165
Egypt	2006	18	6.2	105.6281
Egypt	2007	18	6.8	107.1173
Egypt	2008	18	6.1	105.9925
Egypt	2009	18	5.7	101.2594
Egypt	2010	18	6.1	106.7041

Egypt	2011	18	5.2	104.519
El Salvador	2001	19	4.1	2.818016
El Salvador	2002	19	4.7	1.862824
El Salvador	2003	19	4.5	0.894987
El Salvador	2004	19	4.5	0.63458
El Salvador	2005	19	4	3.044695
El Salvador	2006	19	5.8	3.289074
El Salvador	2007	19	5.7	3.364448
El Salvador	2008	19	5.3	0.300899
El Salvador	2009	19	5.4	-1.9781
El Salvador	2010	19	5.1	1.02639
El Salvador	2011	19	4.6	1.299157
Estonia	2001	20	5	5.560437
Estonia	2002	20	5.7	6.463432
Estonia	2003	20	6	6.194566
Estonia	2004	20	6.2	7.179833
Estonia	2005	20	5.5	7.152112
Estonia	2006	20	7.7	11.12676
Estonia	2007	20	7.7	12.7885
Estonia	2008	20	7.9	0.090986
Estonia	2009	20	7.7	-10.3277
Estonia	2010	20	7.2	4.949926
Estonia	2011	20	7.2	7.128517
Finland	2001	21	8.9	0.887199
Finland	2002	21	8.6	0.755631
Finland	2003	21	8.5	-2.43401
Finland	2004	21	8.5	5.022924
Finland	2005	21	8	0.317695
Finland	2006	21	9	3.996259
Finland	2007	21	9	8.672616
Finland	2008	21	9.2	3.37169
Finland	2009	21	9.1	-6.72978
Finland	2010	21	9	3.134506
Finland	2011	21	9.1	3.034546
France	2001	22	9.4	3.714079
France	2002	22	7.6	1.742691
France	2003	22	8	-4.64448
France	2004	22	7.8	2.048559
France	2005	22	7.9	1.647944
France	2006	22	8.5	3.106272
France	2007	22	8.4	5.571758
France	2008	22	8.5	0.855151

France	2009	22	8	-2.04314
France	2010	22	8.1	3.035152
France	2011	22	8.2	1.205674
Germany	2001	23	8.8	1.183601
Germany	2002	23	8.2	-0.11975
Germany	2003	23	8.5	0.063014
Germany	2004	23	8.7	1.576293
Germany	2005	23	8.8	0.623171
Germany	2006	23	9.6	3.703864
Germany	2007	23	9.4	4.599696
Germany	2008	23	9.2	1.491661
Germany	2009	23	8.8	-4.32926
Germany	2010	23	8.5	5.193098
Germany	2011	23	7.9	2.102613
Greece	2001	24	4.8	5.636626
Greece	2002	24	4.7	6.252671
Greece	2003	24	5.2	2.181937
Greece	2004	24	5.5	5.190981
Greece	2005	24	5.1	-1.46744
Greece	2006	24	7.2	6.552221
Greece	2007	24	7	3.908147
Greece	2008	24	6.8	3.64809
Greece	2009	24	6.6	-1.1326
Greece	2010	24	6.2	-2.91701
Greece	2011	24	5.8	-7.38793
Guatemala	2001	25	2.2	2.748913
Guatemala	2002	25	3	2.967571
Guatemala	2003	25	2.5	1.676269
Guatemala	2004	25	3.2	1.525578
Guatemala	2005	25	2.3	2.413114
Guatemala	2006	25	5.3	4.555382
Guatemala	2007	25	5.2	6.314206
Guatemala	2008	25	5.3	5.20941
Guatemala	2009	25	4.8	6.032702
Guatemala	2010	25	4.4	3.461795
Guatemala	2011	25	4.3	3.688435
Hong- Kong	2001	26	6.3	0.088652
Hong- Kong	2002	26	6.9	2.765612
Hong- Kong	2003	26	7.2	0.522656
Hong- Kong	2004	26	7.3	3.814415
Hong- Kong	2005	26	6.6	5.346369
Hong- Kong	2006	26	8.7	4.998536

Hong- Kong	2007	26	8.8	7.214936
Hong- Kong	2008	26	8.9	0.8525
Hong- Kong	2009	26	8.8	-2.35812
Hong- Kong	2010	26	8.8	5.601372
Hong- Kong	2011	26	8.5	3.943858
Hungary	2001	27	5.5	10.12324
Hungary	2002	27	6	6.254307
Hungary	2003	27	5.3	-0.47829
Hungary	2004	27	5.3	2.05159
Hungary	2005	27	5.1	-0.07629
Hungary	2006	27	7.4	3.899589
Hungary	2007	27	7.4	2.881537
Hungary	2008	27	7.1	3.957184
Hungary	2009	27	6	-1.53982
Hungary	2010	27	5.6	2.833786
Hungary	2011	27	5.5	0.3282
Iceland	2001	28	7.6	2.751699
Iceland	2002	28	7.6	-0.96872
Iceland	2003	28	7.8	-2.5233
Iceland	2004	28	8.3	9.070103
Iceland	2005	28	7.9	5.437386
Iceland	2006	28	9.4	3.371684
Iceland	2007	28	8.9	2.073554
Iceland	2008	28	8.9	0.823227
Iceland	2009	28	8.3	-8.13906
Iceland	2010	28	7.3	-4.63651
Iceland	2011	28	7	3.197331
India	2001	29	3.3	4.957682
India	2002	29	4	5.222924
India	2003	29	4.2	8.531299
India	2004	29	4	7.300422
India	2005	29	5	10.9579
India	2006	29	7.9	9.124616
India	2007	29	7.1	10.28446
India	2008	29	6.7	6.124932
India	2009	29	6.3	8.351287
India	2010	29	5.9	10.29022
India	2011	29	5.5	6.389331
Indonesia	2001	30	3.1	0.685248
Indonesia	2002	30	2.3	-2.06967
Indonesia	2003	30	4.2	-1.11667
Indonesia	2004	30	4.8	6.817961

Indonesia	2005	30	3.6	6.973212
Indonesia	2006	30	4.6	4.572831
Indonesia	2007	30	4	3.974365
Indonesia	2008	30	4.2	7.653825
Indonesia	2009	30	5.2	3.430909
Indonesia	2010	30	5.1	6.476424
Indonesia	2011	30	4.9	7.861262
Ireland	2001	31	7	4.272935
Ireland	2002	31	6.5	6.636231
Ireland	2003	31	6.2	2.610224
Ireland	2004	31	7	3.766552
Ireland	2005	31	7.7	5.705999
Ireland	2006	31	9	8.692145
Ireland	2007	31	8.9	9.276491
Ireland	2008	31	8.9	-7.03957
Ireland	2009	31	8.4	-7.70267
Ireland	2010	31	8.2	2.167821
Ireland	2011	31	8.3	3.136206
Israel	2001	32	6.5	1.104455
Israel	2002	32	6.9	0.217018
Israel	2003	32	7.5	-4.12752
Israel	2004	32	6.7	-0.81073
Israel	2005	32	6.8	0.264858
Israel	2006	32	7.9	2.499178
Israel	2007	32	7.8	2.15533
Israel	2008	32	6.9	-0.18887
Israel	2009	32	5.8	3.696813
Israel	2010	32	6.2	3.905858
Israel	2011	32	7.1	4.260903
Italy	2001	33	7.8	2.6005
Italy	2002	33	6.3	-3.22016
Italy	2003	33	6	-1.36625
Italy	2004	33	4.8	0.256255
Italy	2005	33	5.5	-0.21295
Italy	2006	33	6.8	3.992227
Italy	2007	33	6.7	5.349512
Italy	2008	33	6.3	1.824674
Italy	2009	33	5.7	-3.4932
Italy	2010	33	5.5	0.077511
Italy	2011	33	5.4	-0.61289
Jamaica	2001	34	4.1	0.801988
Jamaica	2002	34	3.9	0.544359

Jamaica	2003	34	3.5	3.373664
Jamaica	2004	34	4.2	-0.21667
Jamaica	2005	34	4.5	1.481437
Jamaica	2006	34	6.6	2.222109
Jamaica	2007	34	6.6	3.206
Jamaica	2008	34	6.7	-0.07268
Jamaica	2009	34	5.9	-0.93729
Jamaica	2010	34	5.4	-1.54916
Jamaica	2011	34	5.5	0.665001
Japan	2001	35	7.6	0.674945
Japan	2002	35	5.7	0.388721
Japan	2003	35	6.2	1.282565
Japan	2004	35	7.2	1.784652
Japan	2005	35	7.2	0.265758
Japan	2006	35	8.7	1.167044
Japan	2007	35	8.6	2.08659
Japan	2008	35	8.8	-2.27769
Japan	2009	35	8.2	-4.07572
Japan	2010	35	7.6	3.611685
Japan	2011	35	7.8	-1.13584
Jordan	2001	36	6.1	5.954746
Jordan	2002	36	5.1	8.42731
Jordan	2003	36	6.5	2.463836
Jordan	2004	36	6.3	9.241584
Jordan	2005	36	5.8	14.28361
Jordan	2006	36	6.6	7.665355
Jordan	2007	36	7.6	6.491622
Jordan	2008	36	8.1	17.27049
Jordan	2009	36	7.9	2.235521
Jordan	2010	36	7.3	6.221647
Jordan	2011	36	7	-1.27558
South Korea	2001	37	5	3.872192
South Korea	2002	37	5.8	8.14383
South Korea	2003	37	5.8	3.531237
South Korea	2004	37	5.3	4.549707
South Korea	2005	37	5.8	3.231113
South Korea	2006	37	7.4	3.827751
South Korea	2007	37	7.8	4.998507
South Korea	2008	37	7.4	-1.1091
South Korea	2009	37	6.6	0.894407
South Korea	2010	37	6.2	6.623082
South Korea	2011	37	5.9	1.508945

Latvia	2001	38	3.8	5.60484
Latvia	2002	38	3.7	7.149611
Latvia	2003	38	5	0.764964
Latvia	2004	38	3.5	5.080873
Latvia	2005	38	3.8	5.021631
Latvia	2006	38	6.5	9.498932
Latvia	2007	38	6.7	15.59381
Latvia	2008	38	7.1	2.757212
Latvia	2009	38	6.4	-10.9398
Latvia	2010	38	5.5	3.194107
Latvia	2011	38	5.2	7.045238
Lithuania	2001	39	3.2	6.965472
Lithuania	2002	39	3.7	6.822108
Lithuania	2003	39	4	7.224319
Lithuania	2004	39	4	4.049127
Lithuania	2005	39	3.6	3.363886
Lithuania	2006	39	6.5	7.370279
Lithuania	2007	39	6.9	10.87138
Lithuania	2008	39	6.9	4.619288
Lithuania	2009	39	5.9	-13.3194
Lithuania	2010	39	5.6	6.229975
Lithuania	2011	39	5.6	4.579087
Luxemburg	2001	40	7.6	-1.27792
Luxemburg	2002	40	7.6	4.086055
Luxemburg	2003	40	7	3.571728
Luxemburg	2004	40	7.7	4.119766
Luxemburg	2005	40	7	5.80004
Luxemburg	2006	40	8.8	10.55798
Luxemburg	2007	40	8.3	7.605866
Luxemburg	2008	40	8.5	5.497219
Luxemburg	2009	40	8.9	-7.21862
Luxemburg	2010	40	8.7	6.901504
Luxemburg	2011	40	8.8	2.214707
Malaysia	2001	42	4.2	-3.5757
Malaysia	2002	42	5.6	5.214261
Malaysia	2003	42	6.5	6.608118
Malaysia	2004	42	6.3	8.251839
Malaysia	2005	42	6.9	7.446814
Malaysia	2006	42	7.9	6.76555
Malaysia	2007	42	7.9	6.608375
Malaysia	2008	42	7.4	9.574046
Malaysia	2009	42	7	-4.80426

Malaysia	2010	42	6.8	7.075454
Malaysia	2011	42	7.2	5.211762
Mexico	2001	43	4.4	0.803517
Mexico	2002	43	3.4	1.288237
Mexico	2003	43	4.7	2.514405
Mexico	2004	43	3.8	5.246421
Mexico	2005	43	3.8	5.955198
Mexico	2006	43	6.1	6.188675
Mexico	2007	43	5.5	3.974933
Mexico	2008	43	5.2	1.716458
Mexico	2009	43	4.9	-6.62005
Mexico	2010	43	4.9	5.076494
Mexico	2011	43	5.1	3.697513
Namibia	2001	44	5.8	5.722453
Namibia	2002	44	5.6	4.096599
Namibia	2003	44	4.8	0.005951
Namibia	2004	44	5.8	11.15593
Namibia	2005	44	3.7	4.829562
Namibia	2006	44	7.5	11.93095
Namibia	2007	44	7.4	4.691993
Namibia	2008	44	8	6.046156
Namibia	2009	44	8.1	-2.27994
Namibia	2010	44	7.7	5.37352
Namibia	2011	44	7.3	2.678014
The Netherlands	2001	45	9.1	2.674256
The Netherlands	2002	45	8.4	1.370632
The Netherlands	2003	45	8.2	-4.29272
The Netherlands	2004	45	8.3	1.526431
The Netherlands	2005	45	8.2	1.848911
The Netherlands	2006	45	9.2	4.474766
The Netherlands	2007	45	9	6.39314
The Netherlands	2008	45	8.9	3.064957
The Netherlands	2009	45	8.5	-4.7229
The Netherlands	2010	45	8.1	3.732224
The Netherlands	2011	45	8.1	1.4296
New Zealand	2001	46	7.2	3.57024
New Zealand	2002	46	7.2	3.134505
New Zealand	2003	46	7.7	3.144364
New Zealand	2004	46	8.2	1.903747
New Zealand	2005	46	7.8	0.489485
New Zealand	2006	46	8.7	2.301892
New Zealand	2007	46	8.5	6.680725

New Zealand	2008	46	8.6	-1.47899
New Zealand	2009	46	8.7	-0.41283
New Zealand	2010	46	7.9	2.8383
New Zealand	2011	46	8.1	1.347519
Nigeria	2001	47	2.5	22.7495
Nigeria	2002	47	2.3	21.33519
Nigeria	2003	47	2.7	39.29118
Nigeria	2004	47	3.3	44.64485
Nigeria	2005	47	3.4	39.30857
Nigeria	2006	47	4.7	4.71143
Nigeria	2007	47	4.7	24.66843
Nigeria	2008	47	5.3	1.531054
Nigeria	2009	47	4.8	6.467577
Nigeria	2010	47	3.9	8.838363
Nigeria	2011	47	3.7	14.80682
Norway	2001	48	7.2	0.346465
Norway	2002	48	6.6	-1.93857
Norway	2003	48	6.7	1.090532
Norway	2004	48	8.3	9.454326
Norway	2005	48	7.3	8.244164
Norway	2006	48	8.8	9.318522
Norway	2007	48	8.9	4.944906
Norway	2008	48	9	7.402213
Norway	2009	48	8.8	-8.92269
Norway	2010	48	8.4	6.0181
Norway	2011	48	8.2	5.348531
Paraguay	2001	49	2.3	2.232501
Paraguay	2002	49	2.2	7.186222
Paraguay	2003	49	1.8	12.85306
Paraguay	2004	49	2	17.77501
Paraguay	2005	49	1.6	18.58077
Paraguay	2006	49	3.4	10.63613
Paraguay	2007	49	3.4	9.328145
Paraguay	2008	49	3.5	31.70528
Paraguay	2009	49	3.2	-16.4555
Paraguay	2010	49	3.2	24.14296
Paraguay	2011	49	3.4	7.776356
Peru	2001	50	3.3	0.329811
Peru	2002	50	2.6	6.380183
Peru	2003	50	2.7	6.261117
Peru	2004	50	2.3	9.0735
Peru	2005	50	2.8	10.38497

Peru	2006	50	4.1	14.02733
Peru	2007	50	4.3	9.934296
Peru	2008	50	4.7	7.171283
Peru	2009	50	4.9	-0.01036
Peru	2010	50	4.7	13.13034
Peru	2011	50	4.8	9.015303
The Philippines	2001	51	3.2	-2.8836
The Philippines	2002	51	2.8	-0.22466
The Philippines	2003	51	3	0.790109
The Philippines	2004	51	2.8	1.510209
The Philippines	2005	51	3	-0.28837
The Philippines	2006	51	5.7	4.352146
The Philippines	2007	51	5.6	5.642451
The Philippines	2008	51	5.1	4.214568
The Philippines	2009	51	4.7	2.172262
The Philippines	2010	51	4.4	7.410748
The Philippines	2011	51	4.3	3.777915
Poland	2001	52	4.6	2.489003
Poland	2002	52	3.9	3.046303
Poland	2003	52	4.2	-0.93271
Poland	2004	52	3	5.140503
Poland	2005	52	4.3	1.729574
Poland	2006	52	4.6	5.317863
Poland	2007	52	5	9.872803
Poland	2008	52	4.9	4.089349
Poland	2009	52	5.4	4.827258
Poland	2010	52	6	5.836326
Poland	2011	52	5.9	2.976678
Portugual	2001	53	6.5	2.056581
Portugual	2002	53	6.1	1.119281
Portugual	2003	53	6.2	-0.66554
Portugual	2004	53	6	1.516607
Portugual	2005	53	6.7	3.198897
Portugual	2006	53	7.4	3.691702
Portugual	2007	53	7.6	4.81563
Portugual	2008	53	7.6	0.285911
Portugual	2009	53	7	-0.11291
Portugual	2010	53	6.7	2.637048
Portugual	2011	53	6.3	-3.10243
Romania	2001	54	4.1	8.66711
Romania	2002	54	2.7	4.287375
Romania	2003	54	3	3.578393

Romania	2004	54	3.8	-7.06796
Romania	2005	54	3.3	19.78803
Romania	2006	54	5.1	13.76766
Romania	2007	54	5.2	14.1257
Romania	2008	54	5.3	13.50032
Romania	2009	54	5.2	-1.08276
Romania	2010	54	5.3	1.361072
Romania	2011	54	4.9	2.386137
Slovakia	2001	55	4.7	4.675661
Slovakia	2002	55	4.4	4.819687
Slovakia	2003	55	4.5	2.397062
Slovakia	2004	55	4.7	3.758702
Slovakia	2005	55	4.6	5.072277
Slovakia	2006	55	6.7	9.29333
Slovakia	2007	55	6.7	13.53578
Slovakia	2008	55	6.5	7.986937
Slovakia	2009	55	5.9	-2.76985
Slovakia	2010	55	5.4	4.010985
Slovakia	2011	55	5.1	2.2879
Slovenia	2001	56	5.4	2.582206
Slovenia	2002	56	6.3	3.884525
Slovenia	2003	56	6	0.382098
Slovenia	2004	56	5.8	6.086319
Slovenia	2005	56	5.7	1.93849
Slovenia	2006	56	6.5	4.652421
Slovenia	2007	56	6.5	6.761717
Slovenia	2008	56	6.4	3.943263
Slovenia	2009	56	6.4	-5.64321
Slovenia	2010	56	6	0.290182
Slovenia	2011	56	5.7	-2.05248
South Africa	2001	57	5.8	3.588916
South Africa	2002	57	6.7	4.514637
South Africa	2003	57	6.2	3.111969
South Africa	2004	57	6.7	5.811343
South Africa	2005	57	6.7	5.788301
South Africa	2006	57	8	6.79099
South Africa	2007	57	8	6.517391
South Africa	2008	57	8.4	2.635137
South Africa	2009	57	8.1	-0.97659
South Africa	2010	57	7.3	5.699165
South Africa	2011	57	7.2	5.588013
Spain	2001	58	7.2	4.372814

Spain	2002	58	5.9	4.917353
Spain	2003	58	6.2	1.064741
Spain	2004	58	5.8	4.7833
Spain	2005	58	5.6	3.735241
Spain	2006	58	7.7	8.66108
Spain	2007	58	7.6	7.891305
Spain	2008	58	7.3	1.483577
Spain	2009	58	6.9	-2.89089
Spain	2010	58	6.5	-0.53607
Spain	2011	58	6.5	-0.67324
Sweden	2001	59	8.1	4.372814
Sweden	2002	59	8.3	4.917353
Sweden	2003	59	8.3	1.064741
Sweden	2004	59	8.8	4.7833
Sweden	2005	59	7.7	3.735241
Sweden	2006	59	8.3	8.66108
Sweden	2007	59	8.9	7.891305
Sweden	2008	59	9.2	1.483577
Sweden	2009	59	9	-2.89089
Sweden	2010	59	8.8	-0.53607
Sweden	2011	59	8.7	-0.67324
Switzerland	2001	60	9.2	-0.89988
Switzerland	2002	60	8.4	0.561562
Switzerland	2003	60	8.2	0.443994
Switzerland	2004	60	8.3	3.284078
Switzerland	2005	60	8.5	-3.1943
Switzerland	2006	60	9.3	5.987576
Switzerland	2007	60	9.3	7.89662
Switzerland	2008	60	9.4	0.922463
Switzerland	2009	60	9.2	-5.71998
Switzerland	2010	60	9	7.361275
Switzerland	2011	60	9.1	3.458534
Thailand	2001	61	4.4	0.373201
Thailand	2002	61	4.9	6.559611
Thailand	2003	61	5.3	6.830804
Thailand	2004	61	5	6.083684
Thailand	2005	61	5.2	3.487372
Thailand	2006	61	7.1	5.121823
Thailand	2007	61	6.8	5.722838
Thailand	2008	61	6.2	0.298095
Thailand	2009	61	5.5	0.423085
Thailand	2010	61	4.9	8.744187

Thailand	2011	61	4.3	-1.02369
Turkey	2001	62	3.4	-3.11624
Turkey	2002	62	2.8	-0.16965
Turkey	2003	62	3	-3.64506
Turkey	2004	62	3	13.68688
Turkey	2005	62	3.4	8.100861
Turkey	2006	62	6.3	10.42773
Turkey	2007	62	6.3	7.529448
Turkey	2008	62	5.3	5.934199
Turkey	2009	62	4.8	-2.56213
Turkey	2010	62	5.1	9.861834
Turkey	2011	62	5.3	5.574715
Ukraine	2001	63	2.4	4.665813
Ukraine	2002	63	1.9	4.741073
Ukraine	2003	63	2.3	9.154012
Ukraine	2004	63	2.8	14.64669
Ukraine	2005	63	2.6	7.826771
Ukraine	2006	63	3.9	9.590031
Ukraine	2007	63	3.8	13.01578
Ukraine	2008	63	3.8	7.054523
Ukraine	2009	63	3.1	-14.7756
Ukraine	2010	63	2.7	5.852447
Ukraine	2011	63	2.8	10.16556
United Kingdom	2001	64	8.4	3.440991
United Kingdom	2002	64	9	1.377062
United Kingdom	2003	64	8.5	0.983177
United Kingdom	2004	64	8.5	3.973913
United Kingdom	2005	64	8.5	0.24087
United Kingdom	2006	64	9.1	3.064539
United Kingdom	2007	64	8.4	2.164955
United Kingdom	2008	64	7.5	-2.36951
United Kingdom	2009	64	7.7	-4.59084
United Kingdom	2010	64	7.9	4.741791
United Kingdom	2011	64	8.3	0.146552
United States	2001	65	9.1	1.162389
United States	2002	65	9.1	1.773039
United States	2003	65	8.7	2.417778
United States	2004	65	8.7	3.49957
United States	2005	65	9	2.751607
United States	2006	65	8.1	2.655795
United States	2007	65	7.6	1.869243
United States	2008	65	8	-1.6869

United States	2009	65	7.5	-2.63555
United States	2010	65	6.8	2.227927
United States	2011	65	6.8	1.726529
Uruguay	2001	66	5.5	-5.55248
Uruguay	2002	66	4.1	-9.45696
Uruguay	2003	66	4.5	-1.34643
Uruguay	2004	66	4.3	3.2478
Uruguay	2005	66	4.2	3.515735
Uruguay	2006	66	6.3	3.686601
Uruguay	2007	66	6.2	7.316879
Uruguay	2008	66	6.4	8.310715
Uruguay	2009	66	6.4	3.600198
Uruguay	2010	66	6.2	11.88796
Uruguay	2011	66	6.8	6.419185
Venezuela	2001	67	3.4	-0.05612
Venezuela	2002	67	2.2	-3.84853
Venezuela	2003	67	2.2	-2.40266
Venezuela	2004	67	2.3	29.37553
Venezuela	2005	67	2.3	24.97942
Venezuela	2006	67	2.3	12.7752
Venezuela	2007	67	2.1	8.837864
Venezuela	2008	67	2.1	9.411575
Venezuela	2009	67	1.8	-17.9232
Venezuela	2010	67	1.3	14.0983
Venezuela	2011	67	1.2	6.254357

ÖZGEÇMİŞ

11 Ekim 1982 İstanbul doğumluyum. İlk, orta ve lise eğitimimi sırasıyla Nazmi Duhani İlkokulu, Altayçeşme İlköğretim Okulu ve Fenerbahçe (Süper) Lisesinde tamamladım. 2000 yılında İstanbul Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri (ÇEKO) bölümünü kazandım. 2002 yılında aynı fakültenin İktisat Bölümünde çift anadal programına hak kazarak bu bölümünü okumaya başladım. 2005 yılında ÇEKO' dan mezun olup, aynı yıl İstanbul Üniversitesi İktisat Teorisi Yüksek Lisans programına başladım. Yılsonunda ise araştırma görevlisi olarak aynı bölümde istihdam edilmeye başladım. 2006 yılında lisans İktisat Bölümünden, 2008 yılında ise yüksek lisansprogramından mezun oldum. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi, İktisat Doktora programına kabul edildim. 2011-2012 yılları arasında Erasmus programı ile Roma'ya giderek, Tor Vergata Üniversitesi Uygulamalı Makroekonomi ve Ekonometri doktora programına kabul edildim. 2012 Mart-Haziran aylarında Roma Merkez Bankası'nın araştırma kurumu olan EIEF'den misafir öğrenci kabulünü alarak derslerini takip etme şansını edindim. Halen İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü İktisat Teorisi kürsüsünde araştırma görevlisi olarak çalışmaktayım.